

UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2014

WERNER SÖDERHJELM
OSCAR LEVERTIN

EN MINNESTECKNING

1
2

Oscar Levantin

Weda.
LGG17
· Ys

3

OSCAR LEVERTIN

EN MINNESTECKNING

AV

WERNER SÖDERHJELM

FÖRRA DELEN

LEVNAD

227447
—
29. 11. 28

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1914

FÖRORD.

I denna förra del av den minnesteckning över Oscar Levertin, med vars utförande jag av hans närmaste och hans förläggare blivit hedrad, har jag samlat i kronologisk följd de yllre händelserna i hans levnad, skildrat förhållandena ur vilka hans verk uppstodo och dessas öde inför allmänheten, meddelat utdrag ur hans brev samt avtryckt prov ur hans ungdomsdiktning ävensom andra opublicerade eller obekanta alster av hans penna. Denna del tjänar sålunda ock som dokumentsamling för den senare, vilken skall innehålla en kritisk analys av hans mångsidiga författarskap. Jag har icke sparat på materialet, ehuru väl medveten om saren, vilken den lätta överskådligheten och förmågan att uppehålla läsarens intresse därvid löpa: angelägnare tyckes det mig dock att de drag, ur vilka bilden av föremålet skall sammansättas, nu givas så fullständiga som möjligt.

Detta hade icke kunnat ske utan mångas medverkan. Oscar Levertins anförvanter hava förtroendefullt stått mig bi: tyvärr hade jag blott under en kort tid glädjen av fru Ebba Levertins ovärderliga hjälp. Hans vänner från tidigare och senare år hava stållt brev och personliga minnen till mitt förfogande; det bleve för många namn att uppräknas, men jag måste dock särskilt få tacka de tre uärmaste: Verner von Heidenstam, vars brevsamling för levnadsteckningen själfallet varit av kapital betydelse, samt Tor Hedberg och Henrik Schüek. Men också flere andra personer, av vilka blott en del kunnat citeras, hava skänkt

6

värdefulla bidrag, och från alla håll har jag rönt ett uppmuntrande intresse för arbetets syfte. Om likväl många luckor kunna påvisas och karaktäristiken av en del företeelser lyckas mindre säker, så beror det främst på svårigheten att rätt uppfatta och teckna förhållanden, i vars mitt man icke själv leval, men även därpå, att en bred eller detaljerad miljöskildring icke kunnat finna plats. Vad bokens själva föremål beträffar, hoppas jag, att det vänskapsförhållande, i vilket jag hade lyckan att, om ock blott under de tio sista åren av hans liv, stå till Oscar Levertin, bevarat mig från misstag i denna riktning, på samma gång det ökat förpliktelser och ansvar.

Vid utförandet av mitt arbete har jag haft ett högt skattat bistånd i d:r Ruben G:son Bergs sakkännedom och vänskapsfulla nit. Synnerligen tacksam är jag ock min förläggare herr K. O. Bonnier för den hängivenhet, med vilken han omfattat och på många sätt underlättat min uppgift.

Werner Söderhjelm.

INNEHÅLL.

I.

- Släkt. — Uppväxt- och skolår.* 13
Aron Isak och hans församling i Stockholm. — Den Levertinska släkten. — Wilhelm Levertin och hans syskon. — Mödernesläkten. — Judendomen. — Klara elementarläroverk. — Stockholms gymnasium och »Norra latin». — »Concordia». — De första vittra sysselsättningarna. — Informator. — Lektör och svärmeri. — Brevväxling. — De konstnärliga impulserna från hemmet. — Studentexamen. — Modum.
- De första litterära försöken.* 62
Ungdomlig kärlekspoesi. — Realism och frihetsentusiasim. — »Polemiska sonetter». — »Från Dybböl», en prisbelönt cykel. — Ottave rime. — Den tidigaste novellen. — Utkast från den första studenttiden.
- En vinter vid Rivieran.*..... 99
Resedagbok. — Konstintryck. — Mentone 1881—82. — Brevväxling. — Litterära sysselsättningar. — Hälsan förbättras. — Utflykt till norra Italien. — Anteckningar om konst. — Förlovning och diktning.

II.

- Studietiden i Uppsala. — Kritiska och skönlitterära lärospån.* 131
Liv och stämningar i Uppsala. — Den unga generationens strävan. — Verdandi. — Radikala klubben. — De litterära debutarbetena och deras mottagande. — Artiklar om litteratur. — Novellistiska utkast.
- Stockholm. — Litterär verksamhet 1883—1886.*..... 176
Den litterära miljön i huvudstaden. — Sjudande verksamhet inom skönlitteraturen. — »Konflikter» utkommer och recenserar. — Köpenhamn, Varberg. — Pessimistisk diktning. — De första i kalendrar och tidningar tryckta dikterna. — Novelletter och berättelser. — Planer och utkast. — Kritiska essayer. — I harnesk för realismen.

<i>Uppsala</i>	237
----------------------	-----

Examina. — Giftermål 1887. — Bröllopsresa. — »Fars och farsörer» och »Ulrich von Hutten». — Björnsons besök. — Verner von Heidenstam och recensionen av hans dikter. — Brevväxling 1888. — Studier i gustaviansk rokokko. — Brandes' föreläsningar. — Lisen Levertins död 1889. — Ensamhet och arbete. — Docentur. — Diktning. — Varberg och sjukdomsanfallet.

III.

<i>Davos</i>	265
--------------------	-----

Heidenstam och Levertin i Davos 1889—90. — »Pepitas bröllop». — Missmod bland vännerna. — Brevväxling och estetiska utläggningar. — Återkomst. — Mörsil. — Diktning och polemik. — Andra resan till Davos 1890—91. — Dikterna i kalendern Svea väcka uppmärksamhet. — Uttalanden och reflexioner.

» <i>Livets fiender</i> ». — » <i>Legender och visor</i> »	308
--	-----

Personliga erfarenheter nedlagda i novellen. — Recensioner och självförsvar. — Återkomst till hemlandet. — Nytt samarbete med Heidenstam. — Föreläsningar i Uppsala. — Brevväxling. — Mottagandet av den första diktsamlingen, det offentliga och det privata. — Fröding och Levertin. — Fortsatt diktning. — Docentur i Stockholm 1893.

<i>Akademisk lärarverksamhet</i> . — <i>Journalistik</i>	342
--	-----

Ställning vid Högskolan. — Levertin som föreläsare. — Belgien och Schweiz 1894. — »Nya dikter». — »Gustaf III som dramatisk författare». — Ett angrepp på Levertin och en essay om honom. — Utländska resor och konststudier: Tyskland 1895, Paris 1896. — »Från Gustaf III:s dagar». — Svenska dagbladets grundläggning och Levertins första bidrag. — »Johan Wellander». — Paris 1898. — »Diktare och drömmare». — Akademiska framtidsplaner.

IV.

<i>Italien</i> . — <i>Litterära strider</i> . — » <i>Dikter</i> »	387
---	-----

Wilhelm Levertin död 1899. — Giftermål. — Italienska konststudier, Florens, Siena, Venedig. — Schweiz. — Professuren. — Boken om Lafrensen. — Historiska studier. — »Rococonoveller». — Norge. — Polemik mot Wirsén och Akademin. — »Magistrarne i Österås». — Romresa 1901. — Sjukdom. — Schweiz. — Nobelpriset och polemiken därom. — Mottagandet av tredje diktsamlingen. — Missmod.

<i>Vetenskapliga studier och resor. — Politik</i>	424
Arbetet på Callot. — Ett nytt angrepp på Levertin. — Litterära uttalanden och polemiker. — Utrikesresa 1904. — »Svenska gestalter». — Linné. — Brevväxling. — Lyrik. — Finlandsresa 1905. — Recensioner. — Unionskrisen: artiklar och uttalanden. — Sommar i Schweiz.	
<i>»Kung Salomo och Morolf». — Slut. — Eftermäle</i>	465
Det personliga i diktsamlingen. — Framgången. — Brandes' besök. — Linnéstudier i England och Holland sommaren 1906. — Sista lyriska dikter. — Arbetet på Linné. — Sjukdom och död. — Minnestal och dödsrunor. — Oscar Levertins personlighet.	

I.

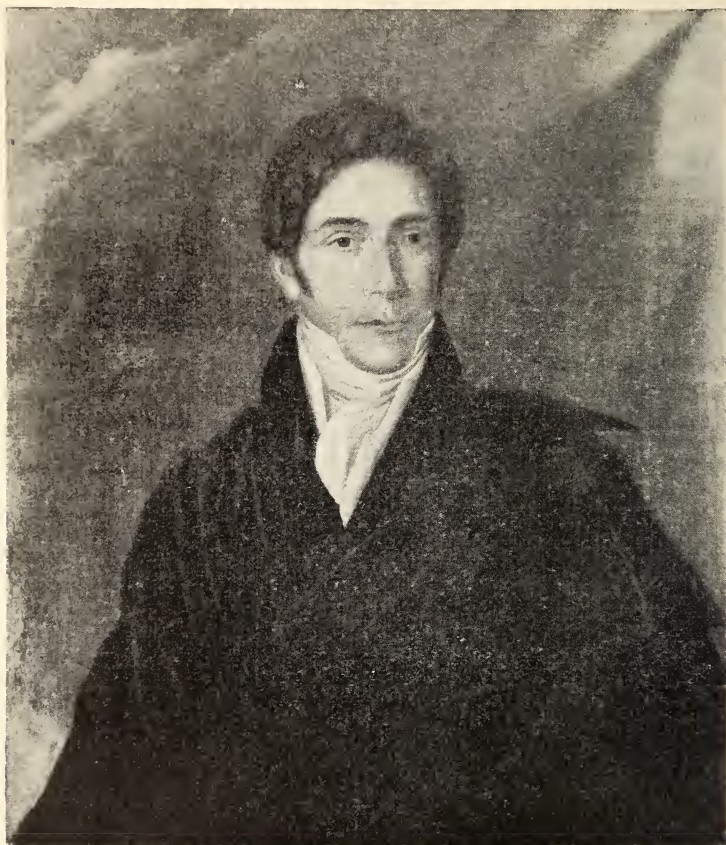

Släkt. — Uppväxt- och skolår.

Den andra maj 1775 erhöll gravören och glassliparen Aron Isak från Mecklenburg, jämte sin broder Mordechai samt Rabbi Abraham Pach, av Gustav III rättighet att bosätta sig i Stockholm, och två år senare fick Aron, efter personlig uppvaktning hos kungen, privilegium på handel. Därmed kan man säga, att judarna blevo bofasta i riket. Ty om också tidigare icke få mosaiska trosbekännare inflyttat till Sverige, hade de kunnat bli boende där blott med villkor att de läto döpa sig eller emedan fördragsamma myndigheter icke höjde lagens svärd emot dem. I de egendomliga memoarer, Aron Isak efterlämnat och vilka intressera oss också därför, att Oscar Levertin begagnat dem vid sin teckning av Kalonymos i »Rococonoveller», säger han, att hela den åtgärd, varigenom hans stam nu fick fast fot i detta land, var sprungen ur Gustav III:s egen känsla för mänsklig rätt, liksom det var konungens personliga förtjänst ensamt, som gjorde att vistelsen i Sverige trots stora vidrigheter blev för Aron dräglig¹. Tidpunkten för hans öfverflyttning betecknade nämligen det största förfall och det djupaste elände, den västerländske juden någonsin varit utsatt för. När Aron Isak kom till Stockholm, möttes han av myndigheterna med följande upplysningar om där härskande stadganden: »Om en jude kommer hit sjöledes och hans skepp lidit haveri och behöver reparation, så skall det repareras före alla andra, på det juden snart må komma ur riket; om en jude råkar komma hit och blir sjuk, må man

¹ Aron Isaks självbiografi. Efter författarens handskrift utgiven av Israelitiska litteratursällskapet, Stockholm 1897.

genast sända efter en skicklig läkare, på det han snart må komma ur riket. Ingen jude får här köpa eller sälja någonting»... Så länge världen stått, sade man vidare med en viss överdrift, har ingen jude bott i Sveriges rike, men nu

Jacob Levertin, Oscar Levertins farfar.

hava vi beslutit hjälpa er, eftersom konungen gärna ser, att ni stanna här.

Opinionen ställde sig emellertid enligt Arons uppgifter alldeles fientlig emot det beviljade tillståndet, tidningarna innehöllo häftiga uttalanden, riktade också mot konungen,

och Aron Isak måste försiktigt stanna hemma i fjorton dagar efter det han blivit fri svensk medborgare. Antisemiterna sökte fem år efter det han fått handelsrättigheter utverka, att judarnas handel inskränktes till gamla kläder,

Fredrique Levertin, född Lamm, Oscar Levertins farmor.

att alla judar måste bo på Kungsholmen, således ett slags ghetto, samt bära ett gult ylleband om hatten ävensom att de icke fingo träda i förbindelser med kristna. Den förordning som den 27 maj 1782 utfärdades (det s. k. jude-reglementet) på grund av riksdagens beslut 1779 om reli-

gionsfrihet för främmande trosbekännare¹ blev dock ej så sträng. Och konungen visade fortfarande sin nåd, köpte hos Aron, som också fick leverera juveler åt hovet och de förnåma, samt beviljade hans familj åtskilliga undantagsförmåner. Den gamle juden upplevde sedan ännu skiftande öden, vistades bl. a. tre år i Finland, led stora förluster på de s. k. Fahnehjelmarna, till vilka idén, enligt hans egen uppgift, utgått från honom, och satt t. o. m. i fängelse i Abo. Men han var en kraftig personlighet, en skicklig affärsman och en väldig patriark, och när han vid 73 års ålder avslutar sin självbiografi, kan han förteckna, att den lilla hop, som först samlat sig kring honom, nu vuxit till 69 medlemmar. Mången av dem hade nått ett anseeligt välstånd. »Jag måste,» säger Aron Isak ännu kort innan han nedlägger pennan, »också erinra om, att konung Gustav III var mycket nådig mot judarna.»² På den grund, som sålunda lagts, har man ju i Sverige byggt vidare, och även om då och då en reaktion förnummits — starkast under den bekanta riksdags- och pamflettstriden 1815 — så har humanitetens sak städse gått framåt, tills 1870, som bekant, de sista skrankor föllo, vilka avskilde judarna från andra medborgare.³

Till den första mosaiska församlingen i Stockholm, som stod under Aron Isaks ledning, slöt sig år 1794 en fjortonårig gosse, Levin Jacob Levertin från Altona, som blev bokhållare hos handlanden David Mose Lamm. Denne Levin

¹ Som känt, var det finnen Anders Chydenius, vilken i ett memorial tog första initiativet till detta viktiga steg för »andens och bekvämlighets frihet». — Jfr om dessa förhållanden C. Th. Odhner, Sveriges politiska historia under Gustaf III:s regering, I, 573 ff, II, 47 f.

² Aron Isaks självbiografi, s. 53 f. Prof. Warburg har gjort mig uppmärksam på en högst egendomlig, i halvt gammaltestamentlig och helt konungsligt lojal ton skriven judisk dikt, som upphöjer Gustav III: Översättning av den Hebraiska Lovsången som avsjöngs i Synagogan den 24 januari 1789, på Hans Maj:ts konungens Födelsedag. Författad av Marcus Maure. Stockholm, tryckt hos Anders Zetterberg 1789.

³ Ernst Meyer, Die Litteratur für und wider die Juden in Schweden i I. 1815, s. 7. (Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums 1907.)

Jacob, i Aron Isaks förteckning av 1804 kallad endast »Löb, Schwiegersohn von David Lam», var sonson till David Levertin, vilken år 1710 utvandrat från staden Leuwarden i Holland och tagit namn efter denna stad. Tio år senare

Den Levertinska familjen vid Hesslingeberg, Djurgårdsbrunnsviken.

hade han där gift sig med en dam av, som man antager, ansedd och burgen familj. Han dog i Altona 1751, och hans son Jacob Levertin hade där sin verksamhet tills han, såsom »aktad och ansedd man» — heter det i handlingarna —

avled 1805. Denne äldre Jacob var gift med Jacobine Aron Isak. Den yngre Jacob äktade Fredrique Lamm och dog först 1869, vid 89 års ålder, som grosshandlare i Stockholm. Han var Oscar Levertins farfader¹.

Den företagsamme och praktiske Aron Isak var till hälften konstnär: redan som gosse hade han begynt måla och lära sig sticka petschaft med figurer. Han blev en mäktig skicklig gravör, vars konst anlätades i vid utsträckning, och han utförde, enligt vad han själv berättar, en mängd stora och vackra arbeten av egen komposition. Först senare sysslade han med handel och leveranser. De allra flesta judar av den följande generationen voro också handelsmän. Emellertid vet man ju, att Aron Isaks konstintresse fortplantat sig till yngre släkter av hans stamförvänder i Sverige, vilka både i ordkonst, i bildande konst och i tonkonst gjort märkliga inlägg i svensk kulturhistoria. Om det också icke är känt, att de äldsta generationerna av den Levertinska familjen utmärkt sig för konstnärliga strävanden, så var detta i stället fallet med flera av Levin Jacob Levertins söner, främst Oscars fader. Den andre i ordningen av hans farbröder, Moritz, hade begynt som elev vid Konstakademien men icke ägt uthållighet nog att fortsätta, trots avgjorda anlag, liksom han icke förmådde i längden framhärda i något av det myckna han försökte sig på eller göra sina vidsträckta kunskaper inom olika områden gällande; sin berömmelse vann han som schackspelare. När den yngre brodern satte upp konsthandel i Stockholm, tilltalades »farbror Moje» ofantligt av denna idé, och tyckte sig nästan förekommen i sin levnadsuppgift samt blev sedermera ett slags medhjälpare och agent åt brodern. Den tredje i ordningen av bröderna, Carl Oscar, var grosshandlare, men livligt intresserad av konst: i Nationalmuseum finnes ett av honom 1862 skänkt antikt skulpturverk, en byst av Apollodoros (omkr. 350 f. Kr.), enligt Briesing: »som porträtt ett i hög grad beaktansvärt original-

¹ Uppgifterna om dessa släktförhållanden har jag till en del från d:r Alfred Levertins samlingar.

arbete»¹. — Den äldste av Oscars farbröder var doktor Jacob Levertin, den förste praktiserande läkaren av judisk stam i Sverige. Dessa tre uppnådde alla en rätt hög ålder, 73—77 år; yngst dog Oscars fader, vid nyss fyllda sjuttio. En syster till dem var gift med grosshandlaren Ludvig Valentin.

Wilhelm Philip Levertin var född den 22 januari 1829 i Stockholm, där också hela hans liv förflöt. Fjortonårig tog han kondition å J. L. Brudins kända lilla boklåda vid Storkyrkobrinken, med trångt om utrymme och lågt i taket, en kvarbliven ättling av det slags litterära börsar, som ännu någon gång kunna anträffas i Paris eller Rom och dit böckerna draga ej blott köpare, utan också nyfikna bläddrare, vilka vid diskarnas kant och i ägarens skrubb bakom dem underhålla sig om dagens litterära företeelser. Så fick han tidigt känna den atmosfär av samlarintresse och facklig kritik, vilken alltid skulle bliva hans rätta element. Han såg bärare av tidens litterära namn, V. v. Braun, Crusenstolpe, Carlén, Blanche, gå ut och in, hörde bibliofiler och antikvitetsälskare som Klemming och Hyltén-Cavallius, Ahlstrand och Stephens — med vilken sistnämnde han blev nära bekant — och upptogs, knappt kommen ur gossåren, i den s. k. »Bildningscirkeln», som sammanträdde en gång i veckan för att diskutera litteratur och bland vars medlemmar Ludvig Josephson särskilt nämnes. Han infördes genom dem i det bekanta kottieriet »Gröna stugan», som »var mycket röd», och senare i Konstnärsgillet. Ett stort inflytande rönt Levertin — liksom alla vilka kommo i beröring med den eggande och allsidigt intresserade främlingen — av Georg Stephens, vilken dock redan 1851 kallades till Köpenhamn; av denne förmåddes han att stifta bekantskap med engelsk litteratur. De nio åren i Brudins tjänst blevo på allt sätt en grundläggande tid för Wilhelm Levertins bildningsintressen.

När han 1853 i förening med en kollega, C. A. Sjöstedt,

¹ Brisning, Antik konst i Nationalmuseum, 1911, s. 105.

beslöt sätta upp egen affär, tycktes det likväl båda mest lockande att icke handla blott med böcker, utan göra någonting originellare, och så etablerades »Levertin & Sjöstedts konst-, pappers- och färghandel» Drottninggatan 40, den första egentliga konsthandeln i Stockholm, den första, som förde och från utlandet rekvirerade dyrbarare konstföremål, tavlor, gravyrer och antikviteter, samt föranstaltade konstauktioner. Wilhelm Levertin, vilken efter kompanjonens död ensam övertog affären, gick med lust och liv upp i detta värv och blev en förträfflig kännare, särskilt i fråga om »Kleinkunst». Han var också den förste handlande i Sverige, som tog in färger från utlandet, och därigenom kom han i ständig beröring med målarna. Bland hans kunder var Karl XV, vilken gynnade honom och gav honom hovleverantörs titel samt alltid, både i livet och efter sin död, av Levertin högt älskades.

Fastän affären sålunda tycktes äga goda förutsättningar att blomstra, hade den dock i längden ingen framgång. Detta berodde av flere orsaker. Handeln med föremål av verkligt konstvärde var ännu icke upparbetad och publiken icke tillräckligt stor för att denna handel kunnat bära sig utan att man samtidigt förde varjehanda galanteri- och gottköpsvaror, och därmed ville Levertin icke befatta sig. Mindre nogräknade konkurrenter uppträdde och drogo till sig kunder med sådana medel. Vidare var ledaren själv alls icke danad till affärsman, och konflikten mellan konstälskaren och konsthandlaren tillspetsades ofta nog till den senares nackdel. Det kunde hända, att han helt enkelt till den grad njöt av att betrakta ett föremål i sin butik, att han icke förmådde skilja sig ifrån det och när en spekulant infann sig, förklarade, att det var det bästa han hade och följaktligen icke till salu! Och hans litterära intressen, som med åren blott tilltagit, bragte honom understundom att försumma den elementäraste artighet, en köpman är skyldig sina kunder. När han satt bakom sin disk, försjunken i läsning av sina älsklingsförfattare, Sterne eller Fielding eller någon annan, kunde en köparens inträde

förarga honom så, att han slängde boken i disken, tydligt visande, huru ovälkommet avbrottet var. Slutligen nedlades konsthandeln, som emellertid förlagt åtskilliga praktverk, såsom »Svenska vapenboken» m. fl., och pappersaffären ensam fortsattes, tills Levertin också stängde dess dörr¹. Hans framstående sakkunskap blev därefter tagen i anspråk vid katalogiserandet av Nationalmusei miniatyrsamling. Och sitt konstintresse gjorde han fruktbarande i den intima familjekretsen, där han ständigt levde med sina gravyrer, demonstrerade resultatet av sina iakttagelser samt på detta sätt överflyttade på sina barn sin hängivenhet och sin förståelse för konsten. Oscar Levertin var sålunda en av de mycket få svenska fackmän, som verkligen blivit konsthistoriskt uppfostrad. Med kärleken till bildande konst gick hos Wilhelm Levertin hand i hand hans kärlek till musik och hans ivriga sysslande med vitterheten. Ingen förmådde med större sympati omfatta allt som i litteraturen pekade framåt. Detta hängde ihop med hans utpräglad radikala tänkesätt. Han älskade det unga, liksom han älskade ungdomen, och han var en av de första och en av de få äldre, vilka troget höllo på Strindberg.

Wilhelm Levertin gifte sig 1861 med Sophie Albertina Davidson, tolv år yngre än han. Hon tillhörde, även hon, en judisk släkt med gamla anor i Sverige; dess stora anseende grundade sig på redbarhet och duglighet, prövad i varjehanda ekonomiska och praktiska värv. Hennes fader var klädesfabrikör i Norrköping, en farbror var Hasselbackens bekante grundläggare, en annan generalkonsul och framstående bankman. Hennes mor, Rebecka Bendix, var i många avseenden en märklig kvinna. Varmt religiös, god och ödmjuk såsom få, ägde hon i hjärtats

¹ I en 1889 i Julkvällen publicerad skiss. »En julerfarenhet», skildrar Oscar Levertin en handlande på Söder, vilken har det knappt och fåfängt hoppas på julen. Sonen Ernst är med i butiken och ser, hur fadern står i dörren och blickar efter kunder. »Denna julvecka hade verkligheten givit honom sin första lärdom om vad det egentligen ville säga att slå sig fram och förtjäna sitt bröd. Fattigdom och umbärande hade han nog prövat på allt sedan han var liten, men utan att reflektera därpå.» Den fina och känsliga skissen är tydligt byggd på intryck från barndomen.

begåvning sin mest framstående egenskap, men till lynnet var hon, mycket på grund av i unga år genomgångna sjukdomar, grubblande och inåtvänd. Hon led av stark nervositet, vilken fortplantat sig på hennes barn och hos ett

Wilhelm Levertin.
Tidigare porträtt.

par av dem yttrat sig i höggradig neurasteni. Sophie var icke särskilt belastad, men sjukdomstraditionen yppade sig nog tidigt hos hennes äldste son Oscar, som dock genom sin viljekraft och sin arbetsförmåga kunde hålla den i styr. Men dennes ständiga grubbel över livets mening

och döden, tidigt framträdande i barnsliga former, sedan fördjupat till en mystik, som färgade hela hans inre liv — det gick, liksom hans ovanliga ödmjukhet, ytterst tillbaka till arvet från mormodern.

Sophie Levertin.
Tidigare porträtt.

Sophie Davidson var i unga år en skönhet och hade ett glatt och lätt lynne, vilket blott alltför snart fördystrades av ekonomiska bekymmer och sjukdom. Under hela sitt liv bibehöll hon dock en stark böjelse för sällskapsliv i alla dess former. Hon var litterärt och musikaliskt intresserad,

skrev smått tillfällighetsvers, ägde en stor förmåga att berättande levandegöra dagens små händelser, spelade rätt väl piano och sjöng därtill. Den främmande föreföll hon vid äldre år litet bortkommen och originell, men i hemmet var hon en vänlig värdinna och den varmaste familjemoder, därtill arbetsam och energisk samt hjärtegod till sinnet.

Oscar Levertin vid 2 år.

Wilhelms och Sophie Levertins förstfödde såg dagens ljus den 17 juli 1862, då modern, under ett besök i Norrköping, företagit en utfärd till en ort vid namn Gryt i stadens närhet¹. Hans ankomst till världen blev en överraskning, så till vida som den inträffade två månader innan beräknat var — för att hållas vid liv måste den unga

¹ Således icke, som det ofta uppgives, i Gryts socken.

telningen ägnas varjehanda speciella omsorger. Han fick namnen Oscar Ivar. Senare föddes i äktenskapet en son och en dotter.

Vad man hos Oscar Levertin i fråga om anlag och temperament kan tillskriva arv från fäderne-, vad från modernehållet, skönjes lätt av det föregående. Det bästa

Oscar Levertin vid 6 år.

av föräldrarnas egenskaper: huvudets och hjärtats begåvning samt den brinnande hågen för intellektuell sysselsättning, arbetsivern och godheten, förenade han utomordentligt lyckligt i sig; men därtill kom som tillsats grubberiet och nervsvagheten. Kanske kunna andra hans väsens kännetecken betraktas såsom judiska. En av Michel Montaignes biografer¹ framhåller hos denne såsom arv efter hans (troligen) judiska moder, tankens smidighet,

¹ P. Bonnefon.

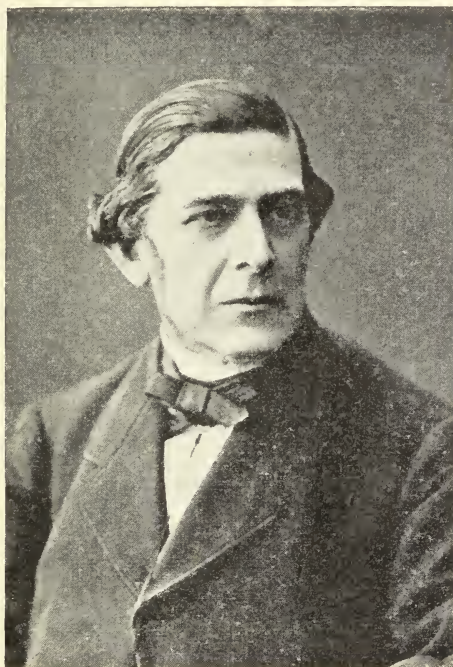
lättheten att assimilera, försiktigheten i uttrycket samt ett visst kosmopolitiskt och vagabonderande sinnelag; det mesta är ju i detta fall tillämpligt. Man kunde visst finna flere drag; jag ville ytterligare blott tillägga familjekänslan, som hos Oscar Levertin alltid skulle förbliva stark; måhända också den en smula hypokondriskt färgade, grubblande mystik, som han ärvt från mormodern. Vidare medvetandet om den egna kraften (dock hos honom mindre starkt än hos många av hans berömda stamförvanter), medvetandet om ödet och ställningen.

Sin uppfostran, som han hade att tacka för så mycket, erhöll Oscar Levertin huvudsakligen i hemmet och av fadern. Vi ha lärt känna dennes väsen och kunna förstå, att han utvecklade sin son i en riktning, fullt överensstämmande med de anlag och böjelser, han till sin glädje såg spira hos gossen. Åskådningsmaterialet vid denna undervisning utgjordes av värdefulla gamla stick och tankeväckande böcker¹; smak och kunskap förde den i rätta gängor och kärleksfull omsorg befruktade lärjungens mottaglighet. Intet tillfälle försumrades: om kvällarna lade fadern patiens, allt medan han talade om konst för sonen, som med sina stora förvånade ögon hängde vid hans mun. På gemensamma promenader i det gamla Stockholm lades grunden till den kännedom om och den vördnad för detta, som Oscar Levertin sedermera utvecklade och behöll hela livet igenom. Och mellan fadern och sonen uppstod det varmaste förhållande. I senare år blev det snarast ett gott kamratskap: sina brev till Oscar började fadern regelbundet med »bästa bror» eller »kamrat».

I dikten »Fader» har Oscar Levertin vackert sagt vad han av den bortgångne mindes bäst: solen i hans öga, våren i hans sinne, helheten och manligheten i hans väsen och »skönhetslidelsens gnista», sonens egen arvedel. Men det är ingalunda ensamt i den åt faderns eftermäle ägnade

¹ I skildringen av Otto Imhoffs hem i »Lifvets fiender» är mycket taget från det egna hemmet; man fäster sig särskilt vid »gravyrerna efter Boucher».

dikten, som dennes minne går igen i sonens alstring. Den hänförande skildringen av Linné och hans fader (kapitlet »Stenbrohult» i de efterlämnade fragmenten om Linné) för tanken alldeles omedelbart till Levertins egna uppväxtår, och det tyckes som om den äldre Linnés kärlek till blommorna och hans uppfostran av sonen väckt tanken på egna barndomsvandringar med fadern i konstens och

Grosshandlaren Carl O. Levertin.

litteraturens örtagård¹ eller som om han omedvetet strävat att få in någonting av sin fader i detta. Också hos Linné själv fann han påminnelser om fadern: han kunde bli så rörd över Linnés brev, att han grät; det var, sade han, som om fadern sagt något till honom. Under sysselsättningen med Gjørwell — som personlighet så fjärran från hans eget temperament, som någonting kunde vara —

¹ Påpekats av J. Mortensen i Ord och bild 1907, s. 287.

trädde faderns bild inför honom. Sin bok om Niclas Lafrensen d. y. tillägnar han minnet av sin fader, »den mest trofaste befordraren av detta verk, liksom han mer än någon annan hos mig väckt kärlek till konst och lust att söka förstå konst, allt från den dag, då jag första gången vid hans hand gick genom Nationalmusei salar»¹. Så uppfylld var han av sin känsla och sin tacksamhet, att varje gång han i gestalten av en gammal man fann någonting rörande eller sympatiskt, detta genast förde hans tanke på den gamle, som stod honom närmast. Men det var hos honom ett drag, som gällde alla, han en gång hållit av, att han aldrig glömde dem eller sin känsla för dem. »En trofast pudelnatur» kallar han sig en gång i ett brev till en vän.

Icke utan inverkan på Oscars läggning och utveckling voro jämväl fädernefränderna och särskilt den förutnämnde farbrodern Carl Oscar och dennes ogifta dotter. »Farbror Carl», som ehuru ansedd köpman och kommunalman, i likhet med sin yngre broder Wilhelm företrädesvis hyste konstnärliga och litterära intressen, älskade att i sitt gästfria hem under vinterns helgdagar samla familjens medlemmar omkring sig. Medan de äldre herrarna ägnade sig åt preferensen, lekte ungdomen »intelligenslekar» eller resonerade om litteratur och konst. Här hade Oscar rikt tillfälle att inför farbröder och kusiner framlägga och förfäktat sina åsikter i dessa ämnen, vilka till och med i denna allt utom reaktionära krets väckte ett visst uppseende och motstånd för sin radikalism. Icke desto mindre rönte Oscar bland dessa sina släktingar uppmuntran för den levnadsbana han så tidigt utvalt åt sig. De anade nog redan i skolynglingen den blivande skalden och kritikern.

På söndagsförmiddagarna åter samlades de manliga medlemmarna av faderns släkt hos Oscars faster fru Valentin — i sin ungdom en firad skönhet, som kunde skryta med

¹ I början av Roslin-monografien påminner han sig, hur han som barn fäst sig vid det stora porträttet av Gustaf III och hans bröder.

att vara den första i »Amaranthen» upptagna judinnan. I den stora solbelysta salen, omgiven av en massa konstföremål av olika slag, spelade bröderna här, sedan »farbror doktorn», såsom Jacob Levertin benämndes av barnen inom familjen, fin och prudentlig i sin vita kråskjorta med en

Fru Henriette Valentin, född Levertin.

stor solitär i mitten¹, ankommit från sina sjukbesök, en omgång »priffe», varunder de grälade duktigt och högljutt samt ofta slutade med att slänga korten i bordet eller på golvet till mer låtsad än verklig förskräckelse för den fredsstiftande systemen. Hon visste nämligen, att »gossarna»

¹ Denna solitär finnes sedermera placerad på mer än en av figurerna i Levertins tidigare noveller.

i nästa ögonblick åter skulle vara de bästa vänner. Över huvud torde det vara sällsynt att utom de judiska familjekretsarna träffa på en syskonkedja, som med så mycken kärlek hållit ihop i med- och motgång som den Levertinska. Denna släktkärlek hade Oscar ärvt i rikt mått, och den fortlevde hela hans liv igenom.

Doktor Jacob Levertin.

Det var emellertid ingalunda blott från det Levertinska hållet som Oscar emottog intryck och impulser. Stark och varaktig inverkan på hans utveckling och karaktär — ehuru av helt annat slag — rönt han även av mormoderns ädla, av varm religiositet genomträngda personlighet och den gammaljudiska anda, som rådde i hennes, för den stora slakten städse öppna hem, där de judiska rituella bruken noggrant tillämpades. Varje fredagsafton («schabbis») samlades hos henne de talrika barn- och barnbarnen jämte en

del avlägsnare släktingar, varvid helgdagsaftonen firades på traditionellt sätt med läsning av psalmer och riklig undfägnad enligt judisk ordning. Men medan maten tillagades, satt den lille Oscar på köksbordet och berättade sagor för tjänarinnorna, görande sig själv till sagornas hjälte och dem till sitt hovfolk och frossande i föreställ-

Fru Rebecka Davidson, Oscar Levertins mormor.

ningen om en okänd lyx: »vi ska ha gull på dörrarna, Lotta!»

Skildringarna i »Kalonymos» av de judiska bruken gå tillbaka till minnen från fredagsaftnarna hos mormodern, om ock senare förfullständigade med andras relationer. Mormodern var väl den enda av slakten, hos vilken dessa bruk i hela sin utsträckning praktiserades. I den ovan nämnda dikten »Fader» förekommer en rad, där denne kallas en »vis patriark» och förliknas med dem »i Juda». Detta kan

ge en föreställning, som icke fullt motsvarar verkligheten: Wilhelm Levertin var alls ej någon ivrig israelit, åtminstone rätt likgiltig för de religiösa traditionerna, och i hemmet ägnades dessa ingen särskild vördnad. Det är riktigare, när sonen säger om honom »ofrom och from», om med fromhet menas dyrkan av ideella makter, den religiositet, som är oberoende av dogmer och religioner, en sådan, som också hos Oscar Levertin växte fram ur hans hängivenhet för allt det, som för honom betydde mest.

Dock, i fråga om judendomen tänkte denne helt säkert allvarligare och djupare än fadern. Oscar Levertins syn på rasens ställning var väl i första rummet historisk, hans respekt för de gamla sedvänjorna helt estetisk. Men han hade likväl en stark känsla av att tillhöra en särskild ras — hans svensketskänsla utvecklade sig först vid mogenhet — och detta medvetande minskades ingalunda av att han både tidigare och senare någon gång fick lida smälek och motgång för sin härkomstskull.¹ Hans novell »Kalonymos» är fylld av en innerligt allvarlig medkänsla, djupast sprungen ur samhörigheten; under lång tid ruvade han över ett utkast till en judisk roman, som skulle bli hans stora verk i denna art och visa förbannelsen av »stammens Kainsmärke»; och även om i detta utkast, liksom i flera hans judiska dikter, mycket byggts på de tacksamma stämningmoment, stoffet i och för sig avgav, så förnimmer man dock även dallringen av strängar, vilka ligga djupare. Han berör dessa förhållanden många gånger i sina skrifter: jag erinrar blott om de »judiska motiven» i »Legender och visor», teckningen av juden i novellen »I Trastevere», om några rader rörande rasolikheten i karaktäristiken av Maurice Barrès o. s. v. samt sist, naturligtvis, den stora självbekännelsen, diktykeln »Kung Salomo och Morolf».

När Levertin 1891 i mars sänder till Verner von Heidenstam sin dikt »Shylock», gör han i denna fråga ett direkt uttalande, som kanske är enstaka och därför värt att

¹ I »Sång före natten» (»Nya dikter») har han manligt och vackert talat om detta.

tillvaratagas. Han har länge tvekat att sända dikten, säger han, då den lätt kan missförstås, »men det är ingen, med vilken jag talat så uppriktigt om judendomen som med dig. Det är klart, att denna bit om Shylock är ensidigt judiskt partikularistisk — men det är ju av ensidighet man gör

Konsthandlaren Moritz (Moje) Levertin.

poesi. Att jag själv både ser brister hos judendomen och dessutom ej håller fast vid rasen på något oförnuftigt vis, det har mitt liv visat, då den varelse jag mest hållit av... var kristen. Du förstår mig och förstår, att jag ej är någon bornerad semit, men dock så mycket semit, att jag ännu känner rasens skam och förödmjukelse brän-

nande¹. Hela min judiska avdelning av min diktsamling skall också sluta med någon epilog, där jag säger, att rasen är intet och kärleken allt.»

Under de samtal han syftar på, har han framhållit, att judendomen enligt honom träffat det centrala i den religiösa känslan och att han starkt imponerades av det sträva i denna religion. Men han har också alltid haft en utomordentlig vördnad för Kristusfiguren på samma gång han var stolt över att Kristus varit jude. När han en gång, på tal om den nämnda judiska romanen — vars plan i hans anteckningar slutar just med de ovan citerade orden om rasen och kärleken — talar om, att den skall bli fylld av »Oscar Levertins egen oroliga blandning, vartill hör mosaism, nazareism och ateism», så tyckes han just träffa det rätta. Ett slags nazareism kan den verkligen — med abstraherande från det troende elementet — kallas, denna förbindelse mellan raskänslan och beundran för kristendomens grundläggare, som hos honom samman-smälte till en medeltidsaktigt färgad mystik, egendomligt avtecknande sig mot bakgrunden av en fullständigt modern skepsis.

* * *

Oscar Levertins skoluppfostran gick den vanliga gången. Han kom 1872 in i det på år och anor rika, fastän till det yttre mycket oansenliga Klara elementarläroverk, grundat 1649 och 1655 inlogerat i en på Klara kyrkogårds nordvästra hörn för detsamma uppförd byggnad. Familjen bodde då Klarabergsgatan 31, och pilten hade sålunda icke långt till skolan. I denna förde en pedagog av gamla stammen spiran, rektor Johan Söderlind, en

¹ Ett uttryck för denna känsla giva några rader, som han skrev till K. Warburg efter dennes broders frånfälle. Denne hade berättat för Levertin ett drag, som L. aldrig kunde glömma och sedan många år med rörelse tänkte på: Som ung, »trom» israelit hade Warburg en lördag natt i London för att hitta hem gått bakom en cab, föregivande ett vad — för att ej åka på sabbaten. »Det har gjort, att jag aldrig glömmet den för mig främmande mannen.»

sträng och originell, men vörnadsvärd sjuttioåring, lärare i de två högsta klasserna i latin och matematik. Vilken håg Levertin visade för det förra ämnet, bevaras ej av minnet, medan däremot hans matematikstudier redan nu väckte uppmärksamhet — ingalunda för sin framstående beskaffenhet, utan rakt tvärtom. Efter att hava såsom en av de bättre genomgått denna skolas fem klasser, inträdde han på hösten 1878 i Stockholms gymnasium och, efter dess delning genom sammanslagningen med elementarläroverken, 1880 i Norra latinläroverket, där han tillbragte sista året före studentexamen.

Oscar Levertin vid 11 år.

Han skildras under sin gymnasiitid såsom »en tämligen lång yngling med framåtböjd hållning, släpande gång, tjockt, knollrigt, ramsvart hår, antydning till mustascher samt mer och mer framträdande hak- och kindskägg» ävensom stora »svarta» ögon. Han var, i motsats till senare, såsom yngling rätt slarvig till sitt yttre och vårdslös i sin klädsel. »Särskilt nöje hade kamraterna av att köra in ett finger under hans krage, som ofta i saknad av knapp satt en bra bit upp på halsen i nacken. Godmodig som han i allmänhet var, kunde han då ibland, bitande sig i underläppen, i fullt raseri vända sig mot angriparen med sin

alltid med en lång spets formade blyertspenna i högsta hugg, men då han ej kom åt sin vederdeloman, fick ett långt blyertsstreck i fiendens uppslagna bok utgöra hämn- den.»¹ Någon lysande elev var han icke, men väl en av de bättre. I stilistisk förmåga låg han över alla och rönted därför mycket erkännande av klassföreståndaren under de två första åren, lektor Julius Lundman. Men framför allt föll dennes stränga och fördrande undervisning i latin och grekiska hos Levertin i god jord. De klassiska språken begynte fånga hans intresse allt mera, särskilt grekiskan, åt vilken han, i samarbete med sin kamrat, nuvarande professorn i geografi Axel Hamberg, ägnade en dryg del av sin tid. Den lyckliga påföljden var också, att båda i studentexamen hemförde ett laudatur i detta ämne.

Däremot gick det fortfarande klen med matematiken. Den förblev för honom en »terra incognita», säger den ovan citerade kamraten Lamm, fortsättande med följande karaktäristiska skildring: »När matematikläraren haft någon framme vid svarta tavlan, kunde han, då halva ekvationen var färdig, ropa fram Levertin att fortsätta den. L., som vanligt sysselsatt med litterära utkast å större eller mindre papperslappar, såg upp med en nästan förebrående blick på läraren, reste sig och skred med släpande steg fram till tavlan, fattade kritbiten och höjde den sakta au niveau med räkneexemplet. Sedan han så en stund stirrat på dessa $a + b$ etc. sjönk handen sakta ned, tappande kritbiten, varpå han vände sig och betraktade läraren ungefär som ett sårat rådjur betraktar jägaren. Efter lärarens: sitt ned, Levertin, återvände han med samma släpande steg till sin plats och sina litterära sysselsättningar.» De dåliga betygen i matematik hindrade dock aldrig hans uppflyttning, ty de motvägdes av överbetyg i andra ämnen. Men hans svaghet i de reella disciplinerna gjorde dock, att hans allmänna mogenhetsbetyg, trots det höga vitsordet i grekiska, latin och svenska, endast blev »godkänd». Det hade blott felats, att matematiken helt och hållet stängts för honom vägen till universitetet!

¹ Medd. av d:r G. Lamm.

Sina känslor för denna vetenskap har han givit luft i en synbarligen på det senare gymnasii-stadiet skriven sonett:

Matematikens skapelse.

Herr Lucifer en dag från mörkrets schakter
 på mänskosläktets ljusa lycka såg,
 hur glädjen stod i flor på land och våg,
 hur välstånd fanns på jordens alla trakter.

Han kallade förtörnad mörkrets makter:
 »I kunnen ej,» han sad med mulen håg,
 »en enda själ få snärjd i edra tåg
 och utan någon vinst går mänskojakten.

Jag lämnar ut min spira på arrende,
 ty ingen makt jag har på jordens riken,
 jag skäms att vara fan i slikt elände.»

Han tystnade men spratt så till förnöjd
 och skrek: »nu sluta skall all jordisk fröjd!»
 Och så han skapade matematiken.

Det var en ödets ironi, att Levertin under sina sista år, när han arbetade på Linné-biografen, skulle nödgas återvända till sin ungdoms förhatliga ämne, och de matematiska kalkyler, av vilka hans anteckningsböcker från denna tid äro fulla, synas tala om samma möda och samma naturliga svårigheter som skoltidens.

Från lektionerna i gymnastik var Levertin, troligen för sin svaga hälsa, under hela skolgången befriad — vi skola nedan se, vilken ringaktning han hyste för en långt driven dyrkan av den fysiska utvecklingen. En enda gång, under det sista skolåret, kallades han ner till gymnastiksalen för att deltaga i åtminstone en lektion. Det råkade vara — sabelhuggning: han fick sabeln i hand och anvisades utgångsställning, men i nästa ögonblick släppte han, bitande sig i underläppen, såsom vanligt vid kritiska situationer, den tunga sabeln på fötterna på sin motståndare, vilken upphävde ett ilsket tjut¹. Och så var det för alltid slut med Oscar Levertins vapenövningar.

¹ Medd. av d:r G. Lamm.

Man kan förstå, att han icke heller var någon »lebens kung». Stillsam och tillbakadragen redan som barn, inåtvänd och bortkommen, nu som förr, i allt där det gällde snabba vändningar, deltog han icke i kamraternas friluftsnöjen eller andra fysiska sysselsättningar. Därför blev han också i förhållandet till sina kamrater rätt ensam, och endast med ett par av dem knöt han en intimare vänskap.

Likväl nådde han under de sista skolåren en ledarställning i en trängre krets. På gymnasiet existerade sedan gammalt en av eleverna högt skattad litterär förening med namnet Concordia, vilken sedermera överflyttades till Norra latinläroverket och ännu består. Här fann Levertin genklang för sin hängivenhet åt intellektuella intressen och en jordmån för sina spirande litterära böjelser. Föreningen ägde ett bibliotek, som han under något år förestod och över vilket han utarbetade en katalog; likväl tyckes — som man kan förstå — hans administrativa talang ej varit på höjden av hans litterära förutsättningar, eftersom revisorerna göra anmärkningar om bortkomna böcker. Concordia firade sin årsfest Gustav-Adolfsdagen den 6 november med sång, musik, föredrag, tal och uppläsning av prisbelönade arbeten. Dessa fester höllos, innan den nya läroverksbyggnaden blev färdig, i Vetenskapsakademins hörsal och besöktes av en publik, som gick vida utöver skolans närmaste krets: protokollet för 1878 talar om 900 personer, och följande år är salen åter fylld till sista plats. Vid föreningsmötena åhöras musikaliska prestationer samt uppläsningar och föredrag av ledamöterna. Det skönlitterära elementet överväger till den grad, att en gång protest inlägges mot allt det medelmåttiga man får höra, och önskan om mer substantiell underhållning med t. ex. historiska ämnen uttryckes.

Levertins ledamotskap blir både för föreningen och för honom själv av stor betydelse. Hans bidrag tillföra sammankomsterna nytt liv, och kamraternas uppmuntran är honom en ovärderlig sporre. Det första året uppträder han ännu blott som pianist — han hade hemma lärt sig

spela piano och nått en nått färdighet; protokollen nämna, att han utför stycken av Behrens och Gade samt »Ludvig XIII:s gavott». I maj 1879 väljes han till vicebibliotekarie. Hösten därpå debuterar han med en fri översättning från den österrikiske skämtaren Saphir, »Kärlekens genius i en tunnel», som enligt protokollets intyg mottages med stort intresse och starka handklappningar. Vid de följande mötena uppläser han åter några översättningar. Den 15 november håller han ett föredrag om Chr. Fr. Molbech, »vari förf.», heter det i protokollet, »genom en skildring av Molbechs liv sökte rentvå denne från de beskyllningar för avundsjuka m. fl. förklenande egenskaper, som påbördats honom av åtskilliga organ inom pressen med anledning av hans polemik mot Björnstjerne Björnson». Vid samma möte tecknar han »några gymnasisttyper» under rubriken »Zoologiska studier», vilka väcka »åtskillig munterhet», liksom ett senare föredraget utkast »Paradiset, en moralisk-geografisk beskrivning», åtföljt av en ny »zoologisk studie», ävensom — åter vid ett följande möte — två »utkast», benämnda »Mårtensgåås» och »En hissning», om vilka det säges, att de voro »hållna i samma humoristiska anda och utövade samma skrattretande inverkan på auditoriet som denne ledamots flesta övriga föredrag». I början av 1880 uppläser han ett föredrag, »Minnen från en konsertresa i bild och text» av honom själv och led. Lindgren — sedermera arkitekt och hovintendent — vilket »framkallade gång på gång ihållande skrattsalvor, och ledamöterna tycktes finna mycket nöje såväl i det kvicka innehållet i själva föredraget som av de särdeles roliga och väl tecknade bilderna».

Härmed slutar den period, under vilken Levertin särskilt dokumenterade sig som humorist — för att varken förr eller senare under hans liv mer återkomma. Härefter blir det allvarligare saker, »bibliotekarien Levertin», denna gång, liksom stundom senare, dold under signaturen Jeremias, föredrager. Det är först en skiss, »På nyårsafton», vilken betecknas såsom »väl skriven» och uppväcker

»allmänt bifall». Det är vidare ett »Svärmerier» kallat »föredrag», i själva verket en serie små lyriska dikter: »särdeles lyckade och vittnande fördelaktigt därom, att författaren besitter en viss talang». Härpå följde översättningar från Aarestrup, Geibel och Heine, ett litteraturhistoriskt utkast, »Vitalis såsom skald», samt en historik över Concordias verksamhet på gymnasium, vilken får följande vitsord: »Med en ovanlig livlighet i framställningen följde författaren Concordias utveckling alltifrån dess födelse icke så mycket genom torra karaktäristiker över de särskilda perioderna som genom att föra sina åhörare in i Concordialivet under de olika skedena, genom att citera protokoll och berättelser — och därigenom gjorde han sitt föredrag blott så mycket intressantare.» Följande hösttermin inledde Levertin sin verksamhet i föreningen med att uppläsa några lyriska »dagboksblad», som enligt protokollet ådagalade, att »författaren ingalunda saknar liv och känsla», och kort efteråt hyllade han i »Den fjärde september, ett minne», troligen franska republiken (stycket finnes ej i behåll). Härpå uppstod mellan styrelsen och Levertin en liten konflikt, som ledde till, att denne måste be om ursäkt för att i en skrivelse ha använt förolämpande ord. Men detta hindrade icke, att han i årstävlan erhöll första priset för en diktsamling »Från Dybböl», vilken vid den högtidliga festen, nu första gången firad inom läroverkets egna murar, upplästes av en kamrat. Han fick själv bestämma priset, som plägade utgöras av något litterärt verk: han valde Georg Brandes' »Hovedströmningar», något som hos en del lärare ökade den lilla misstanke för rabulism, vilken redan förut vilade över honom. Vid nästa veckomöte befinnes han redan färdig med något nytt: »Förlorad och återfunnen», en novellett, som i protokollet kallas »roman» och bedömes sålunda: »Det synes nästan ha blivit en gammal vana att berömma allt vad led. Levertin producerar. Därmed må nu vara huru som helst. Men säkert är, att detta föredrag rönt ett lika livligt som rättvist bifall, och man kan ej annat

än erkänna att det måste finnas en viss livskraftig produktionsförmåga för att frambringa något sådant.» En ledamot föreslår, att föredraget skulle läggas till arkivet, och detta förslag antages »nästan» enhälligt; beslutet synes dock ej blivit förverkligat. I slutet av året följa nya »dagboksblad» samt en novellett, »Ludvig XIII:s gavott», och i början av det nästa en samling »Polemiska sonetter», »vilka med en utmärkt behaglig form förenade ett kvickt innehåll och därför voro väl förtjänta av det livliga bifall, varmed de belönades». Omedelbart efter dessas uppläsning begärde avgående ordföranden ordet och riktade ett tack till föreningen, »särskilt till den medlem, som under den förflutna tiden mest av alla verkat till Concordias fromma, nämligen f. d. bibliotekarien Levertin». Denne svarar: han ser sig tvungen »av den inom Concordia tilltagande artigheten» att i sin ordning tacka för de »utmärkta lovord», varmed han hedrats, men då han »saknar något vad man kallar point att röra sig kring», så riktar han i sällskapet namn ett tack till ordföranden för dennes förtjänster och hurrar för Concordia. Ytterligare tre litterära bidrag av Levertin omtalas under denna hans sista termin vid läroverket: en skiss benämnd »Jasminer», några epigram bärande den gemensamma titeln »Erotik» samt en sonettecykel, »Rococo» — tre namn, vilka ju högst betecknande peka framåt.

Vi skola snart i ett annat sammanhang göra bekantskap med denna ungdomliga litterära produktion, för så vitt den blivit bevarad. Endast ett referat av Levertins satirer över olika typer bland gymnasisterna må här finna plats, emedan de giva en inblick i hans så tidigt utpräglade värdesättning av människor.

Sin ringaktning för den vanliga gymnasisttypen, som alltför ensidigt hyllar principen »mens sana in corpore sano», uttrycker Levertin i den första av de tre bevarade karaktäristikerna. Han kallar honom »Aries Gymnasticus vulgaris» och skildrar honom såsom en »mindre, något undersätsig gestalt med verkligt nordiska behag, bredaxlad och stark... Han gör ock skäl för sitt namn aries (bock),

ty han har en rasande stor lust att köra huvudet i vägg...» För att ge en insikt i denna typs levnadsvanor beskriver han »en morgonstund», »ordinendum est ab initio». »Kl. 7 vaknar vår vän efter en ljuvlig dröm, vari han sett sig själv baklänges med förbundna ögon hoppa över bommen eller något annat dylikt ädelt konststycke; för att morna sig börjar han gäspande 'armar uppåt sträck', 'armar nedåt sträck' o. s. v. Därefter hoppar han ur sängen, kläder sig, hoppar utför trapporna och sedan han likaledes hoppat uppför trapporna på Gymnasium, börjas en serie vågsamma och överraskande experimenter. Här överhoppas katedrar, bänkar, kartställare och till sist bliva hans kamraters hattar mål för hans hoppningslusta.» Litterär som Levertin är, citerar han Heines ord om att Gud skapat oxen, emedan köttsoffa är nyttig för människan, och åsnan, på det den måtte tjäna människan »till förliknelser» o. s. v. och tillämpar detta på gymnasisten, som anser, att träden skapats för att klättra i och bryta ryggen av sig och diken för att hoppas över och fallas ner i. »Det är en verkligt farlig karl, om han hade varit med i slagen vid Pultava och Fehrbellin hade stridernas utgång blivit helt annorlunda. Frågar man honom, vilken tid han helst skulle velat hedra med sitt liv, svarar han interregnum, nävrättens gyllene tid!» Den satiriska tonen bytes nu i en indignerad: »Och detta säger en gymnasist! Och trapporna rodna ej och bildningens andar stiga ej ner och näpsa honom! Och sen vet han ej, när Tegnér dog, Gud förlåte mig, men förr ser jag någon stjäla silvergafflar än vara okunnig om något sådant. Läxorna slår han i sig i tempo och om han kommer att fria, är jag säker på att det går på följande sätt: älskade Elvira — takt tau — jag älskar dig — takt tau — vill du marschera med mig genom livet — takt tau — Han kan utantill 'Quousque tandem' eller något dylikt kraftställe och hans älsklingsbok är Konstapeln Kask och gossen Kalle.»

Den andra av satirerna gäller plugghästen, »Equus legens gymnasium», en art, som tydligen befinner sig i

utdöende. Typen är »en blek, något mager företeelse med pincenez på näsan och en lärdom på nacken, som trycker honom liksom världsklotet Atlas i en båge. Vid varje hans yttrande påminner man sig ordspråket 'o sancta simplicitas'. Han läser och läser och läser, skoltimmarna äro de skönaste stunderna i hans liv och läxorna ljuva minnen av dessa... Han kan givet utantill företalet till Cornelius Nepos. Ovidius och Vergilius ligga som innystade i hans hjärna, men om man börjar att veckla upp, hinna såväl den silverfotade Thetys som den strålande Lucifer att utföra sina respektive befattningar, innan han slutar... Han kan alltid och allt, det är hans stolthet att lägga sitt vetande på tallrik och portionera ut till sina mindre lärda kamrater... Han föraktar poesi, men hyser en rasande stor respekt för knutna nävar. Hans kunskapers alfa och omega äro skolämnena, dessutom är han rudis i högsta grad, han talar t. ex. om de 9 gracerna och de 3 muserna, om Strandbergs signatur Vitalis och Joseph den vise av Lessing och om Öronschläger. Han är nykter och hemtam i hög grad och roar sig på lediga stunder med studenttemata eller att utdraga de fina konstruktionerna ur ett eller annat latinskt verk. På examensdagarna överlämnar han sig åt farliga utsvävningar i bakelser.»

Också denna kamrats största förbrytelse är, som man ser, att icke hava reda på litteraturen. Men för att icke tyckas partisk och ensidig, har Levertin ägnat det tredje föredraget åt den litterära snobben, »Animal litteraricus librorum poetarum peritissimus» — kanske icke utan en liten självvironisk släng. »Denna art vill klassificeras under rubriken snillen!» börjar han. »De söka verka genom en sökt vårdslöshet i kläder, halsduken är vanligen oknuten och flaxar à la Byron. I sitt uppträdande på gatorna äro de verkligen frapperande. Än betrakta de människorna med ett överlägset smålöje, liksom de ville säga: varför behöver man väl umgås med det mänskliga slöddret, när man har de största andars skatter på sina hyllor. Än slå de sig för pannan med en min av Weltschmerz som om

världens samtliga bekymmer vilade på deras skuldror.» De fatta eld för varje kvinna, och vid varje dylik sjukdom falla de i en födslovånda, som alstrar en mängd välskapade dikter. »Den flytande diktionen, de välvalda och originella bilderna samt de sköna rimmen, allt visar att de förfriskat sig med en dryck ur den veritabla källan Hippokrene, som vi kalla punsch. Skada blott, att versen linkar på träben och att bland rimmen finnas sådana äkta pärlor som se och hädare, ge och lidande!... Sättande sig över små imitatörer som Teguér och Runeberg beundra de och inbilla sig förstå Byron... De hava lidit så genom Evas systrar! Ja, så rysligt, att de ofta måste dränka sin sorg i pokalen. De bliva då mycket uppslupna — men märk sorgen bakom det ystra grinet, de äro naturligtvis humorister. Det skulle ej förundra mig, om de på sin dörr skriva litteratör, ty de anse sig bosatta på parnassen och vänta blott på dödsfall för att komma i åtanke hos de 18.»

Concordias förhandlingar ge oss, som vi sett, en riklig föreställning om den unge gymnasistens litterära iver och stora beläsenhet, något som också kamraterna frapperades av och ännu behålla i gott minne. Ett antal feriebrev till de båda vännerna Axel Hamberg och Karl Sevón¹ förfullständiga dessa upplysningar. Men de lära oss också från andra sidor känna Levertin sådan han var under ynglinga-årens utvecklingstid.

Han hade för somrarna 1878 och 1879 antagit en informatorsplats hos godsägar Heyman, gift med hans moster, på Vårgårda egendom i Västergötland. Resan dit var mycket lång och tråkig, skriver han. »Oaktat jag läste 'Han och Hon' av Janson (i förbigående sagt en utmärkt bok, isynnerhet för våra 'fröknar', som utmärkt gisslas därstädes), 7 föreläsningar av E. Bøgh (särdeles kvicka och välskrivna) samt ett häfte 'Land och folk', kunde jag ej få slut på tiden.» Men vid framkomsten lönas resans besvärligheter: »Där är utomordentligt vackert. Föreställ

¹ Sedermera sparbankskamrer; nu avliden.

dig ett stort, hemtrevligt hus, från vars fönster man har utsikt åt en å med charmanta hölmar och vattenfall... Stället har åtskilliga oersättliga fördelar: såsom ridhästar, romanbibliotek, gott piano.» Han övar sig i att vara lat och läsa romaner. Inom ett par veckor har han slukat så gott som hela romanbiblioteket. »Havets arbetare» av Victor Hugo (»egendomlig, ganska rolig»), »Höjd och djup» av Samarow (»dum»), »Doctor Ox» av Jules Verne (»bra»), »Smugglarens dotter» av Johannes Sundblad (»dum»), och »Kusin Gabriel» av P. Heyse (»går an»), vidare »Ett dokument» av K. Detlef (Clara Bauer) samt »Paul Clifford» av Bulwer, vilka två sistnämnda »synnerligen utmärkt sig» bland lektyren. Senare har han i »dagbladet» läst »Thomas Ross» av Jonas Lie, som han finner rolig, dessutom »Oliver Twist», »charmant naturligtvis» och en annan roman av Dickens: »är icke 'Nicholas Nickleby' utomordentlig? Sådana grepp som bröderna Cheeryble, Smike m. fl. genljuda i människohjärtat¹.» Härtill kommer av inhemsk litteratur »Den siste Athenaren», i vilken han finner att Rydberg alldeles kopierat en bok av Kingsley, »Hypatia»; »den är dock intressant», tillägger han. Till slut Octave Feuillet's »En ung kvinnas dagbok», vilken han finner »utmärkt välskriven» — åtskilliga gånger märker man, hur starkt han uppmärksammar formen.

Även andra litterära uttalanden förekomma i dessa brev. Han ber att få Vitalis ut till landet och har glädjen erhålla dennes samlade skrifter (»stora upplagan, 7 kr.») till födelsedagsgåva. »Jag tänker halvsåla Bellman och Vitalis,» säger han, syftande på påbörjade uppsatser, »samt skriva något om Palmær, dessutom har jag gjort åtskilligt occasionsrim, du ser således att jag är litterär.» Vid en familjefest uppföres »De båda döva», och informatorn uppträder som »père noble» samt regissör »med olympisk min»; pjäsen har han upptecknat ur minnet och frågar med berättigad stolthet: »är det icke gentilt?»

¹ Oscars far läste Dickens med särskild förtjusning. Senare svalnade Oscars beundran för denne författare betydligt.

Här och där förekomma landskapsbeskrivningar, men utan den minsta omedelbarhet. När han går att skildra några utfärder, averterar han korrespondenten om att det blir »något à la causerie»; det litterära är strax framme, och mer än en gång tycker man sig finna — här, som över huvud i breven, även där det är fråga om rent personliga saker — återklangen av en mycket gammal romantik. Så heter det en gång: »Det var en egen syn, blott himlen och ljunghedar syntes, så långt ögat nådde... Det var en öken, men en sublim öken, landskapet var bisarrt men tjusande just därigenom.»

Vid sidan av den mångomfattande lekyren och timmarna med discipeln gick en liten erotisk idyll, som troligen föranledde »occasionsrimmen». Bekännelserna om den äro mycket naivare än omdömena om litteraturen, kuriösa, brådmogna reflexer av om icke de allra första så dock bland de tidigaste dallringar av denna art, Oscar Levertin, kärlekens blivande dyrkare och sångare, känt. Det är »en angenäm tös, full av gratie och glada upptåg», som förorsakar dem. »Henne kunde jag verkligen bliva kär uti, om jag ej vore det förut i E—e.» — Detta hindrar dock icke i längden, och man kan gott följa känslornas segerrika utveckling. »Hon är så glad, munter och angenäm, att du ej har någon föreställning därom. Vidare är hon ej så ful, tvärtom, hon har vackra händer och armar och en vacker figur, saker som jag värderar(!)»... »Tisdagen gjorde jag och E—a en skön skogspromenad. Du kan ej föreställa dig hur skönt det var uti skogen. Det var ett utmärkt vackert väder och vi fördjupade oss i skogen och gingo till en rännil, som sakta plaskade mellan en allé av gröna träd. Solen föll ned genom trädtopparna och lät grönskan framträda i fina nyanser. Där satte vi oss på en sten och började samtala, vi blevo mäktigt poetiska... Jag fasthåller det jag sagt om E—a, hon är en av de älskligaste flickor jag vet...» Allt mer träder den gamla flamman E—e i bakgrunden. Däremot heter det om den nya i nästa brev: »E—a är, var och förblir

utmärkt söt.» Och några dagar senare berättar han barnsligt om en misräkning, som han rönt i sin började kärleksaffär: »Nu kommer ändock det tråkigaste. Kan du tänka dig att E—a vill så gärna lära sig simma och har nu fullständig simdräkt och föreslog mig att ock skaffa mig en sådan och lära henne. Men föräldrarna ville icke (kanske dock hopp finnes). Jag vill det gärna!!!! Vad säger du om förslaget?» Kamraten svarar icke, och Oscar berättar vidare: »Vad säger du, om jag skulle bli kär, vaba? Jag tror du spådde rätt, men vi få välan se... E—a är en ovanligt snäll och oskyldig flicka. Vad säger du om simningen? Tyvärr får hon ej bada nu för sin hosta.» Fem dagar senare: »Här är tråkigt i dag, ty E—a har farit, solskenet är borta och blott skuggan kvar, som är tämligen kylig. On revient toujours à ses premières amours...» Han skildrar en scen, som liknar ett frieri och fortsätter: »Hon är mycket snäll, god, söt, älsklig, intagande och trevlig, gudskelov är hon här om tisdag igen.» Sist säger han, tydligen som svar på någon förebråelse av vännen: »E—a är förtjusande, alla varningar äro som att slå vatten på gåsen. Jag blir, är betagen.»

När det lider mot uppbrott, i augusti, skriver han vemodigt: »Intet är beständigt och allra minst sommaren. Det gäller att fatta tiden i de svallande lockarna, som Tegnér säger... Hur jag skall kunna skilja mig från denna förtjusande oas (med dess invånare n. b.) förstår jag ej.»

Följande sommar förde honom tillbaka till oasen, där det är lika »skönt och trevligt» som förr, ehuru nu intet nämnes om känslorna i det enda vänbrev, som finnes i behåll från denna tid. Där talas i stället om litteratur. Utom »Det förlorade manuskriptet» av Freytag har Levertin läst »Pickwick-klubben», »ett episkt konstverk av första rangen, flödande av godmodighet och frisk humor». Hans litterära ambition har vaknat, han skulle så gärna delta i årets tävling i Concordia, men ännu tänker han sig blott en uppsats, önskande likväl, att någon måtte komma med poesi, som skulle döda den i skolan uppburna falska romantiken.

Vem skall väl utmärka sig i Concordia i år. Ingen kan väl ila förbi W. Skall ingen bland oss kunna utmärka sig? Jag funderar på att skriva något om Paludan-Müllers charmanta dikt »Adam Homo». Dock detta ligger i vida fältet... Jag hoppas att något poetiskt underdjur skall finnas inom gymnasium utan F:s svulst, utan »purpurtjusning och arlabrusning», utan liljesånger m. m. Jag tycker om Atterbom, han är en skald till och med i sina grannaste poetiska överlastade utsvävningar, men F. har gjort detta språk till ett manér, ett tække för trivialiteten, detta är mig förhatligt! Men håll, resonerande, tråkiga penna! Jag kommer från mitt brev.

Sommaren 1880 har Levertin för några veckor en ny hemlärarbeställning, hos godsägaren Isoz på hans egendom Stenby på Adelsö i Mälaren. Stället behagar honom särdeles, och icke utan samma lillgamla skiftning, vi redan känna, säger han, att däröver »vilar en doft av gammal, patriarkalisk enkelhet, som verkar angenämt». Han ger en noggrann skildring av familjens medlemmar och beskriver omgivningen: »Trakten är utsökt vacker, än riktigt leende Mälarnatur med smärta, ranka björkar, än dyster och mörk(?) med lindar och melankoliska alar; så att här borde riktigt den poetiska inspirationen infinna sig. Så är dock ingalunda förhållandet, min musa måste vara på besök och pegasus hava fått koller.» En inskjuten anteckning om en ung teologiestuderande, som vistas i prostgården och hjälper prosten att predika kan nämnas såsom vägledning för oss i fråga om stoffet till Levertins första novell, om vilken snart skall talas. Så några korta, men viktiga rader om litteraturen. »'Realismen' köpte jag mig då jag for hit, det är en god bok, som till fylles bevisar att realismen är något nödvändigt för tiden och att hela detta svärmeri i skog och sjö m. m. både är omodernt och har överlevat sig själv. Har du läst 'frue Marie Grubbe' (sic) av Jacobsen? Skaffa dig den annars och läs den, den är överdådigt väl skriven. Gullbergs 'parodistiska strövtåg', som nyss utkommit, äro rätt lyckade.» Med den första boken avses synbarligen Herman Bangs »Realisme og Realister», utkommen 1879 och föremål för mycken

uppmärksamhet också i Sverige. »Fru Marie Grubbe. Interieurer fra det 17: de Aarhundrede» hade utkommit redan 1876 (i svensk översättning 1877), men synbarligen först nu fallit i händerna på Levertin. I nästa brev frågar han åter vännen, om han läst den och kallar den med ett favorituttryck »charmant i alla avseenden». Han säger sig blott studera dansk realistisk litteratur och tillägger: »Jaa, realism är nödvändig, vad tusan äro Stagnelius, Nicander och Böttiger värda? De hava ju icke väckt någon genklang hos massan, de hava drömt för mycket, levat för litet. Tacka vet jag Drachmann, jag har köpt en diktsamling av honom...»¹ För övrigt har han endast läst två böcker Vergilius och några sidor Sallustius. Men han välver planer av olika slag: »Tyvärr hinner jag heller ingenting av allt det varmed jag går havande. Jag har ännu icke börjat att tänka på uppsatsen om Snoilsky. För närvarande skriver jag en större novell, men jag fruktar att den blir så tendentiös, att jag ej kan lämna in den till tävlan. Hu! Det måtte bliva en trevlig högtidsdag, du måste skriva!» Tanken på denna tävlan sysselsätter honom mycket, ty i följande brev — troligen från början av Augusti, då han flyttat till Vaxholm — skriver han:

I frågan om Concordias vittra lotteri säger du dig »icke kunn» insända något, då du dock därigenom kunnat slå under dig betydande vinst för att icke tala om äran, som är oberäknelig. En verklig chevalier sans peur et sans reproche kan ej ringakta denna. Kommer du ihåg Runebergs analysering av orden »Kan ej»?... Du råder mig att försöka; detta låter nästan som en sarkasm... I alla fall har jag verkligen varit betänkt på att fuska ihop något. Vad säger du om en avhandling om personerna i Paludan-Müllers dikt »Adam Homo»? Svara uppriktigt. Det blir en serie karaktärstiker: ämnet är dumt emedan det är ovenskt², och dikten är här mindre känd än den förtjänar vara. Vad utförandet beträffar har jag hunnit en bit men är ej nöjd därmed.

¹ Brevet är undertecknat: »Oscar III Atterdag», vari man kunde misstänka ett uttryck av självförtroende för framtiden, om ej författaren förklarade: »Enligt Rogbergs förklaring om åter en dag i morgon; min sommarprincip!»

² Kursiverat av utg.

En dag, då jag är vid riktigt gott humör, lär den väl få göra en liten kometbana ned till sjön. Ge mig därför ett annat ämne; råd mig snart, ty jag vill gärna skriva, ehuru jag ej varit mycket disponerad i sommar. Då jag varit det, har en mängd galna fantasier kommit fram, som vanligtvis blivit utdömda och fördärvade... Duger måhända min Vitalis, betydligt retuscherad naturligtvis?... Jag har verkligen läst mycket härute, utom 4 tidningar dagligen ett större antal av romaner, diverse poesi, isynnerhet tysk nyromantisk lyrik och något estetik och konsthistoria. Bland annat rinna mig i hågen den förtjusande »lilla Dorrit» av världens största romanförfattare Charles Dickens (att som Dickens med snilletts slagruta finna guldkorn i en ödemark är något oerhört; icke nog med att han är en episk-lyrisk diktare av hög rang, han är även en av de största humorister och psykologer jag känner), »Natt och morgon» av Bulwer, »Silas Marner» av George Elliot m. m. Nu har jag för omväxlings skull huggit av romanläsningen med två äkta flickböcker »Aus der Pension» von Sophie Verena och »Lebensbuch» von A. Stein. De äro skrivna icke utan talang, men förlora mycket av sitt värde genom det myckna pjunket och pjollret.¹

Dickens tyckes för övrigt denna tid sysselsätta Levertin mycket. Han ber Sevón höra åt, vad »Dombey & son» (utkommen 1880) kostar »i de antikvariska bokhandlarna»; »Mäster Humbreis (sic) klocka» har han bett en annan kamrat köpa hos Hierta för 1:50. Till Sevón skriver han också, att han redan påbörjat en skiss över Strindberg — den över Snoilsky var blott påtänkt — och för den skull nödvändigt måste få »Gilletts hemlighet». »Som jag har många järn i elden... måste du vara god och sända mig boken med det allra främsta, ty såsom varande hans sista arbete är den av största vikt i och för bedömandet av Strindbergs författarskap, packa dig därför i väg.» Då vännen uttryckt sin förtjusning för Topelius, ger Levertin om denne följande lustiga omdöme: »Jag är ganska svag för 'Vintergatan' och några andra överdådiga stycken, men i allmänhet förefaller det mig, som om han skulle hava kunnat bliva någonting bättre och större...» Bland lektyren på slutet av sommaren nämnes fru Carléns »En nyckfull kvinna», »en bland hennes bättre romaner» samt »Sol och

¹ De sist citerade breven äro alla till A. Hamberg.

skugga», »en romantisk innerlig bok av Wilhelm Jensen», »Fra Piazza del Popolo» av Bergsöe samt tysk och svensk poesi.

»I sommarens brokiga kaleidoskop,» skriver Levertin till Hamberg på sensommaren, »som tyvärr o fasa snart närmar sig vinterns iskylda vetenskapligt utvisande mikroskop, äro endast få dagar värdiga större uppmärksamhet.» En av dem är Bellmandagen, som han firat i Stockholm och varöver han ger ett utkast till realistisk teckning med skalden i förgrunden. Kommen »i den sköna tjuserskans sirenarmar kl. 10 f. m.» hängav sig den vittre gymnasisten ingalunda genast åt festdagens sysslolöshet, utan gjorde som han skulle gjort tjugu år senare, »gick till K. biblioteket och läste där tyska och danska tidskrifter till kl. 3». Så fortsätter han denna skildring, vilken väl kunde gälla som studie till en sida i en Stockholms-novell och där Levertin för första gången ger oss sin tanke om Bellman¹.

Det var verkligen rörande att gå på Stockholms gator, vart man vände sig skönjdes Bellmans melodier, tidningar och uppsatser om honom samt samme mans porträtt. Jag vågar påstå att hela Stockholms tankar från alfa till omega, begynnelsen och ändan voro riktade på vår nordiske Anakreon. Tidigt på eftermiddagen for jag med mitt sällskap till Djurgården och begåvo oss till Bellmansro, som var packat med folk. Efter mycket bråk lyckades vi få sittplatser, varifrån vi kunde överskåda det brokiga livet. Jag har aldrig sett något dyligt. Vagnar och lysande ekipager, ryttare och fotgängare, snobbar och daglönare, magnater och hantverkare, tidningsförsäljare, präster och allt tänkbart folk av de käraste animalia sapientia, som kallas människor, svärmade kring för mina blickar. Efter någon tid började sången kring den sirade Bellmansbysten, vars inspirerade drag voro med ett lycksaligt leende fästade på den brusande hopen. De friska och dock så vemodiga sångerna framklungo nu under folkets jubel och entusiasm. På Bellmansro voro vi tills de härliga mästerverkena blevo avsjungna... Efter ett slag på Djurgården, som tog sig förträffligt ut med alla dessa kulörta lyktor och bengaliska eldar bland de mörka lövkronorna, kommo vi 1/212 upp på Hasselbacken, liksom överallt spelades där Bellmans melodier. Där var ett liv och en lust som ej kan beskrivas.

¹ Också i sin hängivenhet för »vår nordiske Anakreon» hade Levertin stöd i tradition från sin fader.

Nyströms lyckligt funna Bellmansstaty var omvirad med en lagerkrans och stod i ett ständigt hav av bengaliska eldar. Aldrig har jag tyckt mera om den än då, det var som en slummer blott vilade över hans ögonlock, och att han vilken minut som helst med de gudainspirerade läpparna vid ackompanjemang av sin luta skulle sjunga som endast han, »diktens yverborna svan», kunde.

Denna höglitterära ton kan brevskrivaren dock icke uppehålla till slutet. Han berättar att han råkat få plats bredvid en vacker aktris och »tackar ödets blida gudinna». När han kom till staden kl. 2 sjöng varje person han träffade, »varannan talade om Bellman och var tredje var — non mirabile dictu — lite full. Det hela var roligt och vackert och efterlämnade ett gott intryck.»

Det finns ej mycket i dessa brev, som kan ge oss tillfälle att blicka djupare in i den unge Oscar Levertins karaktär och lynne. I ett av de tidigaste breven till Sevón skriver han, sannolikt som svar på någon reflexion av kamraten om framtiden:

Vad yrkena beträffar, kan jag icke säga något bestämt därom, jag vill väl först bli »en bra karl», men det är h-vetes svårt, sedan — vem vet. Jag tror jag får säga med danske skalden Wessel:

Han var född till bagateller
och något stort gjorde han ej heller.

Vad tror du själv om mig? Jag önskar er hjärtligt lycka och framgång på banor ni vilja beträda. —

Två år senare skriver han till samme vän några för honom synnerligt karaktäristiska rader, där det finnes mycket, ja ända till enskilda uttryck, som påminner om hans brev från vida senare tid:

Tack, tusen tack för ditt brev! Blott en sak däri vill jag fråga dig om, min egen kära Calle, varför skriver du till mig så ceremoniöst? Jag är riktigt rädd att du är ond på mig... Det är nog möjligt att jag varit orättvis i något mot dig, om så är ber jag om förlåtelse. Var icke ond på mig, jag har så lätt att förgå mig! Du anar kanske icke hur dyrbar du är för mig. Du är min bästa vän (kanske min enda verkliga), den enda till vilken jag kan förtro mina små bekymmer och min lilla glädje, ty jag hoppas att du är intresserad därav och jag vet att du håller av mig litet. Jag längtar så rysligt mycket att få taga dig i hand och

tala vid dig, själv så felaktig, så osjälvständig och svag, känner jag mig så trygg bredvid dig. Tycker du att jag är så översittande gentemot dig? Kära Karl, svara mig uppriktigt, jag har länge miss-tänkt, att du kanske tyckte, att jag ej var mot dig, som jag borde. Jag har så lätt att förhäva mig, men menar icke så mycket med det utan tillgiv mig mina stora dålaktigheter (sic) och framför allt

Oscar Levertin vid 16 år.

var ej ond på mig! Det är som jag stod på lösan sand, när jag icke vet vad du tycker om mig. Du är mig så mycket överlägsen, så mycket bättre i så många avseenden, att jag känner mig så lycklig över att du är min bästa vän. Och nu nog härom...

Igenkänner man icke i dessa rader Oscar Levertins försynthet, nästan överdriven till ödmjukhet, hans rent

kvinnliga uppgående i ett vänskapsförhållande, hans godhet och vekhet?

Sammanräknar man vad han i dessa brev nämner om sina litterära sysselsättningar och lägger man därtill vad Concordiaprotokollen förtälja, får man ju en betydande summa av lektyr och dessutom en aktivitet, som visserligen icke alltid nådde det färdigas resultat, men dock bevisar hans tankars oavlåtliga rörelse kring litterära uppgifter. Ett tillskott till dessa upplysningar giva dessutom papper, bevarade från denna tid. Hans poesi vittnar om entusiasm för Ibsen och Drachmann, hans prosa om inflytande från Kielland och Elster, han känner och citerar Shakespeare, han översätter, utom de redan i citaten från Concordias protokoll nämnda författarna, Eichendorff, W. Müller, Just. Kerner, Th. Storm, och i ett häfte avskrifter av tysk och fransk poesi figurera Lenau, Gottfried Kinkel, Hebbel, Salis-Seewis, Rückert, Uhland, Anastasius Grün, H. Lingg, Hoffmann von Fallersleben, J. Sturm, Herwegh, Hölty samt Victor Hugo. Naturligtvis känner han den egna nationallitteraturen på sina fem fingrar, och om i korrespondensen icke finnes nämnt ett arbete som »Röda rummet», så beror det endast på, att denna bok var muntligen utdiskuterad med de närmaste vännerna, som naturligtvis voro förtjusta. Med lyrikern bland realisterna, Bååth, förhöll det sig på samma sätt. Dennes första diktsamling, utkommen 1879, synes på Levertin gjort samma intryck som på de flesta av hans generation, ehuru han senare helt och hållet förändrade åsikt¹.

Allt detta innefattar ju en märkligt mångsidig förberedelse, redan på skolbänken, för litterära studier. Vi ha sett, att Levertin i ett brev säger sig vara osäker om sin framtida

¹ D:r Lamm berättar: »Han slukade allt vad han i den vägen (litteratur) kunde komma över. Jag erinrar mig att han en gång av mig lånade Bååths dikter, men dröjde att återlämna dem. Vi bodde den tiden på samma gata, och så snart min far fick syn på honom, öppnade han fönstret och ropade: 'ro hit med Bååthen, Levertin!' Han lämnade omsider igen den, men bunden i nytt band; han hade slagit ut ett bläckhorn över den.»

vana. Sannolikt hade han ännu icke gjort klart för sig, på vilket sätt han i livet skulle omsätta sitt enda intresse, det estetiska: ännu efter sin första examen vid universitetet tvekade han mellan den fria litteratören-journalistens och vetenskapsmannens kall. Men någon »vana», som förde bort från detta intresse, tänkte han sig aldrig. Och liksom kamraterna i skolan tidigt kunde varsna, hur han med en sällsynt och ensidig hängivenhet omfattade litteraturen, så stod det också klart för hans närmaste omgivning, redan då han var i uppväxtåren, att det var här han skulle finna sitt fält. Boken var hans allt i allom — icke skolboken, men allt som han fick läsa på sidan om läxorna. I skymningen stod han lutad mot fönsterposten, sökande att på bokens blad fånga det sista av dagern, och umgängesvännen i huset minnas honom sittande vid lampan framför boken och skådande omkring sig med sina stora, märkvärdiga ögon. Han var alltid själv borta från allt liv, såg på det som något främmande, men hörde undrande på vad som förtäljdes och fäste sig vid och bevarade noga alla drag, och därför var det för hans närmaste lätt att känna igen så mycket i hans senare litterära alstring.¹

Som den blivande poeten gick han också bland Stockholms skolungdom: en annan författare, något yngre än Levertin och som då icke kände honom, säger sig minnas, hur man på gatan pekade på den något ovårdade judegossen från »norra latin» och sade, att det var en blivande skald...

Att denna brinnande håg för litteraturen fick näring,

¹ Man må jämföra vad Levertin själv säger i ett uttalande för »Våra barns nöjesläsning», citerat av fru Gurli Linder i hennes minnestal i Nya Idun i oktober 1906. Han beklagar, att hans »mångläsning som barn var av så ensidigt skönlitterär art». »Min erfarenhet är,» säger han, »att alltför uteslutande estetisk kost under uppväxtåren kan ge en sjuklig sensibilitet, en inbillningens oro, som för tidigt och för odelat närar känslö- och sinneliv. Det förefaller mig, som om barn, vilka i sin nöjesläsning kunde finna behag i realare element — naturvetenskapliga framför allt — skulle kunna frälsas från åtskillig obillighet gentemot tillvaron och... kunna förvärva något av den visa glädje vid det närliggande, som är all lyckas hemlighet.»

därför sörjde till stor del fadern, vilken icke blott kände den äldre litteraturen, särskilt svensk och engelsk, såsom redan antytts, utan såvitt möjligt även följde med den nyare. Han var ständig abonnent på ett lånbibliotek och tog därifrån hem allt intressant han kunde komma över. Med andra i släkten, såsom brodern grosshandlaren, diskuterade han oavlatligt det lästa. Att han följde med vad i svenska tidningar och tidskrifter förtäljdes om den »Brandes'ska striden» under 70-talet, är naturligt: särskilt ägnade Bergstedt i *Samtiden* uppmärksamhet däråt, och i *Framtiden* hade Karl Warburg 1877 en lång artikel om tidstecken i Danmarks nyaste vitterhet, samtidigt som Brandes själv skrev i samma tidskrift om den nyss avlidne Paludan-Müller. Om allt detta hade Oscar självfallet hört, när han i *Concordia* önskade sig Brandes' verk som belöning. Livfullt, som ett intryck, vilket blir kvar för alla tider, skildrar han sin första bekantskap med detta arbete i en anmälan av samma verks sista band. »Medan jag bläddrade i denna bok,» säger han, »kom jag förvillande klart ihåg den stämning, som betog mig den dag för länge sedan, då Georg Brandes' 'Huvudströmningar' för första gången kom i min hand...» Och han fortsätter:

Det var redan på gymnasialbänkarna. Arbetet cirkulerade i en av dessa typiska poetiska föreningar, där man mellan målbrotts- och läseåren förfaller till litterära pojksynder, och jag minnes grant, vilket bedårande intryck dessa första delar av Brandes' verk gjorde i denna krets av unga omogna, men aningsrika viljor. Att komma från skolornas små litteraturhistoriska handböcker in i detta verk, var som att förflyttas från en liten strängt indelad och begränsad trädgårdstappa till en underbart rik och oändlig park, i vilkens alléer man med en rysning av välbehag gick vilse — det var en överväldigande känsla av det omätligt stora och oberäkneligt rika i mänsklighetens kulturarbete, en svindlande häpnad inför storheten och mångfalden i blott vårt eget århundrades andliga ansträngningar och andliga landvinningar. Och medan man läste om alla dessa märkliga personligheter, vilka drömt, älskat, kämpat och protesterat, levat kraftigt och personligt, vaknade i de ungdomliga sinnen en orolig lust att också få uppleva mycket och strida mycket, och med en ödmjuk känsla av sambörighet och ansvar betraktade man sig själv som stridsmän, vilka snart skulle ut i

livet och fortsätta de dödas kamp... Men framställningen hos Brandes tog oss kanske ännu mer än själva innehållet. Det var något lidelsefullt och trotsigt i tonen, som rusade, och många kända ord och dristiga synpunkter nitade sig under läsningen fast i de ungas sinnen och följde dem vidare, som de melodier, vilka stundom komma för ens öra, när man vaknar, och sedan följa en under hela dagens arbete.

Det är på grundvalen av ungdomserinringar som dessa, som Brandes' »Huvudströmningar» för en ung generation blivit ett av de verk, med vilka man växt samman såsom man växt samman med tänkare som Mill och Spencer, med historici som Taine och Renan, med poeter som Ibsen — alla de lärare, om vilkas arbeten var och en, som har ärlighet nog att vidgå sin andliga gäld, yttrar sig med en känsla av personlig tacksamhet.

Den litterära uppfostran gick i hemmet hand i hand med den undervisning, som Oscar av sin fader fick i bildande konst och vilken tidigt hos honom utvecklade förmågan att se, såsom vi snart skola finna. Men också hans sinne för tonernas konst väcktes av vad han i hemmet fick höra — där sedan yngre brodern utbildade sig till en framstående amatör på violin — och Oscar satt flitigt vid pianot, ehuru han snart för bristande tid alldeles upphörde att spela. Som skolpojke fick han ofta besöka konserter och operor; nu, liksom framdeles, intresserade honom enbart allvarlig musik; operett kunde han aldrig tåla, lika litet som dekorationsstycken på teatern. »Dagen efter ett sådant besök,» berättar d:r Lamm, »brukade han ofta komma till mitt föräldrahem, steg vanligen på, iklädd överrock, galoscher och tjocka kastorhandskar samt slog sig ned vid pianot, där han med handskarna på sökte giva oss en föreställning om gårdagens överdådiga — ett uttryck som han ofta använde — program.¹» — Han njöt under hela sitt

¹ Minnen från dessa teaterbesök skildrar Levertin i en artikel om svenskt teaterliv i Svenska dagbladet 1897 (nu i »För och mot» i Saml. skr.):

Kommer ni ihåg första gången ni som liten var på operan och den första förstummade och storögda förtrollningen inför scenen? Det brukar vara ett av barndomens starkaste minnen — åtminstone står ingenting så flammande för min hägkomst från barnåren, som första gången jag var på operan och såg »Trollflöjten». Det var Arnoldson, som var den ståndaktige Tamino och Arlberg, hans Sancho Panza, den grönklädde fågelfångaren,

liv mycket av att höra god musik, och han hade därvid även bestämda och motiverade tycken: åtminstone under en tid var Mozart hans favoritkompositör. Men någon verklig musikalisk fallenhet ägde han icke.

I maj 1881 blir Oscar Levertin student. Han tillbringar de första ferieveckorna på Vaxholm, därifrån han till Hamburg skriver ett brev på — långtifrån felfri — latin, berättande bland annat: »libertate fruor, carmina illius poetae, cui nomen Fredrico Paludani Myllerio est, lego, naturam admiror». Men han känner sig icke frisk: »Allt sedan du for,» skriver han i medlet av juni, »har jag mått illa och icke varit i det tillstånd av harmoni, som fordras för en förnuftigt producerande verksamhet.» Efter varma uttryck av tacksamhet för vänskap och »sammanläsningen» — de båda kamraterna hade bl. a. genomgått en dialog av Lukianos tillsammans — meddelar Oscar, att prof. Bruzelius förordnat honom bergs- och skogsluft och att han därför snart skall resa till Modum, där hans mor och syskon redan vistades. Därpå fortsätter han:

Jag orkar ingenting, icke en gång läsa romaner, har dock läst ett par böcker i Odyssén samt köpt och slukat »Niels Lyhne»

det var Uddman, som sjöng Sarastro, värdig och grotesk som en kinesisk avgud, och Michaeli i svart och guldstjärnor som nattens drottning. Vilken levande saga av ljusa, brokiga gestalter och toner, vilka äventyr, mer växlande än en bilderboks! Bedövd av intryck och trött av ögonlust och musik åkte man hem, lycklig och halvsovande mot sin moders arm, men ännu långt därefter drömde man om att hand i hand med en liten vit prinsessa gå genom eld och vatten, och ett tempel, lysande av röda lågor och klingande av sång, strålade på den grå tapeten över ens huvudgård.

Det var teatern, som för första gången bemäktigade sig ens inbillning, och med en rysning av lockelse och undran tänkte man på det stora huset vid Gustaf Adolfs torg, som hela dagen låg dött och slutet, men om aftnarna, just när man själv skulle till kojs, blev fyllt av händelser och äventyr och bakom vars ridå alla sagböckernas under fingo verklighet... Fullständigt försvann denna sagostämning ej förrän flera år senare, den också minnesvärda första gång, när man som skolpojke ihop med yra kamrater krånglat sig in på den gamla vinden bakom scenen och med egna ögon fick kontrollera denna fantasivärlds ståt av målad duk och bleknat guldpapp och iakttaga i all deras jordiska inkognito kulissernas gudar och gudinnor, där de smågrälade och huttrade i de solkiga mantlarna, väntande på entrén...

och »Vårbrodd».¹ Niels Lyhne är gudomligt väl stilerad med utmärkta lyriska skildringar och skarpa psykologiska undersökningar, men tröttande genom sin totala brist på handling och genom det alltför ringa antalet personer. Vårbrodd intet vidare. Dessutom har jag läst »Madame Bovary» par Flaubert et »Confession d'un enfant du siècle» par Musset samt Turgenjews »Fäder och söner», välskrivna och intressanta böcker, men i hög grad nedslående och sorgliga. Det roligaste jag haft är onekligen franska spektaklet; jag var där två gånger. Coquelin var den utmärktaste skådespelare jag någonsin sett, ypperlig i maskering och spel men ypperligast i att poängtera repliken. Såsom han spelade Mascarille i Molières »precieux (sic) ridicules» kan man icke tänka sig, det var en högtid att se honom och gubben Almlöf själv skrattade och applåderade högljuddare än någon annan.

Ännu efter midsommar skriver han från Stockholm, att han »går och hostar och harklar, har huvudvärk och hänger läpp». Omedelbart därpå reser han till Modum. Men redan dagen efter sin ankomst får han, efter ett kägelparti, ett svårt anfall av blodspottning (»blodstörtning» kallar han det i ett annat brev), vilket binder honom vid sängen i åtta dar och inger hans omgivning icke liten oro. Det är första gången man får visshet om, att hans lungor äro angripna. Han repar sig ytterst långsamt, orkar knappast mera, skriver han ännu i mitten av juli, än att ligga i en hängmatta och vegetera... Ej underligt, om han finner det »kjedeligt i superlativ», fastän naturen med sina skogklädda berg och brusande vatten gjort ett djupt intryck på honom. Han har icke stort umgänge — »kotteriviset härskar här», säger han med en djärv substantivisk nybildning: en norsk student, två trevliga skeppsmäklare och en pastor från Stavanger samt »några särdeles intressanta finska studenter» är han mest tillsammans med.²

Det finnes dock en ljuspunkt. I ett brev till vännen

¹ Av Turgenjew.

² Dessa sistnämnda voro Axel Berndtson och frih. Emil Walléen, av vilka den förre meddelat mig en del smådrag från denna samvaro, bland annat att Levertin, som ansågs mycket sjuk, bland kurgästerna gick och gällde för poet samt att han frapperade genom att vilja ha reda på allt mellan himmel och jord.

Sevón (som tidigare lämnat skolan), säger han: »Livet här är förbaskat enformigt och

Wäre's nicht ein Bisschen Liebe
So wäre niemals etwas Halt.»

Denna sommarlåga, som för resten var helt övergående om också rätt häftig samt i lika hög glöd brann hos alla ynglingar på stället, gällde en särdeles fager ung dam från Kristiania, för vilken både Oscar och andra strängade sina lyror.

Ett par studier på prosa, realistiska försök till detaljbeskrivning av personlighet och väsen, synas också hänföra sig till detta föremål, medan andra smärre lyriska dikter i en liten anteckningsbok från denna tid tydligen ha andra adresser. Att Levertin föresatt sig att utnyttja sina iakttagelser och upplevelser för novellistiska ändamål, därpå tyder en lång lista på typer och situationer. En enda av dessa titlar har han begynt göra något av: det lilla utkastet, som sträcker sig över ett knappt halvt dussin sidor i anteckningsboken, bär namnet »Badfysionomier».

Fastän han icke säger sig orka läsa något, ber han dock upprepade gånger Hamberg sända honom litteratur, särskilt »Niels Lyhne», ty han »förgås av brist på näring». För resten talar han om en »makalös skiss om emigranterna på Thingvalla» av Herman Bang, som stått i Aftonbladet, och ett par böcker:

Jag har icke läst något roligt här utom Ahnfelts intressanta arbete om Crusenstolpe, som innehåller mycket nytt och roligt men allt i en röra, sammanfuskat med det vanliga Ahnfeltska slarvet. Känner du till Björnsons »Kaptén Mansana»? Läs det om du kan komma över arbetet, jag har aldrig läst något mera karaktäristiskt för Björnson, läggande i dagen hela hans ypperliga karaktärsanalys och poetiska styrka liksom hans ohjälpligt uppstyltade skrivsätt och onaturliga concisitet. För övrigt har jag intet läst men trånar efter något, varför du torde vara god och med det snaraste sända mig »Niels Lyhne» på posten, jag ämnar läsa om den, ty första gången läste jag den för flyktigt...

I Modum nödgades Levertin dröja till långt fram på sensommaren. Allt framgent var hans hälsa emellertid svag, och tvenne läkare, som undersökt honom, avrådde bestämt från ett omedelbart fortsättande av studierna i Uppsala, där han redan tillsammans med Hamberg hyrt en dubblett. I stället anbefalldes en resa till Rivieran. Så kom Levertins första långa utrikesvistelse till stånd, den som i många riktningar skulle bli ett viktigt skifte i hans liv.

Men innan vi följa honom på den, måste vi kasta en blick på det material, som står oss till buds för bedömandet av Oscar Levertins tidigaste alstring.

De första litterära försöken.

Intet bevarat dokument tyder på, att Oscar Levertin skulle varit ett poetiskt underbarn. Hans närmaste tro sig visst veta, att han redan i Klara skola skrev vers, men de tidigaste proven vi ha i behåll äro från gymnasiiären. Hans syster minnes en rad från de första försöken, vilken väckte mycken munterhet: »en röd karbunkel lyste på hans vänstra hand» — det var svårt att icke förväxla ädelstenen med det mer prosaiska medicinska begreppet! Men denna ädelsten med sin glans är ju ett karaktäristiskt förebud till alla de juveler och guldspännen, allt det purpur och siden, varav senare hans poetiska inbillning tjusas och varmed hans vers smyckas.

Den blyga sommarkärleken från hans sextonde år stämmer hans lyra, såsom han erkänner i sina brev. I den första, i ett minnesalbum införda dikten sticker, som i breven, en brådmogen reflexion fram:

Vi kunna ju på denna jorden
det sköna ryckvis blott förstå.
Nämn mig en själ så skapad vorden
att den till allt har kunnat nå!

Vi samla därför samman gärna
vad stort som smått oss lärde mest.
I bokens fångsel därför värna
vad dig i dikten syntes bäst.

När så du diktens blommor plockar
till ett mångbrokigt potpourri,
mitt blad på rätten också pockar
att få förvissna blott däri.

I en annan också något lillgammal dikt beskrives friden och andakten i den tillbeddas kammare, där en dämpad blomsterånga strömmar och »från tusen småting går en doft av sunda ungdomsfriska drömmar» och dit ej »våra små begär» nå. Den slutar med bekännelsen om en ungdomlig skepsis:

Du vet att »kyrksam» ej jag är,
 mig tvivlets gifttand sällan släppte.
 Men i ditt rum, och endast där
 jag uti andakt händren knäppte.

Det finnes kanske mer omedelbarhet i ett »Svärmeri», skrivet efter det sommarsagan förbyttt till ett minne, men annars erbjudande ingenting originellt, utom just enkelheten:

Då jag i kvällens stunder
 vid boken sitter än
 och stretar mot en blunder
 med min latinska vän,

mig ofta bort jag svingar
 från bok och kulen kväll,
 på fantasiens vingar
 jag flyger ur min cell.

Jag gamla luntor glömmar
 och stelnad visdoms mängd,
 och ut mig gärna drömmer
 till skogs och blommig ängd.

Och åter om jag vankar
 uti alléers rad,
 där ljumma vårdagstankar
 stå skrivna på vart blad.

Jag går de gamla vägar,
 så ofta trådada förr,
 uppöver åkertegar
 intill min flickas dörr.

Jag träder in i salen,
 av minnen full den är,
 i fönstret ser jag alen
 vid lilla insjön där.

Till sist jag sakta rörer
 på dörren till ditt rum,
 jag tror jag ej dig störer,
 jag går så tyst, så stum.

Du läser »Buch der Lieder»
 med eld och svärmeri,
 du känner hjärtats strider,
 som röja sig däri.

Så vekt blir då mitt hjärta,
 jag kan ej härda ut,
 jag tar din hand i smärta
 och så — min dröm är slut.

Uti mitt rum jag vaknar
 invid mitt arbetsbord
 och vad jag mest då saknar,
 behövs för det ett ord?

Den serie »Svärmerier», som Levertin uppläste i Concordia i mars 1880 och som protokollisten fann vittna om »en viss talang», ansluter sig säkert till denna dikt, ehuru större delen av dess fem stycken har ett annat innehåll. Men ett av dem bygger på samma motiv. Det heter där bl. a.:

Jag älskar verklighetens liv,
 det underbara, skiftningsrika,
 men fantasiens land, där kiv
 ej finns, jag älskar högt tillika.

Hur skönt, då skymning fallit på,
 att sväva bort och glömma världen,
 och i sin kammars tysta vrå
 se tusen bilder uppå härden.

Hur ljuvt att uti glöden se
 de kära minnen träda fram
 och vid dess hågkomst ännu le
 åt varje muntert, kärligt glam,

att gråta sorgens stund på nytt,
 att känna tröstens veka hand,
 ja, leva om den tid som flytt
 med dennas friska känslöbrand...

I första strofen ges ju här en antydning om hela den dualism, som kommer att behärska Levertins diktning, och de två makter, som skola kämpa om herraväldet över honom, verklighetssinnet och fantasikravet. I ett par andra av dessa dikter gör han självbekännelser. Den uppriktigaste är väl i all sin otymplighet och vittfamnande ungdomlighet den följande:

Jag vill ej tamt stå stilla
och se på världens gång,
och gråta åt var villa,
som synes dagen lång.

Nej, jag vill kämpa, strida
mot despotismens här,
och uti världen vida
det goda vara när.

Och manligt vill jag sjunga
emot all världs förtryck,
med mod och krafter unga
emot var härskarnyck...

— — — — —

Dikten slutar med några patetiska strofer till friheten.

I det första av seriens stycken utropar den unge skalden:

Jag älskar form, jag älskar färg
i verklighet och poesi,
jag älskar uti handling märg
och uti talet harmoni.

Jag älskar dagens solskensstunder,
då livets puls så häftigt slår,
och klart sig te naturens under
och driftighetens urverk går.

Jag älskar diktens ungdomslust,
som brusar fram mot fördoms skrankor
och värmer än i kulen höst,
och doftar liksom sommarns rankor.

Jag älskar värma uti allt,
i liv, i konst, uti natur,
men tål ej känsloliv, som kallt
sig visar såsom tämt i bur.

Utan tvivel är allt detta ett välment utbrott av varma och uppriktiga sensationer. Ett par här uteslutna strofer med erotiskt innehåll förminska dock omedelbarhetsintrycket och ge det hela ett stänk av tämligen banal litterär efterbildning: »salig dryck från läppar röda» och glömska av världen hos flickan, daglig omfamning av »unga, frestande behag» m. m. sådant, som naturligtvis kan ha sin motsvarighet i brådmogna drömmar, men dock mest hänvisar till en lektyr, som slagit an. Motivet utföres sedan i nästa dikt, som i rimmen har ett Heineskt uppslag:

Du älskar kärlek à la Plato
 så fasligt kysk och convenabel,
 jag är i kärlek ingen Cato,
 månn' då min låga är passabel?

Därpå följer en personlig utveckling av temat:

Ty nordens kärleksideal
 med lugn och sävlig låga brinner
 och vid dess eld jag blott blir sval
 och aldrig någon värma finner.

En Ingeborg, som blygt och stilla
 med Fritiof uti parken går,
 och han hugsvalar snällt den lilla
 med snack om älskog och om vår,

i norden så går till att svärma,
 minsann, man är med litet nöjd,
 men ett jag vet, jag vill ej härma
 ett nordiskt par i kärleks fröjd.

Och därpå slår det hela över i en dityramb om »nøjets rågade pokal» och »fröjder utan tal» i »famnen hos min flicka» o. s. v. i välbekant och traditionell stil genom sex strofer.

Cykelns sista stycke för frihetsmotivet i den ovan citerade dikten vidare, med tillämpning på en revolutionär handling, som inträffat (synbarligen något av attentaten mot Alexander II 1879 eller 1880). Poeten apostroferar ironiskt

Europa, som uppröres över brottet, varefter han allvarligt ber det betänka de fattigas och förtrycktas lott. Se här ett par citat:

Ja, ömka dig, du gamla Europa,
fäll täta slöjan för ditt anlet ned,
beskräma dig och fromt och dygdigt ropa,
att gräslig är de nihilisters sed.

— — —

Till offerskålen bär din smärtas håvor,
despotens huvud prydt med lagerns krans.
Åt tusende han givit träldoms gåvor,
just rätt, att honom ge martyrens krans!

— — —

O, ägna då en tanke åt de svaga,
som efter åratals av nattsvart nöd
sin stämman höjt, i det de vapen taga
att till sig kämpa frihet eller död,

som uti mörkrets hårda bojor sänkta,
blottställda utan nåd för härskarns nyck,
en gång att frihets sötma smaka längta,
att skudda av sig allt tyrannförtryck.

Samtidiga, att döma av allt, med denna dikt äro tvenne andra, hållna i melankolisk ton: livets hårdhet är temat, i den första, utan rubrik, framställt under bilden av en yngling, som går ut full av glädje och förhoppningar, och en gubbe, som återvänder med stapplande steg, krökt rygg och krossade ungdomsdrömmar — två åttaradiga strofer — i den andra, en längre bit på åtta fyraradiga strofer, kallad »Vid brevlådan», varierade under formen av en fallen kvinnas hälsning till den hon ännu älskar och som i fjärran land glömt henne.

I den serie av fjorton »Polemiska sonetter», som av Levertin föredrogs vid Concordia-mötet den 29 januari 1881 (och varur en, »Matematikens skapelse», redan citerats), är den personliga accenten starkare, och stridslusten liksom entusiasmen vänder sig mot närmare bestämda föremål. De flesta hava ett litterärt innehåll, alla gripa fatt i aktuella tvisteämnen; man hade väntat, att när de väckte ett så

livligt bifall i den ungdomliga kretsen, detta skulle gällt just polemiken mot allt gammalt och »murket» och icke bara den »utmärkt behagliga formen» och det »kvicka» i innehållet, som protokollet betonar. Men det var kanske icke mången bland de jämnåriga, som rätt kunde följa med den stridslystne kamratens tankegång eller fatta målet för hans anfall.

Först riktar han detta i allmänhet mot litteraturens hela hållning, givande redan här sin oförbehållsamt realistiska trosbekännelse. Två av dessa sonetter må citeras.

F r a m å t !

Framåt, till strids mot alla murkna vanor,
till strids mot allt som ren förlegat är
och utav småpoeters matta här
än nitas fast vid romantikens fanor!

Till strids mot dem som leda sina anor
från Atterboms och andras månskenssfär
och vispa hop en diktning med besvär,
som går i gamla spår, på nötta banor.

Till strids mot dem som leva uti skyn
och vilkas magra foster bära syn
för saken, att de ej på jorden leva!

Till strids mot dem som verkligheten sky
och allt det sanna med all iver fly
för att Stagneliantskt bland molnen treva.

F ö r l ä n g e .

För länge hava månskenssvärmerier,
uppdiktad kärlekssorg, inbillat kval
för varje känslig narr gjort dikten fal,
till en ragu på nötta melodier.

När vissna dessa tama poesier,
där känslan pustar fram så kysk och sval,
och detta kärlekspjoller utan tal
om hjärtat och om hjärtats sympatier?

Skall dikten kvittra blott uti en bur
med rösten kvävd av pjunk och onatur
och vara blind för livet, diktens källa?

Fast livets vågor stormigt gå och gå,
skall sångmön blygt blott stå och se därpå?
Nej, sanning, liv i dikten måste kvälla.

Dessa stridsrop äro emellertid icke på måfå kastade ut i luften. Poeten vet, att han blott upprepar mäktiga andars och genombrottsmäns maning, och han hyllar dem entusiastiskt i tre följande sonetter — en hjälte för varje skandinaviskt land:

H o l g e r D r a c h m a n n.

O, skald, vars höga strängospel förklingar
så djärvt som en Beethovensk symfoni,
jag älskar dina sångers melodi,
som trotsigt levnadsmod i hjärtat bringar.

Din sång sig käckt till himlaranden svingar,
vart hjärta tjasas av dess harmoni.
Din dikt så skön och dock på band så fri
lik örnen flyger stolt på starka vingar.

Din sång är havet lik och vilar
än lugnt, och månens sken i böljan silar
och speglar av i vågen himlens sky,

än stormigt vilt som havet självt den brusar
och våg på våg i vildsint yra rusar
och varje stjärna, varje ljuspunkt fly.

H e n r i k I b s e n.

Du höga skald, du stridsman för det sanna,
som städse kämpar för en bättre dag,
som vågar trotsa pedantismens lag
och icke vet på halva vägen stanna.

Du flätar tänkarns krans kring skaldens panna,
det lumpna vändas under dina slag,
och blyges för sitt egna usla jag,
men åt den ädla för du himmelsk manna.

Hur fick du mod att slunga ut en »Brand»
mot allt som byggts på halvhets lösa sand
att utan nåd kälkborgerligheten klandra?

Gå oförskräckt blott på och seger vinn,
du har en fläkt av Shakespeares höga sinn,
som han, du huvut högre är än andra.

August Strindberg.

Med snilletts låga i ditt bröst du gick
att segla ut bland stormarna i världen,
Men hård den blev och tung den seglingsfärden,
av livet blott dess skugga se du fick.

Det var som vart du kastade din blick
du varseblev blott lastens dy och flärden,
och oskuld kränkt och falskhet invid härden,
du intet såg med dygdens ljusa skick.

Förtvivlad då du grep i lyrans strängar,
se ekot ljud bland nordens berg och ångar
av varje sönderslitet, gällt ackord.

Du slog så blodet sipprade ur såren
på lögnens män, på hela skrymtarkåren.
Och harm betog vår svenska dvärgahord.

Såsom motsats mot dessa piedestaltbilder framställes »en skald à la Wirsén», som »sjöng så ljuvt att fröknar blevo rörda och gräto åt hans sockersöta deg» och som »visste att sina fäder vörda och blommor bjöd från romantikens teg», vars sång ej innehåller någon enda grovhet och icke stör några kyska öron. Denna sonett är mycket uddlös och svag.

Därefter inramar poeten samma tankegång i anspelningar på ett par uppseendeväckande dagshändelser, i vilka striden mellan gammalt och nytt sökte sig uttryck. Hugo Salmson hade 1878 målat och 1880 hemsänt sin bekanta tavla »Vitbetsrensare i Picardie», och om den stod i Stockholm en hård strid. Levertin berättar i sin sonett, att tavlan, »så sann, att den var ny», vållat publiken mycket

huvudbry: målaren, vars enda synd är att han ej skytt verkligheten, har »blamerat sig» och beskyllts för överdåd. Satirens två terziner lyda:

Du målat har en ärlig bondescen
med färgen lika flärdlöst sann som ren,
en enkel grupp som var och en kan minnas.

Att vara sann, o vilket gräsligt brott!
Blott den om målningskonsten aning fått,
vars bilder ej i livet återfinnas.

Den andra aktualiteten är förknippad med Herman Bangs »Haablöse Slægter»: boken hade i Danmark kommit under tilltal för »otuktigt innehåll»¹, och Levertin låter satiriskt i de tre första stroferna den straffande makten dundra över realismen och slå sig för bröstet som sedlighetens väktare, samt utropar i den fjärde:

O visa magistrat i Köpenhamn,
naivt du uti sedlighetens namn
din samtids vitterhet för rätta ställer.

Av besläktad art är en sonett benämnd »Kackel!», vilken rubrik häntyder på oron i det teologiska lägret över tidens gudlöshet och »Satans makt». Denna utmålas i kvadernarierna, och med hänsyftning på en bekant teologs uppträdande till kyrkolärans försvar utropar poeten där-
efter:

Gud vare lov, än räddning för oss finns!
Du store man, i nöden man dig minns,
stätt upp! Du våra revor åter hele!

Du räddar nog vår lutheranska tro,
så mörkret uti Sverige fritt får bo,
stätt upp att rädda oss, professor Scheele!

¹ Om denna sak skriver J. P. Jacobsen till Georg Brandes d. 30 dec. 1880 bl. a.: »Jeg tænker det er Løgn og kan ikke forstaa andet end det maa være det... Det vilde være net, om vi fik den realistiske Literatur sat under Censur af Politiet og vi allesammen blev nødt til at skrive Bøger passende til Konfirmationsgaver.» G. B r a n d e s, Samlede Skrifter III, 69.

Kan man undra, om bland lärarna en viss fruktan för rabulism kunde uppstå, när skolgossar på detta oförbehållsamma sätt djärvdes satirisera statens prästerskap och dess högt ansedda ledare! — Men det är icke blott den religiösa konservatismen i Sverige, vilken — visserligen såsom ett led i kampen mellan det nya och det gamla i allmänhet — intresserar ynglingen. Hans blickar gå till samhällsföreteelser också på den europeiska kontinenten: där ser han antisemitismen härja, och han är genast, i sin iver att hugga omkring sig mot reaktionen, färdig att tillämpa dessa förhållanden på sitt eget land utan annan särskild anledning, än att i något enstaka tidningsorgan uppdykt antisemitiska tendenser. Någon personlig vibration förmärkes icke i denna första dikt med judiskt motiv, Levertin skrivit. Den lyder:

Här rop.

Vi stå i skuld, och det kan oss genera,
hos judarna, som förr vi trampat fritt,
de frodas nu i Tysklands egen mitt
och vinna makt och bildning mer och mera.

Hur skall i hast man kunna alarmera
vårt fosterland, som de ock kalla sitt?
Jo, körom ut var man med judiskt snitt
och allas skuld på dem vi transportera!

Vi göra blott på judarna en jakt,
och ut med dem ifrån kulturens trakt
och brännom sedan våra skuldeböcker!

Och Kristi milda prästehov vi få
att splitets säde uti jorden så.
Oss leda skall ett helgon, prästen Stöcker.

De övriga av dessa polemiska sonetter ha knappast någon skarpare udd än de sist citerade. I »Varning» förmanas en ung diktare att ej vara »för morsk» och »rasa vildsint fram»: »nej, lipa sött, var sedig som ett lamm, bjud blommor blott från fosforismens hagar», prisa dina fäders

anor och gå framåt på nötta banor — då firar dig hopen; men vill du verkligen fram, »vill du hänförd bjuda något nytt, som icke stulet är från tid som flytt» — då skall du »gläfsas ut» av recensenterna och anses förtappad. »Till de finkänslige!» är en satir över den ömtålighet, varmed man nu vid varje minsta ofarlig snärt ropar, att »hedern och personligheten» äro sårade, medan man förut, medveten om sitt värde, lugnt fördrog gisselslag och leende tog emot styng. »Förr kunde man med Byron modigt ljunga med hot, vars trots man i Don Juan lär» — nu är man så gruvligt kär i sig själv, »att vid var snärt det skriks med rosslig lunga»(!) — Ännu återstår att nämna »Vid bokhandelsfönstret», en sonett, i vilken poeten föreställer sig en ung diktare, som givit ut sin första bok:

I fönstret låg det första som han skrivit
och bokens titel själv han läste glad,
han velat kyssa hjärtligt varje rad
utav den förstling som han världen givit.

Han har redan glömt, att recensenten »rivit i bitar käckt hans diktnings späda blad», och minnes blott, att sorgen drivit honom att slunga ut denna »verskaskad». Denna situation ger poeten anledning att apostrofera de hånfulla kritikerna och bedja dem ägna en tanke åt alla de strider, som förestå diktaren, då han vill röja sig väg. Alltså en bävande föreställning om vad möjligen skall hända honom själv, när han en gång skall känna hjärtat klappa av glädje vid åsynen av sitt första diktverk i bokhandels utställningsfönster!

Dessa sonetter framfördes ju för Levertins ungdomliga publik senare än cykeln »Från Dybböl», men en del av dem är säkert skriven tidigare. Det vittnar i alla fall om en stor smidighet hos denna unga och högst omogna talang, att den utan besvär kunde nästan samtidigt försöka sig på så olika områden, som social och litterär polemik i aktuella ting och romansartade stämningar från dansk-tyska kriget.

»Från Dybböl», som påtagligen uppstått under inverkan av Drachmanns »Derovre fra grænsen», omfattar sex

dikter. En inledningssång, kallad »På Dybböl», som förekommer bland koncepten, återfinnes icke i den renskrivna samlingen i Concordias arkiv och tyckes blivit utesluten. Poeten ser sig på skådeplatsen för kriget, (den han ju icke besökt):

På Dybböls skogbevuxna bankar
en härlig sommarnatt jag gick
och uti mina djupa tankar
det flydda åter skapnad fick.

I solen blixtrade gevären,
vid kvarnen danska fanan stod,
och här den tappra hjältehären
för fosterlandet göt sitt blod.

Reflexioner över den sista, olyckliga striden fylla de återstående sju stroferna. Man ser på ett felrim, att dikten ej fått en slutlig utarbetning.

Den andra inledningsdikten kallas »Vi?» och börjar med en apostrof till vinden, som ännu blåser utan att störta ikull monumentet över »de segrande Tyskar», och som icke rasar fram som en orkan »och sopar i hast allt tyskt uti havet», till solen, som ännu skiner här så fagert utan att »förtorka all tyskarnas jord och låta dem själva till aska förbrinna» och utan att förgöra »alla bland mördarnas hord, så ingen tysk blir i Slesvig att finna»; till himlen, vilken »så skönt och så blått» spänner sitt valv över Dybböl, »som om tyskarna väl förlåtelse fått för den smärta de låtit Danmark få känna». I diktens sista strofer heter det sedan mer otvunget:

Vi kan någon tro på ädelt och stort,
vi kan någon tro, att rättvisa finnes,
då man minns, vad Tyskland mot Danmark gjort,
då Slesvigs lott man sig drager till minnes?

Vi kan någon tro på sanning och dygd
och fromt sina händer mot himlen lyfta,
vi kan någon känna annat än blygd,
så länge Slesvig i bojor får snyfta?

Efter dessa allmänna reflexioner följer skildringen av några typer och situationer från kriget. Först en bragd av »Krigskorrespondenten», vars person inledningsvis karaktäriseras sålunda:

Han var en puckelryggig, svag student,
som stod i livet ensam ibland alla,
han aldrig någon moders famntag känt
och aldrig något hjärta sitt fått kalla.

Men tyst han strävade dag ut, dag in
och hade ändock knappast bröd för dagen,
men allt han bar med samma lugna sinn
och flitigt läste juridik och lagen.

Så bröt kriget ut, och han tvekade ej en minut att gå med:

Det var som han den skröplighet ej känt,
som hindrade hans militära bana,
ty han tog tjänst som krigskorrespondent
och följde troget med sin danska fana.

Han är med i striderna och skriver flitiga rapporter, fastän blod ofta bestänker papperet. En kväll rider han över slagfältet:

Och dit han kom, där sista kampen stått
och danskarna måst taga till reträtten,
där härskade nu nöd och jämmer blott
och vapnen lågo strödda över slätten.

Han hör en klagande röst, det är en sårad soldat, som ber honom taga ett brev till hans mor och lämna honom att dö — preussarnas ryttare skola snart vara här. Men korrespondenten, som icke har någon mor att leva för, ger honom sin häst och stannar själv kvar för att nedskjutas av fiender, och följande dag finner man hans döda kropp med lugnt anlete och ett ljust leende över dragen.

I »Sergeanten berättar» ges en rätt livligt hållen, fastän i mycket otymplig vers framskridande episod om en

häst som får sitt banesår — efter det löjtnanten på en rekognoscering fått sitt. Litet mer poetiskt är nästa stycke, »Brev till Anna», där brevskrivaren tänker på hustru och barn och ser dem för sig i hemmet; men också här är formen alldeles underhållig: den ovana handen har icke alls rått med det i sig självt svåra versmåttet, för vilket Levertin i dessa dikter visar en avgjord förkärlek. Det följande stycket är dock bättre, och som det innehåller den enda relativt lyckade karaktäristiken — visserligen med stark anklang av Runebergs »Munter», ehuru omflyttad i en annan kategori — må det meddelas fullständigt.

G u l d l o c k.

Kamrater, i morse har Guldlock dött,
 då morgonvirveln på trumman han slog,
 som levande käckt han trumman har skött,
 och käckt som en dansk soldat han dog.

Vi kände ju honom var eviga en,
 han var som en son till hela vår kår.
 Här ligger han skjuten och död som I sen,
 vid liket på marken hans trumma står.

Den pojken han hade förunderligt gry,
 åt allt han log och skrattade blott,
 och vem har väl nånsin sett honom fly,
 hur hett i striden det till hade gått.

Nej, lugn i det främsta ledet han stod
 och följde med ögat kulornas flykt,
 när stundom hans rock blev bestänkt med blod
 han mumlade blott: det där var för stygt.

Vem hörde från pojken ett klagande ord
 då han hungrig och frusen appell skulle slå.
 Förnöjd han sov på den fuktiga jord
 och hurtigt med solen han upp sågs gå.

Var gräl å färde, strax Guldlock steg fram
 att stifta emellan de stridande fred,
 den argaste bass blev from som ett lamm
 då Guldlock på honom blickade ned.

Och om någon sörjde, vips Guldlock sig smög
och honom tvang att slå grillerna bort,
ja, Guldlock till tusende saker dög,
och mycket han hann, fast hans liv var kort.

Mot fienden oss han modigt fört an
i stridens larm med sin trummas ljud,
till välsignelse var han för mången en man,
och till mången han kom som ett tröstens bud.

Gud signe dig, Guldlock, för det du har gjort,
Gud signe din rena barnfromma själ,
du verkat har i det lilla stort
och velat varenda människa väl.

Ja, medaljen du ärligt hade förtjänt
men pytt! om du fick den i levnadsår,
nu är det för detta här nere försent.
Jag tänker däroppe en bättre du får.

Cykeln utmynnar i en vision, kallad »Auguratorium»
och entusiastiskt förebadande framtidens strid, där dan-
skarna taga en glänsande vedergällning:

Jag ser hur det ständar en väldig strid
på Dybböls skogiga berg och kullar,
det är i den signade vårens tid,
då frigjord bölja mot stranden rullar.

Kanonerna dåna mot högan sky
och värjorna blixtra i solens strålar,
man strider i skog, man strider i by,
och segrande danska baneret prålar.

Dybböls kvarn svänger åter sina vingar, Dannebrogen
fladdrar i luften, och preussarna fly över Eider. Holger
Danske går ut ur berget, »ur sömnen väckt av sin namnes
sånger»; där hjälper ej listigt svek, »ej Pragerfredens femte
artikel», Holger Danske han känner ingen nåd, han låter
tyskarna sjufalt få böta »för sitt brott, sitt usla, sitt natt-
svarta dåd».

Nils Ebbesens folk skall visa en värld
att än det örnar kring jorden kan sända,
som efter en manlig vikingafärd
till hemmet med seger och ära få vända.

Då blir det ej blott att skydda sin bygd,
att strida för hus, för sprakande härden,
nej, folket som fostras i bokarnas skygd,
skall prisas och hedras utav all världen.

Med denna framtidsvisna, för Danmark så smickrande förutsägelse slutar cykeln ävensom — för alltid — Levertins krigsdiktning. Skandinavistiska sympatiers drömmar ha här flyttats till skolbänken och blossa i en poetiserande gymnastis inbillning än en gång upp i diktens form. Det är betecknande, att de sista utlöparna av denna litteratur i Sverige äro litterära övningsexempel, sprungna visserligen ur en ungdomligt lågande känsla för rätten och en inre revolt mot förtrycket, ägnade att väcka anklang i de jämnåriga prisdomarnas sinnen, men tämligen långt avlägsna från sammanhanget med sina föregångare.

Ett nytt fält för poetiska experiment öppnar sig för Levertin, när han läst Paludan-Müllers »Adam Homo». Vi ha sett av hans brev, huru detta verk griper och sysselsätter honom. Den planerade litterära essayn över det samma har han sannolikt icke utfört, men i stället skönjes diktens spår i en samling av tjugutre stanser i ottave rime, som kallas »Pauls drömmar, fragment ur en dikt» och visserligen icke annat än på enstaka ställen omedelbart erinrar om förebilden, men dock med tillräcklig tydlighet röjer sig, och ej blott i formen, såsom född under dess påverkan. Detta »fragment» har för resten bland Levertins ungdomsförsök sin särskilda personliga betydelse. Vi ha hört honom bikta sin realism och sin rabulism. Utan att förneka uppriktigheten av dessa bekännelser, fatta vi dem dock mest som uttryck av en ungdomlig hänförelse, färdig att ryckas med av det anstormande nya. »Pauls drömmar» skildra däremot för oss något, som visserligen i början synes oss gemensamt för alla ynglingar, vilkas fantasi äventyrs-

böckernas läsning leder långt bort från läxorna; men i Levertins mun få dock dessa syner och dessa inbillningens spaningar efter länder, där ett mänskligt strävandes lyckodrämmar förverkligas, en djupare mening. De röja en vrå i hans väsen, som var den innersta, drömbilderna som fyllde hans sinne, fantasin, som spann sagor kring alla verklighetens ting, det var den romantiska sidan av hans natur, vilken alltid skulle kämpa med hans teoretiska realism och slutligen, mer äkta som den var, behålla överhanden.

Dikten börjar sålunda:

När Paul med Odhner följt kung Karl på färden
från Narvas valplats intill dödens port,
när han med Dahm besökt mång fjärran ort
och uppå kartan rest kring vida världen
och sist åt räkneboken givit gården,
han alla sina läxor undangjort,
och då från verkligheten vänder
till fantasiens underländer.

Hans rum blev plötsligt en förtrollad trakt,
där drakar över sina skatter ruva
och över fångna kämpar hålla vakt,
där dvärgar stiga ner i nattsvart gruva
och hämta guld upp ur de djupa schakt,
där blommor viska ömt på varje tuva,
där ystra vindar med varandra tassla
och trolska ormar mellan bladen rassla.

I fjärran långt på trollkrönt klippas hjässa
lätt skynta tak och murar av ett slott.
Dess väggar täta rosenhäckar pressa,
som ända upp till tornets spira nått.
I tusen år i slummer slottet stått,
i tusen år där sovit en prinsessa
i furstlig skrud med krona på sitt äne,
Och hovets tärnor vila ikring henne.

Men hör! en gäll och smattrande fanfar,
från skogens bryn en skara framåt spränger,
som uti spetsen Paul i rustning har,
och vid hans sida väpnarn fanan svänger.

Allt närmare palatset truppen tränger,
 och plötsligt Paul själv baneret tar
 och med ett språng han in i slottet hinner.
 Och i de dunkla portvalv han försvinner.

Paul ilar genom gemaken, »där solljus njuggt igenom
 rutan silar och skimrar över glatt polerat tak», tills han
 står inför prinsessan, som »ligger slummbunden och andas
 sakta genom röda munden». Slagen dröjer han en stund
 innan han vågar trycka kyssen, glödande och levnadsvarm,
 på hennes läppar¹. Hon hälsar honom glatt.

Och hovet vaknar, bröllopet blir firat
 med högtidsjubel och med högtidsglans.
 I saln står ungdomsfagra paret sirat
 med gyllne krona och med myrtenkrans,
 med blomsterkedjor är palatset virat,
 på glattad tilja trådes hövisk dans...

Så regerar han i många år, »en ann kung Artur vid det
 runda bordet», och en dag vid taffeln skall en skald besjunga
 hans dater, då — »pigans råa stämma hördes stamma:
 Nu kryper Paul i sängen med detsamma».

En annan gång går han vilse i »Tusen och en natt»,
 drar som Harun ar Raschid på äventyr med sin visir, stiger
 in i palats och i kojor, helt färgrikt beskrivna i några
 klingande stanser. Men är han trött, söker han vila i
 haremsgårdar:

Han lyssnar stilla till fontänens dikt
 och väna tärnor vid hans sida vaka
 och viska i hans öra mången bikt.
 Men själv han glömmer alla ting som tima
 i famnen hos sin tjusande Fatima.

Dock, helst styr han kosan ensam över ocean på
 tusenmila färd till fjärran länder, med en ensam ö till mål,
 dit ingen följer honom åt. Där får han vila ut vid naturens
 barm och suga styrka ur dess friskhet, efter alla vedermödor

¹ Detta påminner starkt om scenen med Stine i andra sången
 av »Adam Homo», jfr andra reviderade upplagan 1851, s. 73.

han provat på. Ty han har redan lidit mycket av skevheten i världen, vilken annars icke plägar störa en ynglings sinne:

Hans barnasjäl var ren så trött, så matt
 utav förkonstling, onatur och vanor,
 så tryckt av pedantism med tusen anor,
 att ren den längtat under dag och natt
 att flyga bort på djärva himmelsbanor,
 till dess ett grönklätt ställe den fick fatt,
 där den från skolplugg och från läxdamm fri
 fick njuta av naturens harmoni.

Och efter det han utmålat öns tjusning och Pauls glädje att härska över ön som ett kungarike och få brun hy och senstark arm, fortsätter poeten med en mycket livstrött skildring av människans inneboende lust att någon gång »lämna hus och hem, familj och vänner och rymma bort till någon fjärran kust», för att där i ensamheten »girigt suga in naturens must till dess friskt blod i varje ådra bränner». Vem har ej, frågar han, som Paul känt en lust att lämna »dagens låga horisont», kasta bort dygnets usla småting och få vara på tumanhand med »urnaturen», om också bara en kort minut, och giva själen ett nytt innehåll, den arma själen, som mist bit för bit under seglingen på livets hav, skänkta som tribut åt världen, tills man endast har några »usla modestycken» kvar?

Och sen vi söka käckt att paradera
 med spillrorna som vi ha i behåll,
 vi söka visa världen mer och mera
 vårt lödiga och rika innehåll,
 som visa filosofer vi stoltsera
 och med idéerna vi kasta boll;
 men hur vi skylta än med själ och sinne,
 konkurstillståndet råder dock därinne.

Hela denna pessimistiska karaktärsbild reflekterar naturligtvis intryck från läsningen av »Adam Homo», dock icke på ett alldeles osjälvständigt sätt. Vi ha sett, att dessa intryck i Levertins sinne mötte en redan färdigpreparerad jordmån: den var huvudsakligen sammansatt av en

massa litterära beståndsdelar, vilka Strindberg, Brandes och andra levererat; men djupast i hans eget väsen låg redan ett tvivlets frö, som befruktades av dessa lärkor, och ett ensamhetsdrag, som bragtes att vibrera vid beröringen med en sådan uppfattning av människorna. Detta gör, att man kanske är berättigad att här finna spår av egen reflexion. I den näst sista strofen förbinder han sedan motsättningar från sin egen tid med de allmänna betraktelserna, och i den sista ger han helt och hållet en karaktäristik av sig själv:

Om A ock håller uppå idealen
och B är svåra kritisk realist,
om C förvånar med de Brandska talen
och E blaserad var med Heine sist,¹
för alla andlig tomhet dock är malen,
som ej oss lämnar någon ro och frist,
som epigoner kunna det behändigt
vi uppå andras tankar tugga ständigt.

Paul växte upp emellertid och allt
han tänkte satt en bild på själens hinna
och i hans fantasi tog hög gestalt,
vid varje ting, hur obetydligt och hur kallt,
han kunde levnadsvarma sagor spinna
och i det lilla ädla stordåd finna.
Och fantasin blev följesven på färden
in i den underfulla sagovärlden.

Det har sannolikt aldrig varit poetens mening, att detta »fragment» skulle fortsättas. Det innehåller ju tydligen allt vad han ville säga. Men papperet, på vilket det är prydligt renskrivet, utfylles av en mindre dikt i samma versmått, kallad »En trosbekännelse» och utgörande ett slags komplement till Pauls funderingar över världens gång, ehuru mer personlig än dessa. Samma ämne har förut

¹ Jfr »Adam Homo», första sången, s. 6:

A vil behage ved sin skarpe Tunge,
B ved sit bløde Hjertes aabne Saar,
C ved sin syge Lever eller Lunge

och s. 29:

A nyder det; B efter A det venter,
Och C. paa samme dernæst løfte har.

varit behandlat i en sonett¹. Jag skall här meddela båda bearbetningarna; en jämförelse kan ha sitt intresse såsom inblick i den börjande diktarens poetiska teknik.

R e s i g n a t i o n .

Ej är det svårt att uti täten strida
om ock man blir av eget blod besköljd,
att en batalldag modigt lida
allt hårt varmed en man kan bliva höljd.

Ej är det svårt att fram till envig skrida
av mängdens glada välgångsönskan följd.
Ej är det svårt att glädje kring sig sprida,
när fracken sen med ordnar blir behöljd.

Men konsten är att vardagskampen kämpa,
att verka obemärkt för sakens skull,
att alla stora illusioner dämpa.

Att ära glömma, prakt och guld,
och sträva troget, fastän verket bringar
en sjuklig kropp och stäckta Ikarvingar.

E n t r o s b e k ä n n e l s e .

Ej är det svårt att uti täten strida,
om ock man blir av eget blod besköljd,
att endast en batalldag modigt lida
allt hårt, varmed en man kan bliva höljd.
Ej är det svårt att fram till envig skrida,
av mängdens glada välgångstankar följd,
och vid trumpeters skall och trummors dån
att bli en fosterlandet värdig son.

Ej är det svårt att djärvt sin handske slunga
i ansiktet på lögn och etikett.
Att mot tyranner sina sånger sjunga,
om frihet skråla uppå tusen sätt.

¹ Enligt uppgift härrör denna från tiden för Levertins första informatorsonnar och skulle sålunda vara oberoende av »Adam Homo». Uttrycket »Ikarvingar», som påminner om en bild hos Paludan-Müller, andra sångens 23 stans (1851 års upplaga. s. 48), kan möjligen göra detta påstående osäkert; men uttrycket kunde ju lätt i alla fall ha funnits av Levertin själv.

Ej är det svårt att låta orden ljunga
 för det betryckta folkets makt och rätt,
 när sen ens namn igenom hela staden
 med lovord höljt blir läst i vänsterbladen.

Ej är det svårt att leva för idén,
 när man som orden fäster den på rocken,
 att köra huvudet i vägg som bocken,
 blott man begäpad blir på livets scen
 och sen får hissa nödflagg uppå nocken
 som en martyr vid minsta spår till men,
 och slutligt när man bortlagt vandringsstaven
 med glorian får vandra ner i graven.

Men konsten är att vardagskampen kämpa,
 att verka obemärkt för sakens skull,
 att alla stora illusioner dämpa,
 att glömma ära, glömma glans och gull,
 att stora krafter ned till småting lämpa
 och utså frön i torr och dålig mull
 med trogen flit, fast verket blott dig bringar
 en sjuklig kropp — och stäckta Ikarvingar.

Det är ju tydligt, att tanken, isynnerhet i slutet, fått en fylligare utformning och en mognare hållning i den senare bearbetningen. Det nya motivet, snärten åt braskande liberalism, som införts i första och andra stroferna, kan förvåna, när man minnes vad denne unge radikal förut förkunnat. Men det bildar blott ett led i resumén av flere former för en ihålig och ytlig aktivitet: det behöver naturligtvis alls icke strida emot författarens värma för en verklig liberalism — och det var framför allt en litterär kliché, som i detta sammanhang gjorde sig helt bra.

Av de noveller, som Levertin läste upp för sina kamrater i Concordia, finnes blott en kvar, den som i protokollet för den 13 nov. 1880 betecknas såsom roman och kallas »Förlorad och återfunnen». Någon titel anges ej på manuskriptet, men intet tvivel kan råda om identiteten.

Detta förstlingsarbete på prosa är, liksom de flesta av dikterna, ett övningsstycke efter lätt igenkännliga mön-

ster. Det innehåller dock en hel del goda iakttagelser och beskrivningar, och formen är korrektare och förligare än ungdomsdikternas samt särskilt i jämförelse med de samtida brevens otympliga stil överraskande ledig. Novellen börjar med följande skildring av en söndagsmorgon på landet, där säkert minnen från informationsomrarna kunna återfinnas jämte de tydliga litterära reminiscenserna:

Det var en vacker, kvalmigt varm söndagsmorgon. På den långa, buktande vägen till kyrkan sken solen med all sin kraft, och icke ett träd, icke en buske syntes, som kunde kasta sin skugga på den brännheta, fårade marken. Runt ikring vägen var idel flackland, sädesfält efter sädesfält, potatisland efter potatisland, icke en skogsdunge, icke en bergskulle, som kunde förströ det av landskapets enformighet uttröttade ögat. Och så varmt det var sedan! De gamla, knarriga gärdesgårdarna stodo och vändades i solskenet, blommorna vid vägkanten sänkte tvinnade sina kalkar, ett par däsiga kor lågo och stänkade vid en dikesren och iddes ej en gång att vifta bort de myriader av flugor, som krälade på deras ryggar, de tröga bondkärorna svettades, så att vagnssmörjan dröp ned i stora droppar, och bönderna själva torcade sina pannor med de apelsinröda näsdukarna med konungens och drottningens porträtter på. I fjärran framskyntade den vitmenade kyrkan och bortom den en flik av sjön, som låg lugn och stilla utan att taga den minsta notis om solstrålarna, som dansade på dess spegelblanka yta. Men ingen svalkande vindfläkt blåste från vattnet. Steg man däremot in i kyrkan, var där svalt och trevligt, som om dess tjocka murar skulle kunnat trotsa alla tänkbara och otänkbara värmegrader. Det var en liten lantkyrka med kala vita väggar, som just icke i någon nämnvärd grad förskönades av ett par gamla konterfejer från Karl den XI:s tidevarv, vilka betraktade varandra förbluffade över, att de blivit framtagna från något skräprum, där de haft gott tillfälle att filosofera över förgängligheten av all storhet i denna världen. Från taket hängde ner några gamla mässingskronor, och på ena väggen var fastnaglad en predikstol i tunnformat. Bänkarna stodo nästan tomma, och de breda tavlorna för psalmmuren tittade ned i kyrkan med sina dumma mässingsnollar till ögon. Alldeles folktom var dock kyrkan icke, ty därinne spatserade klockaren ikring med kyrkvaktmästaren. Klockaren var en undersätsig, fet och grovlemmad gestalt med ett stort och brett ansikte, sådant som barn vid sina första artistiska försök pläga rita på sina griffeltavlor. Håret stod upp som borst, de tjocka armarna beskrevo pendelartade banor, och en tung

silverkedja dinglade och slog mot västknapparna. Kyrkvaktmästaren, som gick vid hans sida med en rock hopknäppt till halsen liksom för att skydda sig mot kölden, liknade honom så mycket som en arg surrande broms liknar en däst och sävlig ox. Han var spinkig och liten, ansiktet svartmusket, ögonbrynen sammangrodda, och näsan strävade uppåt som en korkskruv med avbruten udd. Klockaren gick upp på predikstoln, lade fram dagens evangelium, satte upp siffrorna på psalmtavlorna och började sedan från orgelläktaren mönstra folket, som anlände i stora hopar för att höra den unga studenten, som för första gången skulle predika. Hans kamrat därcmot gick lugnt in i sakristian och fördrev tiden med att vifta åt flugorna med ett rönnspö. Men in i kyrkan flöt en beständig människoström, kjortlar frasade, halvkvävda viskningar hördes, och bänkar slogos upp och ned. Omsider var den lilla kyrkan uppfylld; klockorna började ringa sitt ding, dong — ding, dong — och in trädde kyrkoherden, en liten, medelålders man, som kastade en skelögd, svävande blick omkring sig, åtföljd av dagens predikant herr Gerhard Ström.

Denne Gerhard Ström är berättelsens hjälte — »en lång, otymplig gestalt, anletsdragen voro skarpa och markerade, händerna grova och solbrända, och det låg över hela hans personlighet något, som antyddé, att han måst kämpa med händer och fötter för att kunna uppehålla sig». Han häktar på sig prästkappan och gör sig i ordning att beträda predikstolen, medan han lyssnar på psalmen, som inleder gudstjänsten. »Plötsligt föll det honom in, huru mycket han liknade en skådespelare, som väntar sin replik.» Under ångest och möda förrättar han sitt värv, medveten om, att i denna stund hela hans framtid skall avgöras, men också fylld av starkare tvivel än någonsin. Ty han har insett dogmernas falskhet. Men han vågar ej göra detta klart för sig, ej heller yppa sina tvivel för patronens dotter på Lindby, för vars skull han framhårdar i kallet.

Han tordes icke reflektera däröver, men sökte samla sina förströdda tankar på sin predikan och talade med mycken kraft om synd och straff: svåra, fördärvbringande synder samt kvaluppfyllda, ja eviga straff. Men just då han uttalade detta ordet »eviga», var det, som han lössläppt alla tvivel, som lägrat sig i hans sinne. Han tyckte, att någon frågade inom honom: skulle du själv i din ofull-

komlighet hava hjärta att låta ens den värsta syndare pinas i evig tid och sålunda även utan allt ändamål? Det brusade och jäste inom honom, och skyndsamt kastade han sig in på den sista delen av sin predikan, där han talade om förlåtelse och barmhärtighet. Här blev han själv rörd, orden flöto från hans läppar, fulla av känsla och välljud, då ett ivrigt samtal i sakristian nådde hans öron. Han igenkände kyrkoherdens röst.

Det som kyrkoherden avhandlar är gårdagens viraparti och hans egen fördömda otur. Gerhard får en skopa kallt vatten över sig mitt under predikan. Hans beslut är fattat, han gör hastigt undan det som återstår, och när han kommer ut på kyrkbacken, sliter han av sig prästkragen. Framkommen till Lindby ber han Amy om ett samtal i syrenbersån. »Vad hon tog sig bra ut i lövsalens dämpade belysning! Gerhard måste stanna för att betrakta hennes fina, engelska ansikte med den i pannan nedhängande luggen och hela hennes välväxta figur, som framträdde till sin fördel i den ljusa, tätt åtsittande klänningen.» Han säger henne omedelbart, att detta var hans sista predikan och förklarar, på hennes förvånade frågor, att han icke varit uppriktig mot henne, att han blott blivit präst på sina föräldrars önskan, att hans tvivel ständigt vuxit och hans avsmak för kallet tilltagit. När han märkte, att hon älskade honom, ville han pröva sig själv genom att en gång predika. Men mer än någonsin inser han nu, att det är omöjligt.

Amy är på fläcken färdig med sitt beslut: mellan dem kan nu mera icke någon förbindelse komma i fråga; och det är knappt att hon kan ge honom ett vänligt ord till avsked. Nu är det den blivande svärfaderns tur att bli underrättad. En ny typ införes och författaren försöker sig i en samtalston av annat slag:

»Stig in!» ropade inifrån en fryntlig röst, »jag säger som min gamle rektor i världen: intet oljud med labbarna! Tror du, att jag tänker passa på dörrarna för din skull?»

»Goddag farbror Strandholm. Hur står det till?» »Tackar som frågar! Nåå, blevo käringarna mycket uppbyggda av din predikan? Vaba?»

»Farbror, jag har givit prästekallet . . .»

»På båten,» ifyllde gubben med synbar förnöjelse, »såå. Vad vill du nu min gunstige herre bliva? Nu är det den tillkommande svärfadern, som skall bestå fiolerna, kan jag tänka.» Gubben sökte se butter ut, när han sade detta, men det misslyckades fullkomligt; han plirade med sina små grå ögon, gnuggade sina händer och putsade slutligen sin krökta papegojnäsa med en blå snusnäsduk.

»Ack, käre farbror! vore det blott detta, men Amy...»

»Mjukis! Jag kunde ana att det var ugglor i mossen... Men låt du flickan bliva litet förståndigare. Hon är ju bara aderton år. Kommer tid, kommer råd, sa snickaren, när hans husvärd vräkte ut honom på gatan. Men vad skall du själv taga dig till? Jo, jag har funnit det! Lyd nu bara order och tig!...»

Gerhard får slå sig på tegelindustri, studera tillverkningen hos vännen Spolander på Björklunda och sedan övertaga farbror Strandholms tegelbruk. Härmed reser Gerhard, efter att ha tagit ett tyst och vemodigt avsked från skådeplatserna för sina drömmar, »med kung Pyrrhi ord en sådan seger till och jag är förlorad på sina läppar!»

I andra kapitlet finna vi Gerhard i Stockholm, samtalande med en god vän, den rike epikurén Kurt Bäve, som naturligtvis gillar hans beslut att ge teologin på båten samt övertalar honom att samma kväll med »Zwycckbröderna» deltaga i ett möte på Strömsborg. Där träffar Gerhard en hel del gamla bekanta, vilka ge författaren anledning att, utan synnerlig pregnans, skissera några olika typer och låta dem lysa med en ganska ansträngd kvickhet i replikerna. Helt visst har Levertin här tänkt på en del av sina egna kamrater.

Man förflyttar sig emellertid till du Nord för att supera.

Och »helan» dracks och man åt med en strykande aptit. Och »halvan» gick, i det Borgenstjerna steg upp på en stol och sade: »Mina herrar! Två gånger tre är fem och tre gånger tre är sex,» men här avbröts hans nya multiplikationstabell av Vassman, som visade de beundrande vännerna en mängd överraskande gymnastiska produktioner, som tycktes skola sluta med »stupfullbakåtliggande bålsvängning». Kurt vräkte sig i soffan, knäppte upp sin väst och drog i sina breda, röda hängslen, i det hans

fötter taktmässigt vidrörde soffbenen. Dåliga anekdoter började droppvis regna ned med intermezzon av en och annan trevlig visstump såsom:

»Sen kommo de till Neapels land,
där lata maccaroner sig vältra uppå strand.»

varav Enberg fick anledning att föreslå en skål för Palander och Nordenskiöld. Uddén hade emellertid helt solo druckit en mängd skålar för alla i sällskapet, sig själv icke undantagen, och var just i färd med att dansa cancan med Borgenstjerna, då Kurt rullade sin stora kropp ur soffan och påstod, att tiden att gå till Berns vore inne. Och ut skredo zwyckbröderna så fort tid, rum och krafter det medgåvo. Vid synagogan skulle Uddén visa sig på styva linan och läsa den hebreiska inskriften: gimmel, gimmel. Längre kom han icke, klagande över att bokstäverna voro så små.

De slå sig ner på altanen i Berns salong, medan orkestern börjar.

Gerhard följde med ögonen bladen, som dallrade för den sakta nattvinden. Han skulle hava velat skilja sig från de andra för att gå ned och svärma bland träden. Uddén talade för sig själv om semipelagianismen, Enberg och Vassman blickade djupsinnigt ned i marken, liksom för att undersöka jordens inre beståndsdelar. Men Borgenstjerna talade med Kurt, som med en belåten min betraktade, huru röken ormade sig upp i luften i fantastiska ringlar, om sin gamla, aldrig rostande kärlek och mumlade med rörd stämma: »Deborah Amalia». Kurt gillade hans känslor och föreslog, att man skulle gå till Kastellholmen och se på utsikten i den ljusa sommarnatten. Zwyckbröderna gingo ut på Kungsträdgården, som vilade tyst och stilla, följde Nörrström, som utkämpade sin sekelgamla kamp mot brovalven, över till Skeppsholmen. Omsider hade de passerat Skeppsholmens långa vita husrader och hunnit över till Kastellholmen, där de slog sig ned på bergen. Härligt var det däruppe! Allt var så tyst, så stilla, blott då och då fortplantade vinden några oregelbundna toner från ett handklavér på Djurgården. I den lugna, nästan omärkligt krusade vattenytan återspeglade sig de förfallna båtskjulen på Djurgårdsstranden i svävande mjuka linjer, som brötos av en ensam roddarbåt, framdriven med sakta årtag. Längre bort skönjdes Djurgårdens terrassformigt uppstigande byggnader, och Ladugårdslandskyrkans torn blickade allvarsamt ned över vattnet som S:t Paulskyrkan över Themsen. Himmelen, som över deras hjässor var blå, smälte vid horisonten i orangegul färgton. I bakgrunden ruvade Nybron, som en stor, mörk fonddekoration, avsedd att låta det övriga framträda

i en så mycket klarare och ljusare dager. Gerhard skådade förtjust ut på havsytan, i det han åhörde, hur Kurt halvhögt deklamerade en aftonsång, som förunderligt väl harmonierade med stämningen i hela natursceneriet. Allt efter det han fortsatte att läsa, blev hans röst högre och varmare, och då han slutat, tog han Gerhards arm, viskande: »vi låta dem skaffa sig hem bäst de vilja och kunna». Gerhard nickade bifall, i det han kastade en avskedsblick på sällskapet. Vassman sov den oskyldiges sömn, Borgenstjerna höll en ståtlig oration i den högre stilen till Enberg, som låg på marken och gnolade en dryckesvisa, och Uddén låg på magen och letade bland sanden och gruset efter sina glasögon.

Här hava vi den första Stockholmskildringen av Oscar Levertins hand; det är betecknande för den tids litteraturriktning, i vilken han växte upp, att den bildade ram kring ett dryckeslag.

Det tredje kapitlet börjar med en skildring av den Strandholmska familjens olika medlemmar, och vi få först nu göra bekantskap med den glada patronens religiösa fru samt erhålla förklaring på ursprunget till Amys stränga världsåskådning. Ett försök till djupare karaktäristik av den motsättning, vari religiositeten står till hennes av naturen friska, energiska och självständiga sinne göres. Efter Gerhards avresa har grubblat åter tagit överhand hos henne, men Kurt, som är bekant i familjen och ofta besöker den, för Amy in i poesins världar och botar henne sålunda. Dikten väcker förut okända känslor hos henne — »mer än vanligt var detta fallet med det arbete, hon sist läst, Goethes Faust». Hon sitter en kulen höstkväll och betraktar de gulnade bladens dans, medan boken glidit ner i hennes famn och hon erinrar sig samtalet om Fausts religion, vilket naturligtvis citeras.

Plötsligt började hon tänka på Gerhard. Hon kände, att hon älskade honom, och hon harmades på sig själv, hon harmades på sin moder, som berömt hennes handlingssätt, hon harmades på allt. Men höstvinden, som pep i knutarna och ven i trädkronorna, viskade: »det är ditt eget fel», vindflöjeln, som gnisslade och tjöt på taket till flygelbyggnaden, sade detsamma, och de nedfallande kvistarna upprepade, prasslande och rasslande: »det är ditt eget fel». Det hade blivit alldeles mörkt, och av huset kunde blott

skönjas obestämda konturer. Hastigt sprang Amy upp från bänken, gick in i huset, upp till sitt eget rum. Hon slog upp sitt album, betraktade Gerhards porträtt, slog så häftigt igen det och gick till sängs, mumlande:

Men ändå är saken skev och tom,
ty du har ingen kristendom.

Det fjärde kapitlet är det obligata brevkapitlet. Kurt Bäve förtäljer om sin mission till Lindby, där han varit »listig som Alberoni och artig som Bolingbroke». I Gerhards svar skymtar ett och annat av Levertin själv: »visserligen är mitt tillstånd till den grad sensitivartat och nervöst, att den minsta händelse gör intryck på mig, men jag känner likväl, att jag kommit in på en rätt stråt, att jag nu är eller åtminstone har utsikt att bliva nyttig genom mitt arbete... Varför innehåller ingen religion framför andra föreskrifter budet: du skall arbeta? Traktens vackra och leende Mälarenatur verkar också välgörande på mig, och jag känner alla mina pessimistiska funderingar fly och försvinna.» — Uddén skriver till Bäve; han har hamnat på Lindby prästgård som hjälppräst och lägger naturligtvis an på Amy och hennes pengar. Brevet är hållet i en väl träffad lättfärdig och ytlig ton. I ett brev från Amy till en väninna få vi hennes syn på sakerna:

Mina känslor förefalla mig själv som ett oredigt kaos, som växlar skapnad för varje minut. Jag kan själv icke dechifrera, vad jag känner. Många gånger har jag velat fatta pennan och skriva för att bedja Gerhard om tillgift och säga honom, huru mycket jag höll av honom, men lika många gånger hava orden nekat att göra tjänst, och tyst har jag stirrat ned på brevpapperet. Än är det som jag med Gerhard avlägsnat hela min lycka, än åter som jag icke skulle hava kunnat handla annorlunda. Har jag handlat rätt? Jag börjar tro det. Emellertid har jag nu gjort en ny bekantskap med en teologie studerande vid namn Uddén. Han är mycket glad och trevlig men djupt religiös. Du skulle höra huru utmärkt han predikar, och huru han redan börjat kämpa mot traktens försoffning och dryckenskap. Min moder är förtjust i honom, och hon har omtalat, att han anförtrott henne, att han älskar mig. Vad skall jag göra? Han behagar mig; när jag ser honom, vaknar åter min gamla önskan, att jag måtte bliva hustru till en ordets

tjänare. Om du blott kunde komma hit, skulle allt nog reda sig, men det är ju omöjligt (eller hur?), skriv därför snart till din trofasta väninna.

Början av nästa kapitel ger början till upplösningen — mycket klumpigt åstadkommen genom att Kurt, ofint nog, visar Uddéns brev för Amys fader. De lägga råd och komma till det föga ridderliga beslutet, att vid en stor festmiddag fresta Uddén att dricka för mycket, så han avslöjar sig själv... När han går upp på sitt rum, finner Kurt Uddén och Amy i samspråk och sluter av hennes ord, att hon låtit fånga sig. Han sätter sig ner för att skriva en litterär uppsats, »men han kom icke långt därpå, utan föll i djupa tankar, under det han på papperet otaliga gånger skrev: helgon, helgon, omväxlande med *écrasez l'infame, écrasez...*»(!)

Patronens födelsedag är inne, och han står skinande belåten på trappan och tar emot sina gäster. Denna skildring är ganska rolig, och festmiddagens stämning med tal och allt ingalunda illa attraperad:

Där kommo den lilla skelögda kyrkoherden och hans fru med koppärren och gratulerade med citater och värdighet, där kom patron Berggren och gratulerade med ett slag på axeln och ett *wie stehts* gamla hederspascha? ha, ha, ha, hi, hi, hi, där kom härads skrivaren Stjernlund med de smäktande Adonisögonen och Pelhamslockarna och läspade: »min aimabla bror — parole d'honneur om jag icke blev helt surprenerad, då jag fick höra att du fyllde sextio år — *est-ce possible?*» Och så följde gratulationer i oändlighet. Vagnar körde fram, fotsteg fälldes ned, klänningar frasade och släpade i sanden, och man viskade på alla håll och kanter. Omsider gingo gästerna in i den stora gammalmodiga matsalen och rangerade sig kring borden. Ett par pigor med röda rosetter i nackarna, som flögo kring som svansarna på pappersdrakar, skredo fram och åter med brickor, åtföljda av en betjänt, vars djupsinniga min à la Hamlet kunde komma betraktaren att tro, att han grubblade på »jagets» och »icke-jagets» förhållande till varandra, i stället för att skänka i vin. Emellertid reste sig kyrkoherden, åskade ljud och, sedan han utstött en kromatisk skala harklingar, började han festtalet.

»Mina damer och herrar! Långe har det varit en sed, ja man skulle kunna säga en från den gråaste forntiden ärvd sedvänja att

prisa våren och vårdagen, då naturen stiger upp från sitt vita, isiga, dystra och kalla vinterläger, då träden ikläda sig sin ljusgröna, sida och daggbegjutna dräkt, då haven, lösta från sina istäcken, brusande, sjungande och skvalpande slå emot stränderna, då de frigjorda bäckarna, som ljusa, skimrande och glänsande silverband rinna ned i de ljusblå vågorna. I sammanhang därmed prisar man även ungdomens solbeglänsade dar och friskt, hurtigt och lustigt sprittande levnadsmod. Jag för min del finner detta både skevt och ensidigt, ty förr borde man väl prisa hösten, då allt står i sin fullaste blomma, då fältena prydas av vågiga, guldglänsande ax. då träden vackla under tyngden av sina för människan både nyttiga och angenäma frukter.» Efter denna inledning kastade kyrkoherden en blick på sällskapet liksom för att se, huru stort intryck han gjorde, men då han varseblev att hans koppärriga Regina otåligt nickade med huvudet, fortsatte han: »Likaså är det med vår vän Strandholm, och om även vintern inblandat ett och annat i grått skiftande hårstrå i hans väna, ärevördiga patriarkhuvud, har han dock kvar hela sitt hjärtas värma, hela sin ungdoms glättighet. Alla äro vi fästade vid honom genom kärlekens, vänskapens och tacksamhetens rosenkedjor, och det är därför med visshet jag för alla närvarande till honom riktar en hjärtlig välönskning. Mätte han frodas och mätte vår glada, gästfria, vänsälla och välvilliga vän August Strandholm länge leva! Skål!» Man skålade och drog ett djupt andetag som man plägar, när man lyckligen överstätt något sorgligt men oundvikligt. Det sorlades och pratades av alla krafter, och stämningen steg i förhållande till korkarna, som flögo ur vinbuteljerna.

Med Uddén går det som planlagt var: han dricker för mycket, pratar dumheter för Amy om månen och en grön ost, hon avvisar honom, går upp på sitt rum, brister i »konvulsivisk gråt», men hämtar sig, när hon hör en sorgbunden, lugnande melodi till Heines ord strömma genom våningen, »fäster fast de bruna flätorna som lossnat» och går ner till gästerna — icke utan att ha vräkt i golvet en handskrivna predikan, som låg uppslagen på hennes bord.

Sjätte kapitlet. Amy sitter i lindallén och lyss till binas surr... Men vi skola låta vår adertonårige författare själv berätta upplösningen på »romanen»:

Det var en präktig gammal allé, där de yviga lindarna bildade ett lövvalv så tätt, att knappast en solstråle kunde smyga sig in. Längst bort såg man ett stycke av sjön, som genom en kikare;

på stranden stod en högest, Ryisdaelsk (!) ek, om vilken Amy kom ihåg att Gerhard där inristat sitt namn. Hon tänkte på honom och på allt, som inträffat den sista tiden; brytningen med Uddén, moderns död, vilken hennes egen svarta sorgdräkt antydde, och Gerhards återkomst. Nu hade han ju redan varit på Lindby en hel månad, men intet närmande hade ägt rum. Hon såg honom knappast, han var hela dagen sysselsatt på tegelbruket, men hon kände nu först, att hon älskade honom över allt i världen, och nu först insåg hon, huru orätt hon handlat. Så satt hon och drömde: det var så tyst i allén, och blommorna doftade så starkt, hon kände sig så egen till mods, då hon plötsligt varseblev att Gerhard nalkades. »Sitter du här helt ensam?» frågade han med sin manliga, friska röst, i det han slog sig ned bredvid henne.

»Ja som du ser — du är alldeles osynlig nu för tiden. Vem skulle då hålla mig sällskap?»

»Jag har så mycket att bestyra vid bruket, du skall veta, att det är ingen småsak att stå i spetsen för ett bruk av sådant omfång och att hålla reda på alla dessa arbetare för bordskjutning, kranmatning och annat, men trevligt är det.»

»Och du ångrar aldrig, att du övergav prästekallet?»

»Angrar! Nej aldrig, fast...»

»Fast jag handlade mycket dåraktigt mot dig,» inföll Amy hastigt.

»Amy, Amy,» jublade han, »har jag återfunnit min Amy?»

»Ja, Gerhard, jag vet, att du älskade mig då och älskar mig ännu. Du må tro något, eller icke tro på något, jag älskar dig i evig tid;» och hon fattade lidelsefullt hans arm. Han svarade icke, men slog sin arm om hennes liv och så gingo de sakta upp till byggnaden.

Men i allén blev det ett liv och ett stoj! Fåglarna kvittrade bestörta för varandra, men lindarna skrattade och sade: »å sådant äro vi vana vid,» och det trodde fåglarna, ty lindarna voro kända för att kunna berätta sagor och hade privilegium därpå, men in blåste aftonvinden och viskade i lövkronorna: »återfunnen, återfunnen!»

* * *

Alla de litterära försök som i det föregående nämnts, tillhöra skoltiden — möjligen stå »Pauls drömmar» just på gränsen mellan skolan och friheten — och en del av vad Levertin i Concordia uppläste finnes icke kvar. För en 16—18 års yngling representerar ju detta en ovanligt riklig övning på olika områden och en anmärkningsvärd

assimilering av olika författares sätt att skriva och tänka samt, delvis, en mycket långt hunnen färdighet i formens (särskilt stansens) behandling.

Under sommaren i Modum förmärkas svaga antydningar till en självständigare och omedelbarare konception. De framträda i en del skisserade anteckningar på prosa, gjorda »efter naturen», fångande en situation, beskrivande ett anlete, ett väsen. Dessa utkast äro för övrigt icke många och med blyerts hastigt nedkastade i en liten anteckningsbok äro de ännu svårare att dechiffra än i allmänhet Levertins manuskript — och det vill ej säga litet. De höra till gruppen »Badfysionomier», vari han, såsom nämnts, tydligen ville samla en serie mänskoscildringar. Se här ett exempel:

Hon satt på vagnssätet med tömmarna i den ena och piskan i den andra handen. Hästarna voro oroliga och eldiga, men hon ägde full makt över dem, och hennes näsborrar vidgades vid tanken på huru hon skulle låta dem smaka piskslängarna. Hon var liten med outvecklade former, kantiga armbågar och knän och smala, spinkiga armar. Hennes anlete utmärkte sig genom ett ovanligt växlande minspel, när hon var allvarsam sköt hon fram underläppen och ögonen släpade nedåt med ett trött, tråkigt uttryck, men när hon skrattade, satte sig ett leende i vinkeln mellan näsan och ögonen, som fingo ett livligt spelande uttryck och bländande vita tänder logo mellan de halvt öppnade läpparna. Näsan var grov och bred, och när näsvingarna lyftes och bildat en rad veck vid överläppen, fick hon ett egendomligt, förvildat, zigenaraktigt utseende, som heller icke jävades av hennes vana att stundom utstöta höga, alldeles omotiverade skrik, som ljödo likt indianska krigsrop. Klänningen satt oftast i en pittoresk oordning över hennes kantiga figur... Hon slog av mig hatten med piskskaftet till avsked och försvann sedan i en virvlande fart, omsvärmad av ett moln av damm. Och jag tänkte med en blandning av nyfikenhet och förskräckelse på huru hon skulle taga sig ut i städernas salonger bland convenabla frackar och förnäma, fina sidenklänningar.

En gång har ett sådant utkast fått till bakgrund ett helt öde. Det är en man, som nedslagen och ensam vandrar längs avlägsna skogsstigar, skyende människor. Han har dock varit helt annorlunda: »I själva verket var

han en hurtig fyr. Som ung slog han sönder fönsterrutor och ritade gubbar i borgmästarens trappuppgång; då han kom hem från Stockholm som utexaminerad ingenjör skrattade han ut de nya stadspamparna, skrev några röda artiklar i stadens tidning och lät göra sig till ordförande i ortens arbetarförening. Och detta var mer än nog för att anses för ett misstänkt subjekt.» I staden bryter en kall vinterkväll ut en eldsvåda. Stadens sprutor äro eländiga, skrämelsen är allmän, elden griper ikring sig, nakna och halvklädda kvinnor söka skydda sina barn, medan männen rätta bohaget — beskrivningen på allt detta är riktigt livlig. Så kommer där en trupp arbetare under den rabulistiske ingenjörens ledning och släcker elden. Han drar sig tillbaka till sitt hem, jublande i sitt sinne över den goda gärning honom förunnats göra — allt detta är som en illustration till dikten »En trosbekännelse». Men han sjuksnar i häftig lunginflammation, och hans hälsa är för alltid undergrävd. Levertin ger naturligtvis sitt eget missmod i slutet av detta utkast:

Han höll knappast tillsamman och ingen hel tanke kunde rymmas i hans hjärna. Vad var dagen annat än en kamp mot lidanden, som förtärde honom som ormarna Lodbrok, vad var natten annat än ett halvvaket, halvsovande tillstånd med matta, tröstlösa tankar och med osunda, feberaktiga opiedrömmar? Allt var hopplöst och slut. Han gitte icke leva, och dock, när han var sjuk, klängde han sig fast vid livet som en drunknande vid ett halmstrå, han gitte icke göra slut på det, fast han visste att han var obotlig och ohelbar. Dö vid 22 års ålder, leva med allt helvetets plågor. Förbi!

Av den poetiska produktionen, vilken till stor del utgjordes av tillfällighetsvers, finnes endast litet kvar. Den var sannolikt icke rik, lika litet som den prosaiska: ohälsa och nedslagenhet stäckte den lust att skriva, som otvivelaktigt fanns.

I anteckningsboken står med skrift, som bär spår av vaggongens skakning, en liten också i uttrycken rätt knagglig dikt, daterad »Tunneln å järnvägen från Christiania till Drammen 26 Juni 1881» och givande, i Snoilskys manér,

ett ögonblicksintryck symbolisk betydelse. Mörkret i tunneln viker och solen kommer fram — på samma sätt går det i livet, och därför må man ej lyssna till »det dova bruset», utan: »gå framåt du på klippig stråt, i fjärran skall du skymta ljuset».

Några andra stycken gå naturen mer omedelbart in på livet, såsom detta:

I solens trånmatta ljus
hon satt under skuggande grenar,
där trädens dämpade brus
med rännilens sorl sig förenar.

Och himlens tindrande blå,
ej spår utav skyar skymmer,
en lärka sitt kväde hörs slå
i det ifrån jorden hon rymmer.

Av nyslaget hö känns en doft
uppblandad med örternas ånga,
som spira i brännande stoft
och blomstra dagarna långa.

Hon tappat boken ur hand
och lät den på marken få vila
och lade sig själv uppå sand,
där strålar bland blombladen ila.

Och tanken irrar så matt
och ögonlocken bli tunga,
och granarna viska godnatt
och bina en vyssningssång sjunga.

— — — —

Genrebilden avslutas med »en lieutenant(!) bakom en tall», som lik en faun betraktar den slumrande nymfen.

Ett allvarligare innehåll har följande naturskildring, dagtecknad ett par veckor tidigare än den nyss anförda, den 20 juli 1881:

En dal av höga berg omsluten,
där fur sig reser bredvid fur,
där gräsvall frisk och daggbegjuten
ger öppet bord åt skogens djur.

Där skummig rännil strömmar
 med fritt och otamt lopp ikring,
 där skogen står försänkt i drömmar
 om tusen underfulla ting.

Där mossbevuxen klippa talar
 om tröga sekel som flytt hän
 och där ormbunken breder schalar
 utöver lingonris och sten.

När dit jag kom, ack, huru litet
 och huru fatt jag fann mitt jag,
 mitt sinne, ack, hur trött och slitet
 uti den solskensklara dag.

Det stackars kräk som man plär kalla
 naturens herre och monark,
 det ynkligaste utav alla
 de djur som trampa jordens mark.

Uti naturens höga tempel
 där allt har spår av skönhets glans,
 bär mänskan ensam gottköpsstämpel,
 i harmonin en dissonans.

* * *

Med dessa citat är översikten över Oscar Levertins första litterära lärospån avslutad. Själv har han betraktat dem som det de voro, och någon ambition att göra dem bekanta utom den närmaste kretsen har han säkert icke haft. Men han har lyckligtvis berett dem en plats bland sina gömmor, och därför gjort det möjligt för oss att allt ifrån de första stapplande fjäten följa hans vandring på diktningens väg. Så skådar man ju också med ett eget intresse på den retrospektiva utställningen av en konstnärs avslutade livsverk, studier och skisser från hans läroår, dittills omsorgsfullt dolda för främmande och nu framtagna ur sina förvaringsrum för att giva den historiska betraktelsen stoff och anknytningspunkter av intimt slag.

Nästa skede i Levertins utveckling betecknar redan det första steget på den litteräre yrkesmannens bana, beröringen med offentligheten och kritiken.

Mentone.

En vinter vid Rivieran.

Efter de två medicinska auktoriteternas utslag var intet annat att göra än att sända Oscar till Södern. Mormodern inskred ekonomiskt, och farbrodern, den gamle doktorn och husläkaren, skaffade trevligt resällskap. Pappershandlaren Svanström — mest bekant för familjen såsom farlig konkurrent (genom sin filial vid Drottninggatan) till Wilhelm Levertin — skulle med tre barn och en ung kvinnlig släkting resa till Mentone för vintern, och Oscar fick sälla sig till dem. En regnig söndagsförmiddag, den 25 september 1881, gick han ombord på båten. Stämningen var dyster, både för den resande och anförvanterna på kajen, vilka med oro sågo sin käre sjukling fara så långt bort från hemmet. Dennes tankar upptogos emellertid snart nog av annat, främst av sällskapet. Det kunde icke vara lämpligare sammansatt, den vänlige gamle herrn såsom ledare och föresyn, hela tre unga damer och slutligen en yngling såsom närmaste kamrat och medbroder i sjukdomen. En av flickorna var Lisen, pappershandlarens dotter, som skulle bliva Oscar Levertins hustru och med vilken han nu för första gången sammanträffade.

Naturligtvis fyllde honom också glädje över att komma ut i den vida världen, av vilken han redan under färden neråt skulle få se så mycket — ty man hade beslutit resa långsamt och stanna på de förnämsta platserna. Denna känsla uttrycker han i en sonett, kallad »Farväl» och skriven under en av resans första dagar. Visserligen är den fullkomligt blottad på entusiasm, endast en tung och förnumstig, otympligt formulerad reflexion, av dem vi sett så många i denna brådmogna alstring: den är ej ung, som evigt sitter stilla och hör på de äldres ord och oavvänt stirrar på fädernetorvan, men

den är ung, som vill sig lära hitta
 på annan ort, långt bort ifrån vår nord,
 som sätter sig vid andra länders bord
 med mod och utan skräck för utländsk smitta.

Farväl! Jag gärna från det landet far,
 där alla stämma in i en fanfar
 till eget lov, till pris för egna härden.

Behåll de multna minnen som du har,
 jag ej ett grand av dem tar med på färden,
 och från ditt kvalm jag längtar ut i världen.

Det har tydligen varit Levertins avsikt att av sina reseintryck göra en hel sonettcykel. Den 28 september dagtecknar han en ny dikt, kallad »Dalarö skans»:

Utav ett starkt kastell där ser du resten,
 en gråstensskans med halvt förvittrad mur,
 som knappast skyddar än mot regnets skur,
 än mindre mot den ryska ovänsghästen.

I hålig skreva fåglarna byggt nästen,
 i dunkelt portvalv spindeln står på lur,
 men vinden kväder uti moll och dur
 om vunna segrar och om fallna fästen.

På andra sidan är en åkerbit,
 där bonden vandrar mellan sädesfälten
 och skördar vad han sått med trägen flit.

Är icke torparen för oss den största hjälten?
 Vi sjunga mer om död från flydda dar,
 av vilka nu blott minnen finnas kvar?

Blott till ännu en sonett räcker den tröga inspirationen; »I Lübecks hamn» slutar med följande, rent Snoilskyska rader:

Otydligt syns ett vimmel av figurer,
 som sysslar med att varor sammanstuva,
 men tydligt blott en preussisk pickelhuva —

Vida intressantare är emellertid en räckta dagboksanteckningar, i vilka Levertin skildrat nedresan. Denna dagbok börjar i Stockholm och slutar i Lausanne. Men den vidtager sedan åter, när han lämnar Mentone och besöker norra Italien. Liksom allt, varom hans tankar röra sig, koncipierar han också dessa reseskildringar med stöd av litterära hågkomster: han kallar den »Resa från Stockholm till Mentone. Försök à la Ehrensvärd» och förser den med följande motto: »Alldenstund mitt ämne är rikt, har jag mindre att söka efter utförlighet än efter begränsning i mitt tal. Cicero, Oratio pro lege Manilia.» Emellertid följer han ingalunda alltid denna regel, utan är på sina ställen ganska utförlig, isynnerhet när det gäller hans intryck av de konstverk han sett. I detta avseende äro anteckningarna utan tvivel värdefullast. Särskilt vid besöken i de norditalienska gallerierna följer han samma metod, varom massor av anteckningsböcker från hans senare resor vittna: han nedskriver samvetsgrant namn på och analyser av alla tavlor, vilka väckt hans uppmärksamhet. Dessa notiser kunna jämföras med omdömena om litteratur i breven till ungdomsvännerna: de innehålla Levertins första självständiga uttalanden om konst, de visa, med vilken hängivenhet han gick även till detta studium. Och i de noggranna iakttagelserna, från början systematiskt ordnade, röja sig frukterna av faderns läror.

Men vi återgå till resan. Början av skildringen må här meddelas sådan den är nedskriven:

Söndagen den 25 September.

Avreste Oscar Levertin från Stockholm med ångaren Gauthiod; den mulna väderleken efterträddes i Vaxholmstrakten av strålande solsken, som fortfor ända till kvällen. Östersjön presenterade sin mest leende sida och man roade sig med konversation, pianospel och preferens.

Måndagen d. 26 September.

Vaknade i den gamla staden Kalmar, »Svea rikets nyckel», och passerade under table d'höten Sveriges sydliga udde, varefter det började blåsa upp. Strid mellan anden, som fröjdade sig åt böljgången och havspusten, och köttet, som vändades under rullningen. Köttets seger och de därav härledda följderna, som sträckte sig inemot kl. 12 nattetid.*

Tisdagen d. 27 September.

Vaknade tämligen kry och passerade Travemünde vid 12 à 1-tiden, Traven är slingrande och långträdig som en tysk satsfogning, man måste läsa och läsa länge och väl innan man kommer till slutet... Lübeck har ännu en egen gammalmodig hanseatisk prägel med sina spetsgavlade djupa hus, sina arkadrader, små fönsterrutor och sin originella stadsport med inskriften: »Concordia domi foris(que) pax». Åt en äkta tysk frukost vid järnvägsstationen — Butterbrot und ein Seidel Bier. Såg därefter Rathaus, som är hållet i en präktig medeltidston, Schifferhaus, »eine altdeutsche Wein- und Bierstube», minnen från den gamla skråtiden med upphängda skeppsmodeller, urmodiga bänkar och egendomliga marinmålerier, ett prov på gammaltysk redlighet och gammaltyskt öl, såg dock mera av det senare slaget. Fick därefter kasta en blick på den stora »Marienkirche» och på den store herr Lüders — föreståndaren för firman Lüders & Stange. Ankom 1/27 till Hamburg, det första jag där såg var en preussisk pickelhuva. Ett gott rum fick jag på hotellet Moser med utsikt åt Alstern och Jungfernstieg, som togo sig bra ut i gasbelysning trots det disiga vädret. Gjorde till sist en tur till Alsterpaviljongen med herr Svanström.

Nu följer en karaktäristik av ressällskapet. Först porträtteras »herr Svanström med det grå skägget, uppnäsan, de gråa trevliga ögonen och det pipformiga munstycket» och omdömet slutar: »Jag håller riktigt av honom oaktat vår korta bekantskap». På den yngre av dottrarna tillämpas bl. a. några rader av Heine, slutande med: »oben aber geniale Augen». Den äldre, Lisen, framträder ännu icke

* Läste ut Reinhardts intressanta och djuptänkta arbete »Ikaros».

starkare: hennes väsen betecknas som »milt, avslipat», men det hela är »något för convenabelt för att vara intressant» (denna karaktäristik är efteråt översuddad med blyerts); den unga anförvanten har gjort intryck genom sin friska profil, sin aristokratiska näsa, »djupa bruna ögon med fint tecknade ögonbryn, en vacker mun och vackra små tänder samt synnerligen distingerade händer och fötter»; den unge mannen slutligen är »ingalunda otrevlig».

Därefter fortsätts anteckningarna med några betraktelser föranledda av vad resenären får se i Hamburgs Kunsthalle — de första reflexioner över konst, som flutit ur Levertins penna.

Onsdagen den 28 September.

Vaknade jag vid ett hällregn som dock avstannade på förmiddagen. Efter frukosten gick jag upp till Kunsthalle, där finnas tavlor, skulpturer och kopparstick. Bland tavlorna tog Makarts »Karl V:s intåg i Antwerpen» loven av de andra; jag har aldrig sett en härligare kolorit, aldrig så sanna och dock så kyska kvinnogestalter, över hela tavlan är ett bländande pulserande liv, som måste beröra var och en. Bland annat såg jag en vacker målning av Rafael Mengs — ett självporträtt, tvenne härliga landskap av van der Neer, »holländska kanaler i månsken», samt ett förtjusande vinterstycke av Munthe: solen har nyss gått ner, ett rödaktigt skimmer fladdrar över de kala stammarna och leker över de bländvita snöfattorna. I ett sidorum voro tavlor av moderna mästare, okända namn men stora förmågor. De tillhörde alla den så kallade realistiska skolan. De konservativa hava för vana att skräna om krass materialism, så snart de se något avvikande från det gamla, men föga hjälper det, att de ställa sig i vägen för ungdomen, de vilkas tid och anseende snart skall sluta, de unga skola i alla fall segra, ty de föra Cesars lycka ombord. Det går en sanningssträvande ande genom alla de ungas verk, en kärlek till det lilla, en pietet för det obetydliga som måste slå an på vart tänkande sinne, ty det är i det lilla, det är under vardagen och med vardagsmänniskor, som de stora striderna utkämpas. Målar en realist naturen, är det med en kärlek till sitt motiv, med en öppen blick för varje löv, varje sten och varje färgschattering som göra deras landskapsbitar härliga i all sin enkelhet. Målar han ett genrestycke är det med en omutlig rättskänsla och en noggrannhet i detaljerna, som höjer vardagsstämningen upp i det poetiskas horisont. Jag såg i Hamburg just en

äkta realistisk målning, »en sommarafton» av Kahler från München. Det är en varm kväll till en varm högsommar dag. En doftuppfylld vindfläkt blåser in i förmaket genom den öppnade fönsterluckan, smyger sig fram genom de gröna persiennerna och berör lätt mattan och den röda schaggsoffan. På den vilar en kvinna i svart siden; hon har hunnit över vårdagarna och står nu som landskapet därute i sin fulla blomning. Boken, vari hon läst, någon lyrisk diktsamling, har glidit ur hennes hand och hon låter den ligga och insuper den doftmättade luften. Varför kommer icke han som hon älskar? Hon sitter ju inneboende med en värld av trånande ömhet, som hon helt och odelat kan skänka honom? Varför dröjer han? Bakom henne är en spegel, som återger hennes fylliga gestalt och kraftiga nacke, och över detta träna därutån med sin yppiga helgröna färg och hela målningen är fin och utarbetad som en Kiellandsk novellett.

Skulpturen är i Hamburgs Kunsthalle icke vidare rikt representerad, där finnas mest avgjutningar, få originalarbeten. Men för dem som icke (sett) många sådana, var det en härlig njutning att se Octavianus Augustus. Vilka dumhuvuden som påstå att romantiken kommit med kristendomen! Ligger det icke lika mycket romantik i Antinous' huvud som i Madonnans anleten, är det icke lika mycket romantik i Cesar Augustus' ädelt melankoliska drag som i martyrens från Golgatha? Av den moderna skulptursamlingens alster var det intressantaste porträttbysterna av Schnorr v. Carolsfeld och Hoffmann v. Fallersleben, den förra en genuin tysk kyrassierstyp, den senare en lika genuin professorstyp.

Från Kunsthalle* foro vi till Thiergarten. Det är en dålig känsla av överlägsenhet, varmed man där betraktar de stackars fångarna. När jag såg paddorna och ormarna tänkte jag på Otilies ord i Wahlverwandschaften, där hon säger att hon icke skulle vilja lära sig naturkunnighet, då hon var tvungen att syssla med sådana usla och vämjeliga djur; en kräsmagad aristokrati, som jag tyvärr alltför mycket måste dela. Efter middagen åkte vi genom gamla staden med sina egendomliga gränder och gavlade hus till hamnen, drucko kaffe på Wierzels hotell uppe på Elbehöjden, varest det är en stor Mosebackeartad utsikt över hamnen med sina skeppsgator och stora emigrantångare. Därifrån foro vi genom sätet för folklivet — St. Pauli, där småteatrar, cirkus, karuseller, spåkvinnor hålla till. Gösta Svanström och jag gingo in till en älskvärd sibylla, som spådde, att jag skulle bliva tvenne gånger gift, få två söner, 3 döttrar och om 8 år ett oväntat kärkommet brev.

* Såg även Schillermonumentet som är hållet i en ädel idealistisk stil, monumentet över krigare fallna 1870—71 slog icke an på mig.

Därinne fingo vi se ett panorama över tyskarnas intåg i Paris, men man ser icke Paris för triumfbågen står i vägen, sade föreviserskan... Sedan åkte vi vidare genom gamla staden till ett salupalats i en smal gränd, där frukt, stenkärl, gamla böcker, stövlar och gammalt löshår såldes och beprisades av ivriga köpmän med gälla falsetter och djupa basröster; därefter åter in i den eleganta delen av Hamburg. Det är en lust att se mängden av hus, hållna i ädel stil med arkader, pelare och pelargångar, solitt, enkelt och vackert och icke med en sådan mängd påklistrat krimskrams som på Bolinderska huset uppe i Stockholm, som med sina emblemer, statyer, urnor och balkonger liknar en samling bric à brac. Kl. ½ 10 lämna vi den trevliga, fria riksstaden Hamburg för att fara till Frankfurt och har Hamburg på mig gjort ett synnerligen angenämt intryck, i trots därav, att jag av Heine insupit åtskilliga fördomar mot det värda samhället. Ade! Auf Wiedersehen!

Torsdagen den 29 September.

För med nattåg från Hamburg till Frankfurt. Slutade med ölet och började med Rhenvinet. Jag bodde i Frankfurt på det storartade hotellet »Frankfurter Hof». För ifrån hotellet till det enskilda museum, vari Ariadne av Danecker förevisades. Ariadne stod i ett särskilt rum, där solljuset dämpades av röda gardiner och förhängen och gjorde en egendomlig verkan i den besynnerliga belysningen. Den når upp till antikens höjd, och om något är detta verk mejslat i »la grande style» (sic). Isynnerhet äro ryggen och höftlinjerna beundransvärt sköna¹. Från Ariadne foro vi till domen och Römer — den stora sal vari de tyska kejsarna hyllades. Både kyrkan i sin ärvda, götiska stil med sina kapeller och altartavlor, målade fönsterrutor och urmodiga bänkar, höga valv, gångar och bruna biktstolar och Römer med alla porträtter av tyska kejsare med de ståtligaste deviser inunder förflyttade åskådaren till medeltiden, men för att kunna sanktera (sic) dem måste man lämna ur sikte kättarbålen och fanatismen. Vi foro vidare genom die Judengasse, en trång, stinkande stadsdel, förbi Gutenbergs monumentet, där Gutenberg, Fust och Scheffer äro förevigade, förbi Goethe-statyn, som för mycket låter Geheimerådet framträda på skaldens bekostnad, samt förbi Schiller-monumentet — en påpälsad, ointressant Schiller... Frankfurt är kanske elegantare och mera skött än Hamburg, men har alls icke detta stora europeiska snitt, som i Hamburg överraskar nordbon. — I arkitektoniskt hänseende kunna intressanta studier göras i Frankfurt, två så överväldigande och så sköna byggnader som Börsen och Operan därstädes ha väl få tyska städer att erbjuda. I Frankfurt hava sotarna storm och

¹ I ett brev skriver L. att D—s »gudomliga Ariadne» är Frankfurts förnämsta märkvärdighet; Goethes hus nämnes icke alls.

hästarna klädeslappar för öronen, annonspelarna äro feta och frodiga som Frankfurtermagnaterna.

Fredagen den 30 September.

Avreste den 30 på morgonen till Heidelberg, dit vi anlände 10 f. m. I från stationen Bensheim, varest Odenwald och Schwarzwald börja skymta fram, får vägen en egendomlig prägel genom de vinkladda kullarna, de långa poppelalléerna och de grönskande, med fruktträd översållade höjderna. Gudomliga Heidelberg! Vi åkte upp till slottet, som ännu i ruiner har prägel av något stort. Vilken egendomlig stämning vilar icke över de röda murarna, de stympade pelarna och de brustna kapitälerna, över de dunkla valvgångarna, de grinande stenlejona och de djupa brunnarna, över de stora ännu till en del vidhållna och inlagda golven, över de ofantliga spiselhällarna!... I från tornet är en härlig utsikt över hela Neckardalen, över Neckar som glänser och glittrar som silver uti solen, över Odenwalds vinkladda sluttningar och över parken med sina tusen oändliga, gröna skiftningar, över de ljusa bokarna och hel- och djupgröna akaciorna, över de dunkla grannarna och ljusa almarna och bland alla dessa gröna schatteringar lysa vinrankornas orangegula, gulbruna och scharlakansröda blad.

I väggens fördoldaste skreva
där endast spindlarna leva,
Campanulan skjutit ett skott,
ibland förvittrande stenar
vid sidan av murknande grenar
dess krona lyser i blått.

Där allting spricker och ramlar
och vinden en skräpgömma samlar
att dit sitt byte förströ,
i mitten av mossstupna gårdar,
på glömda, kullfallna vårdar
uppspirar föryngrelsens frö.

När liv från idéerna smyger,
en ny fågel Fenix flyger
ur de döda tankarnas bål.
På dränkta, förpestade schakter
stå världens skönaste trakter
med ax uti prunkande bål.

Och uti det dagliga livet
i vardagsslitet och kivet

i världens fördoldaste vrår,
 där fostras de andar, som styra
 vår jord i dess brokiga yra,
 tills den uti spillror förgår.

*

Från slottet i Heidelberg foro vi till Wolfsbrunnen och åter in i staden genom skogen över bryggorna på Neckar. Därefter på järnväg till Baden-Baden; under vägen fingo vi kasta en blick på Karlsruhe och Rastadts fästning. I Baden-Baden togo vi in å Zähringer-Hof och på eftermiddagen gjorde vi en tur till das Conversationshaus, varest var konsert med anledning av kejsarens besök — intet spelades av intresse mer än en genialisk ouverture av Berlioz. Conversationshuset är byggt i grekisk stil med höga korintiska pelare och utsirade friser. I trädgården rörde sig ett brokigt, skiftande liv, engelskor i skinnkragar och promenadkäppar, cocotter i extravaganta kostymer, snobbar uringade i halsen och i sin helhet var något dandyartat över Baden-Baden, som är mig förhatligt.

Lördagen den 1 Oktober.

Företog efter frukosten en utflykt i vagn till ett i närheten av Baden-Baden liggande slott. Det låg på Schwarzwald mitt ibland skogarna. Av själva slottsbyggnaderna äro nu endast spillror, övervuxna med murgröna, kvar, men ännu ses spår av kammare, torn och riddarsalar. Från tornets spets är en ypperlig utsikt över Schwarzwalds höjder, staden Baden-Baden, hela Orsdalen och i fjärran kan man skönja konturerna av Rhen, den omtalade och ombepisade Rhen. Men rakt fram syntes bördiga dalsänkningar och låga sluttningar, där sol och skugga växlade i ett dallrande spel. Borgen själv stod som ett bevis på människans svaghet, dess multnande stenar förkunnade högt hennes skröplighet, under det murgrönsrankan, som slingrade sig över bristande väg, i varje spricka och fog talade om naturens eviga kraft, som överlevt och skall överleva all mänsklig storhet, liksom all mänsklig litenhet. Sedan vi ätit middag vid table d'hôte företogo vi en utfärd genom Lichtenthalerallén förbi det blott alltför convenabla Baden-Badens villor förbi den lilla teatern till ett gammalt nunnekloster. Åter hemkomna till Zähringer-Hof besågo vi (blott utvändigt) badhuset Friedrichs Bad och tillbragte kvällen inomhus med spel (preferens) och prat. Godnatt! — Började i dag med att äta druvor i större kvantiteter.

Söndag den 2 Oktober.

Efter att på förnämt vis sovit till kl. 10 f. m. intogo vi vår frukost och lämnade Baden-Baden för att fara till Constanz över Offenberg och Schwarzwalderslutningarna. Vägen över Schwarzwald är ibland det märkvärdigaste jag någonsin sett, den går i spiralform uppför bergen, så att man stundom kan se icke mindre än tre järnvägslinjer under varandra; allt högre och högre stiger man, hus, landsvägar och trädgårdar ses djupt, djupt nere i dalkjusorna. I jämnhöjd med bantåget gå skogbeprydda slutningar och över en höja sig topparna in i molnen. Järnvägen går genom icke mindre än 36 större och mindre tunnlar. I stationen Triberg — ungefär 2- å 3,000 fot över havet — åto vi frukost: smörgåsar, rhenvin och vindruvor. Klockan 7 e. m. voro vi i Constanz, varest vi togo in på Inselhotellet, det vackraste och stilmässigaste värdshus jag sett. Det har varit ett gammalt dominikanerkloster, och ännu finnas kvar de mörka klostergångarna. Den stora gården är omgiven med arkadrader med små moriska pelare, innanför vilka ligga stora källare. Men i den sköna, höga tempelsalen, där fordom andäktiga munkar samlades till bön, vimla nyfikna turister med röda Bædecker kring de långa table d'hôte borden, i de djupa fönsterna, där tvivlaren och den troende stått och mediterat vid åsynen av Bodensjöns blågröna vatten, hvilat nu ljushåriga engelsmän och tänka på — fiskvattnet, och cellen, där Huss satt fången, är nu en kammare, varest en tysk handelsresande somnar ifrån sina varor och sina »flaue» tankar.

Constanz, som följande morgon genomvandras, anslår resenären ofantligt. Han finner den bibehålla sin medeltida prägel: »hit har ännu icke den moderna byggnadspekulationen hunnit, här har det moderna nivelleringsarbetet utträttat föga, och ännu stå de spetsgavlade, oregelbundet uppförda medeltidshusen orubbade». Domen med sin huvudportal, Kanslihuset, »som både ut- och invändigt har ett ädelt renässansartat snitt», Conciliumshaus med sin freskprydda sal och sina etnografiska samlingar, allt detta hör till det vackraste han sett. Med saknad lämnar han Inselhotellet och den intressanta staden. I Zürich kan intet ses för regnets skull. På e. m. den 4 oktober är man i Luzern, på det »storartade» Hotel Schweizerhof — kanske var det från denna resa Levertin fick sin smak för att ständigt taga in på komfortabla hotell. Här observeras om

kvällen samlingssalens publik, och anteckningarna innehålla ett försök till karaktäristik av typerna och rummet, en förstudie till situationsbilderna av samma art, som förekomma t. ex. i skildringarna från Monte Carlo i »Från Rivieran» och i berättelsen »Dagsländor» i »Småmynt»: engelska misser med kantiga former, ett franskt par som spelar piké, den av Levertin ofta använda tyska privatdocenten med ljust, slätkammat hår och putsat helskäg g m. fl. Härtill fogas ett »appendix», som kommer oväntat, men visar åt vilket håll författarens tankar gingo, medan han om aftonen satt och nedskrev dagens minnen. Det är »Porträtt av L. S. (numro två)» och gjort med synbart större intresse än porträttet numro ett, ehuru alls icke smickrat. Hur noga han emellertid redan studerat detta väsen, som skulle bliva honom så kärt, ses t. ex. av slutorden i karaktäristiken: »När hon talade, flöto orden lätt och oberäknat över hennes läppar, men det livliga pratet klädde henne icke, det stod i alldeles för liten samklang med det övre ansiktets stela partier; men när hon satt grubblande och tyst och de vidöppna ögonen fixerade ett föremål, såg hon ut som en Dürers madonna, som av misstag fått sin mun från en Bacchant av Rubens». Efteråt är här antecknat med blyerts: »Tarvar korrigeriug».

I Luzern beses trots regnet vad som är att se, och en utfärd göres till Flüelen. »En storslagen, vild höglandstrakt», heter det om nejderna vid Rütli, »med alpnatur som icke kan skildras men måste ses. Ack, vi komma så liten väg med våra mänskliga hänryckningsord, och inför en sådan natur är det bäst att buga sig och tuga.»

Den 6 och 7 oktober beses Bern och Freiburg; vägen från sistnämnda ort till Montreux imponerar, och icke mindre Genève sjön, där en ångbåtsfärd göres till Lausanne, vars »vackra och storartade katedral» beses. Utfärden skapar följande naturstämning, den enda i hela reseboken.

Solnedgång vid Genève sjön. Solen håller på att gå ned. Hela dagen hava dess strålar lekt och glittrat på böljorna,

nu vilar den som en stor lysande boll där borta vid horisonten och utsänder en bred dallrande strimma på sjön. Himlen, som över vår hjässa är blå, djupt ultramarinblå, smälter och förtonar först i matt indigofärg och övergår sedan i orange, men sjön har ännu kvar sin skimrande blånad. Höjderna runt ikring sjön börja insvepas i ett grått flor, man kan icke längre urskilja vinfälten och skogsdungarna, konturerna börja försvinna och endast topparna tindra och glänsa i ett skärt färgdis. Men där borta vid horisonten kämpar solen en fruktlös, en fåfång kamp med kvälldunklet; den lyser av alla krafter, och dock glider den småningom ned i vågorna för att till sist i dödsryckningarna göra en sista ansträngning och kasta en blodröd linje över vattnet, en linje, som liknar den utspjutande blodströmmen från en åder. Slutligen försvinner även den. Men ett matt sken på himlavalvet talar ännu om striden och vittnar lik en elegi över en fallen hjälte om den dödes storhet. Det kvällas. Sjön slumrar in, och en kyrkklocka i Clarens tonar i fjärran, så är allt tyst och stilla. Berg och sjöar drömma i aftonstunden.

Denna skiss är sedermera utarbetad — icke alltid till sin fördel — och insatt i berättelsen »Dagsländor» i samlingen »Småmynt».

Härmed avslutas anteckningarna för denna gång. Genom breven till Hamberg erfara vi, att resan gått över Genève — »en välbyggd, behaglig plats» — till Lyon, Marseille, Nizza och Mentone. Livet och vimlet i de två stora franska städerna imponerar starkt på Levertin. »Och nu sitter jag i mitt rum i Pension du Nord (i Mentone) och ser ut på trädgården, där rosor och astrar stå i blom, där bredbladiga kaktéer växa invid höga feberträn och citronens gullklot sticker av mot bladens dunkla krans.» Längre bort skönjer man havet, i sina blåa flikar skymtar det mellan träna. Det är härligt, och 20 grader varmt. Läkaren har företagit en undersökning och givit gott hopp om bättring: vänstra lungan är visserligen angripen, men det är intet överhängande. — Huru plågad han dock själv ständigt var av tanken på sin sjukdom och huru nedslagen av alla levande exempel på tuberkulosens härjningar han ständigt hade för ögonen, det ser man av alla de lung-siktiga sjuklingar, vilka figurera i hans resebrev och

noveller från detta år och vilka han ofta skildrar med en känslig sympati. Emellertid kan intet stävja hans brinnande intresse för litteraturen. Han läser allt vad han får tag i — nu sist Gutzkows »Ritter vom Geist», som han finner tråkig. Han ber om att få litterära notiser och urklipp av recensioner. Han frågar efter Strindbergs sista bok (troligen »I vårbrytningen»). Han ämnar läsa Daudets »Numa Roumestan» på franska för en lärarinna, under vars ledning han »av alla krafter» vill vinnlägga sig om detta språk. Antagligen lade han nu en fast grundval till sin kännedom av detsamma; han gick mycket långt i den mottagande tillägnelsen av franskans finaste skiftningar, under det hans medfödda filologiska otymplighet, om jag så må säga, hindrade honom att behärska uttrycksformerna och allt jämt t. ex. satte in bockar i de franska citat han så gärna använder. — Samtidigt tänker han även på sina examensstudier och fortsätter med grekiskan: några sidor i anteckningsböckerna upptagas av översättningar och ordförklaringar till grekisk text, synbarligen Homeros. Men han måste snart lämna detta, liksom all ansträngande läsning.

I mitten av december skriver Levertin, att hans bröst är bättre, men att han plågas av sömnlöshet och nervositet. Han hoppas att det skall ge sig, när han kommer hem till »vårt karga Sverige, stark som Antaeus, sedan han vidrört sin moder jorden». Emellertid beklagar han sig ännu i februari över att detta tillstånd ej går över, ehuru hans hälsa gör märkbara framsteg. Åtskilliga melankoliska stämningar möta i dessa brev. Han längtar hem, och han pinas av sysslolösheten: »Nog är det en trevlig diet alltid! Doktorn vill att jag skall sitta i en stol och vegetera hela dagen och jag tror att jag skall förtorka av brist på näring. Det är ömkligt men sant. Jag kan icke vara utan läsning, jag känner mig så tom, är det icke ynkligt?» På samma sätt blev det honom också i framtiden omöjligt att »vara utan läsning»; icke blott för kunskapsörsten och nödvändigheten att följa med, utan därför att böckernas atmosfär

var honom lika outhärlig som luften själv: på ingen resa hade han så bråttom, att han ej ägnade någon tid av dygnet åt läsning på hotellrummet, ingen färd var honom för lång eller oangenäm — »man har ju en bok med sig» —, han kunde icke göra ett enda besök på landet hos vänner eller anförvanter utan att för ett par timmar söka sig till boken på sitt rum, ja, under de sista tiderna växte det till en ren mani att ej röra sig utan någon bok under armen. — Han avundas sin korrespondent dennes mångsidighet och målmedvetenhet och analyserar pessimistiskt sig själv: »du är icke som jag en kräsmagad stämmingsmänniska, som är dömd att vackla hit och dit med åsikter och tillfällig entusiasm». Han bekänner för honom, att han är tvivlare i allt som rör det tillkommande livet, och då han alltid har till hands en hemulsman i litteraturen, till vilken han kan hänvisa, vill han denna gång »citera en följd verser ur Gjellerups sista arbete, som heter 'tidens röster', de hava, synes det mig, sammanfattat en modern livsåskådning i korta drag». »Tidens röster» är en dikt i samlingen »Rödtjörn», från 1881, och ur den avskriver Levertin nu hela sju strofer, innehållande en hymn till det levande livet och till framtiden¹.

Helt säkert är följande sonett tillkommen i sammanhang med de reflexioner, som vännens brev väckt:

Förgäves målar du i färger bjärta
ett själens liv i evighetens skär,
uppå ett liv som efter detta är
jag hoppas ej, men vill din tro ej svärta.

Vem fick ej mer än nog av världen här,
vem plågades ej så av någon smärta,
att när det klappat ut, hans gubbehjärta,
förmultnelse och ro han blott begär.

Nej, leende jag sträcker öppna armar
mot döden som mot sprutan med morfin,
de svara båda ljuvt med glömskans vin —

¹ Stroferna stå i originalupplagan av Gjellerups bok s. 252 ff.

Men ljuvligast är dock att slumra in
vid dödens bröst, som ensamt sig förbarmar
till evigt ostörd sömn, där intet larmar.¹

Papper och handstil tyda på att ännu en annan sonett
härör från denna tid:

Må världen på sin nötta bana vandra
så snett och vint den vill, må lögnen fritt
som gudom dyrkas uti folkets mitt
och tysta ner var siande *Kassandra*.

Låt människorna få bedra varandra,
stor sak! ej sanningsvittnets kall blev mitt,
att rida spärr mot allt som är att klandra
jag ej har lust. Det nöjet kan bli ditt.

Vad tjänar väl att skrymteriet risa
för att på alla kanter bliva stött,
den makten äger bör man också prisa.

Ty han har rätt. Jag skrev en gång en visa,
vari jag ståtade i frihetsrött,
Saul som jag var. Nu är jag trött, så trött.

De litterära företeelserna i nordén följer *Levertin* med en jämn och livlig uppmärksamhet. Han läser förvånande mycket, som alltid, och han bedömer böckerna i sina brev: »Har du läst *Strindbergs 'Svenska folket'?*» frågar han i december. »Vad tycker du om pressens uppträdande om *Strindberg* och arbetareinstitutet? Skam, skam och skam! *Kiellands* nya bok '*Else*' skall vara superb enligt de danska tidningarnas omdömen! I Danmark kommer ut mycket nya verk, men hemma råder som vanligt den 1000-åriga sömnen kan jag tro; svenska litteraturen liknar för ögonblicket en filbunke. Gud vare lov att *Snoilsky*, *Strindberg* och *Nordensvan* leva och skriva åtminstone i eländet!» Ett par veckor senare skriver han: »Några ord om de nya böckerna. Din hänförelse över '*Else*' delar jag till en viss

¹ Härefter står följande parentes:

(Döden är det enda, som gör att det ej är någon olycka att födas.
Seneca.)

grad, ehuru jag för min del icke sätter 'Else' över 'Garman & Worse' eller 'Arbetsfolk'. Nog chargerar satiren ibland, särskilt när konsuln möter Loppen på båren; onödigt är det också att kopiera Ibsens 'Brand', så att pastor Martens säger precis detsamma som fogden i 'Brand': Jag gör gott — inom mitt distrikt n. b. Har icke Else dessutom väl starkt syskontycke med hjältinnan i Schandorphs 'Smaafolk'? Julscenerna äro charmanta. Ibsens 'Gengangere' är årets förnämsta nyhet. Det mest genialiska i karaktärs-teckning man läst av Ibsen. Tänk: 'Gengangere' är ju ett resonemangs-drama, där det som resoneras om är förflutet, så mycket mera konst har det erfordrats för att giva pjäsen dramatiskt liv. Om 20 år skall mycket i 'Gengangere', som nu anses stötande, icke oroa någon människa. Brandes kallar 'Gengangere' icke Ibsens största arbete, men hans uppriktigaste, noblaste diktarhandling. Bååths nya dikter äro ganska goda, utom de isländska nota bene; börjar han nu att göthisera är det också slut med honom. Vad tjänar det till att bråka med nedmultnade benrängel. Drachmanns 'Vandenes Datter' är en glänsande allegori, som dock delar alla allegoriens öde att vara för dunkel och fantastisk.»

Vi se, vilket starkt intryck »Gengangere» gjort på Levertin. Hans anteckningar visa det än bättre. Det är, såvitt jag kan se, det enda han skriver ner om litteratur i de små häftena, där han inför sina dikter och reflexioner. Han säger:

En kvinnas lidande och villfarelser ur Balzacs »La femme à trente ans» är något bland det märkligaste jag någonsin läst, den gav mig klaven till Ibsens »Gengangere». — Icke är fru Alving någon figur, som framställes som ideal, utan tvärtom vill Ibsen visa följderna av ett äktenskap ingånget utan kärlek. En kvinna, som begått ett felsteg och därefter lidit såsom fru Alving gjort, måste tala så om lagar och regler som hon gör. Det är en njutning för henne att rasa mot de band, som (med hennes eget begivande) berett hennes olycka. — Hon älskar Oswald icke som barn av sitt äktenskap, men som barn av sin kärlek till Manders. — Hon säger ju själv, att han har något prästerligt i sitt väsende, och det vållar henne sorg när Manders är vida

konsekventare än Balzac, när han låter fru d'Aiglemont säga om sitt barn: »Är ett barn icke en bild av två väsen, en frukt av två lidelser, vilka i frihet hava glidit samman?... Och om denna varelse icke är ett barn av alla ens lekamens fibrer liksom av hela ens hjärtas ömhet, om den icke är ett minne av den ljuva kärleken, i vilken dessa två väsen voro lyckliga, av tider och ställen, då deras tal bävade av mänsklig musik, så är den en förfelad skapelse»... Därför är Oswald en förfelad människa, och fru Alving har en aning därom, då hon ångestfullt frågar: skall då icke en son älska sin moder? Fru d'Aiglemont säger vidare: (här följer ett citat om att lydnaden för samhället bringar lidande, att människorna förvanskat Guds lagar, att civilisationen mest utvecklat naturens förtryck av de svaga och om äktenskapet som en laglig prostitution¹).

Denna anteckning har Levertin begagnat i en artikel om »Gengangere» i Dagens nyheter 1883 (14 sept.), skriven för att visa, att dramat är en sammanfattning av vad tiden tänker och känner och ytterligare bestyrkande, huru högt han ställde det.

Utfärder och ett stillsamt familjeliv fyllde för övrigt tiden. Vädret var det härligaste, dagarna gingo hastigt undan, det nya som mötte ögat och samvaron med resällskapet från Stockholm gav ersättning för melankoliska stunder. Julaftonen firades tillsammans med skandinaverna på hotellet med gran och julklappar samt uppförandet av Haydns och Rombergs barnsymfonier. På nyårsaftonen spelade man »Rum att hyra». Om kvällen konverserar man eller samlas kring preferensbordet. Utflykter på åsna till de italienska byarna vid gränsen omväxla med »en liten tripp till Monte Carlo då och då för att höra musiken och studera färgteorierna — rött och svart». Levertin forskar i litteraturen efter spelbankens historia och ger en resumé däröver i Dagens nyheter²; hans anteckningsbok

¹ Citaten äro nedskrivna på danska, på vilket språk Levertin således först gjort bekantskap med Balzacs roman, en av hans märkligaste. Försvenskningen här ovan är Levertins egen, i den uppsats som genast skall omtalas.

² Från mars 1882 sänder han till denna tidning en serie brev, sedermera omtryckta i »Från Rivieran». Skildringarna från Monte Carlo infördes efter hans hemkomst, i augusti.

visar, huru han stått bredvid spelborden och studerat de olika spelens teori¹. På samma sätt går han helt vetenskapligt till väga vid koncipierandet av sina övriga rese-skildringar. När han beskriver en promenad »Tvärs igenom Mentone», åberopar han en bok om Medelhavet och dess kuster; sina brev om karnevalen börjar han med den grekiska Dionysoskulten och citerar icke blott ett gammalt arbete om själva karnevalsinstitutionen, utan också Burckhardts stora verk om den italienska renässansens kultur, och han minnes vad Goethe i ord, Schumann, Berlioz och Grieg i toner diktat om karnevalen i Rom. Dessa »skisser från Medelhavskusten», vilka sedermera samlas i boken »Från Rivieran», upptaga honom naturligtvis mycket: de med sina otaliga överstrykningar och ändringar ofta oläsliga koncepten visa, att redigeringen av hans första för offentligheten bestämda alster kostat honom mycken möda.

Efter karnevalen får han i uppdrag att katalogisera ett större skandinaviskt bibliotek i Mentone, något som livligt erinrar honom »om flydda stunder i Concordias tjänst».

I mitten av mars inträffade en märkbar förbättring i Levertins hälsotillstånd. Hans läkare förklarade, att »bröstit är så bra det kan bli», dock måste han vara mycket försiktig, ty han hade starka anlag för lungsjukdom, och vid minsta förkylning kunde en lunginflammation riskeras. Till in i april måste han i alla fall stanna i Mentone. Sedan planerar han en färd över Genua till Florens, där han vill dröja i fjorton dar, och innan hemfärden måste han tillbringa några veckor i Schweiz eller vid de italienska sjöarna. Han säger att det är så mycket som jäser inom honom och varom han vill tala med en vän².

Den 20 april lämnade han Mentone i sällskap med en

¹ Till Hamberg skriver han: »Atmosfären är mättad med all moralisk rutenhet, och i salen finnes en så stor mängd cocotter, att man därmed kunde förse hela vårt goda Stockholm..... Man blir alldeles häpen att se passionerna i öppen dag...»

² Brev till A. Hamberg den 13 mars.

Sällskapspektakei i Mentone.
Nederst Oscar Levertin och Lisen Svamström.

ung dansk köpman och en svensk banktjänsteman. Han sände Mentone en versifierad avskedshälsning, vilken inleder hans »Dagboksreferater från en resa mellan Mentone och Baden-Weiler» och ger en trogen bild av hans stämning mer än den egentligen är poetiskt värdefull:

Du hälsans stad vid havets bryn,
du gav mig allt vad hjärtat önskar.
Hur står du färgrik för min syn
med sommarprunk, som evigt grönskar.

Med berg, som böljande förgå
lik sånger uti sten försatta,
med hav och himmel lika blå
och sammetsgröna ängars matta.

Din strålande och klara sol
sig präglat djupt uti mitt minne,
och än på färd mot nordlig pol
du gjuter livsmod i mitt sinne.

*

Mentone hem för sommarsol och vår,
Mentone hem för glädje, lust och vimmel,
Mentone solglimt på min levnadshimmel,
Mentone aldrig ur mitt minne går.

Nio dagar senare ger han i brev till Hamberg en överblick av vad han upplevat. Han är då i Lugano. Han har tillbragt fem dagar i Genua, boende vid Pegli, och sett allt vad staden haft att bjuda i konst:

Du kan icke föreställa dig, vad det italienska måleriet gripit mig; jag trodde aldrig, att jag till den grad skulle beröras därav. Jag känner mig som en hungrig, som blott får en bit soppa; därför att doktorn förbjöd mig att resa söderut. Från Genua for jag till Milano, där jag stannade två och $\frac{1}{2}$ dag och såg domen, vars innandöme vida överträffar det yttre, muséet med gudomliga tavlor av Paul Veronese, Rafaël och Guido Reni samt Lionardos härliga nattyard i Maria delle Grazie (Andrea del Sartos Madonna i Palazzo Rosso i Genua är ensam värd att resa till Genua för). Milano är för övrigt mindre bibehållen än Genua och tyvärr mycket

förtyskad, det är min dagliga sorg här i Lugano att tyskan så tar överhand över franskan. — Nu har jag lätt att begripa, varför protestantiska konstnärer i Italien ofta övergå till katolicismen — jag försäkrar dig, man får lust att falla ner och tillbedja dessa härliga madonnor, skapade av en religiös hänförelse, till vilken jag icke känner något motstycke. Jag formligen hallucinerar i färg och bilder dessa dar. Från Milano for jag i går till Lugano.

Härifrån skulle resan gå till Bellaggio vid Como, därefter till Pallanza och sedan genom Mont Cenis till Montreux (färden till Florens är uppgiven). Först i slutet av juni finge han vända åter till hemlandet. Några veckor skola tillbringas på efterkur i Baden-Weiler eller Baden-Baden. Brevet andas det bästa lynne. »Allt bra om jag blott får behålla den goda hälsa jag förvärvat på sistone, mitt bröst kommer naturligtvis alltid att bli ömtåligt, men är nu så bra det kan bli.» Han hänföres av vårens härlighet, och helt säkert är det under dessa dagar han nedskrivit följande dikt, omedelbarare än det mesta av hans poesi hittills och starkt vittnande om, vilka känslor av lycka och vilken trängtan att få dem uttryckta, som nu fyllde honom:

Det känns som jag vill dikta, dikta blott
inunder sol som glimmar,
det känns som jag min stämma återfått
i vårens ljusa timmar,
det klingar och det tonar i mitt bröst,
som också där blev vår,
och själen fattas av en skaparlust,
som knappast jag förstår.
Och allt jag trodde slocknat och förgått
nu skjuter nya skott,
det känns, som jag av våren krafter fått
att dikta, dikta blott.
Ofödda sånger hör jag dagen lång
och tager i min vård,
det är som bröstet sprängdes utav sång
med jublande ackord.
O höga diktardrömmar, kommen fram!
Jag mottar er på nytt
med all den fröjd och allt det liv och glam
jag under vintern skytt.

Jag älskar er som modern barnet sitt,
 som i sitt sköt hon bär,
 för vilket hon kan bygga luftsloft fritt,
 som räcka himlen när.

Intrycken från norra Italiens konstvärld detaljeras i anteckningarna, där, såsom redan nämnts, en fullständig beskrivande förteckning över allt det sedda ingår, talande om den unge skådarens iakttagelseförmåga och grundlighet. Den mästare han i Genua sett de flesta tavlor av, är Guido Reni. Kleopatra finner han »tämmligen ointressant», men den helige Sebastian är »en vacker, stämningsfull tavla» och om Kristusbilden säger han: »ett ljust idealiserat Kristushuvud, lätt vilande på en fin kvinnlig hals, handen utsträckt över en jordglob; hela Kristus' uttryck så vänligt ljuvt, så milt, att man kan begripa, att han i medvetande om sin kärleksfullhet sträcker ut sin hand för att skänka frid och kärlek åt alla på jordkretsen». I Brera i Milano ser han ytterligare Paulus och Petrus, »stor härlig tavla» och i Ambrosiana en kopia av en korsfäst Kristus — »ingen målare jag sett kan så återgiva smärtans resignation». Han sammanfattar sitt omdöme om denne konstnär sålunda: »Guido Renis tavlor andas, förefaller det mig, en mild, behärskad melankoli, men medan stämningen kommer gott till sin rätt, försvinna konturer och linjer alltför mycket — det blir något alltför försmältande i det hela, som dock passar i tavlor av rent religiöst innehåll.» »Genialare» än någon av Renis bilder finner han den i brevet nämnda heliga familjen av Andrea del Sarto i Palazzo Rosso i Genua. »Far och son av Bassano är bland de vackraste tavlor jag såg i Genua.» Guercinos liggande Kleopatra är intressant, likaså Paolo Veroneses Judit, som »håller huvudet med ett egendomligt uttryck i ansiktet, en blandning av triumf och energi och skam över offret hon måst bringa för att nå därhän — ett stycke drag av att kvinnan hos henne revolterar mot troshjälten». Men »kanske ännu mera intresseväckande» finner han Morettos bröstbild av en botaniker i Rosso och »anmärk-

ningsvärt» ett dogehuvud av Tintoretto. En särskild förteckning upptager »de vackraste porträtten jag sett». Där är bl. a. ett Tizian tillskrivet porträtt av Filip II i Rosso, »som ger en verkligt karaktäristisk bild av den fanatiska tyrannen, som aldrig lett. Ögonen äro insjunkna, läpparna tunna, nästan sammanbitna, och kinderna avmagrade... högra handen krampaktigt fattad kring ett värjfälle, den vänstra stödd kring ett bordshörn — det ligger ett gott stycke karaktäristik i detta på härskaren som icke vill förlora en själ för katolicismen — icke en fotsbredd land för Habsburgarna.» Han reflekterar också över tekniken: »Egendomlig kontrast mellan Tizians, Van Dycks och Lottos penselföring och Holbeins, Dürers stela, kantiga huvudtyper», och han finner Lottos porträtt särskilt vackra genom ljuseffekterna. I en förteckning på historiemålningar stannar han vid Paolo Veronese, »ypperligt representerad i Pinakoteket i Milano, nämligen galleriets praktstycke Kristus på gästabud hos Simeon, stor känd tavla, makalös gruppering, kraft och liv in i de minsta detaljerna och en färgprakt omöjlig att beskriva»; konungarnas tillbedjan kallar han en »storartad, praktfull tavla» och Kristus' döpelse »starkt realistisk». »Vem liknar mest Veronese — manne Rubens?» Av Guercino frapperar honom Hagens bortdrivande: »avlång tavla, där Abraham, Hagar, Ismael synas i knästycken och av Sara ryggen, hon har vänt ryggen till med en min som om hon var förargad över, att hon icke hade mer rygg att vända mot mannen». Tizians berömda madonna i Balbi synes honom synnerligen vacker i grupperingen. »A. Carraccis tavlor håller jag av... Lionardo da Vincis måltid och Rafaels Marias giftermål behöva och kunna icke av mig skildras. Salvator Rosa är den genialt djärvaste landskapsmålare jag vet...» Till slut står en »Resumé», som sammanfattar vad han funnit bäst: del Sartos heliga familj, Lionardos nattvard, Guido Renis Kristusbilder samt Tizians porträtt och madonna.

Det skulle dröja nära två årtionden, innan Levertin återvände till Italien. Han drogs under tiden icke dit av

längtan att återse eller se mer. Men när han sedan kom ner till Florens och förtjustes i gammal konst, hade han en grundval i sina minnen från denna första resa — om också Guido Reni avsattes från den höga plats han haft i ynglingens av känslsamheten i den skicklige målarens tavlor påverkade tycke.

* * *

I de två dikter som ovan citerades, framlyser ej allenast tillfredsställelsen över den återvunna hälsan och den sydländska vårens skönhet, utan där susar också en ton av lycka från de innersta hjärtesträngarna. Oscar Levertin har icke meddelat sin anteckningsbok hemligheterna i det förhållandes utveckling, som blev den vackraste vinsten av Rivieravintern. Men han har dock nedskrivit en del reflexioner och några små dikter, vilka spegla hans stämningar under den spirande och slutligen segrande kärleken. De börja synbarligen fram på våren, och den tidigaste är en pessimistisk utgjutelse, i anteckningsboken klädd i en mycket ofullgången form, därefter omarbetad och intagen i berättelsen »Anemoner» i skisserna från Medelhavskusten — alltså den första dikt Levertin offentliggjort¹. Därpå ljusnar synranden, och ett fragment på tre strofer visar, hurudan han velat skildra den nya världen i vilken han inträtt, i motsats till sin gamla. Han framställer sig där —

¹ Dikten finnes icke i avtrycket av »Anemoner» i de samlade skrifterna (»Ungdomsnoveller»). Novellen är där på en del ställen godtyckligt retuscherad. Dikten lyder:

Det är tusende trådar som tvinnas
och från hjärta till hjärta gå.
Det är tusende länkar som spinnas
mellan innerligt älskande två.

Men av alla de trådar som ena
och gå mellan kvinna och man,
ej någon mig nått, mig allena
ett knytande band icke fann.

Och har jag längtat att binda
med någon en tråd, har han flytt,
från sitt hjärta till mitt en vinda
ej någon i kärlek har sytt.

Ack länge jag ensam fått tvina
och nu är blomstrande vår,
men av nätets maskor de fina
ingen än till mitt hjärta går.

nittonåringen! — som en annan Faust, grubblande över livets gåtor vid sina folianter:

Från morgon till kväll
jag satt i min cell
på tingen jag grubblande tänkte.
Min bok var min värld,
min bok var min härd,
var allt som en tanke jag skänkte.

Filosofernas ord
vid mitt arbetsbord
jag läste, gömd i mitt näste,
deras tvivlande ord
om himmel och jord
uti mitt hjärta sig fäste.

Naturen var död
och världen för snöd
för att läska törstande läppar
och människan fått
en krymplings lott
att stulta framåt på käppar...

I en liten symbolisk dikt låter Levertin första gången ana en förklång till den medeltidsstämning, som senare så ofta tonar i hans poetiska motiv: han talar om hur man i forna tider på varje färd bar madonnans bild, »målad fint med penselns streck bland siden och brokad» — har han också städse med sig madonnabilden, men målad djupt i hans bröst. För övrigt äro de få kärleks- och förlovningsdikter, som finnas kvar, flyktiga improvisationer, mycket litet utarbetade och i fråga om skaldens utveckling föga intressanta. De sträcka sig in på sommaren; de senaste äro tydligen skrivna i Stockholms skärgård, där familjerna bodde i närheten av varandra. Här må meddelas endast en av de tidigare. Den är dagtecknad i juni 1882 i Montreux, där Levertin i slutet av maj åter sammanträffade med sitt resällskap och där det sista avgörande ordet fällts mellan de unga tu — att döma av en anteckning av Lisen Svanströms hand i Oscars lilla bok, daterad den 25 maj. Dikten lyder:

Varför sitter du och spanar,
spanar uppåt mot det blå?
Säg mig vi ditt sinne grubblar,
säg mig vad du tänker på.

Jag vill känna helt ditt sinne,
läsa helt ditt hjärtas dikt —
vet att minsta tanke som du tänker
har för mig fullödlig vikt. —

Viska därför i mitt öra
allt som i ditt bröst sig rör,
medan jag andäktigt stilla
på ditt hjärtas tankar hör.

Sedan i de högtidsstunder
då mig sångens Gud beskär
att i rim och meter gjuta
det mitt hjärta kärast är,

skall jag uti dikter gömma
varje tankekorn du tänkt,
och till gångbart mynt jag präglar *
allt det guld som du mig skänkt.

Och om någon då mig säger
att jag vederkvickt hans själ
att jag någons sorger mildrat,
att jag någons sinn' gjort väl,

vill jag ödmjukt honom svara:
en arbetare jag endast är,
som det guld till slantar formar,
som ditt hjärta mig beskär.

Ack, hur många trängta icke
att en skänk av kärlek få —
säg mig därför vi du grubblar,
säg mig vad du tänker på.

De i form av aforismer nedskrivna reflexionerna från denna samma tid äro av större intresse än dessa dikter. Levertin prisar där sitt hjärtas utvalda för hennes helgjutna, fasta, ärliga väsen, som han känner dubbelt starkt när han

tänker på det fragmentariska i sin egen natur, hennes »medkänsla och allvar», det »tillitsgivande» till och med i hennes stämman. Han vågar ej säga sig, att han älskar henne, ty hennes flärdfria sinne, hennes varma, vänfasta hjärta tyckes honom stå så högt över hans egen »vacklande stämningskaraktär». Han medger, att han präglad i sitt sinne vart ord hon sagt sedan de mötts. — Hon gör honom gott: »finns det något härligare, än när en älskad kvinna räcker en man sin hand och säger: Ni har rätt — det är som om man blev större i sin egen tanke, man rätar upp sig och är glad över att leva.» Han bävar för skilsmässan, men när den kommer, tröstas han av sina lyckodrommar och medvetandet att återseendet är nära. Avgörandet hindras av att »konvenansens» spöke manas fram: skulle hon vilja offra honom på dess altare? Slutligen kunna ej tecknena bedraga och han vet hur det är: »Mörk kväll i trädgården med fyrverkeri — kall iskyla ute, men inne — finner inga ord i kväll. — Lätt är att skriva över sorg och misströstan, svårt över glädje, jublande fröjd, utsäglig fröjd.» »Man säger att några ömma ord i språket äro utslitna. — Utslitna, ja, när världen också är det.» »Vad gör det om man blir aska blott man en gång brunnit.» »Vad två blå ögon kunna uttrycka oändligt mycket mera än en hel litteratur kärleksdikter.» »Är du säker? — Vet ej, vill ej veta vad i morgon kommer, glömt vad i går var — det finnes blott nu, nu —» Och när fästmon skrivit ner sin bekännelse bredvid hans, utbrister han: »Det finns rosor, doftande rosor mitt i staden, i den filiströsa staden, hören I det, I högvisa fäder och I kalkylerande mödrar, hören det om I viljen eller icke, hör det, magra gnidare, hör det, grått seende pessimist, det finns rosor, jag har både i knapphål och hand, utan att räkna alla som sitta och dofta i mitt bröst, hören det, slöade mänsklighet, det finns rosor, man måste kanske riva sina händer en smula blodiga för att se dem, man måste kanske anstränga sina synnerver för att varsebliva dem, där de sitta inom de höga murarnas skygd, men det gives rosor, rosor som dofta så att man

är fallen att slåss med en hel filiströs mänsklighet för att nå dem. Det finns ännu doftande rosor!»¹ Och i samma tonart gå några andra utbrott ur ett överlyckligt hjärta.

Där skymta i dikterna och i prosabitarna antydningar om, att förlovningen måste hållas hemlig eller att föräldrarna icke ville höra talas om något slikt. Det förvånar ju knappast: den nyblivne studenten, som ännu hade ett gott stycke till myndighetsåret, som var bröstsjuk och fattig och dessutom tillhörde en annan ras, kunde icke i den stockholmska borgarfamiljens ögon erbjuda några synnerliga företräden såsom svärson. Men känslorna, som vuxit i söderns varma skönhet, höllo troget stånd genom åren också hemma i nordén, där de praktiska hänsynen med sin kyla ryckte än närmare in på livet. Det dröjde ett par år, innan förlovningen blev offentlig; det dröjde hela sex, innan den kröntes med giftermålet. Men liksom Oscar Levertin känt »ofödda sånger» svälla i sitt inre och bröstet sprängas av skaparlust, när han blev medveten om sin känsla, så gav den honom ock under den tid som nu följde och som blev hans genombrottstid, stöd och kraft att arbeta och skapa.

På försommaren vände han tillbaka till hemlandet med återvunnen hälsa och rik på yttre och inre erfarenheter. Vad han under denna återresa såg och om han dröjde längre på någon ort, kan jag icke säga. Men det förtjänar att antecknas, att han i Hamburg utkastat en dikt, där hans idealism, väckt av skönheten han skådat och känslorna, i vilka han drömde, pessimistiskt bryter sig mot den fula verklighet han ser omkring sig. Jag kan blott ge några utdrag:

Beklämd och tryckt bland stadens hus
jag står och ser på mängdens vimmel,
varthän jag skådar, rök och grus,
knappt skymten av en skytäckt himmel...

¹ Motivet från denna dityramb har Levertin senare använt, starkt omarbetat, i berättelsen »Konflikter».

En springer hit, en annan dit,
 var att sitt lilla öde värna,
 och den sig höjt mot skyn en bit
 snart lär att ej mot udden spjärna.

Han tager ske'n i vackra hand.
 Vi skulle man mot höjden sträva,
 när man som masken djupt i sand
 sitt usla liv kan lugnast leva...

Knappt finns en narr så tokig kvar
 att än han tror på idealet,
 och om han finns, man honom tar
 kvickt in på hospitalet.

Att himlen är ett utdött rum
 vår tids profeter tro och lära...

Man törs ej leva och man törs ej dö. Det är onödigt att ett sådant släkte skall föröka sig — det gjorde bäst i att komma till en fest »med djävulslust och djävulsgamman» och förgås med ens...

Ett ungdomligt rop på en annan värld, där ens varma och höga syften omvärvas av en bättre luft — och kanske redan ett utbrott av leda vid allt det grå, varmed verklig-hetssträvandena skymde himlen för det lyfta ögat?

II.

Studietiden i Uppsala. — Kritiska och skönlitterära lärospån.

Kort efter sin ankomst till Uppsala skildrade Levertin i ett brev till Hamberg den 16 september 1882 sina första intryck från lärdomsstaden. De voro icke glada. Hela sensommaren hade han krasslat, och det var kanske därför, han kände sig missmodig. »Ungdomens eviga stad» syntes honom i alla fall icke vidare rolig. Han hade träffat några gamla kamrater, som han fann oförändrade och föga underhållande; han hade »ett innerligt behov av någon att resonera med», men var ensam: »jag spelar en sorglig, men frivillig eremitroll à la enslingen i Johannisskären»¹. Han hade fått rum Sysslomansgatan 16 och föresatte sig att »riktigt börja arbeta och läsa». Hans första mål skulle bli att »läsa undan på grekiskan», och han åhörde därför prof. Löfstedts föreläsningar över Aischylos' »Agamemnon».

I detta brev talar han åter om litteratur och för första gången har hans läsning omfattat ett filosofiskt verk — naturligtvis Hartmanns »Det omedvetnas filosofi», som formulerade den realistiska riktningens gråa syn på livet och vid denna tid lästes, beundrades och kommenterades på

¹ I »Ett novellfragment» (»Sista noveller») läses följande om de »tomma och innehållslösa Uppsalaåren»: »Kanske beror det på, att min tidiga förlovning utrotat mitt för övrigt aldrig synnerligen starka vänskapssinne, och något spår till punschhumör och gemytlighet har jag aldrig ägt. — Staden på slätten blir ett fängelse för ungdom, där man i grå celler i enformigt vaggande gungstolar genomluder sitt straff... Dagens enda levande ögonblick voro posttiderna, då brevbärens steg närmade sig uppför trätrapporna och genom den långa förstugan.»

många håll i Norden, sedan bekantskapen med Hartmanns filosofi där förmedlats genom en uppsats av Helsingforsbibliotekarien prof. W. Bolin i Svensk tidskrift 1872. Efter att ha frågat vännen vad denne tycker om Kristian Elsters »Farlige folk», som är hans förtjusning — »kanske mest på den grund, att jag en gång träffat en Korneliafigur» — fortsätter Levertin: »Jag har i sommar läst ut Hartmannska filosofien, som intresserar mig utomordentligt. Ehuru det var mycket, som jag icke helt kunde begripa, smickrar jag mig dock med att kunna följt hans bevisningsgång i huvudsaken. Hans åsikt om att Gud är omedveten är i alla hänseenden egendomlig; det löser som du märker allt bråk om det onda m. fl. — Men jag kan aldrig komma ifrån det, att jag finner det vara en konsekvens att erkänna en utveckling och att naturen är teleologisk och ändock påstå att det är en illusion att tro att världen skall fortsätta sig — vad säger du därom? Det förefaller mig dessutom som att det är ytterst lätt att bli pessimist av sorg eller indignation, men jag tror knappast att lugna granskare, som sakna pessimismens förutsättningar, kunna beröras av hans system.»¹

Sin föresats att »riktigt arbeta och läsa» genomförde Levertin med den utomordentliga ihärdighet, som från nu och till det allra sista skulle känneteckna hans arbete. Jämte grekiskan, och än mer än den, blev litteraturhistorien närmaste föremålet för hans kunskapssträvan. Han åhörde flitigt både C. R. Nyblom och dennes unge docent Henrik Schück, till vilken han från början trädde i ett förhållande ej blott av tacksamt lärjungeskap, utan av sympati och vänskap. Detsamma gällde Adolf Noreen, vars tändande undervisning förmådde Levertin att även i hans ämne sträva efter högsta vitsordet. Han hade blott studerat i fyra terminer, då han den 28 maj 1884 avlade filosofiekandidatexamen med vitsordet »med utmärkt beröm godkänd» i estetik med litteratur- och konsthistoria samt

¹ Jfr. vad Strindberg säger om detta arbete i »I röda rummet», 1887, s. 65 ff.

Porträtt av Oscar Levertin från första Uppsalatiden.

nordiska språk, »med beröm godkänd» i grekiska och praktisk filosofi samt »godkänd» i latin ävensom mineralogi och geologi. I prof. Löfstedts examensbok återfinnes anteckningen: »Tentamen förträfflig; med nöje Cum Laude.»¹

Men dessa grundliga examensstudier hindrade icke Levertin att samtidigt bygga på sin utveckling också i andra riktningar.

* * *

Den tidpunkt, då Oscar Levertin gjorde sitt inträde i det akademiska livet i Uppsala, sammanföll i det närmaste med en viktig brytning i studenternas inre liv.

Motsättningen mellan de frisinnade åsikter som trängde fram på alla områden, det religiösa, sociala, vetenskapliga och estetiska, och de gamla traditionerna hade redan under en tid vållat åtskillig oro i Sverige. Ett årtionde hade förflutit sedan den »Brandes'ska striden» först blossade upp i Danmark, hänförande många och tvingande andra att taga ställning till de överhängande problemen, vilkas framryckning i litteraturen man hittills kunnat i ro betrakta på avstånd. Från denna rörelse nådde emellertid några vågslag också till Sverige, likväl än så länge blott såsom stilla dyningar. C. R. Nyblom redogjorde redan 1872 i Svensk tidskrift för striden om Georg Brandes. Samma år skildrade, som nämnt, Bergstedt i Samtiden under formen av en anmälan av »Hovedströmningernes» första del den »andliga oro», som bemäktigat sig Köpenhamn, och i några ettriga anspelningar sökte han paralleller med förhållandena i Sverige. Det är möjligt, sade han, att det är samma fenomen, »som i ett annat samhälle, beläget icke 1,000 mil från Köpenhamn, bidrager att hålla den allmänna diskussionen på en låg och banal ståndpunkt, nämligen denna maktfördelning mellan ett litet litteratör-camaraderie, i kraft av vilken deras eget jag oupphörligt framhålles inför publiken med uteslutande av alla sådana tendenser, som förefalla dem obekväma och osunda... Vi veta ej, om det i

¹ Enligt vänligt meddelande av prof. O. A. Danielsson.

Köpenhamn finns litteratörer, som i fyra eller fem olika tidningar utropa sig själva såsom europeiska celebriteter. Men sannolikt har även Danmark någon röd, blå eller grön stuga, där snillena lagerkransa sig själva och sina vänner.» Detta utfall — mindre av principiell, än av personlig art, såsom det tyckes, men likväl gående ut över kottteriväsen och ömsesidig beundran — uppkallade knappast någon till försvar, och man fick vänta flere år, innan Strindberg med kraftigare tag högg in på samma företeelser. Emellertid fortsatte Bergstedt sina sympatifulle artiklar över det Brandes'ska verket, när de två följande delarna kommo ut¹, framhållande, att en annan världsåskådning nu efterträtt den romantiska, en som, man må kalla den för realism eller vad som helst, för dem som nu leva är sundare², och ironiskt anspelande på ett anfall mot Brandes, »ett anathema på sirliga uppsaliensiska verser», som framkommit och innehållit tal om »brillor lånade av Taine» m. m.³

¹ Samtiden 1873 och 1874.

² Han tillägger: »Blir denna realism för ensidig, behöver man ej länge vänta på en idealistisk reaktion.»

³ Detta utfall var en dikt av C. D. af Wirsén, som stod att läsa i Aftonbladet för den 20 aug. 1873. Några strofer ur den karaktäristiska diatriben förtjäna anföras:

»H u v u d s t r ö m n i n g a r n a.»

Du ser herr Brandes gå och demonstrera
med sina Brillor, lånade av Taine.
Han vill så mordisk fälla fler och flera
av sångarparkens allra bästa trån.

Gott stå sig endast herrar ateister
och några dolda kommunister blott,
de andra stackrarna ha idel brister,
och värst ha Ingemann och Walter Scott.

I medeltiden levde blott förryckta,
och Albrecht Dürer var en idiot,
positivismen är en präktig lykta,
och kristendomen är en skälvosot.

Så bort med stat och bort med religioner,
i framåtskridandets bålstora namn.
Se, jaget är en serie sensationer
och graven mänsklighetens sista hamn.

Och poesien, tom på idealer,
får anförtro sig i kritikens vård;

Vilken verkan Brandes' »Kritiker och porträtter», utkommen 1870, utövade på Strindberg, har denne själv i »Jäsningstiden» omtalat. Men någon strid blev det icke. »Vi svenskar, vi höllo oss lugna,» säger en yngre samtida, Georg Nordensvan, »för att sedan bli så mycket hetsigare.» Man visste, att i Danmark Brandes väckt hänförelse och förargelse en tid bortåt, och »bäst det var, när man ej än visste ordet av, så slungade en herre, som hette Jacobsen, fram en roman vid namn 'Fru Marie Grubbe', och därmed var isen bruten för de unga krafterna i detta land»... Men i Sverige förblev man åtminstone relativt lugn.¹ I sin uppsats om »Tidstecken i Danmarks nyaste vitterhet» sökte Karl Warburg på förhand medla genom att anbefalla jämvikt mellan inhemskt och utländskt samt förutsade åt realismen varma sympatier i Sverige, »så länge den är sund och icke av rädsla för den tomma, abstrakta idealismens Scylla råkar uti den råa naturalismens Charybdis. Anledning till farhågor saknas icke...» — Strindbergs »Röda rummet» bringar för en tid lidelserna i svallning och lämnar djupa spår hos de yngre; »Mäster Olof», som uppföres 1880 och röner framgång, befäster Strindbergs ställning bland dem och gör honom till deras beundrade medelpunkt; »Giftas»-processen 1884 höjer honom sedan till den gemensamma sakens martyr. Själv talar han (i »Författaren») om, att han vid denna tidpunkt sammanträffade med det »unga Sverige», vars åsikter han likväl icke i allo kunde dela². I konstvärlden ha slitningar mellan det nya, representerat av det franska friluftsmåleriet, och

med obarmhärtigt raka linealer
herr Brandes ritar upp dess örtagård.

Den skald är störst, som skriker mest mot kungar,
mot präster, länsmän, grevar och polis;
den filosof är allra störst, som ljungar
mot Gud och evighet på bästa vis.

¹ Ur dagens krönika, 1884, I, s. 19 ff.

² Det dröjde icke många år, innan också de på sin sida togo avstånd från honom, jfr. t. ex. Karl af Geijerstam i revyn »1885».

det gamla akademiska redan förekommit — såsom Levertin också antyder i sin »polemiska sonett» om Hugo Salmson. Men trots allt, kan ännu Gustaf Gullberg blygsamt begynna en artikel om »Gengangere» i Ur dagens krönika 1882 med att säga: »Om icke alla tecken svika, som på senaste tiden visat sig såväl inom vår press som uti beskaffenheten av konversationen och samtalen inom både familjesamkvämen och man och man emellan, synes det som om äntligen även hos oss en liten plats skulle bliva inrymd för de andliga intressen, som i Europa länge stått på dagordningen och i Danmark och Norge blivit 'brännande frågor'.» Och han tillägger, att man i Sverige icke mycket lyssnat på »dessa härrop», att man suttit oberörd bakom sina förskansningar, levat i frid med världen och sig själv och med en axelryckning avfärdat de stora diktarnas därute straffpredikningar. Den ortodoxa kritiken har gjort Strindberg omöjlig, och om Zola är det ej alls värt att tala. Men om nu en uppryckning skett, så är det just »Gengangere», som kommit den åstad: den har väckt en märklig rörelse, man har börjat vakna till liv och till insikt om nödvändigheten att följa med tiden; den har åstadkommit brytningar i idéer och tankar, som måste leda till ett gott resultat. Gullberg resumerar till slut några företeelser inom den litterära kritiken, som visa att striden är i gång. Han ger ett erkännande åt C. D. af Wirsén för att denne analyserar författarnas tankar och idéer, men beklagar hans ståndpunkt. När »Mäster Olof» 1878 utkom, var det Nya dagligt allehandas kritiker, som ensam stred för den, och samma tidning har först och tydligast påvisat värdet i A. U. Bååths dikter, ställt dem i deras rätta ljus och givit sitt erkännande åt deras riktning.¹ Aftonbladet stod främst mot »Mäster Olof», och nu är det Posttidningens anmälare. Men de ha ej ovärdiga motståndare. Ett intressant utbyte av åsikter börjades med Warburgs »präktiga motkritik»

¹ Denna senare artikel torde varit författad av Emil von Qvanten, den förra åter av en ung, tidigt avliden och radikalt sinnad tillfällig medarbetare.

om Kielland i Göteborgs handelstidning, fortsattes av N. D. A. om Bååth och skall säkert fortsättas med ännu mera kraft och ännu mera vinning om »Gengangere». »Det skall bli av verkligt intresse och av mycken nytta att se, huru denna strid utfaller. Det unga partiet är starkt och äregrigt, det gamla intaget av dystra aningar om sitt fall. Kan stridens utgång vara oviss?»

Denna uppsats står i tidskriften sida vid sida med en lång filippik mot »Gengangere» av pseudonymen Marcellus, och meningsutbytet är sålunda, efter önskan, i full gång. Själva existensen av Ur dagens krönika, uppsatt 1881 och fylld av bidrag från det unga lägret, är för resten ett bevis på, att intressena redan voro klarvakna. Strindberg fortsätter vid denna tid med att i »Nya riket» vara obehaglig mot det traditionella Sverige, och publicerar dessutom dramer och berättelser i snabb följd. I skönlitteraturen tättnar ledet av den unga riktningens förkämpar: just 1882 kommer fru Edgren med »Ur livet» och Gustaf af Geijerstam med sin första bok, »Gråkallt»; och i bokmarknaden visa sig talrika översättningar från utländska »realistiska» arbeten av Daudet, Zola, Goncourt, Kielland, Schandorph, Herman Bang och Georg Brandes.

De uttalanden som här citerats, giva en så att säga yttre bild av förhållandena. Vad som innerst rör sig i de ungas sinnen, därom ha de mindre att säga. I Strindbergs självbiografiska serie pejlas ju alltjämt tidens och släktets psykologi, men dels hänför sig det intressantaste där till en tidigare period än vår, dels måste man ju räkna med hans subjektivitet i valet av de företeelser han hakar sig fast vid och med hans oförmåga att ge de historiska linjerna. Emellertid är självfallet hans skildring av den uppsalianska ungdomen på 1870-talet i grunddragen riktig: prägeln som den bär är trötthetens, reaktionens, strävandena äro direkt praktiska, den skimrande bubblan som det tidigare studentlivets idealism varit, har sprungit och lämnat intet annat kvar än besvikning. Det är samma stämningar, som skildras i Geijerstams Uppsalaroman »Erik Grane» (1885).

Nya vindar begynna blåsa mot slutet av årtiondet. »Röda rummet» har ruskat opp sinnena, vissa händelser inom samhällslivet visa, att angreppen äro berättigade, och ungdomen blickar med förvåning och hopp mot en framtid med nya ideal.

Dock, denna generation av ungdom är uppvuxen i en tvivlets och passivitetens tid och den har icke lätt att fyllas av entusiasm och tro. Dess tankegång och stämning, när den står färdig att träda ut i livet, har Oscar Levertin själv angivit i en mycket intressant uppsats med titeln »Två generationer» som infördes i Ur dagens krönika 1884 och närmast var föranledd av Peter Nansens bok »Unge Mennesker».

Levertin talar först om den idealiserande, Gluntsjungande, storordiga och skandinavistiskt fantiserande perioden, om det sista kriget, »då danskarna övergivna föllo kring Dybböls skansar och den gentila livsidén om 'den fria, eniga Norden' avslutades med en sista akt, vars tragiska fiasko gav de sköna talesätten och de vackra försäkringarna en viss obehaglig, nattståndens bismak», om reaktionen efter representationsförändringen — och han fortsätter:

Den nya generationen var redan i födelsen skeptisk. Fäderna, vilka på ålderdomen blivit mer och mer konservativa, hade i sin ungdomstid förbrukat all dess entusiasm, och deras exempel drev sönerna att dubbelt så girigt leta fram alltings skuggsidor, att dubbelt så nervöst sönderplocka allt, så mycket mer som de just kommo lagom till att njuta frukterna av den moderna kritikens arbete — särskilt på det religiösa området. Och de blevo en släkt av oroliga tvivlare, av misstroagna grubblare, vilka så vant sig vid att ängsligt dissekera allt, att det till sist blev dem svårt att hänföras av någont. Och det var det värsta, att de då verkligen fingo syn på idéer, vilka stämde överens med tiden, på åsikter, vilka deras förstånd måste gilla, så många funnos vilka icke voro starka och modiga nog att helt omfatta konsekvenserna av sitt eget tvivel, utan antingen stannade i halvheter eller upplöste allt i pessimism och universalskepsis, för att icke tala om alla, som blevo överlöpare till det gamla lägret.

Och orsaken härtill? Jo, nervösa, som de äro, vår tids unga män, tvivla de till och med på sitt eget tvivel, och rädda för att taga stegen ut, våga de icke bränna sina skepp, men tycka om att ha en återvändsgränd öppen även till idealer, vilka deras kritik hänat ner. Så förgår deras dag under en pendelaktig växling mellan olika åsikter, mellan de gamla, ur vilkas moderligt lockande famntag de icke helt kunna slita sig, och de nya, med vilka de icke öppet våga ringförmåla sig.

Om något är en dylik osäkerhet, en dylik brist på fast mark under fötterna ägnad att göra en generation beklämd och tungsint. Och av samma anledning handlar ju en så stor del av den moderna nordiska litteraturen — och minsann icke den sämsta — om övergångsmänniskor . . .

Men icke för tänkandets område ensamt är nervositeten generationens sårmarke, kanske ännu mer för känslolivet. De djupa passionerna, de varmbloediga, de handelskraftiga lidelserna, de höra icke nutiden till, men väl den sensitivartade retliga känslighet, som lik de spända, spröda strängarna på ett ömtåligt instrument, sättes i en skälvande dallring vid varje intryck, och den sinnlighet, som lyckliga perioders människor känt glöda i sina ådror som en obekymrad, frisk och lyckliggörande naturdrift, tar nu skapnad av ett ögonblicks rus, som bryter fram med ett konvulsionsanfalls alla symptom . . . Vi äro gudbevars för förståndiga att ryckas med av minutens flyktiga fröjd, och samtidigt med att vi börja känna oss heta om hjärtat av hänförelse, sätter vår kritik över oss sin kylande dusch-stråle. -- Och icke nog därmed. Vår reflexionslusta ävlas till den grad att dissekera och plocka sönder våra känslorörelser och tycken, att vi påminna om småbarnen, vilka peta sönder sina dockor för att få reda på vad som finnes inuti. Och under tiden förgår alltsammans som luftiga morgondimmar för vindarnas skarpa andedräkt, ty än har ingen känsla behållit sin fångslande doft, detta magiska je ne sais quoi, då man anatomiserat ut dess beståndsdelar under hyperreflexionens förstörande och förgrovande solmikroskop, och intet rus har bevarat sin bornyr, då man med filtreringsapparater, provglas och termometer undersökt varje klunk.

Helt säkert är åtskilligt i detta alldeles riktigt. Om man dock tvekar att låta det gälla såsom ett dokument över hela den samtida unga generationens psykologi, så är det, emedan man i artikeln tycker sig finna så mycket rent personligt, så mycket av Oscar Levertin själv, sådan han nu var och sådan han alltid skulle bliva. Jag vet icke, om det med-

födda tvivlet, om det oroliga och nervösa, det beklämda och tungsinta, vilket han betecknar såsom en följd av slitningar mellan olika åskådningar, om just dessa drag voro mest betecknande för denna generation, eller om icke det snarare var känsligare andar som Levertin, vilka pinades av att ej vinna klarhet i spörsmålen, medan andra blott väntade på signalen för att frejdigt taga sin ställning och med klar övertygelse tåga upp till kamp.

Huru som helst, så blev det vid 1880-talets början tydligt, att bland ungdomen i Uppsala fanns en stark frisinnad opposition. Den hade visserligen icke ännu organiserat sig efter den stora Wicksellska striden 1880 — detta utbrott av de moderna idéerna tycktes kanske något främmande och häftigt — men därifrån hade påstöten dock utgått, och man fann i religionsfrihetsfrågan en anledning att sammansluta sig. Efter det flere förslag i denna fråga vid riksdagen 1882 väckts och förfallit, framför allt Arnolds motion om upphävande av tvånget att stå kvar i statskyrkan¹, och det av Karl Staaff undertecknade uppropet till en opinionsyttring från studentkårens sida icke lett till resultat, beslöto de, som närmast drivit sistnämnda sak, att bilda en förening av de frisinnade elementen bland studenterna. Detta var Verdandis uppkomst, på hösten 1882². I denna förening invaldes Oscar Levertin den 23

¹ Jfr. härom en uppsats: »Svenska folkets representanter och religionsfriheten» av Aemilius Paulus i Ur dagens krönika 1882, I, s. 1 ff.

² Jfr. O. v. Zweigbergk, Studentföreningen Verdandi 1882—1892.

I brev till Göteborgs handelstidning 5, 26 okt. och 2 dec. 1882 ger den unge studenten Tor Hedberg en skildring av stämningen inom studentvärlden, vilken naturligtvis har dokumentariskt värde. Livet här uppe, säger han, är städadt och sansat, man kommer hit med fast föresats att snart komma härifrån, man läser ej mer än vad man jämnt behöver, de flesta bli jurister eller medicinare, dock äro de estetiska föreläsningarna också flitigt besökta. Allt absorberas av studierna, inga andra intressen skönjas, och därav följer lätt konservatism. Detta är det allmänna intrycket. »Dock börjar även i detta avseende en ljusning att visa sig... yttrande sig som opposition mot det gamla och utlevade, som opposition mot denna studentkårens andliga överksamhet. Ännu kommer denna opposition blott från ett fåtal, från spridda kottierier, som

mars 1883, och oaktat han icke med synnerlig aktivitet deltog i dess liv (på hösten 1883 uppläste han där den första av berättelserna i »Småmynt»), var han varmt besjälad av dess idéer, stod flere av dess ledande män nära och hörde till samma trängre koteri som de.

I sitt logi vid Sysslomansgatan 16 hade Levertin till rumsgranne råkat få Tor Hedberg, stockholmare som han, ägnande sig åt likartade studier och en av Verdandis stiftare. Närmast sammanförde dem dock litterära intressen; i en liten nyårsdikt till Hedberg, vari anspelas på deras naboskap, önskar Levertin honom »diktarkrans som frodigt grönskar» och »novellstoff som förslår». Här grundlades alltså en vänskap och ett samsträvarskap, som skulle räcka livet igenom. Till det koteri som just antyddes och som kallade sig R. K. (= Radikala klubben) hörde, utom Hedberg, även Verdandis förste ordförande Karl Staaff, dess senare ordförande i tre repriser David Bergström, dess stiftare G. E. Didring (Andersson), K. Ljungstedt, H. Santeson, H. Sohlman, Kr. Settervall, vidare Axel Bergström, S. Brandell, G. Brakel och kanske några till. I denna krets debatterades bland annat den nyare litteraturen ivrigt; till långt in på nätterna talade man om Ibsen, vars »Folkefiende», som just utkommit 1882, väckte den största förtjusning. Det var Ibsen, som gav den andliga grundtonen, som lärde att taga livsuppgiften djupt allvarligt, liksom att fjärma från sig »akkordens aand». I Strindberg sågo alla den svenske mästaren, ehuru ingen av denna krets stod i närmare personlig beröring med honom. Men

ännu icke sammanslutit sig. Denna livsyttrings början kan man hänföra till kand. Wicksells första uppträdande, som på sin tid gjorde så mycket buller av sig... Förslaget att studentkåren skulle uttala sin sympati för den Arnoldsonska motionen förföll visserligen, men uppväckte en ovanlig rörelse med åtföljande debatter och broschyrer. Kåren hade blivit uppryckt ur sin dvala, man började tänka på, att man kanske ock hade ett ord med i laget. Studentkårens direktion hade hittills visat en okuvlig likgiltighet för studenternas deltagande i tidens rörelser, allt intresse sparades till minnesfesterna och tidsfördriven — av ojämförligt större vikt är väl dock att tänka på och deltaga i det betydelsefulla som är och skall bli, och i själva verket äro sammanslutningar i görningen...»

naturligtvis följde med de litterära intressena och diskussionerna de sociala; båda sammanhängde ju denna tid oskiljaktigt med varandra.

Gustaf af Geijerstam, också han en av Verdandis stiftare, gjorde bekantskap med Levertin 1883 och hörde, under den tid han låg i Uppsala, till Levertins närmaste umgänge. Geijerstam såg i den begynnande skriftställaren och radikalen en adept för de idéer han själv gjort till sina och tog honom under ett slags beskydd samt gjorde med sin vanliga energi allt för att »lancera» vännen, när denne en gång framträtt såsom författare. Blyg och osäker som han var, omfattade Levertin tacksamt den något äldre medbroderns protektion och mellan dem uppstod en intim vänskap, som först genom senare litterära meningsbrytningar stördes, men dock av Levertin alltid ihågkoms med värma.

Oaktat allt vad detta umgänge gav honom, och oaktat han trivdes förträffligt med sådana kamrater, representerande vad bäst det unga Uppsala i intellektuellt avseende kunde bjuda, kände sig Levertin dock allttjämt som en »eremit». Och som sådan, som en pluggare och en som helt gick upp i en enda strävan, den litterära, betraktades han också av andra. En verdandist, vilken först senare trädde Levertin närmare, beskriver honom från den tid, då hans första bok kommit ut och han redan omgavs av ett litterärt rykte (hösten 1883) sålunda: »Jag har hört till dem som hyst ett slags veneration för diktare, och jag betraktade därför honom med en respekt och ett intresse, som voro mycket diskreta. Hans underliga sätt tyddes därför av mig villigt som uttryck för genialitet. För mindre välvilliga betraktare föreföll han nog närmast löjlig. Den sedermera så hyperelegante mannen verkade då allt annat än elegant. Jag minns honom sjukligt blek och judiskt svart samt lång- och kroknäsigt i en lång, för vid ytterrock, som slängde omkring benen, vilka f. ö. även de föreföllo att ha alltför gott rum i sina svarta byxor. Han gick också krokigt och underligt på sned och tittade uppåt alla

husväggar, nästan ständigt småleende och liksom lysande av förtjusning över livet, hans mörka, blanka ögon, så blanka som jag aldrig sett några andra, formligen skeno av lycka, tyckte jag.»¹

Men denna underliga figur gick ingalunda blott och gapade av glädje över livet. Så enkelt var det icke, om också lyckan i åtminstone en form log vid hans framtids synrand. Inom honom vimlade det av tankar och planer. Liksom han aldrig gjorde någonting mekaniskt, hängav han sig också åt pluggandet med hela sitt väsen, och vad han läste stannade ej blott i minnet, utan fyllde hans nerver och hans varelse. Men där bredvid trängdes i hans fantasi självskapade bilder, som längtade att få form, och de unga diktarförhoppningarna skimrade i glädje och bävan för hans sinne. De första novellistiska alstren fogas till breven »Från Rivieran», som utkomma redan på våren 1883. En samling andra får han färdig till hösten; de publiceras då under titeln »Småmynt» — båda på Fritzes förlag. Samtidigt gör han många utkast och skisser. Och i en av dessa, bärande den betecknande titeln »Ensam. Uppsalastämningar» ger han oss en trogen bild av sig själv, sitt verklighetsliv och sitt drömliv under denna tid. Bättre än allt annat skildrar honom ett utdrag ur denna teckning, vilket desto hellre förtjänar sin plats här, som i de offentliggjorda novellerna knappast något enda autobiografiskt drag möter. Vi igenkänna t. o. m. en del uttryck, som sedan gå igen i uppsatsen »Två generationer».

Inledningen syftar på skilsmässan från föräldrahemmet:

Allra först skilsmässa. Det där ordet med sin tröstlösa, tunga rekviemsklang, som ovillkorligen manar fram för ens ögon något som ändlösa sträckor av grå stäpper, det där hårda, apellösa ordet, som i sig tycks infatta så mycket ve, som vore det lik en dyrbar essens sorgfälligt framdestillerat ur alla de kväljande ingredienser, livet bjuder oss i timmar av beklämning och tungsintethet, i missmodets sakta förrinnande stunder.

¹ Medd. av red. Mauritz Hellberg.

Det att skiljas — en kortare tid, en längre tid, för alltid... å, är det icke just det, som allt sen vår fattning klarnat och vår tanke känt sig fullväxt, beständigt gnagt och tårt därinne i djupet av våra bröst, som alltid hörts, hörts under skratt, sladder och sång som en skorrande, svag men förnimbar biton, och över allt kastat sin förmörkande slagskugga.

Så har den äntligen kommit, dagen för skilsmässan. Redan länge har det känts som ett plötsligt, smärtosamt styng, var gång avskedstanken dykit upp i ens perspektiv — nu skall den realiseras.

Man skall skiljas åt, och man gör det under korta skratt och långa handtryckningar, medan blickar, vilka kanske för sista gången leta efter odra, förgäves söka tindra glättigt från bortglidande akterdäck eller från järnvägsvagonger, vilka allt fortare rusa åstad längs skenornas buktande linjer.

Kom så ihåg, att var människa under hela sitt levnadslopp på sin högsta höjd råkar tre, fyra, vilka hon förstår, tre, fyra, vilka förstå henne, ty högst tre, fyra närfryndade finnas, vilka känna i takt och kunna tala samman, själ med själ. Att då skiljas och vara skild från dessa mer än hälften av det korta liv man har, nog är det en underlig, en underlig och sönderslitande nödvändighet. Man skiljes åt.

*

... En smärt, ung man gick förbi dem och satte sig ensam vid ett bord. Han hade framåtlutad hållning, ett välbildat men något trött ansikte med matta, flackande grå ögon och dunig, rund haka. För övrigt såg han orolig och nervös ut, där han satt ensam för sig mitt bland alla rökande och supande kotterier, vilka fyllde Gästis stora kafésal med ett oavbrutet, glammande sorl, och han lyssnade med sådan ängslig uppmärksamhet på musiken, som ville han hava något kväljande inom sig överdönat...

Och det var för visso ett sant ord, att Hjort var enstöring. Ja det såg nästan ut, som han satte en ära i att affischera det. Ty beständigt såg man honom ensam stryka ikring på gatorna, och förirrade man sig någon gång av en slump långt bort till Uppsalas utkanter, kunde man vara viss på att plötsligen i en vägkrök eller ett gathörn få sikte på hans framåtlutande, gängliga gestalt och hans fina, lidande ansikte.

Och en nattuggla var han dessutom, så alla sällskaper, vilka sent omsider vände hem från de suptillställningar, vilka i den så kallade eviga ungdomens stad anses som yttringar av livsglädje, mötte honom, nervöst ilande från gata till gata...

... Först i elfte timmen har kandidat Hjort trogen sin vana lämnat sitt dagsverke med huvudet tungt, och nerver, vilka värka, som de av en järnfast hand spänts, till dess de stramade lik strängarna på en fiol. Nu känns det skönt, å vad det känns innerligt skönt, att lämna böckerna, som de aldrig funnits till, att låta tankarna nyckfullt fladdra vart som helst och ögonen planlöst flacka runt ikring.

Så bort då lexika! Ihop med er gamla luntor! Arbetsdagen är slut. Uttröttat öga får vila. Pinad hjärna får ro. Rasttiden är inne. Så välkommen då du, korta skollovsstund, du som räcker den törstande fantasin din lisande, källvattensfriska läskedryck, du som lik en kärleksfull kvinnohand lindar kylande kompresser kring grubblarens feberheta panna. Signade natt, då man får glömma, att man är bland dem, vilka utarbetade skola stupa i gruset under kulturens stora Dschoggernavtsvagn. Drömtysta, stilla natt, då man har lov att svärma, att svärma och vara svag...

Men därute badar domkyrkan i det ymniga, darrande mån-
ljuset, och dess pompösa stenmassa lyfter sig reslig och medeltids-
aktig ur det kalla vitglänsande skenet, som spöklikt tindrar genom
fönstren och kantar formerna med luftiga strimmor i skälvande
vitt.

Hjort går förbi, och ju längre han kommer efter Fyris, dess
tystare, dess utdödare blir det. Det ojämna bullret av steg dör
mer och mer bort, i det de stimmande skarorna från de stängda
kaféerna småningom skingras och troppa av i fjärran. Ett ensamt
skratt, som låter plumpt, skär sig fram från en dunkel gränd,
gällt, rått. Därpå några tjocka toner av en serenad, sjungen på
skoj av skråniga röster, som icke stämma samman. Så förtonar
också de störande stämmornas skrål. Allt blir så tyst, och det enda,
som hörs i den ljudlösa vinternatten är knarrandet av vandrarens
egen fot mot den tillfrusna marken...

Vackrast är vyen därnere vid Hagalund, så dit går han. Mån-
skenet kastar där en än silvråd, än mjölkvit spets över Fyris, som
risslar fram med ett sakta sorl, lik en holländsk kanal, omgiven
av höga dyner.

Några bredmagade prämar och andra farkoster, vilkas akter-
speglar upplysas av det vita skenet, avteckna sina svävande, brutna
konturer i det porlande, brungrå vattnet. Men upp på stranden
skymta närmast långa leder av uppdragna roddbåtar, och bortom
dem trän, somliga mörka, otydliga, andra klart upplysta med skarpa
skuggor på den stela marken, där snökornen glittra som fiskfjäll i
solsken, och frosthinnorna glänsa som tindrande silverpaljetter.
Ett ensamt träd med ett förvirrat flätverk av nakna grenar avtecknar

sig tydligt som på en radering mot en kalkad husvägg, som skenet sätter i en fantastisk, bländande klarvit dager.

Och genom den genomskinliga luften darra tusende spröda toner, ohörbara för de lyckliga, men alltför klingande och klara för dem, som mol allena vandra kring med sinnena överfyllda med oklara tankar av längtan, förtärande, svidande längtan...

När Hjort kom hem efter dylika promenader, nästan väntade han, då han tog i dörrvredet, att lätta steg nalkades därinifrån, att en mjuk stämma med suckande, muntra tonfall skulle klinga honom till mötes. Så steg han in, och tyckte, att det var dubbelt ensamt i kammaren, dubbelt ensamt den långa vinternatten.

*

Och de sömnlösa nätterna sedan, de tunga nätterna, då slumrern ej ville komma, då stod honom till sist intet annat åter än att rusa sig med brokiga drömbilder. — Blundande, matt småleende drog han då på sig Almavivas vida, svarta kappa, satte på huvudet Romeos plym prydda sammetsbaret och tog i sina händer Cherubins elfbenssirade mandolin. Och av bar det på äventyr genom gatorna. Ty i varje hus fanns det en butter, kältande doktor Bartolo, som det var en ren förnöjelse att draga vid näsan. I varje hus fanns det en varmblodig ung Rosina med skälmska, svarta ögon och fylliga, röda läppar. Och hon stod i sitt fönster och väntade, ty alla vänta de på Almaviva, vänta med bultande pulsar, med klappande hjärtan, med kinder, som stå i brand. Och i nattens dunkel kom han, medan regnet piskade, gömde henne vid sitt bröst inom kappans vida veck, och båda försvinna i den mörka natten...

*

Så spirade gryningens bleka dagsljus in på sidan om rullgardinen, flöt surmulet och grått över golvtilljorna, skar med sitt blacka sken mot svidande ögon — och arbetsdagen var i begynnande. Så började en oavbruten läsning, ett plugg, och dock hände det stundom, att tanken flög långt bort från böckerna, bort på irrfärder, och en hel sommarbild tecknade sig färgstark och varm i bokmargerna... På en ångbåt for han långt utåt Stockholms skärgård, nylövad stod skogen på stupande branter, gräset var saftigt och tätt, hållarna blänkte i solens ljus, och på fjärdarna glänste böljornas kammar med skimrande, vita gäss. Det var nära havsbandet. De flesta passagerarna hade gått av, men han satt kvar och diskuterade de ungas åsikter med tvenne äldre män, förståndiga män i statens och kronans tjänst, och medan de bemötte honom

med trådnötta, luggslitna gamla argumenter, kuriösa åsiktspetrifikater, vilka haft liv i sig i farföräldrarnas tid, talade han sig varm. Han begrep icke själv, varifrån han fick orden. All hans skepsis gick. Hans stämma blev klar. Hans bevisföring blev bindande. När han slutade, hade han gråten i halsen. »Ja, kära Ernst.» slutade den äldste gubben med överlägset saktmod, »saken är den, att ni ungdomar tro, att alla gamla äro åsnor, men vi gamla, vi veta, att det är ni, som äro åsnorna... och vi avundas er ert Eselei.»...

... Dock dagar finnas, mulna dagar, då inga fantasibilder förslå. Då ett enda ömt ord betyder mer än de skönaste drömmar, och ett trofast handslag lysar mer än fantasins luftigaste syner. Dagar då hans tankeförmåga var som en utnött väv, då hela hans liv föreföll utslitet som en positivmelodi. Att sådana dagar, då allt, vad föreställningen bjuder, smakar fatt, jolmigt ända till äckel, att sådana dagar icke få uppleva något nytt, det känns tungt, hopplöst tungt. Och ingen hjälp finnes, ingen utom sömnen, och man tänker med oskrymtad avund på de lyckliga männen i sagan, vilka fingo krypa i ide och sova över både jul och påsk.

*

Det leder en väg genom stadens tull,
som buktar sig bred över milslånga slätter,
och i dunklet det är, som dess lergråa mull
rakt mot himlens sinkgråa skyar vetter.

Och när man ett ångestfullt kval i sitt bröst
av längtan att älskade röster få höra
då är det en egen, en smärtblandad lust
att tankarna hänöver vägen föra.

Att föra dem dit, där av trofast hand
öses bort all saknadens etsande etter,
långt bort, långt bort till synkretsens rand
och sen vida, vitt över milslånga slätter.

*

... Och ut vandrar han, gata upp och gata ner, till dess hans knän digna. Han plirar mot himlen, han frossar av att känna, hur solen steker hans nacke, och han stod och stirrade utåt stora landsvägen, ända till dess solen gick ned i en cinnoberfärgad sky, medan de angränsande husradernas fönster glänste som blankpolerad

mässing, och siffrorna på domkyrkans urtavla skimrade som smält gull. Men då skenet nästan dött ut, och skumraskets mörka skuggfloder började gjuta sig över nejden, så blott en enda flyktande och späd ljuston ännu dallrade i gult på rutan i en gavel, gick han hem, stapplande, nästan berusad av vårluft.

Och därhemma lade han sig på sin soffa, tittade oavlatligt på den lilla bit himmel, som syntes genom fönstret, och en underlig, vemodig känsla vaknade i hans bröst, som ville han brista ut i gråt, bara gråta länge och stilla. Så tyckte han att han ville dö, men icke i feberns vilda anfall, icke genom sjukbäddens tärande krämpor, nej dö kvallöst, stilla, som en sordinerad ton långsamt och smäktande smälter bort. Och han drömde, att han låg utsträckt på ett scharlakansfärgat täcke på akterdäcket av en gammaldags, romersk galär. Och vid småböljornas skvalpande svall kring kölen sövdes han i sömn med blicken fäst på täckets purpurnodda, gyllne fransar, medan vårpusten smekande och len fläktade över hans anlete, först kraftigare som vinddraget från stora orientaliska solfjädrar av brokiga påfågelsstjärtar, dem bruna slavarmar sakta sänka, så blidare som om blåsten satt i dallring över hans huvud ett par av skogsdjupets stora ormbunkar, sist så svagt, så svagt och fint, som den dämpade andedräkten från en slumrande kvinnas läppar snuddat, kittlande, mot hans kind...

* * *

Levertins första skönlitterära produkter mottogs i det stora hela gynnsamt av kritiken. Resebreven voro ju tidigare bekanta och väckte därför ingen synnerlig uppmärksamhet. Längre recensioner om dem stodo, så vitt jag kan se, endast i Aftonbladet och Stockholms dagblad. »Man läser gärna de små skisserna,» säges i den förra, »ehuru man i dem måhända får bättre reda på den enerverade osunda vällustens civilisation, som den europeiska rikedomen upprättat, än på den friska, härliga och sköna naturen själv... Herr L. skildrar livligt och raskt med den eleganta flyktighet som man nu så mycket älskar och som man ledigt nog lär sig om man blott övervägande lever och haver sin varelse i den starkt parfymerade ångan av den nutida franska kåseri- och novellitteraturen. Herr L. är icke mer slavisk i denna konstgren än de flesta, men han höjer sig icke heller... till en originell och kraftig personlig

insats.» Skisserna från Monte Carlo betecknas som de bästa. Den sista av de två novellerna i bokens slut föranleder den spetsiga anmärkningen, att »mycket besvär är nedlagt på att visa, hur tråkigt och trist samma beprisade medelhavsstrand också kan vara, när vare sig Jupiter Pluvius eller en novellist så vill hava det». I stilen klandras vissa påfallande danismer. — I Stockholms dagblads långa anmälan kallas skisserna »en samling hurtigt, fint och behagligt skrivna kåserier»... »Kåsörens rättighet att fladdra lätt över tingen har förf. visserligen i vidsträckt mån tagit i anspråk, men detta hindrar icke, att det hela röjer mycken människo- och världskänedom och att mitt under den lätta, ofta lekande, sprittande framställningen av de mest växlande bilder reflexionen liksom oemotståndligt bryter sig fram, vittnande om ett hjärta, som klappar varmt för mänskligheten och dess viktigaste angelägenheter. I en och annan betraktelse har förf. emellertid, synes det oss, vågat sig för långt ut på djupet och uttalat sats, som svårigen hålla stånd vid en närmare granskning»... Novelletterna äro hållna »i den modernaste anda, realistiska till innehåll och livliga till stilen, historietter med en dunkel början och en avslutning, som endast låter läsaren till hälften ana upplösningen». I kalendern Nornans litteraturoversikt skrev F. v. Scheele om novelletterna, att de röja en mycket lovande talang, »liksom även de mera direkt efter verkligheten utförda teckningarna särskilt i stilistiskt hänseende äro ypperliga, om också innehållet varken är så synnerligt nytt eller över huvud betydande». I Ny illustrerad tidning stå några mycket vänliga ord (av Georg Nordensvan?): stilen är god, iakttagelseförmågan frisk, novelletterna förtjäna uppmärksamhet; man hoppas förf. skall infria löftena som dessa utkast innebära, särskilt »Anemoner», ett förtjusande stycke, mättat av vårtankar och vårstämningar, av sydländsk värme och yppighet. — Av större vikt äro naturligtvis omdömena om »Småmynt». De gingo i olika riktningar. Hj. Sandberg skrev i Nya dagligt allehanda en lång anmälan, som

betonade den utländska prägeln, men »metallens» svenskhet och sådana beskrivningar som den av en julafton i Stockholm i första berättelsen. Stilen förrirrar sig ofta i en störande och simpel skämtblads-jargon, förebilderna äro de franska naturalisterna och deras efterföljare i den dansk-norska litteraturen. Drag från denna riktning äro vidare sympatin för de lägre klassernas liv, deltagandet för de vanlottade och lidande, en viss satirisk skärpa i fråga om verkliga eller förmenta missförhållanden, det noggranna återgivandet av yttre företeelser. Vidare »en till verkligt klasshat urartande pessimism» och »ett koketterande och skyltande med en kunskap om världens uselhet, som snarare torde vara en frukt av ensidig läsning än av personlig livserfarenhet». Intrycken från Kielland påvisas, men »den vårdslösa behandlingen av både svenska och främmande ord» skulle kräva en särskild uppsats. Vänligare är den anonyme recensenten i Dagens nyheter, som efter påpekande av »osmakliga överdrifter» i skildring och stil säger: »Fin iakttagelseförmåga, förmåga av både teckning och färg särdeles då det gäller att måla naturen, vare sig grått i grått eller i palettens hela skiftande färgskala, och framför allt en öppen blick och ett varmt klappande hjärta för de små, nödställda och förtryckta som kämpa, lida och gå under i det brusande samhällslivets stormar, se där egenskaper, vilka kräva erkännande och som hos läsaren väcka sympati för berättaren, deltagande för figurerna på dessa tavlor, där penseln förts av både hjärtat och handen. I alla dessa avseenden är den första tavlan »På julafton» att betrakta som ett litet mästerstycke av slående sannig, av djup, innerlig känsla. Men, när man är i besittning av sådana egenskaper, varför då roa sig att slå 'Småmynt'? Varför plöttra bort sina krafter, varför icke samla dem till ett stort och helt, till ett ädelt mynt, en skådepenning för ens samtid, en hedersmedalj för en själv?» — I sin översikt i Nornan skrev F. v. Scheele att L. skänkt »en följd av fina, känsliga verklighetsbilder och stämningsstycken, vari han redan infriat en god del av

de vackra löften, som hans debut innebar. Språket är emellanåt vårdslöst och stilen något maniererad genom sitt hopande av målande adjektiv. Men detta är bisaker, som ej skymma det goda totalintrycket.»

Den först citerade av dessa anmälningar ger naturligtvis den konservativa publikens dom, de andra äro uttrycket för den nya riktningens sätt att se. Bland allmänheten blev boken, enligt samtida vittnesbörd¹, mycket omtalad («för mycket kanske i förhållande till dess värde») och mycket berömd («bestämt har den fått mer beröm än den förtjänat»), men att åsikterna voro delade, framgår redan av dessa citat. I alla händelser kan G. Gullberg i ett kåseri i Ur dagens krönika 1884 skämtande tala om en kommande roman, »som i allmänhetens gunst skall peta undan Levertin» — vilket således förutsätter gunsten som allmänt erkänd².

Emellertid stannar Levertins litterära verksamhet under denna tid ingalunda vid avslutandet och offentliggörandet av dessa hans två första böcker. Mitt under brinnande examensläsning skriver han litterära uppsatser och polemiker.

Jag har tidigare nämnt artikeln »Ett ord om Gengangere-föreställningarnas betydelse» i Dagens nyheter. Jag vill återkomma till den och citera större delen därav, emedan den synes mig ha en sällsynt omedelbarhetens och

¹ En artikelserie om realismen i Sverige av »Thebe» i Svenska dagbladet sommaren 1885. Därom skall senare bli fråga.

² I en uppsats om Levertin i Idun 1 dec. 1900 berättar Hjalmar Söderberg om sitt första intryck av denne, vilket stod i förbindelse med »Småmynt»: »Jag minns nämligen fullkomligt tydligt, att jag för första gången såg detta namn i en konservativ skandaltidning, som jag en dag på hemväg från skolan läste i fönstret till en snusbod på David Bagares gata — 'Vikingen' tror jag den hette, tidningen. Det var i sammanhang med 'det unga Sverige' namnet nämndes; det skrevs ömsom Levertin och Libertin, och dess bärare uppgavs ha skrivit en bok, vilken karaktäriserades som 'smuts'... Jag fick ingen ro i min själ, förrän jag hade boken i min hand. Den hette 'Småmynt'; och då jag hade läst den, sade jag till mig själv: äh! Ty jag hade ännu inte läst 'Nya riket' och visste följaktligen icke, att den strängare delen av kritiken på den tiden karaktäriserade som 'smuts' all litteratur, som icke handlade om domkyrkor, syrener eller kungliga personer.»

övertygelsens styrka och dessutom en mogen syntetisk klarhet, överraskande för den 21-åriga författaren. Efter att hava anfört de ord av Balzac, vilka han nedskrivit i en anteckningsbok och som tidigare citerats, fortsätter Levertin:

Samtidigt som tidens skriftställare mer och mer bemöda sig om att förklara människorna och tingen utan att erkänna någon deistisk makt över dem, samtidigt som alla hävdvunna regler för ens görande och låtande av tidens filosofer oförskräckt upptagas till en skoningslös granskning, för att ett så stort spelrum som möjligt må lämnas åt individen, hava de nyupptäckta, med allt starkare och starkare bevis styrkta ärfthhetslagarna i betydande mån höjt ens ansvar mot andra.

Huru tomt och haltlost blir då icke de ortodoxas påstående att den från samtidens religiösa åsikter frigjorda människan blott skulle känna sig manad att följa sitt sinnes nycker, när plikterna mot alla dessa tillkommande, vilka i en ändlös, lång kedja äro knutna vid oss, vilkas väl eller ve beror på oss, nödvändigt tvingar oss till en allt mera skärpt stränghet mot oss själva.

Vilken uppenbarad eller rationalistisk religiös åskådning kan lägga strängare och rättfärdigare krav på sina anhängare, än denna lära om att på individen vilar ansvaret för släktet? Och om detta tema handla i viss mån tidens alla i tidens egen anda skrivna verk; i många tycker man sig till och med på spridda ställen se namnen på evolutionslärans förkämpar, hallucinerande för en i marginalen.

Med denna teori till rättesnöre skrev de sista decenniernas störste romandiktare sitt fasansfulla stora nutida epos *Les Rougon-Macquart*, och om detta ämne handlar också de sista decenniernas störste dramaturgs hemskaste tragedi.

Så går något av den djupsinniga grekiska ödestragiken igen i modern form, och Osvald blir icke blott en levande Nemesis för fru Alvings skuld, utan även en personlig, en oblidkelig och oändligt samvetstyngande anklagelseakt mot alla de många, många, vilka nu klarare än någonsin torde inse sanningen av att »fädrens skulder straffas på barnen in i fjärde och femte led».

Och detta är det som gör Gengångare till Henrik Ibsens modernaste och mest storartade drama, som låter alla dem, vilka omfatta åsikter befryndade med skaldens, betrakta ett uppförande av denna pjäs nästan som en stor offentlig bekännelseakt.

Här är icke platsen att tala om Gengångares betydelse som ett konstverk; om dess stora och oförgätliga förtjänster i detta av-

scende är för längesedan tillräckligt ordat. Man behöver blott erinra om en sådan omständighet, som att däri ej förekommer en enda personlighet, som icke är ny, självständig och helt karaktäriserad, att däri icke gjorts ett offer, om än aldrig så litet, åt traditionellt schematiska fordringar. Ej heller är det mödan lönt att inlägga några gensagor mot dessa »moraliska» domare, vilka i sin dygdiga harm korsa sig över mästarens verk . . .

Meningen med dessa rader är blygsammare, är blott att påpeka, att med Gengångare gives den klaraste och distinktaste proklamation av det mesta av det som den generationen tänker, känner och tror på, som någonsin på någon scen förekommit.

Sin första större recension publicerar Levertin i andra häftet av *Ur dagens krönika* för 1883. Den gäller Gustaf af Geijerstams berättelser. Sedan han karaktäriserat bokens grundstämning, säger den tjuguetårige kritikern till försvar för den dystra uppfattning, som genomgår den:

Det finns så många sjukdomar, kroppsliga och andliga, som gå förhärjande och dödande som smittosamma farsoter över tidens motståndssvaga människor, det gives så oändligt mycket sjukt och förkrympt, hur är det då möjligt, att en nutidsförfattare kan bliva annat än en läkare, vilkens plikt det är att gå fram till sjuksängarna, oförskräckt sondera krämporna och söka finna hjälpmedlen. Trubadurernas tid är förbi, ångans och uppfinningarnas tidevarv har icke råd att hava en lyxlitteratur för dess egen skull. Alla de stora sociala och mänskliga frågor, som förut i årtal sysselsatt de enstaka, de lärda, grubblarna, reformatörerna, rycka nu, som aldrig förut, människornas stora flertal in på livet, och har en författare högre mål än att bliva genomögnad för att fördriva en tråkig eftermiddagsstund, så har han intet annat val än att ställa sig bland andra arbetare och söka i sin mån vältra framåt de Sisufusblock, som fördom och okunnighet lagt på mänsklighetens väg. Därför att det ligger där så många hejdande stenar, så många tröga, svårörliga berg, som se ut, som de aldrig skulle kunna rubbas, tvingas ingenjörerna att underminera och det kalla förnumstiga kritici, som ägna allt gammalt en blind fetischdyrkan, nihilism, lust att riva ner idealen.

Han berör vidare med säker iakttagelse inflytandena från Ibsen, Kielland och Elster, prisar skildringen, men klandrar mycket psykologin, särskilt i den berättelse, som ju ville vara bokens bärande.

Det är med anledning av denna kritik, som Geijerstam, vilken icke förut känt dess författare, söker Levertins personliga bekantskap.

Nästa häfte av tidskriften har åter ett bidrag av Levertin: »Alexander Kielland. Några anmärkningar med anledning av 'Gift'.»

Entusiastiskt skildras intrycket av Kiellands första bok, dess omedelbarhet, dess övertygande klokhet, »ehuru det icke var en sida, där det icke fanns något, som folk av alla åldrar och åsikter måste applådera, var det knappast någon, där icke något stod skrivet för oss, 'hommes de maintenance'». Främst var det dock den överlägsna, glatta, makalöst eleganta formen som bländade, denna form, som kan förklaras endast genom långvarigt förarbete i det tysta, »såvida man icke ville taga sin tillflykt till den numera med skäl mera misskrediterade hypotesen, att förf. var en av dessa utvalda, vilka utan angivna lärospån kunna handskas med språkmedlen som en skicklig biljardspelare med sina bollar». I sin romancykel har Kielland lyckats vida bättre än Zola, emedan han valt sig en blygsammare och alltså lättare löst uppgift — han har lyckats giva en hel avspiegling av nutida norskt liv. Han äger en stor självständighet, en »distingerad individualitet», om ock man kan finna spår av Ibsen och franska novellister. Han är »icke feminin nog till sin natur för att t. ex. som Jacobsen, Topsöe eller bröderna Goncourt, så obehindrat det är en man möjligt, röra sig med kvinnohjärtats av fina sensationer hemlighetsfullt hopspunna känslövävnad». »Gift» är, såsom Brandes sagt om något annat verk, ej blott en god bok, utan en god, en nobel gärning. — Hela denna tio sidor långa, litet formlösa uppsats är en substantiell studie över den norske författaren, de unga svenska realisternas förebild i så mycket.

Vi ha sett, att Levertin i sin artikel om »Gengangere» alldeles särskilt understryker dess frändskap med den antika ödestragedin. De grekiska studierna togo just vid denna tid huvudparten av hans intresse. Påskdagen 1884,

en månad innan han avslutat sin kandidatexamen, skriver han till Geijerstam, då i Paris, att han gläder sig att få se Antigone — som gavs på Operan med den av Levertin alltid högt beundrade Olga Björkegren i huvudrollen: »till hellenismen har jag en klockarkärlek, som intet biter på». Och med anledning av dessa föreställningar publicerade han den 23 april i Dagens nyheter en uppsats med titeln: »Hellenism. Några strötankar à propos Antigone.» Han utgår från den förutsättningen, att »misstroendet till antikens litteratur och konst numera snart sagt ingått i stora flertalet moderna människors medvetande». Det är ju icke underligt: litteraturen har ju förvandlats till en tidningsartad vehikel för sociala reformförsök, vi fanatiska nyttighetsivrare, som blott syssla med praktiska problem och jäkta efter nya sanningar, ha ju inga förutsättningar att förstå denna stränga, upphöjda skönhet. Men vad är det i den grekiska litteraturen, som så slagit an på de stora moderna andarna, en Goethe, en Shelley, en Swinburne? Jo, först och främst dess naturlighet och dess mänsklighet — den grekiska litteraturen är sådan den blott kan bli »hos ett folk som icke ansåg livet för någon sorts korrek-tionshusartad förbättringsanstalt för en mer eller mindre problematisk eftertillvaro, utan som en kraftig, härlig blomstring i fullt solsken». »Sunda och friska som dessa människors starka oljeglänsande kroppar voro deras själar, och de lyckliga, de kände ingen klyfta mellan det kroppsliga och det andliga.» Lidelserna, framför allt kärleken, skildras såsom dunkla naturmakter, vilka människan ej kan undgå och som döda dem, vilka trotsa deras järnspira. »Vi förstå icke huru hög, stor och majestätisk den Eros är, om vilken kören i Antigone sjunger:

Bland odödliga kan ingen din makt undgå.
Ingen bland jordens tidsbarn;
den, du fångar, rasar;

den Eros, som kommer Medea att begå mord på mord, som giver Hippolytos döden därför att han tror sig kunna

undgå hans makt och som låter Fädra maktlös digna ned under begärens piskande gisselslag...» Antigone är en av denna litteraturs största produkter. »Antigone har i Tyskland alstrat en hel litteratur av filosofiska och estetiska skrifter. Man har då rätt att tro, att stycket i sig självt är högst enkelt. Så är också fallet, och konflikten i dramat är gammal som världen. Eller är icke striden mellan det handlingssätt som individens samvete och religiösa plikter bjuder och den tillfälliga legaliteten given allt ifrån den tid det först funnits en styrande och en styrd med olika intressen och tänkesätt?» Antigone själv är en av de enklaste gestalter som dikten känner. Kan en kvinnokarakter tecknas skönare än genom den enkla raden: »Ej föddes jag att dela hat, men kärlek blott». Intet mystiskt överspönt gör henne till martyr, nej, klart och utan tvekan handlar hon. Den religiösa plikten har blivit en del av henne själv, och hon lyder den oreflekterat, emedan hon är människa. Så framträder in i det minsta den uppfattning som karakteriserar antiken och som givit livet åt den stoltaste och skönaste maxim som någon tid alstrat: »Människa är jag och intet mänskligt håller jag mig främmande.»

Vi se, att Levertin i början av denna artikel med en viss ringaktning talar om de moderna åskådningarna i litteratur. Han framställer dem som fattiga, när de icke kunna förstå antiken, och om han själv medger sig höra till deras hyllare, så medger han på samma gång sin och de andras oförmåga att höja sig till det verkligt stora, d. v. s. hela riktningens oändliga underlägsenhet i förhållande till den sanning, den mänsklighet, den naturlighet, vilka karakterisera antiken.

Men några dagar senare är Levertin åter i full färd med att försvara realismen. Harald Molander hade publicerat och låtit uppföra sitt stycke »Vårflod», som innehöll ett angrepp på den moderna skolan, starkast koncentrerat i en figur, i vilken man på grundade skäl tyckte sig igenkänna Gustaf af Geijerstam, och Levertin, som fann satiren

plump och dessutom upprördes över anfallet mot sin då närmaste vän och anhängare i litterära frågor, sände en protest till Dagens nyheter. Redaktionen införde den med ett förbehåll: då författaren byggt på den förutsättning, att Molanders ståndpunkt i »Vårflod» betecknade ett avfall, anmärktes, att så vitt man visste, Molander egentligen aldrig tillhört den realistiska riktningens målsmän i Sverige.

Utgående från den nämnda förutsättningen, jämför Levertin Molander med Holger Drachmann, som ju kort förut publicerat »Brügge och Ostende», det våldsamma angreppet mot realismen och Georg Brandes. Båda dessa omvändas argument förefalla honom lika dåliga. Molanders tendens är, så vitt denna kan skönjas ur det töckniga stycket, att en man skall bli »karl för sin hatt» och att en kvinna »skall bli mor» och uppfostra sina barn (varvid hr Molander tyckes med uppfostra mena detsamma som smörja upp); men detta är nu egentligen icke något nytt och har ej jävats av den moderna realismen, som dock vill att också kvinnan skall bli »karl för sin hatt»... »Styckets egentliga spets,» fortsätter Levertin, »är dock riktad mot de realistiska författarna och som representant för dessa nya skadedjur står Gustaf Wolff, en framfusig, karaktärslös skrävlare, som är egoistisk upp över öronen, slår omkring sig med slagord och i samma ögonblick gillar en sak praktiskt och ogillar den teoretiskt (d. v. s. i sina böcker)... Hr M. kallar alla, som omfatta de nya tankarna, för frasmakare och uppmanar dem att hålla sig vackert stilla och rätta sig efter det äldre folket, som är i kyrkorna om söndagsförmiddagarna...» Men hr M. liknar däri en del av högerpressens organ, att medan allt som stöter på frisinne, kosmopolitism och fritänkeri för honom är fraser, han icke känner några fosterländska och religiösa sådana. En motsatt uppfattning är dock icke mer sällsynt ens i Sverige, och vill hr M. göra någon s. k. »hjärtats och religionens opposition» mot vår tids hädiska ungdom, blir det nog något å la käringen mot strömmen... Efter att hava farit illa

fram med styckets litterära värde slutar Levertin med några personliga slängar: »Det enda hr M. genom 'Vårflod' uppnått, är väl att han blir följd med innerligt deltagande i Posttidningen nu, sedan han visat sig som anhängare av de s. k. gamla, goda, beprövade tänkesätten (idéerna av gammalt läder, säger Heine), nu, sedan han ödmjukt kysst den hand, som strök slutreplikerna i 'Furstinnan Gogol'.»

Detta utfall är i sin helhet icke alldeles lyckat, och trots att det framsprungit ur en omedelbar indignation, gör det ett märkvärdigt intryck av att vara tillkommet »invita Minerva». Levertin kände det med sig. Han skriver till Geijerstam: »Jag vet icke om du hört, att jag efter första representationen av Vårflod hade några ord i Nyheterna, vilka voro kanske väl häftiga och för vilka jag lidit mycken smälek, men hans pjäs upprörde mig i mitt innersta — den är likaså oklar som ignobel, och till när man hörde vad alla häruppe sade om Gustaf Wolff och en annan G—f, som jag håller så mycket av, kunde man bliva uppretad.» Geijerstam svarar med ett ogillande av Levertins artikel, och denne skriver därpå: »Skall snarast sända dig min lilla uppsats för att du må se, att jag varken brukat ordet avfälling ej heller så starkt som du betonar skrivit om att Molander i min tanke gjort en frontförändring. Eljes är jag enig med dig, kära vän, i att det var en förlöpning av mig att skriva uppsatsen. Det hade varit bättre, den blivit oskriven. Men hugget som stucket, ho är som ej förgått sig, så mycket mer som jag var nervös och sjukligt impressionabel de dagar jag läste Vårflod... Jag blir alltid så utomordentligt förargad, när man uppträder mot det politiska och religiösa frisinnet på en så oklar känslöståndpunkt (eller fras-ståndpunkt) som M. För resten skola vi ej diskutera stycket — det fick i sista häftet av Ahnfelt en sista avbasning av Fallström...»

Det var således icke så mycket Molanders anfall mot den realistiska litteraturen, vilket bragte Levertin i harnesk, som ej mer det, att han kände sitt frisinnas och sin

vänskaps känslor kränkta. Emellertid skulle han icke glömma den lilla fejden och motståndarens tillvägagående: när ett par år senare den lika hetsiga som lustiga pennfäktningen mellan Hjalmar Söderberg och Harald Molander försiggick (i anledning av den förres »Förvillelser»), gav Levertin den debuterande författaren sitt bästa understöd.

Efter välbeställd kandidatexamen tillbragte Levertin sommaren i lugn i Stockholms skärgård. Midsommaraftonen skriver han till Geijerstam, att han nu är »legaliserad fästman» d. v. s. förlovningen har eklaterats, sedan han visat sig kunna åstadkomma något. Han arbetar ivrigt på sina nya noveller och tänker på framtiden. Publicistiken och den fria litteratörens kall leker honom i hågen, och fadern rådfrågar äldre vänner om vad som var det bästa för Oscar¹. De uppmåna ivrigt till fortsättning av studierna; men helt visst är fästmöns inflytande det, som härvid blir avgörande. Liksom hon sporrat Oscar till hans första examen, så var hon ock, så länge hennes korta liv räckte, den som gav honom energi att sträva framåt till grader och befattningar, för vilkas uppnående han i enlighet med sitt temperament från början icke känt någon hänförelse.

I början av juni var han med om publicistmötet i Stockholm och »mycket i viften», såsom han skriver till Geijerstam. Han har från detta tillfälle antecknat några korta och kraftiga karaktäristiker av de mest framstående deltagarna; den svenska pressens historieskrivare skola kanske i framtiden ha nytta av dem.

På hösten skaffade Geijerstam sin vän arbete i Aftonbladet. Levertin började sin verksamhet som litterär granskare i denna tidning i oktober och fortfor därmed till våren 1885, flitigt dock blott under hösten 1884².

Hans första artikel bär titeln »En blick på Frankrikes nyaste skönlitteratur» och behandlar hela fjorton böcker. Talande om Halévys och Ohnets opposition mot natura-

¹ Medd. av prof. Warburg.

² En längre enstaka artikel från hösten 1885 skall senare omtalas.

lismen medger Levertin, att en reaktion kan vara behöfvlig mot åtskilliga av naturalismens överdrifter, men en verklig reaktion har »något av det orättvist förbiseddas livskraft i sig», och det skönjes ej i dessa böcker. Daudets »Sapho» finner han svag i den psykologiska analysen; Zola påpekar i »La joie de vivre» djuptänkt, vilket storartat mysterium livet är, och Goncourts »Chérie» låter en med vemod tänka på, att detta galleri av sjäfulla kvinnor, som bröderna G. fulländat »med målaren de Nittis träffsäkerhet i det yttre och sin egen ojämförliga psykologiska finhet i det inre» nu är avslutat. Maupassant berömmes för sin fasta och klara stil och klandras för att ensidigt syssla med det sexuella. Men de högsta lovord ägnas dock Jules Vallès' cykel »Jacques Vintras», »som torde tillhöra det friskaste, mest energiska, livfulla och kyska, som på länge författats i Frankrike¹.» Till slut behandlas några diktsamlingar.

Varken i denna eller de följande artiklarna ger Levertin någon egentlig estetisk trosbekännelse. Dock äro här alltjämt inströdda uttalanden, vilka kunna tjäna till ledning vid bedömandet av den unge kritikerns utvecklingsgång.

Anmälände G. Nordensvans »Skuggspel» talar Levertin om »faran av den benägenhet en del av skolans representanter hyser att göra allt till ett klemigt miniatyrarbete med stämningar och små situationer, ett petigt ciseleringsarbete, som lätt blir till blott och bart idéfattigt accessoarmåleri». På tal om Coppées berättelser, som han mycket berömmar — liksom förf:s hela produktion — säger han något, som det kan vara intressant att jämföra med hans tidigare lovord om Dickens: »Att gå ifrån en fransk eller nordisk nutidsroman till en engelsk är som att efter ett eldigt samtal i *agitato* med en ung man eller en intressant kvinna i trettioåren begynna en dålig, kältande, ihållande konversation med en sladderaktig gammal tant eller lyckligast en beskedlig gammal onkel. I förra fallet liv, glöd — flam-

¹ Den har emellertid knappast levat längre än författaren, som dog 1885. Omdömena om honom äro för övrigt mycket olika.

mande eller undertryckt — koncentration, argument, som korsas likt eggvassa värjklingsor, i senare ytterst vidlyftig monoton, omsägnings, omsvep, parenteser, mer eller mindre djup reflexion — och mycket bonhommie.» Han rekommenderar dock även översättarna att mer noggrant följa den moderna tyska litteraturen — t. ex. »två sådana första rangs storheter som Franzos och Keller», men yrkar likväl, apropå Ecksteins roman »Prusias», att Flauberts »Salammbô» skall försvenskas. — Zolas »Thérèse Raquin» jämför han med andra: »en sådan vild energi, en sådan brutal obarmhärtighet i framställningen, att man måste vända sig till den samtida litteraturens mest upprörande skildringar i samma väg för att hitta några jämförliga motbilder: till Raskolnikoff eller Martin Chuzzlewit — man måste gå tillbaka till Edgar Allan Poe för att återfinna en stämning, så bräddad av intensiv hemskhet.» Analysens otroliga skärpa och följdriktighet, säger han, spänner intresset, oaktat personerna ofta äro viljelösa automater. — Den dramatiska bearbetningen höjer sig ensam över allt det skematiska i fransk dramatik. »Le ventre de Paris» kallas tröttande men märklig och storartad. Levertin är full av beundran för Zolas »underbara förmåga att återge alla sinnesintryck» — huru tydligt än boken lägger i dagen sin författares »lust att i oreflekterad materialism vända sig från allt spekulativt till livets mest faktiska och reella sidor». Mot Goncourt'ernas numera glömda bok »En 18—» är han ganska sträng: han klandrar den spröda handlingen, bisarrierierna, den outhärdliga stilen, ställd på att väcka uppseende, »en stil som är oroligare än en sats av Chopin och mera ojämnt hopfogad än en rapsodi av Liszt, belastad med ord, växelvis hämtade från gat- och artistlivets ögonblicksspråk, växelvis från salongernas mest överdrivet fin-nyanserade konversation». — I en anmälan av Huysmans' »À Rebours» kastar han en kort återblick på dennes tidigare produktion, men uppskattar alls icke den nämnda romanen såsom senare¹, utan kallar den en epigon

¹ »Diktare och drömmare.»

av »Tentation de St. Antoine» — »detta nutidslitteraturens färgrikaste, mest storartade anlagda novell-verk, där Flaubert skildrar hela mänskligheten¹. Catulle Mendès' »La légende du Parnasse contemporain», ger Levertin tillfälle att tala om parnassien'erna och han skriver med anledning därav ett lovtal över formen: »så länge man ännu använder konstens former till hölje för sina tankar, är det visst och säkert, att den form, där orden stå fasta och säkra som de små bitarna i ett mosaikarbete, skall längre bära sitt innehåll av tanke, än den, där allt är svävande som dimmor eller utslitet som den 'blötta och stötta skinnpälsen'. Då kommer ju också de parnassiska skaldernas huvudregel till heders — de ur Gautiers världsberömda dikt över konsten lånade program-raderna:

Oui, l'œuvre sort plus belle
D'une forme au travail
Rebelle.»

Det kan vidare förtjäna citeras vad Levertin säger om Holger Drachmann, hans förebild från Dybbölsdikterna i Concordia. Han anser nu att just »Derovre fra Grænsen» icke bort översättas, emedan där är »så mycket barnligt och halvtänt»: sådant som diatriben angående monumentet över de »segerrikt fallne» lämnar andra än danskarna kalla. Levertin visar, att han känner hela Drachmanns produktion, och han bedömer honom särdeles förnuftigt. Och sist ett par ord om hans kritik av vännen Tor Hedbergs andra bok »Johannes Karr», som han ägnar en mycket objektiv granskning, på samma gång han redan ger råd som en gammal litterär auktoritet: »Det som ännu felas T. H., är framför allt detta utförandets lust och liv, som giver sidorna fart och orden rytm. Det är något torrt och tungt i hans böcker, och hans framtidsuppgift måste vara att till den duktiga framställningskonst han äger, söka

¹ Han fortsätter: »Det är samma skillnad mellan Flauberts och Huysmans' melankoli, som mellan den stora pessimismen, den indiska, Schopenhauers pessimism, och den flacka återklang därav, man dagligen hittar i moderna arbeten.»

förvärva sig mera färg i accessoarmåleriet och mera lyrisk glöd i känslolivsteckningen.» Här är man långt ifrån den partiska vänkritik, motståndarna ständigt förebrådde det »unga Sverige» att utöva.

Det som i dessa kritiker frapperar är bemödandet att gå till böckernas kärna, att ställa dem mot bakgrunden av andra, att bedöma fullkomligt partifritt och säga sin mening rent ut. Och dessutom den förvånande kännedomen av nyare litteratur. Ej blott skandinavisk och fransk, utan också tysk, engelsk, rysk (Turgenjew: »en författarsjäl, så finkänslig, djup och äkta patricisk, att litteraturhistorien ej kan uppvisa något motstycke»), och ungersk (Maurus Jokai, vars tidigare översatta arbeten utövat »en egendomlig pittoresk tjuvningskraft» på honom). Han hade, trots examensstudierna, icke upphört att läsa allt som kom i hans väg, och redan nu har detta givit honom vida perspektiv över litteraturen. Särskilt tyckas emellertid de franska författarna, och ej blott naturalisterna, sysselsatt honom, liksom andra av hans generation¹. Om Balzac, Flaubert, Zola och Merimée innehåller hans anteckningsbok en hel mängd reflexioner.

I brev till Geijerstam underhåller han sig företrädesvis om skandinaviska författare. Än så länge räcker hans förtjusning för Bååth, och han vill »rysligt» gärna skriva en uppsats om honom, som Geijerstam ärnar placera i någon fransk tidskrift; det blev visst aldrig något av. Tor Hedbergs nyutkomna första bok »Högre uppgifter» kallar han »en redbar, ärlig verklighetsstudie utan allt braskande och utan allt försök att tro att man intager en 'självständig ståndpunkt' därför att man går tillbaka till en gammal». Ola Hansson — »av vilken några överdådigt skrivna miniatyrer stått i Illustrerad tidning» — har utgivit dikter, vilka »äro för mycket berörda av Bååth»... Ernst Ahlgrens första noveller betecknas såsom »mycket underhaltiga». — Med anledning av något Geijerstam skrivit om skolor

¹ Hellen Lindgren anbefaller uttryckligen i Geijerstams revy 1886 den franska romantiken.

i litteratur och som han ej kan gilla, säger Levertin: »Nog hava Gjellerup och J. P. Jacobsen individualitetsolikheter i så hög grad som tänkbart, fast de höra till samma skola. Individualiteten i litteratur beror väl egentligen på temperamentet, ej på åsikterna.» — Han indignerades över att Aftonbladet samtidigt anmäler Bondesons Allmogoberättelser och Zolas »La joie de vivre», »så att man kunnat tro, att B. var en överlägsen skribent och Z. en omoralisk stympare». Härmed är ju icke något ont sagt om Bondeson, men att denne verkligen var en »överlägsen skribent», det anade Levertin icke. Personligen hade Bondeson dock på honom gjort intryck, när de en gång flyktigt träffats¹.

De skönlitterära sysselsättningarna vilade heller egentligen aldrig, trots examensomorgerna och den rika lektüren bredvid. Visserligen är det först på sommaren, Levertin ordentligt tar itu med den långa första berättelsen i »Konflikter»: »själv skriver jag mycket, men är ej riktigt klar på min stora historia» säger han i ett brev till Geijerstam midsommaraftonen 1884. Men han har dock under vinterns lopp icke låtit fantasin förbli överksam. »Evoi» i den nämnda samlingen är en direkt avläggare av de grekiska studierna, och till mer än ett kapitel i den första långa berättelsen förekomma utkast, som säkert äro nedskrivna under föregående höst och vinter. Men från denna tid härröra också några små berättelser och stämningsbitar, som efter hand publicerades, men av vilka blott en, den vackra skildringen »Stockholm vaknar» — Aftonbladet 1884 — sedermera omtryckts i de samlade skrifterna (»Ungdomsnoveller»). En liten berättelse, »På brölloppstripp», stod först i den danska Nationaltidende, redan på våren 1884, och infördes följande jul i kalendern Svea för 1885 — det första bidrag Levertin gav till denna kalender, i vilken han sedermera blev en så flitig medarbetare. Det är en lätt och trevligt skriven situationsbild från södern, där ett nygift par möter en vän,

¹ I en anteckning heter det: »Bondeson har ett makalöst, karaktäristiskt och godsint bondansikte.»

som naturligtvis hos den unga frun framkallar ett ögonblicks förnimmelse av att det just är honom hon bort gifta sig med, och icke med den sömnigē pastorn, hon har vid sin sida. Skissen är ett minne från färderna vid Rivieran; den har, såsom så många av Levertins — och den unga skolans — liknande alster icke någon upplösning, liksom den icke har någon handling. Men stämningen, i vilken den utmynnar, är talande nog. — Från samma tidiga år härrör vidare en annan skiss, »Fest», i Julkvällen 1884. Den har en psykologisk och social innebörd, som förtjänar uppmärksamhet.

Det är en skildring av segelsällskapets fest med illumination och fyrverkeri, målade med massor av adjektiv, som för resten breda en stark och präktig färg över det hela: »Raketerna knallade och smattrade, genomskärande luften som guldglänsande eldpilar, sjödykarna morrade och fräste i vattnet, liknande förgyllda igelkottar, blänkfyrarna färgade hållar och vatten i bjärtaste rött och ljusaste grönt, och bengaliska eldar brunno fram vid stränderna, medan mörka skepnader doko upp i de brokiga skenen som spökaktiga gastar. Men högt uppe i skogsbackarna lyste tjärtunnornas blosslika lågor fantastiskt som bivuakerande rödskinnns lägereldar. Upplysta av massor med kulörta lyktor, tittade villorna fram i sin gröna infattning som Tusen och en natts skattuppfyllda fecripalatser, ur vilkas moriska fönster smaragderna lyste grönt, granaterna rött, ametisterna violett och opalerna gult.» — På lustfararbåten står ett ungt par; han har druckit för mycket, han bär sig illa åt, sätter sig på repet över räddningsbåten, ramlar slutligen i den, hon för honom till rökrummet, där han handlöst faller ner på en soffa. Hon är upprörd i sitt innersta, men behärskar sig, tänker vemodigt på dagens förlopp, huru hon bett honom vara försiktig och huru han snäst av henne. Hennes kinder bränna, hon känner sig förfrysa ända in i själen. Hon ser ut över havet, letande efter »en makalöst skön, skär nyans, som hon många gånger sett i sina drömmar — ungmöförhoppningar

skära färg, finare än morgonrodnaden, finare än solnedgången, den vidunderliga färgen, i vilken jungfrudrömmarna om kärlekslycka och hem äro vävda». — Det är ett mycket gott psykologiskt uppslag i denna bit, endast något patetiskt utfört, men detta patos är varmt och innerst känt. Detta rent nordiska motiv: den unga hustrun av god familj, som måste lära sig att se sin man mer eller mindre drucken, är föga använt i litteraturen — kanske emedan det, såsom alltför vardagligt, icke ansetts hava något psykologiskt intresse!

I slutet av 1884 framträder i kalendern Polstjärnan åter en liten berättelse med social innebörd, vilken kort därpå, översatt från manuskriptet av O. Borchsenius, publicerades på danska i tidskriften *Den ny Tid* 15 januari 1885. Den heter »Knall och fall» och skildrar en gentil och äventyrlig stockholmsk affärsmans extravaganser, med vilka han slår blå dunster i samhällets ögon, tills budet om den oundgängliga kraschen når honom mitt under en storartad fest på hans villa. — Hit hör slutligen en liten halvlyrisk skiss med titeln »Czardas», som ej publicerades förrän 1887, då den stod i *Julrosor*: en 35 års dam, som besluter att draga sig tillbaka från världsvimlet och de erotiska äventyren och håller en avskedsmiddag på Hasselbacken för sina vänner, innan hon förflyttar sig till landet, men om ett år fått nog. Titeln härleder sig av att den ungerska musiken under middagen görs till stämningens medelpunkt och skildras i en rytmisk och nästan rimmad prosa.

Slutligen ha vi planer till en del smärre berättelser, det utkast, »Ensam», som ovan citerades, samt skelettet till två stora romaner¹.

Den ena av dem är byggd på en verklig tilldragelse, inträffad i Göteborg: en ung man, som förälskat sig i en varietésångerska, vill gifta sig med henne, men då alltför

¹ Det är svårt att med bestämdhet säga, vilka av Levertins många otryckta ungdomsdikter falla under denna period. Dessa äro i alla fall få och skola senare behandlas i samband med de övriga.

stora hinder uppresa sig däremot, skjuter han sig en kula i hjärtat. Detta vill nu Levertin brodera ut till en psykologiskt-social studie i den realistiska riktningens sedvanliga stil. Till innehållet i åtta kapitel har han gjort antydningar. Hans hjälte är ärftligt belastad — modern är ytterst excentrisk och blir galen, när fadern gör konkurs och får slag — han kämpar mot ekonomiska svårigheter, allt medan ungdomen pockar på sin rätt, han blir student men tvingas taga plats på ett kontor; en liten flirt med principalens

Oscar Levertin vid 22 år.

dotter, som håller av honom, stör ett ögonblick det ännu platoniska förhållandet till sångerskan; en konfrontation inträffar på en basar, där han uppträder med den sistnämnda; kamraterna söka varna, men passionen blir allt häftigare; på en bal i Innocencen synes en uppgörelse vara ämnad att ske med fröken Marie-Luise, som tröstar sig med officerskurtis . . .

Det är tydligen till denna roman, som »Ett begynnelsekapitel», publicerat i Geijerstams revy »1885», hör. Det börjar med en scen på en varieté, vars förnämsta stjärna är Edith Moore, vilken sjunger engelska visor och

ser ut som en snäll och oskuldsfull flicka¹. Där skildras interiören, scenen, där Edith uppträder jämte en man »med Kainsmärket från ghattot tydligt utpräglad i sitt bekymrade, fårade ansikte»; »läktarna, i vilkas loger företrädesvis familjer eller enstaka ungherrar höllo till, i sällskap med sina älskarinnor(!)»; publiken nere i salen, som stöjar under mellanakterna, och några studenter, som resonera — Berger, Hjelm, Lind, Bäfve, representanter för olika studiegronar och olika grader cynism. Berger gör dock ett undantag för cynismens vidkommande; han är svärmisk, han idealiserar Edith, han längtar efter henne eller någon annan, och på vägen hem i den stilla natten omsvepes han av ett oändligt kärleksbehov. Det är åter Oscar Levertins egen pessimism och ensamhetskänsla, som flödar ut i denna stämning:

Och där han vandrade fram besinningslöst, tyckte hans överspända tanke, att den nattliga stillheten bröts av tusentals svärmar med älskogsord, vilka dallrande av ömhet snuddade förbi hans överretade öron och fyllde den tunga luften med halvhöga viskningar om kyssar, smekningar och famntag utan ända. Ett silverskirartat nät var det, som fintrådigt och lätt gick genom hela den sovande staden, band stadsdel vid stadsdel och kvinna vid man, och det var icke ett hus, om än så långt borta, dit icke en glittrande maska löpte in. Och budskap korsade budskap i den andlöst tysta sommarnatten, budskap från sovkamrar, där arbetslamporna släcktes och uttröttade hjärnor sände ett sista godnatt — nog visste de till vem — budskap från alkover, där fina kvinnohuvuden slumrade mot mjälla armar, och upplösta hårflåtor smekte blottade skuldror, medan ägarinnorna själva å halvdunkla drömstigar, slingrande, fördolda stigar, där luften var varm, och det doftade starkt av lind och jasmin, skyndade dem till mötes, vilka de icke under dagens nyktra solskenstimmar fingo ägna sin tanke...

Mitt genom denna korseld av kärlekshälsningar, som glödande foro genom luften, tyckte Berger, att han ensam gick, utan att en enda länk i kedjan nådde honom. Men därför kunde det icke heller klinga för hans öron så där mystiskt, klockrent och fint, som det gör, när någon i fjärran tänker med kärlek på en. Nej, det kunde det icke, Gud, nej, ty ingen ömhetsbräddad tanke sändes honom i den nattliga stillheten från läppar, som skälvde,

¹ Det är kanske skäl att påminna om, att detta utkast skrevs ett halvt årtonde innan Drachmanns »Forskrevet» utkom.

och i ingen kvinnodrom blev han fannad, smekt av vita händer... å, var det icke så att man kunde gråta blodstårar åt det...

...Tanke förträngde tanke. Bild flög fram efter bild i en fantastisk, förvirrad fart, som vilda jakten genom vargklyftans skogskrönta klipphöjder, och det kändes som en verklig lisa, då hans fantasi äntligen stannade vid Edith Moore. Men det var icke chansonettsångerskan han såg, icke den sminkade varelsen, som blottad utställde sig till salu i lampljusets oäkta dager, nej en annan kvinna var det men med hennes drag, en annan kvinna, fin och skär, en älsklig ung kvinna, som han tyckte sig hava känt allt sedan sin barndom... Och hur höll han icke av henne, icke stormande, lidelsefullt, som då man i feberglöd kastar sig i stoftet för en firad skönhets triumfvagn, icke i frimodighet och solskensglädje som de sunda och lyckliga, för vilka livet är lust, nej med en pryglad hunds ödmjukhet tillbad han henne. Omanligt, slaviskt, lik en lytt, lam stackare med gråten i halsen tigger om en allmosa, lik en ångrande syndare på knä traktar efter en himmelsk nådegåva, så höll han av henne, älskade henne med den skröpliges tungsinthet, vilken trånsjukt sträcker ut armarna efter kärleken, men icke mäktar fanna den...

... han somnade med en oredig föreställning om, att han låg utsträckt på en gräsmatta under ett tätgrenigt lövvalv och såg på strömolnen, som dansade över himlen. Men bäst han låg där, kände han, hur en rund arms fasta hull stödde hans nacke, hur en svart lock sammetsmjukt gled över hans kind — medan bina surrade sömnigt i lindkronorna.

Allt i den slummertysta, drömtunga sommarnatten.¹

Av det övriga är endast en ringa del skissartat utförd. Där finnas några försök att teckna huvudkaraktären som sjukligt vek och idealistisk, där ges en bred skildring av »Basaren på W 6», med åtskilliga typer, såsom följande, vilka närmast förefalla tagna ur någon fransk roman:

Fru F.² är vacker med den koketta mössan på det fina huvudet. Bysten är fin, axlarna något högt uppdragna, flickaktigt skälvand,

¹ I en broschyr »En mot tio» av pseudonymen Carl Carlsson, där alla uppsatserna i »1885» upptagas till granskning och bemötande, heter det om Levertins bidrag, att tavlorna äro tecknade med mycken åskådlighet och natursanning, men lämpligheten att teckna »dylika tavlor av erotisk tränad» betvivlas, ty »just emedan de äro tecknade med obestridlig talang och målade i lika sanna som glödande färger» göra de »ett särdeles starkt intryck».

² Personerna bära till en del namn, som tillhörde existerande individer, dem Levertin tänkt sig såsom modeller. Detsamma är förhållandet i många av hans utkast.

men höfterna äro starka, fasta. — Hennes litet trånsjuka ögon föra en liten flirtationskurtis med en ung löjtnant... Fru L. är en wienerska (sic) med svarta ögonbryn, vita kinder med poudre de riz, fyllig torso och långa, skära, ringprydda fingrar. Hon är skådespelerska, och en mängd beskedligt folk, vilka annars pläga betrakta henne på avstånd genom kikare, njuta av att få tala vid en aktris — besynnerlig lust hos kälkborgare. Greve C., den gamle rouén med håret benat i nacken och lystna blickar under matta ögonlock pratar med fru S., en liten täck brunett med stora, väckta ögon, klädd i päls med en rysk pälsmössa på det fina huvudet.

I morgon då, säger han.

Hon nickar jakande med ett halvundanskyt småleende i högra mungipan och låter sin behandskade hand länge vila i grevens...

Constance, baron Gullklos nya mätress med en stor Rembrandts-hatt över svärmande ögon och sinnlig underläpp, låter servera sig kaffe av baronessan Gullklo — det fnissas runt ikring. En attaché böjer sig mot en annan fru i kaféet och viskar henne några ord på franska i örat. Hon söker skrattande taga en litet förnärad min på sig och slår på markisens gants suédois med sin solfjäder av elfben...

Kaféet är som en bit ur ett harem... det talas franska... Ryskt térum, doft av rykande té, fina parfymers från damernas toaletter, man trängs mot mjuka kroppsrundningar... Ett stänk av sensualité i det varma rummet mellan uringade, bisartt klädda damer och herrar.

Naturligtvis är allt detta ironiskt ställt i kontrast mot basarens ändamål: för de fattiga.

Där är vidare ett fullt utfört kapitel: »Innocence-orden», vilket sedermera, omarbetat, använts för »Konflikter»¹ samt en antydan om hur författaren tänkt sig slutet: När självmordet försiggått, äro några av den dödes vänner tillsammans. En av dem klär sig till en bal, som han ej kan försumma, emedan en överordnad bjuder; en annan skall på ett kalas, där han hoppas bli presenterad för en aktris i den lättare genren. »Bergegren (den hygglige) hör samtalet, vämjes, går så till sig — skymnings-scen i fönstret... slutar med att han tycker livets yttringar, järnvägarna, spårvägarna etc. så förbannat fånigt —

¹ S. 183 ff.

beskrivning på gaslågorna som tändas, ljusen i fönstren och bekymrens skuggor.» Den vemodiga aftonbilden är på ett annat ställe utkastad:

Men därute hade en tidig aftontimmas skymning sänkt sig över den tungsinta staden, sänkt sig svårmodig och mörk. Under den låga, neråtsläpande himlen, som i färger föga skilde sig från rökpelarna, vilka i tunga, gråsvarta moln vältrade upp ur husens skorstenar, hade aftondunklet utbrett skuggornas tunga, veckrika vävnad.

I det andra utkastet, vilket helt enkelt kallats »romanen», är huvudpersonen en ung flicka vid namn Edith, som gifter sig med en prosaisk grosshandlare. Personförteckningen i utkastet är intressant genom att där åter antydes, vilka som stått modell för figurerna. Utfört är ett kapitel, en kärleksscen mellan Edith och hennes beundrare Arthur Heap, vilken »ser upp mot henne med sina stora brännande bruna pupiller, trånsjukt längtande, kärlekskrankt bedjande: han betraktar henne oavtlåtligt, betraktar hennes fina huvud vilat mot soffhörnet, suger upp blicken från hennes grå ögon och gör ett överslag över hennes kropp, vårdslöst utsträckt på soffan». Den ömma scenen avbrytes av barnen.

I en liten skildring, »Vackra Dagmar», ger Levertin sin tribut åt de unga realisternas föreställning, att man, om man hörde till skolan, var skyldig beskriva en prostituerad och ett besök hos henne — scenen påminner om en motsvarande i Geijerstams »Erik Grane», som ju dock är av något senare datum. Färgen är starkt sensuell, liksom över huvud i alla dessa utkast det sinnliga elementet märkbart framträder.

För övrigt förekomma bland dessa övningsstycken en massa olika saker, naturstudier av den art, Levertin gärna inflikade i sina tidigare arbeten¹, ett utkast för den vackra slutscenen i stycket »Natt» i »Konflikter», anteckningar från spårvagnar, kupéer, restauranger, möten (särskilt ett präst-

¹ En av dem, en vinterstämning, är i starkt förkortad form använd i »Livets fiender» kap. VII.

möte) o. s. v. Levertin hade troligen av Zola lärt sig att det gick så till att författa, och han bibehöll denna vana att teckna upp vad som frapperade honom under hela sitt liv. Där finnes vidare ett litet utkast till ett proverb, »Damer emellan» samt några anteckningar om litterära och artistiska personligheter: »Fru Edgren är den som har mest causerieförmåga av våra vittra» — »Karl Gjellerup är lik Schiller. Hans ansikte är fint, hektiskt, näsan skarp. Munnen nervös, liten. Hans gestalt är spinkig, händerna små och fina. Han ser ut som en boklärd, talar stilla, återhållet, utan eld eller nämnbar verve. Det är något trött över hans veka stämma. Hans skratt är fint spirituellt, och giver liv åt hela hans ansikte. Talade med synbar förtjusning om ett besök hos Hæckel¹.» Om Herman Bang, med vilken han sammanträffat, då denne i början av 1885 gjorde en föreläsnings- och skådespelarturné i Sverige, säger han: »H. B. gör personligen ett eget intryck. Först stöter det groteska i hans nerkammade lugg, vitpudrade kinder och utstuderade klädsel... men sedan fattas man av medlidande med denna exotiska drivhusplanta, vill behandla honom som ett bortskämt barn eller en kvinna och röres mer och mer av den melankoliska självironin, som kommer till uttryck i hans tal. Han har den besynnerligaste raffinerade naivitet jag känner.»

En del filosoferande reflexioner över världens olika ting har Levertin också vid denna tid nedskrivit. Synnerligt djupa eller originella äro de icke. Här må ett par anföras:

Kvinnorna förmå bättre, när de älska innerligt, samman-smälta sina älskogstankar i en riktning än männerna, på vilka, trots deras kärlek, ett vackert ansikte lätt sätter tusende tokiga fantasier.

Äldre människor göra erfarenheter, yngre iakttagelser. Just därför, att livet ännu är så pass nytt och frestande, lockas de unga att noga sondera de minsta smådrag och taga konsekvenser därur.

¹ Jag vet icke, när Levertin först sammanträffat med den av honom mycket beundrade danske författaren. Möjligen skedde det redan 1883 i norra Italien; men i Köpenhamn råkades de helt säkert.

Känner ni ett sådant där sjuklingsskratt — krampaktigt, kort, avklippt redan vid början? Det innehåller så mycket, verkan av det skrattretande, minnet om eggande skrattsalvor — och så, dubbelt bjärt mot sekundens nervösa glättighet, erinran om det tröstlösa eländet som omspinner allt — hopplöst.

Han gjorde gärna gott i tysthet, men jag har en aning om att han ej skulle tyckt illa om att överraskas.

Slutligen något, som tecknar en stämning hos Levertin själv och kan jämföras med vad han yppat i den ovan citerade skissen »Ensam»:

Förfärens nätter. När man timme efter timme förgäves bidar sömnen och till sist ens hjärna arbetar som ett snurrande hjul utan att man förmår fasthålla en av de tusende bilder, vilka i förvirrad hast susa genom ens huvud, vilket värker som ett järnband med glödande naglar sattes in i tinningarna. Man har ingen Gud att förbanna — det är bland det värsta — intet annat än självmordstanken, som stirrar emot en med sina blänkande ögon från ett hörn av det svarta sovrummet.

Sådana stämningar komma då och då över honom i den känsla av vantrevnad och ensamhet han erfar. En gång har han i poetisk prosa satt in dem i ramen av en dyster vintereftermiddag, denna skymningstimme, under vilken han så ofta diktat svårmodiga strofer och om vilken han säger:

Det timman är, som bjuder sorgens vin
ur sina bräddade och bittra skålar,
med ängslans dissonans stör harmonin
och tungt i anlet, som förblekna, målar
sin smärtas märken och sin ångestmin.

Men vi påträffa också intima anteckningar om känslolägen och svärmerier, över vilka bilden av den han älskar gjuter ett skimmer av varm och stor lycka. »Det var härligt att gå ensam på natten med sin kärlek», så begynner ett blad...

Stockholm. — Litterär verksamhet 1883—1886.

Efter sin kandidatexamen stannade Levertin ett par år i Stockholm.

Föräldrahemmet bildade för honom nu som förut en uppfostrande och eggande miljö. I sin fästmörs familj åter lärde han känna den kärnsvenska borgerliga andan, liksom han ock genom sina promenader i gamla Stockholm, i vars mitt det Svanströmska hemmet låg, gjorde sig alltmer förtrogen med dess historia. Hågkomster och intryck från här tillbragta lyckliga aftnar är det, åt vilka han ger en så betagande form i dikten »Stockholmsidyll» i »Legender och visor». Hans kärlek till hemstaden och dess historiska minnen, grundlagd redan i barndomen, som vi sett, fick nu sin egentliga styrka och fördjupning.

Men även på annat sätt utgjorde dessa år ett viktigt skede i Levertins liv.

Hade han redan i Uppsala med iver sällat sig till kretsar, där de unga strävandena omhuldades, så fann han nu i Stockholm själva härden för dem och drogs till dess närmaste närhet. Han hade genom sina första böcker trätt in i realisternas led, och han mottogs nu personligen av dessa med utsträckta händer. Gustaf af Geijerstam, som i huvudstaden var ett slags ledare, presenterade honom för fru Anne-Charlotte Edgren-Leffler, vilken höll salon.¹ Han

¹ Ett minne från dessa tider är det, som återklingar i följande rader i Levertins uppsats om den svenska skönlitteraturen under Oskar II:s regering i Svenska dagbladet 1897: »En högväxt kvinna med ett ansikte, som utan att äga någon linjeskönhet, präglades

var själskriven i »kotteriet», som utom Geijerstam närmast bestod av Tor Hedberg, Hellen Lindgren, Per Staaff, Karl af Geijerstam — ingenjör till yrket, men varmt intresserad av litteratur och tidens alla frågor. Axel Lundegård och Ola Hansson voro tidtals med — isynnerhet under den tid, då Aftonbladet hade sin litterära period och ville samla de unga ikring sig. Några regelbundna sammankomster höllos icke, men man råkades alltjämt, diskuterade ny litteratur, byggde planer och utkastade idéer; man bildade ett högkvarter för den unga författarfalangen.

Flere bland dessa vänner voro ofta sedda gäster i den Levertinska familjen, särskilt bröderna Geijerstam, av vilka den yngre blev nära förtrogen till Oscars far, och där debatterades de litterära spörsmålen minst lika ivrigt som utom hemmet¹. Men samtidigt hade också de flesta

av en ovanlig livaktighet, rörelse och intresse, en kvinna, som jag alltid minnes talande med en kvick, lätt skorrande röst, den enda svenska jag råkat med möjlighet att hålla en litterär salong, ty hon var en konversationstalang av första rangen med en stor personlighets franka och frimodiga intelligens. Hon var intressantare som människa när hon talade, än när hon skrev böcker. Hennes noveller ägde med alla sina förtjänster ett vacklande mellan ren problemdiktning och människoskildring . . . men hon själv hade över sig en sällspord glans och frihet.»

Den salong, fru Leffler höll, bestod egentligen däri, att några personer beslutit komma tillsammans vissa aftnar och tala litteratur. Den kallades »Svältringen», emedan det ej skulle få bjudas annat än smörgåsbord med högst fem assietter, vilket dock senare urartade till supé med fem rätter. Sällskapet var icke alldeles exklusivt »realistiskt». Dit hörde visserligen fruarna Kerfstedt och Agrell samt G. af Geijerstam och G. Nordensvan, ävensom lyrikern Edvard Fredin och Oscar Levertin som någon gång sedd gäst; inen där kommo också andra, såsom Claes Lundin och filologen R. Geete samt senare till och med Viktor Rydberg. Denna »salong» upplöstes om någon tid. (Medd. av G. Nordensvan.)

¹ Det är om denna tid G. af Geijerstam påminner, då han i sin nekrolog över Wilhelm Levertin yttrar: »Allt ifrån den tid, då hans son själv debuterade som författare, blev det Levertinska hemmet en samlingsplats för alla de personer, vilka samtidigt med sonen arbetade inom andens värld. Utan all pretention kom man dit, man var som hemma hos sig, och det ovanliga inträffade, att fadern var vän med sonens vänner och umgicks med dem som med jämnåriga. Då 80-talets genombrott inom litteraturen kom, torde få med så stort intresse deltagit i allt vad då grämde eller entusiasmerade de unga, som denne gamle man, vilkens bruna,

av den »radikala klubbens» från Uppsala medlemmar överflyttat till Stockholm och till dem hade sällat sig andra meningsfränder; dessa unga, som främst voro politiskt intresserade, bildade den s. k. »Gropen», vilken sammanträdde en gång i veckan på Grand Hotell och dit också Oscar Levertin blev införd. Till denna krets hörde bl. a. K. Staaff, Artur och Ivar Bendixson, Kr. Settervall, Axel Bergström, Tor Hedberg, H. Santesson m. fl. och den har, trogen sina liberala ideal från dessa dagar, ännu fortlevat ända till de allra sista tiderna. Här fick Levertin lära känna den sociala och politiska bakgrunden för de strävanden, han så övertygat omhuldade. Här fick han lyssna till diskussionen om frågor, som lågo honom själv fjärran, men för vilka han hade ett rent mänskligt intresse, och han, liksom de flesta andra, drömde om att tidens ström skulle föra alla mot en stor social revolution, till vars förverkligande det också var den nya litteraturens främsta plikt att bidraga. Här deltog han i avhandlandet av dagens märkliga händelser, av vilka Giftasåtalet på hösten 1884 var den märkligaste och gav stark fart åt angreppen på reaktionen.

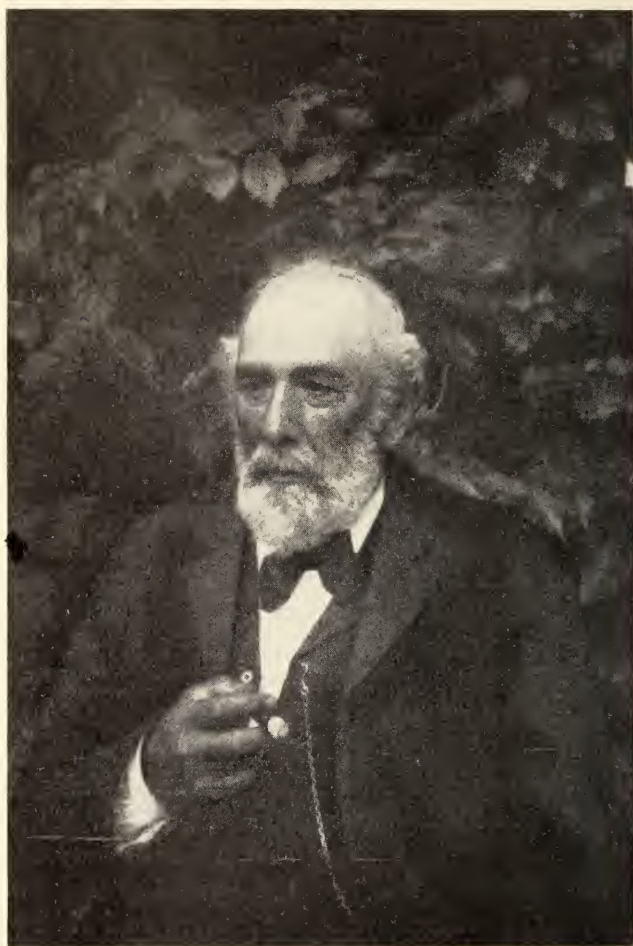
Uppfylld av allt detta, publicerar Levertin nu i Ur dagens krönika sin förut nämnda uppsats »Två generationer» och hänger sig för den närmaste framtiden med hela sin själ åt den litterära entusiasm, som sjuder kring honom i det unga lägret.

Redan 1884 ger Nils Erdmann ut sin bok »Modern realism», i vilken på ett inträngande och åskådligt sätt den nya riktningens teorier handläggas och dess förnämsta alster, särskilt i de skandinaviska länderna, granskas. Samtidigt analyserar och parallelliserar Georg Nordensvan i Ur dagens krönika »Det gamla och det unga». Geijerstam grundar 1885 en revy, som bär årtalets namn och är ägnad hans kottoris hjärtesak, och han samlar ikring sig med-

lidelsefulla ögon kunde uppenbara en ungdomlighet som endast få av de yngre i livet mäktat att bibehålla... Vi unga, åt vilka han skänkte sin vänskap, skola icke glömma varken hans förstående värme eller hans intelligenta kritik...»

arbetare även utom dess krets: Bernhard Meijer, som i sin tur i revyns första artikel »Vänner emellan» redogör för programmet, Robinson (Urban v. Feilitzen), Emil Svensén, Ellen Key, Georg Nordensvan — en av den svenska realismens tidigaste novellister med sin bok »I harnesk» och en av dess vederhäftigaste talmän i kritiken; i följande årgång »1886» tillkomma bl. a. Ernst Josephson och Branting. Ur dagens krönika fortfar att sympatiskt omfatta de unga och kan sägas vara deras huvudorgan. 1887 håller Geijerstam i Finland, Norge och Danmark uppseendeväckande föreläsningar om de litterära strömningarna i Sverige och trycker dem samma år i Helsingfors under titeln »Stridsfrågor för dagen». Och själva den skönlitterära produktionen! Endast från dessa fyra år äro Strindbergs »Giftas», »Likt och olikt», »Samvetskval», några häften »Svenska öden och äventyr», »Sömngångarnätter», »Utopier i verkligheten», »Tjänstekvinnans son I—III», »Fadren» och »Hemsöborna», Ernst Ahlgrens »Från Skåne», »Pengar», »Folkklivsberättelser» och »Fru Marianne», tre eller fyra dramer av fru Agrell, Bondesons allmogebertättelser och Bååths dikter »Vid allfarväg», fru Edgren-Lefflers »Ur livet», »Hur man gör gott» och »Kampen för lyckan», Geijerstams »Fattigt folk», »Erik Grane» och »Pastor Hallin», Ola Hanssons två samlingar dikter och »Sensitiva amorosa», Tor Hedbergs fyra första böcker, Axel Lundegårds novelletter och »Final» (med Ernst Ahlgren), Nordensvans första, märkliga »Figge» och tre novellböcker, Anna Wahlenbergs och Stella Kleves första böcker, från Finland Tavaststjernas första dikter och första stora roman »Barndomsvänner», m. m. Redan hinna utväxter bilda sig: »Realistiska berättelser av yngre svenska författare» stoltsera med bidrag som »Stackars Vanadis, verklighetsbilder ur de prostituerades liv, tecknade av Th. Th.», »Ungdomssynd», »Kaféstudier i Stockholm» och slikt, som genast sköljdes bort av glömskans flod, men är typiskt för huvudströmmens styrka. Och vid sidan av allt detta, den konservativa kritikens och den »allmänna opinionens» hårda motstånd...

Wilhelm Levertin.
Senare tid.

Sophie Levertin.
Senare tid.

Oscar Levertin läser och skriver med oavbruten flit. Hans recensioner ha visat oss, huru han gör sig förtrogen med allt han kommer över av modern litteratur från olika länder. Hans stora novell »Konflikter», på vilken han flitigt arbetat under sommaren, blir färdig i slutet av år 1884. Han har i den samlat alla anklagelser han tror sig kunna göra mot samhället, och han har gjort studier efter levande modell för den manliga huvudpersonen. Till denna berättelse lägger han fyra mindre, som han hunnit utarbeta himlen vete när och som dock säkert krävt mycken stilistisk möda. Och på vårvintern 1885 utkommer boken hos Albert Bonnier (där Oscars fader lyckades placera den) under den första berättelsens namn¹.

»Konflikter» uppmärksammades av pressen i vida högre grad än Levertins föregående arbeten: han var ju redan en känd och omtalad författare, av vilken man väntade mycket. Men omdömena voro i allmänhet förbehållsamma, delvis ganska stränga.

Den utförligaste recensionen stod i Svenska dagbladet och var undertecknad K. W—n, d. v. s. Karl Wåhlin, som troligen nu för första gången framträdde med en större uppsats. Den sysslar huvudsakligen med Levertins stil. Främst betonas inflytandet från Jacobsen — så vitt jag vet, är Wåhlin den förste, som offentligen framhållit detta. Den pompösa rytmen, rikedomen på målande adjektiv och letande efter sällsynta ord lämnar ej något tvivel om skolan. »Men var finnes hos L:s dovt och tungt bortrullande perioder den Jacobsenska fraserings härliga spänstighet? Var dessa vändningar, som ögonblickligt och med ljungeldens intensitet belysa omgivningen? Var i detta eviga enahanda det diktions crescendo och diminuendo, de stilens pulsslåg, som rycka oss med?» Man må icke förväxla denna droppstensgrotta med ett moriskt palats. (Här följa exempel på J:s och L:s stilegendom-

¹ En lustig anledning till en liten fest i hemmet gavs, då agenten för en champagnefirma (Clicquot), som nämndes i första berättelsen, sände upp till författaren ett par flaskor av sin ädla vara. Det var första gången det dracks champagne i familjen.

ligheter.) L. tror sig kunna framkalla färdiga bilder, i stället för stämningar, hos läsaren och hopar i detta syfte detalj på detalj; »som bullret från en turkisk orkester väller hans ordström fram i ohejdbar fart till dess allt är omtalat, allt utförligt beskrivet... Förf. har ej begrepp om vad perspektiv och klärobskyr i en skildring vill säga. Intet kan vara mera likt impressionism än detta målningsätt.» Psykologin betecknas som intresselös och »sjäslivmaniererad exaltation». »Trots allt,» slutar rec., »intresserar han mest som språkkonstnär. Ty visserligen vimlar hans skildring av befängdheter, visserligen pusta vi under blytyngden av hans stil, och visserligen har hans bok givit en oproportionerligt liten behållning i utbyte mot den ansträngande hjärnverksamhet, som dess genomläsande kostat; visserligen är 'Konflikter', trots mycken förtjänst i enskildheter, i stort sett förfelad, men en medelmätta misslyckas icke på det viset. Hr L. har ej nått sitt mål, men detta har berott därpå, att han tagit miste om vägen, ej därpå, att hans krafter icke räckt till.» — I Nya dagligt allehanda står en skarp, osignerad¹ artikel, där det bl. a. säges, att Kurt (i den långa berättelsen) är en narraktig varelse och Hedvig ämne till en äktenskapsbryterska, att stilen är av en olycksaligt frånstötande beskäffenhet — »hela kedjor av floskler, bilder, valda utan urskillning, konstnärliga ord och termer, med synbar ansträngning framletade ur alla möjliga slags vetenskaper, en svulst som skulle kommit Marivaux att baxnas, under det att det som gjort denna förf. ryktbar: en karaktärsmålning av utsökt friskhet, saknas — allt gör arbetet med att genomläsa O. L:s 'Konflikter' till en av de mest påkostade sysselsättningar.» — J. A. Runström i Göteborgs nyheter betecknar boken som en missräkning och säger, att den även i meningsfrändernas eget läger väckt blandade känslor. Greppet i den stora novellen är gott, men förf. har varit villrådig. De smärre berättelserna äro bättre lämpade för hans ordmålningar. Och rec. tillägger, att denna böjelse — liksom ett par

¹ Möjligen av C. Eichhorn?

berättelser i deras helhet och »förkärleken för sinnligt retande målningar» — visar, »att han i grund och botten är varken mer eller mindre än en äkta romantiker, som gärna efter sina strövtåg in på naturalismens flacka hedar... söker sig tillbaka till de mystiska stämningarna därinne i romantikens friska skogsdunkel med dess otaliga, underbart förtonande reflexer». Det galliska temperamentet, det må vara konstlat eller ej, skall svårligen tilltala någon svensk läsare, som vill se en svensk, vilken skriver för svenskar. — I Fyris' i vänlig ton hållna anmälan berömmas några situationsteckningar; en stämningens fullhet framträder, som visar, att förf. är mer lyriker än epiker. De fyra småkisserna stå över inledningsnovellen genom större allvar i uppfattningen och en mer vårdad framställning. Förf. har sin styrka i stilens rörlighet, i ordrikedomen och färgerna. Men det behöves större stränghet vid ordvalet, mera vård om språkriktigheten och mer dramatik. Dock är det en glädjande företeelse, ett ej obetydligt framsteg i den rikt begåvade förf:s utveckling... I Nya pressen (Helsingfors) prisar G. af Geijerstam, besynnerligt nog, romantiken i sin väns bok. — I den redan nämnda artikelserien om realismen i Sverige av Thebe¹ i Svenska dagbladet betecknas »Konflikter» även som ett stort framsteg. Alltså i rak motsats mot vad bladets bokanmälare tidigare sagt. »Den redan förut lekande och lätta stilen har vunnit en sällspord prakt och glans. Skada blott, att den förlorar vid närmare påseende. Det är ett ständigt fyrverkeri kring förf:s penna.» Exempel givas, och några »simpла och oegentliga uttryck» klandras. Dock är boken ett framstående stilistiskt arbete. Flere tavlor äro gjorda med en sällspord glöd och färg — skildringen av de ungas kärlek är på ett par ställen hänförande. Berättelsen »Evoi» röjer en praktfull stil och ett noggrant studium av antiken. »Som ett trappsteg till en docentbefattning eller som förspel till en lysande doktorsavhandling lämpar den sig utmärkt.»

¹ Jag har icke lyckats få reda på, vem som dolde sig under denna pseudonym.

»Gropen»
Från senare tid

Stående från vänster: Harald Sohlman, Kristian Settervall, Erik Staaf, Oscar Levertin, Gustaf Emil Didring,
Sittande från vänster: Karl Staaf, Gustaf Berggren, Artur Bendixson, Axel Bergström, Ivar Bendixson,
Tor Hedberg, Henrik Santesson.

— I Blänkaren, en tidning, som existerade en kort tid och utgavs av Kjerrman, skriver pseudonymen Styx under rubriken »Realism och koketteri, ett slags bokanmälan», om det sökta, onaturliga, begäret att lysa med språket. Förf. borde som Almquist betrakta modersmålet som en liten här, men där varje soldat är dygdig och tapper¹.

Viktigare än dessa tidningskritiker var F. von Scheeles omdöme i Ny svensk tidskrift. Denne anmälare hade ju tidigare givit Levertin mycket erkännande. Även nu är han välvillig, men rätt sträng. Han medger att de yttre situationerna äro skarpt iakttagna och säkert och kvickt återgivna och finner en snart sagt musikalisk virtuositet i stämningarnas uttryck; orden äro bättre valda och stilen mer vårdad än förr; det är så mycken stämning och så mycken elegans, att boken i det hänseendet intar ett framstående rum i den unga svenska vitterheten. Men stilistiska felgrepp störa, och »en viss obehagligt, sinnligt erotisk färg, som tjock och simpel lagts över flere av hans tavlor», stegras ibland till »intrycket av animalisk älskogsdrift». Detta, jämte bristen på personligt allvar och dristig kraft, gör, att man ej känner sig tillfredsställd. I alla fall är det ett vackert steg framåt i konstnärlig utveckling.

Det mest oreserverade erkännande kom emellertid Levertin till del från andra länder. I Norge skriver en anmälare i Bergens Tidende, att Oscar Levertin är en

¹ Några landsortstidningars omdömen må tillfogas. Halland: präktiga skildringar i sitt slag; stilen etsande, brännande; över alla skisserna vilar en tung, tryckande luft, mättad av pessimism och världssmärta; det är som ginge där genom alla skildringarna dova, klagande ljud av kval och ve. — Göteborgsposten: tydligt och berömvärdt framåtskridande, det finnes hos förf. mycket som bör tagas vara på och som, om det rätt bearbetas och sovras, kan bliva mer än »Småmynt», ren och god metall. Stilen vårdslös och självvåldig; små tavlor av oemotståndligt behag inströdda i berättelserna. — Smålandsposten: O. L. kan kanske i en framtid göra sig ett namn, men det hela är sökt; kännetecknande för hela riktningen är »det förvrängande av vårt eget land, som man även här med harm och vämjelse återfinner p. 31».

Då man genomgått alla dessa tidningsrecensioner kan man, oaktat deras reserverade hållning, i ingen händelse ge utgivaren av Levertins samlade skrifter rätt, när han säger, att »författaren piskades med hån genom hela Sveriges press».

författare, som käckt, säkert, fullt mogen och fullt medveten med ett slag har intagit sin ställning i första ledet bland Sveriges många talangfulla unga diktare. Den första novellen, »Konflikter», är betagande vacker, full av fin psykologi, glöd, färgrikedom. De övriga vittna om rikt fantasi- och känsloliv. Jacobsen har ögonskenligen varit förebilden. Och — vad som gav den unge författaren upprättelse för mycket av det klander han rönt — Edvard Brandes skrev i Politiken en lång och berömmande recension. Levertin vet vad han vill, liksom hela det unga Sverige, säges det. Det spirar och skjuter skott i detta land och växten stiger frigjord och rak i höjden. Den första novellen i »Konflikter» är den rikaste och klaraste. Den börjar med ett förtjusande kapitel. Den är kanske litet för moralisk och straffet tilldelas alltför rättfärdigt. Men den enkla historien är berättad med stor finhet och karaktärerna äro skildrade med redlig psykologi. Stämningarna från huvudstaden äro formade med en elegant ironi. Det viktigaste är dock kanske frisintheten, som ligger till grund för hela berättelsen. Författaren vill se mänskorna som de äro och böjer sig icke för vad sällskapsliv och press fordra. »Hans bog hör til den honnette Literatur. Og til syvende og sidst er der kun to Arter Literatur i Verden: den ærlige og den uhæderlige. Saadanne Inddelninger som Realisme og Romantisme og Idealisme og Naturalisme: de er dels mangelfulde Betegnelser, dels Skilte... Hele Spørgsmaalet er: vil Forfatteren fortælle os Sandheden eller ikke, vil han ærligt sige os, hvad han har set i sig selv eller udenfor sig selv, eller vil han besmykke og fortie? Det er Bøgenes Indhold, som gør Forf. betydelig eller ussel, medens Formens Kunst viser os, om han er et Talent eller en Middelmaadighed.»

För att hämta sig från de litterära ansträngningarna gjorde Levertin på våren ett besök i Köpenhamn och tillbragte därefter större delen av sommaren i Varberg. Därifrån skriver han till Peter Nansen och tackar honom för de

trevliga dagarna i Köpenhamn, vilkas glädje mest varit N:s förtjänst. Mellan dem grundlades nu en vänskap, som varade till Levertins död¹. Även med bröderna Brandes, särskilt Edvard, var han mycket tillsammans. Han skriver till G. af Geijerstam att »S: t Georg» talat ganska sarkastiskt om fru Edgren-Leffler, men mycket vänligt om G. »Eljes synes verkligen den s. k. 'danske Bevægelse' vunnit en viss anklang (Borchsenius, Elmgaard och Pontoppidan) — ofattligt nog, då jag tycker att allt som Borchsenius kunde säga till anfall på Brandesianismen var fraser och banaliteter.» — Det har under Köpenhamnsbesöket varit fråga om en dansk översättning av »Konflikter», och i själva verket publicerades en sådan i Politiken på höstsidan.

Man förstår, att den svenska kritiken av boken icke gjorde dess författare glad. Han skriver visserligen till Geijerstam, att han föresatt sig att ej låta sig störas »av allt ovet och skamligt avskräde tidningarna kastat på min bok... Allehandas artikel häromsisten var ett monstrum av lömsk illvilja.» Men naturligtvis har behandlingen gjort honom ont. I brev till Peter Nansen säger han, att han blivit »genomgående nerskölld» och tillägger: »En lymmel vid namn A...n, som skrivit en dålig novellsamling, som jag kritiserat, har fört ett verkligt gerillakrig emot mig under olika signaturer och behandlat mig, mina böcker, mitt sätt att gå, mina föräldrar etc. etc. och Wirsénarna och sedlighetsentreprenörerna skria sitt korsfäst! Om de visste, vad Konflikters för den orenaste sinnlighet böjda förf. är för en fromsint och snäll passagerare.»

Ett slags privat upprättelse fick Levertin i ett uttalande av Strindberg, som han mottog i Varberg och meddelade en umgängesvän. Strindberg berömde »Konflikter» i superlativa ordalag, förklarande att han och övriga svenska

¹ Peter Nansen skriver till mig härom: »Det fine, nænsomme, det næsten kvindeligt rørende i hans Venskab; det fanatisk trofaste i hans Væsen, den glødende Dyrkelse af alt smukt i Kunst og hos Mennesker — det var de Karaktertræk hos ham, som han vandt mit Hjerte med allerede fra første Dag, jeg lærte ham at kende.»

författare nu måste lägga ner sina pennor, ty något med denna bok jämförligt kunde de ej prestera. »Levertin tog naturligtvis ej detta på allvar, men han kände sig ändå glad över Strindbergs beröm. Han var en stor beundrare av Strindberg och erkände utan tvekan befogenheten av några anmärkningar, som denne framställt mot någon av novellerna.»¹

Hänsyftningen här ovan i brevet till Peter Nansen gäller närmast en artikel i Budkavlen med titeln »Ottokar Meijer» och undertecknad A. D—n. Denna signatur har tolkats såsom liktydig med Axel Danielsson (den bekante socialisten och politikern). Levertins ovan citerade uppgift hänvisar, men troligen med orätt, på en helt annan person. Anfallet var alltför lumpet för att Levertin ej skulle satt sig över det.² Han hade icke, såsom hans trosfrände Jacob Bendixsen i Goldschmidts »En Jöde», att vid varje steg i livet utstå förföljelse för sin ras och sin religion, och ett hugg som detta, vilket skulle verkat förkrossande på Jacob, var ej någon länk i en kedja, utan ett tämligen enstaka, grovt utbrott. Det har också knappast under hans liv haft någon annan motsvarighet än den karaktäristik, hans ungdoms medsträvare Ola Hansson sedermera skrev om honom i »Resan hem» och varom på sitt ställe skall bli tal.³

¹ Meddelande av lektor Hugo Larsson, som därjämte minnes, att Levertin bland novellerna i sin bok själv satte »Mänskensfantasi» högst. — Även det omdöme, fru Edgren-Leffler i enskilt brev ger (och som citeras av Spr en g e l, De nya poeterna, s. 387 f.) är ju i grunden mycket fördelaktigt: »Ni är det unga Sveriges lyriker, och ni är mycket lycklig i återgivande av erotiska, bra nog sensuellt färglagda känslöstämningar. På detta område och i naturskildringar är ni verklig skald.» Efter att ha anmärkt mot ordvalet, mot att mänskorna ej äro levande och huvudpersonen i »Konflikter» ej handlar som han predikar, slutar hon: »Emellertid, trots en eller annan invändning — hela er nya bok är mycket väl skriven, man har hela tiden under läsningen den angenäma känslan, att det är en k o n s t n ä r, icke en vanlig följetonist, man givit sig i händerna på.»

² Han omtalar det i brevet till Geijerstam alldeles i förbigående.

³ Här, under strecket, kan ett referat av denna A. D—ns bus-artikel låta försvara sig från synpunkten av dess egenskap av dokument. Till motto har den: »Han kunde ha levat veckotals på en blick, ägnad honom av en förbigående» (hämtat ur »Konflikter»

I Varberg hänger sig Levertin för övrigt, såsom han skriver till Nansen, åt en »fullkomligt lazzaronmässig lättja», och när han lägger sig om kvällarna, skäms han över sin »dagdrivande vandel». Därmed är dock icke så farligt. Visserligen lockas han av sällskapet — fästmän är med, jämte ett par medlemmar av hennes familj — att icke sitta över sitt arbetsbord, och han seglar och njuter havsluften i långa drag. Men hans tankar syssla dock hela tiden med litterära uppgifter: sommaren lämnar som

s. 14, en skildring, där i själva verket några drag starkt påminna om Levertin vid denna tid). Karaktäristiken bjuder bl. a. på sådant som detta: »Till sitt yttre affekterar han den lärdes vårdslöshet, har ofta byxor, som äro söndertrampade vid hälarna, och överrock med armar, som räcka till knäveckan, och går tungt på hälarna som en fullblodig österlänning.»... Redan före födelsen bestämdes han till en stor man, »ty pappa hade utom gammalt porslin även samlat en mängd otillfredsställd fåfänga, och det var sonen Ottokar, som nu till familjens rikedomar skulle lägga äran och namnkunnigheten. Därför fick han uppväxa bland pappas samlingar för att få goda intryck... Han fick den allra finaste uppfostran med fyra levande och lika många döda språk samt Kabbala och de apokryfiska böckerna för rasegendomlighetens bibehållande»... I Uppsala slog han sig först på att skriva vers, men misslyckades, likaså i »filosofin och diplomatin» (?), emedan han saknade både skarpsinne och minne. Återstod det moderna epos, novellen. »Men hans världssmärta hade blivit ytterst häftig sedan ett sjukdoms-anlag brutit ut. Förfädren hade ju gått omkring med låda på ryggen och setat hopkrupna vid pulpeten, fått platta bröstorgar och puckel och tuberkler.» Han gick nu omkring på de förnäma kurorterna med tjock ylleduk kring halsen och skrev noveller, stack sin krokiga näsa i varje vrå som en girig lumpsamlare, plundrade litteraturen o. s. v. Så utkom boken »Lungsiktiga karlar», vanställd av enfaldiga anmärkningar av förf. — Därefter syntes han ånyo på »Gästis» med lappade lungor och gryende storhet. Hans världssmärta hade nu satt sig... och övergått i en geléartad, äcklig melankoli, så att det nätt och jämnt var möjligt för hans kamrater att umgås med honom. »Efter sex månaders arbete på biblioteket hade han samlat språkprov och smärre lokalstudier i rostfärg eller grådaskig skymning... Då lät han städerskan köra ut alla flugorna i sin dubblett och skickade ett artigt brev till studenterna en trappa upp och en trappa ned med anhållan om så litet buller som möjligt, då han renskrev sina skisser.» Pappa skaffade förläggare, »Schaber» kom ut, Ottokar tog boken under armen och gick och bockade sig för fru skådespelsförfattarinnan, som anonymt utövade ett starkt inflytande på redaktionen av den nya aftontidningen med litterär och vetenskaplig hållning. »Och den goda frun tyckte om hans sentimentalitet och utnämnde honom till tidningens litteratur-anmälare. Och så fick världen uppleva, att en person, vars sunda förstånd ännu icke var konstaterat, sattes till domare över Sveriges skaldar och författare.»

resultat både dikter och noveller, och isynnerhet en mängd anteckningar och utkast.

Vid slutet av augusti är Levertin åter i Stockholm och tar itu med 1600-talets författare: »det är en vila utan like att få komma till sitt rum och läsa Cyrano Bergerac. Våra pressförhållanden härhemma äro olidliga... Hela mitt älskade fosterland utmärker sig för sin litterära kryddkrämarsmak, och känner man sig en smula som artist, hinner man dagen i ända gräma sig... Då valde jag nästan hellre Er kamp än denna mosiga högsommarstämning, som vaggar oss.»¹

* * *

Levertins litterära alstring under dessa år, då hans ande liksom väntar på mognaden, då för honom själv utsikten att grunda ett eget hem rycker allt närmare, är av rätt skiftande art. Han skriver litteraturkritik och han uppträder som stridsman för den unga riktningen; han fortsätter med novellistiken, publicerande i tidningar och kalendrar, som därom anhålla, skisser i samma stil som flere av dem i »Småmynt», ehuru av ännu lättare slag; han diktar i lyriska former, men låter det mesta därav förbli otryckt. Såsom dokument i hans litterära utvecklings historia är allt detta av vikt, och i mängden av bibehållna manuskript till färdiga eller planerade stycken äger man ett i detta hänseende ovärderligt material. Men detsamma är också av mycket stor betydelse för vår kännedom om människan Oscar Levertin och den värld av tankar och stämningar, som kämpade inom honom under denna mognadens tid. Redan från barndomen, kan man ju säga, är han medveten om sin djupa skepsis; den lämnar honom icke med åren, tvärtom, den blott växer, och just under denna tid, då allt tyckes le i lyckoljus omkring honom, river och ryster den i hela hans väsen och förföljer honom, drivande honom ofta till ångest och förtvivlan. Han går i ett ständigt tillstånd av osäkerhet om sig själv;

¹ Brev till P. Nansen.

han reser inför sig ständiga massor av frågor, av invändningar, av alternativ, tillämpande dem på alla sina förhållanden, ruvande över sina egna svagheter, fysiska som andliga, stirrande framför sig mot tomhet och förintelse, plockande sönder glädjen och lyckan, som livet just räcker honom, eller fantiserande om ännu större lycka i utopiska världar.

Så ter sig åtminstone en sida av Oscar Levertins inre liv under denna tid; men den är naturligtvis icke den enda. På samma gång han alltid var en grubblare över döden var han en livstillbedjare, och mellan den ena stämningens mörker och den andras fullhet oscillerade hans känsloliv beständigt. De, som vid denna tid stodo honom nära, förtälja, att han samtidigt som han gick och grävde in sig i sina tankar, kunde vara strålande glad och överraska med utbrott av den mest uppsluppna munterhet. Jag är i alla fall skyldig att framlägga bevis för syntesen här ovan och jag gör det så mycket hellre, som Levertin själv icke tvekat att publicera ett par av de dikter, vilka tydligast röja hans sinnesförfattning, och anteckningar visa, att han undertryckt de övriga blott emedan han ej litterärt funnit dem tillräckligt vägande. Han uttrycker sig, särskilt i sin lyrik, för det mesta i kantiga vändningar och använder versmått av invecklad art, vilka han sedermera alldeles övergiver. Men i de flesta fall är omedelbarheten mycket stark, om den också kämpar mot svårigheten att behärska uttrycket; den är så stark, att man, även om man inrymmer åt de rent litterära impulserna en tämligen stor roll, omöjligt kan fatta dessa dikter uteslutande såsom övningsstycken i tidens pessimistiska stil. — Ett och annat i anslagen pekar framåt mot saker, som sedermera kunna återfinnas i hans diktning; som helhet utgör likväl denna lyriska produktion ett mellanstadium, rätt främmande för bilden av hans konstnärspersonlighet, sådan den senare utvecklade sig, men därför icke mindre intressant.

Det är olika grader av de här angivna känslöstämningarna, som vi finna i Levertins skisser och dikter. Den

lågsta kunde man kalla den, då hans tankar svärma i obestämda romantiska rymder, lockade av alla deras mystiska möjligheter. Den representeras närmast av en tidigt tillkommen, vackert formad »dikt på prosa» med titeln »Tvenne sken». Då denna svårligen låter sig stympas, må den, obekant som den är, här meddelas fullständigt. Den har, som man ser, till ämne konflikten mellan det borgerliga hemlivets fred och en tillvaro helt ägnad fantasin.

I parken lurade dunklet djupt under häckarnas blad och dolde rabatternas höstprakt — snövita astrar och mörkröda dahlior — i sitt svarta dok. Men runt kring verandan var mörkret brutet av ljus, ty över lindarnas kronor låg månskenet vitt, och rikligt och varmt strömmade lampskimret ut genom villans upplysta fönster. Och mitt på korsvägen, där vandraren stod, stötte båda skenen ihop, det fredliga, gula lampskenet med sin lugna glans och sin trevna prägel av hem, och månskenet, nattens eget mystiska festljus, skillrande som pärlemor, gnistrande som smycken, spelande med sina strålar som med trådar av silver och reflexer av iskristall.

Slagen av synen stannade vandraren. Lampsken och månsken! Och medan han stod där länge i betraktan, förekom det honom som båda ljusen hade var sin värld och var sin väg, och med växlande stämmor talade för att locka hans fot.

Det var lampskenet, som började.

Följ min väg, vandrare! Den är jämn och lätträdd som en danssals tilja och genom stunder av sol leder den till ett liv, blitt och tryggt som ett i ömhet skyddat barns. Följ min väg, och ditt arbetes svett och din vederkvickelses vila skola bliva dig lika ljuva, dagsverket glatt som sång, och din mödas lön skönare än allt det guld slumpen strör i din grannes sköt. Du skall lämna den dagen som går och möta den dagen som kommer med skratt på läppen, som en lustig man vänder bladen i en munter bok, sorgen rinna ur ditt minne som regnstänk ur häggens sollysta blom och ditt sinne aldrig sakna läkkött för en smärta... Det finns för litet luft och för litet bröd. Männen slåss som varg och lo i skogen, men all den stridens nöd, förödmjukelsen, som slår sitt offer till jorden som en övermäktig tyngd, missräkningen, som långsamt rostar ner ens kraft, och allt det hån från kalla själar, som kan döda liksom giftig odört, allt det kan du skudda av med stoftet från dina fötter, då du beträder ditt hus' tröskel. Ty på min väg finns all hemmets molnfria och djupa lycka... det är fristaden inom egen dörr, kärt sorl av kära röster, ord, som

väcka återklang uti ditt bröst, måltidstimmans glam och skymningarnas långa samspråk, då eldstadens glöd gjuter sin rodnad över älskade anletsdrag... Och när mörkret tynger på, och nattens feberdröm slår hemiska ljud av ångest för ditt öra, har du din slumrande makas jämna andetag att lyssna på som på en förbön utav sällsam styrka, och när ålderdomen långsamt stillar loppet av ditt blod, och ditt hår blir grått, kan du få glömma bort, att din hand skälver och vill förvissna, då du lägger den med dina bästa tankar på din sons huvud...

Men under denna maning låg månstrimman fortfarande bredvid och glänste med ett leende av ironi över sin vita stråle, som viss att äga en lycka, mot vilken lampskenets nyss blev som källvattnets vardagsdryck mot ett ädelboret vins festrika druva.

Så började månskenet:

»Min väg är annan. Som gungflyns irrbloss leder den bort från människornas trygga allfarsvägar, mot skogsdjupens doldaste dunkel, där tjärnens näckros skimrar underbart, mot horisonterna, som hägra dimblå bortom de ändlösa hedarna, lockar från hjulspår och vägsål med doft av nattviol och toner, hemlighetsfulla och fina, som var skogens pyrola fått musik i sina vita klockor... Gå min väg, vandrare, och du skall erfara oändlig sorg och oändlig lycka. Du skall sörja med skuggan, som faller, med löv, som förvissna, med ackord, som dö. Din tanke skall ingen varaktig stad finna, och ensamhetskänslan aldrig släppa dig ur sin trollkrets. I varje avskedsord skall ditt öra förnimma den slutliga skilsmässans klang av rekviem, du skall spritta upp ur slummern de skumma vinternätterna och gråta din huvudgård våt av längtans hetaste blodstårar, och mitt i famntagets yrsel skall du ångestfullt och feberaktigt lyssna på din älskarinnas hjärta, rysande att i rytmen av dess slag skönja något främmande och kallt... Men du skall ock erfara gränslös sällhet. Livet skall yppa för dig all sin fest och all sin söndagsglädje, hela den rikedom, för vilken vardagsbarnen ikring intet öga hava. Marmorn skall skänka dig sin hänförelse och versen sin extas, dofter och färger öppna för dig sina drömland, och jublet i en ung sopran eller en cellos mörka svårmod fylla ditt bröst med obegriplig lycka. Som sagans tjänstvilliga ande skall fantasin stå redo vid din sida för att i varje stund av missmod bära dig långt bort genom alla sina zoners skiftande härlighet, och aldrig skall den slöja av illusion förbrista för ditt öga, som låter dig som en yngling fröjdas åt majkvällens clairobsecur, kamratens handslag och kvinnans löftesord. Ditt vin skall gömma mera eld, dina frukter mer sötma än nabons, och din kärlek glöda trolskt, vätt av dessa smärtans tårar, som äro njutningens och lidelsens innersta essens. Och när äntligt den stora natten öppnar

för dig sitt svarta djup, skall än din halvskymda blick varsna dessa framtidstankarnas fjärrsyner om en ljusare människolycka, vilka skänkt ditt sinne tröst allt sedan ungdomen...»

Månskenet tystnade, och villrådlig stod vandrarn kvar på korsvägen. Ty än lyste lampskenet fridfullt och lugnt, ledande mot det upplysta hemmet med den ombonade värmen och de nöjda rösterna, medan månstrimman fortfarande gnistrade med sitt leende av ironi och pekade långt bort mot skogen, mot sällsamt dunkel och rika dofter, mot tjärnens näckros, som skimrar underbart.

Till samma kategori hör en rimmad utgjutelse, som ännu blott betonar missmodet över att icke uppleva någonting stort och icke bliva någonting stort:

S k y m n i n g s s å n g.

Nu sänker sig skymningen, tröstlös och grå
 över stadens strävsamma kiv
 och skuggorna falla
 mörka och kalla
 kring torgens brusande liv.
 Men högt över hus, som i halvdunkel stå,
 sig kvällshimlen välver kylig och blå.

Längs gatorna krälar en febersjuk ras
 som kampen för bröd trycker ner,
 på förgråtna miner
 gasljuset skiner
 i hörnen av skumma kvarter,
 ty glåmigt och gult bak immade glas
 ren fladdrar och flammar lyktornas gas.

Ånyo en dag har förrunnit i hast
 med sitt märglösa tidsfördriv.
 Och den vävnad av drömmar
 åter jag sömmar,
 som aldrig får växt av mitt liv,
 ner till marken jag trycktes av missmodets last.
 På nytt, o på nytt en förhoppning som brast!

Du den stora lidelsens luttrande dop
 med din kärlek, fanatisk och varm,
 skall du aldrig mig bränna,
 aldrig jag känna,
 hur du höjer till handling min arm,
 och bland mina tankars förvirrade hop
 få förnimma min kallelse myndiga rop?

Du stad, som i kvällen varsna jag kan,
 skall du städse mig maktlös se?
 Jag grubblande bävar,
 tvivlar och trevar,
 skall då aldrig miraklet ske
 och göra av dådlösa drömmar en man? —
 Nu det känns som mitt liv genom fingrarna rann.

Ur ensamhetskänslan, blandad med den glödande längtan att njuta livets fullhet, springer även följande dikt, betecknad som n:o 1 i serien av »Sommarnätter», utan att den dock fått någon fortsättning:

Mol allen
 på den ensamma stranden
 jag stod och såg på all färg
 som lik rodnande vin, på havets flöden
 än glänste och brann med den yppiga glöden
 från sol, som än göt över berg
 vid himlaranden
 sitt sken.

Ej ett larm!
 Blott den dämpade takten
 hos vågen, som smeksamt sig slöt
 mot strandens spolade stenar, jag hörde
 och vinden, som lekfullt på böljan sig rörde:
 Jag den ljudlösa tystnaden njöt,
 som vyssjade trakten
 på arm.

Och jag såg
 hur sommarnatten
 steg ned uti florslätt dräkt
 ifrån himmelens skyfria, blånande höga.
 Hennes ungmö-gestalt stod klar för mitt öga,
 jag förnam hennes andedräkts fläkt,
 där på stillnade vatten
 hon låg.

Då hon hann
 i min famn som en bölja.
 Hennes mjuka, fylliga arm
 kring mitt liv som ett värmande vinddrag jag kände,

hennes mun mina törstande läppar brände,
 men så strax hon flög från min barm.
 Jag ville förfölja;
 hon försvann.

Och mitt blod
 som med brinnande strömmar
 i kroppens ådernät slog.
 Och tusende tankar, längtande tunga,
 och tusende känslor, stormande unga
 mig brände. Min fattning dog,
 där i yrande drömmar
 jag stod.

Och jag slet
 mitt hår uti trängtan
 efter njutningens klingande gull.
 Vi städs gå bland dem, som ödet försmådde,
 också mitt unga hjärta av lyckan trådde
 dess trolldryck till brädden full.
 Som ett barn uti längtan
 jag grät.

Och min röst
 utåt vida vatten
 skrek ord, som ej själv jag förstod.
 Giv mig ynnestens rosor och maktens förgyllning
 och kvinnornas kyssar och männernas hyllning!
 De drömmarna värmdo mitt blod
 och brände i natten
 mitt bröst.

Men ikring
 som i dvala begravet
 låg allt på sjö och på land.
 Ej vågen slog mer emot strandens stenar,
 och vinden dog ibland granarnas grenar.
 Men natthimlen blånande band
 kring det vilande havet
 sin ring.

En annan gång drömmar sig diktaren bort från världen,
 under det han på sjukbädden är bedövd av sömndrycken:
 han ser sig, som i »Pauls drömmar», njutande österlandets
 härlighet, men omedelbart därpå, och här inträder döds-

bilden första gången i Levertins diktning, ser han sig ligga begravnen djupt under jorden och frågar sig, varför döden just uppsökt honom, som så gärna levat. Dikten, benämnd »Opium», bör, trots några rätt utpräglad Levertinska ansatser, synbarligen även den räknas till de tidigare från denna period:

— — —
 Hans nåd kalifen tar sitt varma bad
 i rum där arabesker lustigt leka.
 I sirat kar med doft av laktuk-blad
 ren vattnets lena floder honom smeka.
 Med rökelseernas ångande spiral
 essenser blanda sig i kostbart val.

Från vek och sordinerad mandolin
 ett regn av toner strömma sammetslena.
 Kalifens tanke höljs som i muslin,
 i kroppen löses upp var hårdnad sena.
 En väv av drömmar spinner härskarns själ
 vid vattnets skvalp och silversträngars spel.

— — —
 Bing, bång! Från klockstapeln på kyrkogård
 det rings för dem, som livets lust fått mista.
 Jag ligger under halvt förvittrad vård
 och lyssnar huttrande uti min kista.
 Ty svepningen är trådnött tunn och grå
 och frostig käle här gör luften rå.

Jag död, som dock så älskade mitt liv
 med all min själs och allt mitt hjärtblods hetta,
 som skrek till varje njutningsstund: o giv
 mig mera must, du kan mig aldrig mätta.
 Och feberhett jag famntog var minut,
 som bortom den låg tomhet utan slut.

Ja, livet i sin rika, fulla höjd
 jag gränslöst älskade — blott ingen späkning! —
 Bankettens glam och dryckesgillets fröjd,
 och mjälla kvinnoarmars kärlekssmekning,
 och färgers prakt och unga tankars glöd.
 Och jag skall ligga här för evigt död!

— — —

Ett steg vidare, och vi träffa på en dikt, »Månsten»,
i icke mindre än sexton strofer, där tvivlet på lyckan tränger
sig fram, den förlamande känslan att gå och njuta i en
värld, där sist dock allt är tomhet — dödstanen åter mitt
i livets fullhet:

Där månens strimma som en tvinnad sträng
av silvertrådar flöt från skog och äng
och in i skumma gångar göt på marken
sin vita stig, vi skredo genom parken.

— — — —

Men när vi hunnit väl till havets strand
och sågo ut mot horisontens rand,
med ens vi studsade och skälvde båda,
som i ett dunkelt bråddjup vi fått skåda.

Ej näset kantades av silvråd frans,
ej kustens krök försvann i pärlmorglans.
På vattnets yta glänste intet glitter,
och ej från träden hördes något kvitter.

Ej susandet av sommarvindens smek
ens löd. I dunkel luft stod månen blek,
som ljuset vid en katafalk den lyste
så isigt kallt, att man i själen ryste.

Det var som dödens tunga andedräkt
allt liv med ens i hela trakten släckt.
Och stelnat nu som uti nordpolsnatten
allt gravens slummer sov kring dimdränkt vatten.

»Se hit min älskade!» Mitt hjärta slog
min lyckas leende på läppen dog.
Ty samma ängslan, som mitt hjärta kände,
också i hennes bruna öga brände.

— — — —

Ja, döden var det med sin kalla hand,
som kvävde våra unga hjärtans brand.
Hör, lät det ej för överretat öra
som mulln mot kistans lock vi skulle höra.

Och skälvande som jordens första par
i likblek ångest skalv för Herrans svar,
där vrede stungt det ljud i aftonglöden
vi kröpo hop och bävade för döden.

Men runt så stilla. Sommarvindens smek
 ej löd. I dunkel luft stod månen blek
 och stelnat nu som uti nordpolsnatten
 allt gravens slummer sov kring dimdränkt vatten.

I kalendern Svea för 1886 (utkommen 1885) stå Lever-
 tins två första dikter i denna publikation. Den ena, »Afton-
 bön», är en hymn till tystnaden, mörkret och sömnen, och
 man har icke svårt att, särskilt i slutet, återfinna tonfall,
 vilka påminna om senare dikter:

Nu är natten kommen, och skuggorna stå
 över staden så svärmodigt mörka och täta.
 Lågt ligger himlen, stjärntom och grå.
 Trött skimrar gassken mot gatornas väta.

Där dagens sorlande färdsel gått fram
 och det slitits och släpats av strävsamma händer,
 där skratten klingat i uppsluppet glam,
 och förtvivlade sinnen i harm skurit tänder,

där det skrävlat om fröjden och jämmern på jord,
 om skurkar och änglar, om skam och om heder,
 där munnen gjort bålstora löftesord,
 medan tanken brutit de dyraste eder,

där vilar nu tystnaden, tung och död
 — den eviga härskarn från öknen och stäppen —
 han lamar all vilja, han släcker all glöd,
 förstummar huldrikt orden på läppen.

Och mörkret där trevar i dunkel dräkt
 — den eviga härskarn från Chaos' tider —
 från att granska frälsar han människors släkt,
 och medlidsamt täcker eländet, som lider.

Och sömnen där ruvar med slutna blick
 — den eviga härskarn med vallmo kring tinning.
 Av nåd han oss räcker sin rusande blick,
 bereder oss drömmarnas rosiga vinning.

För Er i dyrkan jag böjer mitt knä
 I som läkte mitt hjärta, när än det blödde,
 I höga, barmhärtiga bröder tre,
 som natts och förintelses kärlek födde.

Den andra är »Ångest», omtryckt i »Sista dikter»; den har en mycket starkare stämning och är skriven i ett ovanligt versmått. Poeten föreställer sig liggande i gräset och stirrande mot himlens blå, då han plötsligt gripes av en fruktansvärd ångest, känner sig falla ner i bottenlösa avgrunder och omvärvas av tusen minnen som draga honom allt djupare, utan förbarmande.

De tala. Jag hör deras ord. Och tusen minnen få liv
om allt orätt jag tänkt eller gjort i den nidska brödkampens kiv.
Jag varelseser, på vilka min skuld jag har skylld
och ögon, som själviskt med grämelsens tårar jag fyllt.
Och lönnliga känslor med ens jag förstår,
som jag kommit att blöda med svidande sår.
Nåd, nåd! Men alltjämt den bär
min väg ner i skuggornas sfär.

I allt växlande takt
genom nattsvarta schakt
djupt!
Djupt!

Denna dikt utgör i manuskriptet dock blott den ena avdelningen av ett helt, som består av tvenne stycken under samma rubrik, varav det senare icke blivit tryckt. Det är en uppjagad fantasi hallucination av steg som i nattens dunkel förfölja och skrämma. Dikten är hållen i enklare form än den förra och har ej dess starka patos:

Över utdöda gator jag skrider
i dunkelsvept stund,
förbi rader av hus, som njuta
av midnattens stund.

Så bleksiktigt gult faller ljuset
från lyktornas rad,
mig fattar en obestämd ångest
i underbar grad.

Vad vill du mitt tysta sällskap?
Vad lär du för bud?
Giv mig nåd! Jag hisnar av fasa
-min gud! O min Gud!

Och det känns, som mitt hjärta krymper
 av oändlig skräck,
 när till sist i min boning jag griper
 i trappornas räck.

Och än när min lampa jag tänder
 i mitt ensliga rum,
 jag räds, att du fingrar på låset
 lika fasansfullt stum,

och än, när jag sovande vandrar
 på drömmarnas väg,
 jag räds för det dova dånet
 av kommande steg.

Denna senare dikt har Levertin på sätt och vis ombildat i ett stycke benämnt »Fantasi», som han tryckte i publikationen Framåt 1886 och där han, begagnande ett tämligen utnött motiv (»Der Doppelgänger!«), ger det spöklika sällskapet — en vitklädd clown — sina egna drag. Han förändrar tillika anslaget så, att fantasins upphetsning förklaras genom »aftonens svirr och glam»:

En grinande skråpuk bar han
 med spasmodiskt, förvridet skratt
 och svängde med mjölade fingrar
 konvulsiviskt sin toppade hatt.

Och med ens i mitt öga jag kände
 en innerlig medkänslas tår,
 och skyggt med en hand, som skälvde,
 jag strök hans pudrade hår.

Då avtog han snyftande masken —
 min Gud! — mina egna drag,
 men så tyngda av sorg, att aldrig
 någon sett dem så — mer än jag.

I nyssnämnda publikation står ännu en annan dikt, bärande samma namn, »Ångest», som två dikter förut. Också den vittnar om svåra stunder av oro, självplågning och förtvivlan, och första gången se vi här Levertin ruvande över det öde som vilar på hans ras:

— — —

Är den ångest, som mig griper,
 minne av förgångna dar,
 ärvt från far till son från tider,
 då ej nattron fridlyst var,
 tid då lyckta lås och riglar
 slogos in av vildsint hand,
 och massakern Ghettot väckte
 med sitt blodbad och sin brand?

Är det ångest, att i mörkret
 skåda få med hemska drag
 varje tanke, som jag tänkte,
 då min själ var slapp och svag,
 att kring ensligt läger varsna
 levande den drömbildshär,
 som min trånad en gång skapat
 uti sjukligt, styggt begär?

Är det ångest, att i natten
 sömnens stumma, blinda makt
 hjälplöst vanvetts handklovsänkar
 kring min hjärnas tankar lagt,
 att min varelse ren tagit
 något utav dårens skick,
 och jag ut i dunklet stirrar
 med en stel och själlös blick?

Så jag skälver för en ängslan,
 vilkens grund ej är mig klar.
 Borrar tunnningar, som värka
 in i svettdränkt örngottsvar.
 Fasans ångestskri, det vilda,
 hämmat dväljs i hopsnörd gom,
 konvulsiviskt knytnas fingrar
 mot en rymd som ruvar tom.

Till denna grupp hänför jag slutligen också en dikt, om vars tillkomstdatum jag är osäker¹. Det är en fantasi-skapelse, som det låge nära att hänföra till tiden för

¹ Det är i allmänhet icke möjligt att på grund av paleografiska kriterier, av papperets beskaffenhet o. dyl. nogare bestämma datum för de opublicerade dikter, som härstamma från tiden 1884—1888.

äktenskapet. Dock kan den mycket väl vara, och är enligt min åsikt troligen från tidigare datum, just den period, till vilken de flesta av de nyss citerade dikterna tydligen höra, då Levertin mer än annars tänkte över sin framtid, då hans ängslan var mer än vanligt uppjagad och klädde sig i många olika former. Diktens anslag i första strofen låter ju upplevat; men då situationen genast efteråt visar sig som skapad av fantasin, kan denna mycket väl hava sträckt sig över det hela. Levertin hade aldrig några barn och hade ingen längtan efter sådana; när han tänkte på sitt blivande äktenskap, föreställde han sig naturligtvis alla möjligheter och de känslor de skulle väcka: det finns bland hans poetiska utkast prov på, huru han kan kalla fram för sig vilken situation som helst, huru lycklig, huru intim som helst, och smula sönder dess lycka genom att söka upp dess skuggsidor eller rota i sin egen ovärdighet för densamma. Så synes mig ock följande dikt uppkommen ur den pinande pessimism, som blandade sig in i hans unga livsförhoppningar.

S k y m n i n g.

Vi sutto hand i hand, min älskade och jag,
och njöto samman skymningstimmans stilla drömmar;
sig vilan sänkte över tröttad arbetsdag,
och runt kring staden dunklet flöt i svarta strömmar.

I rummet var så tyst — det enda, som vi hörde,
var brasans sprakande bland halvförkolnad ved,
och barnens klara skratt, där skämt och nojs de förde
i eldens sken, som glödrött över mattan gled.

De blonda hjässor stödde emot länstolskarm
med brasans strålljus vävt kring kantiga figurer,
om babys liv slår bror beskyddande sin arm,
och båda le åt skuggans gycklande konturer.

Men skenet mattas — mörkrets svepning snart dem höljer,
där jollrande de leka i sin emmastol.

Men trots av dunklet dock min älskade dem följer
med blick så klar och ljus som sommardagens sol.

Men jag... jag skalv, som döden vidrört sen min hand,
 när stel jag såg, hur dunklet i sin grav dem täckte.
 En oförklarlig ängslan hjärnans tankar band.
 All sorg mig stack, som genom sekler tårt vårt släkte.

... Som en flygande, rovgirig fågel
 med vinande vingslag och skriande röst.
 steg ångesten in i min boning
 och fyllde med vansinnig rädsla mitt bröst.

Det var, som jag maktlös märkte,
 hur all livets smärta grep mina barn,
 när jag såg, hur skymningen vävde,
 kring späda kroppar sitt snärjande garn.

... Jag såg, hur blomstrande kinder
 tärdes bleka och skrumpna av lidandets tand,
 och hur klara barnaögon
 vilt glänste i feberns yrande brand.

Jag såg, hur rosiga fingrar
 sig knöto till lidelsens trevande tag,
 och hur leende barnaläppar
 förvridna skreko för smärtans slag.

Jag såg, hur blonda lockar
 blevo gråa och vita genom sorgernas rad,
 och hur ranka barnalemmar
 krympte samman som höstens vissnade blad.

... De unga, sorgfria hjärtan,
 som nu klappa i barnafröjdens förtjusning,
 under sömnlösa natters jämmer
 skola isnande vänta på morgonens ljusning.

Och de unga, sorgfria sinnen,
 som nu frodas och växa som plantor i skogen
 skola en gång skälva för döden,
 som säden för skördekarlns lie mogen...

— Jag rös, och dock på min tinning
 i pärlande droppar kallsvetten flöt —
 ve, ve — jag ville fördöma
 den lust, som mot makans famntag mig sköt,

fördöma den hjärtats kärlek,
 som fött barnen därborta till sorgfulla dar,
 och jag kände en etsande plåga
 av ånger och sorg — över att vara far...

...Men runtkring mig allt var fridfullt, tyst och dött.
 Jag hörde regnet svagt mot immad ruta plaska.
 Det blivit kvällsskumt nu, sen ved, som muntert glött,
 förkolnat efter hand till grå och falnad aska.

Men ännu fortfor ostört barnens glada fnitter,
 fast kvällens tunga skugga höljde deras vrå.
 Och, lycklig, modern lyssnade till deras kvitter
 med pannan lika klar som sommarhimlen blå.

Och ingen märkt den fasa, som mitt hjärta brände.
 Ej makan ens, där med sin hand i min hon satt,
 från älskade, från barn och hem med ens jag kände
 mig frånskild av en avgrund utav sorg och natt.

Med alla dessa djupa molltoner i minnet verkar det
 som en stark kontrast, då man erfar vad Levertin skriver
 om sin första ambition såsom poet:

När första gången jag hörde
 min tanke få versens musik,
 och känslorna plötsligt sig rörde
 i klingande stofers rytmik,
 den enda önskan jag närde,
 att vareviga vers som jag skrev,
 skulle gömma all eld man begärde
 av ett trånande kärleksbrev.

Mina vers skulle vara som spetsar
 med brabanternas ton utav gull,
 som i vita, luftiga kretsar
 beskugga en kvinnohals' hull —
 skulle vara som färgklara stenar
 med fasetter i gnistrande brand,
 likt en ring, som ny fägring förlänar
 en smal och finådrig hand.

Var strof skulle svaja lik plymen
 som i världsdamens locksvall står,
 som pälsbräm kring vinterkostymen
 mot nackarnas rödblonda hår,

skulle vara som kanten, som smyger
 kring bröst med doft av verveine,
 som tarlatansmolnet, som smyger
 i takt kring dansösernas ben.

— — —

— Men visserligen finnes bland dessa dikter också lättare gods. Jag vill icke uppehålla mig vid sådant, som en högst ungdomlig och troligen från de första studentåren härstammande satir över »äldre fröknar», vilka sitta beväpnade med Björnsons »En handske» och fara illa med sina medmänniskor, en dikt, som närmast liknar gymnasistårens, eller vid ett självvironiserande stycke, »April», med stigande vårkänslor och många kärleksföremål såsom motiv. Ej heller finnes anledning att dröja vid ett fragment, »Toner», där poeten redogör för hur han ensam bland alla åhörare känner sitt nervsystem sättas i dallring och hela sitt väsen vibrera vid ljudet av orkestern, om icke formen förtjänade ett knappt citat:

Från mäktig och manstark orkester
 det väller av välljud ett hav:
 Toner, som lyfta
 från skuldrorna sorgernas glav,
 toner, som snyfta
 som barn vid en anförvants grav,
 toner, som döva
 ens sinnen
 och söva
 ens minnen
 lik den djävulsmusik som för rusiga gäster
 speltes upp på de lustans larmande fester
 Belsasar gav.

— — —

Intressantare är i alla fall att se, huru poeten i en dikt »En introduktion», publicerad i Göteborgsbladet Söndagen i december 1885, föresätter sig att icke mer ruva över sina stämningar, utan låta dem klinga fram i toner: såsom dimman höjer sig över staden och öppnar ljusa perspektiv, så skola ock hans toner i moll och i dur vara »sorg, som

snyftar med löjet på lur». Det finnes här mycket karaktäristiskt för den unge Levertin, just den, som vi nyss hörde sjunga om huru han tänkt sig sin poetiska mission, och särskilt slutet ger honom helt annorlunda än vi sett honom i de tunga svårmodsdikterna nyss. Se här de tre sista stroforna:

Så tindrande blått är himmelens fäste,
och solens gull i det armaste näste
har spunnit i dag sin glimmande frans.
Säg, var är min nyktra, prosaiska sans?
Som i falnad aska eld skjuter röd
mig bränner på nytt var lidelses glöd.

I gångna timmar, som örten från marken
botanikern gömmer bland gulnade arken,
var vunnen glädje och smärta jag stum
lade in i mitt minnes herbarium.
Men nu spirar och växer i tropisk höjd
var vissnad förtvivlan, var multnad fröjd.

Som mysken doftar från gamla relikar,
när i skära kärleksbiljetter man viker,
som det susande ångar av nyskördat vin,
när i glasena pärlar druvans karmin,
som parfymerna strömma från öppnad flacon,
så kväller min ungdom i toner och sång.

I samma publikation (ett biblad till Göteborgs nyheter) förekommer tre månader tidigare en annan dikt, »En skymningstanke», vilken Levertin själv en gång kallar »Skymningsdröm om grekicism». Poeten sitter en grå kväll och ser ut på den dimhöljda gatan, där »en ömkansvärd släkt med blick utan sken och anlet», som vanställts av brödkampens möda, vimlar fram, och han känner tungsintheten lägga sig som en boja över hans »långtande hjärtas stämning»:

Jag räds som ett barn för din stumma död.
Mitt öga blir sjukt av det gråa och bleka,
det vill färger se uti purprad glöd,
och bland skimrande glitter och ljus vill det leka.

... Se blott hellenernas himmel den blå,
 violen lik i sin mättade dager,
 se templen, där marmorvita de stå
 mot den djupa grönskan hos tätgrenig lager.

Av smyckade skaror är stadsstråten full,
 och festligt de klinga, flöjternas toner;
 se hur solen strålar mot stodernas gull
 och mot vecken i kvinnornas Byssos-kitoner.

Som sånger i sten stå Attikas berg,
 och cypresserna resa sig, tornhöga, ranka.
 Överallt skymta anlet i sundhetens färg
 och lemmar av skinande olja blanka.

Men så vaknar han ur drömmen och ser gatan igen... Detta är den enda omedelbara hyllning, Levertin i poetisk form ger det Hellas, vid vilket hans första studier med sådan kärlek bundit honom — och det är nog möjligt, att man här kan spåra en reminiscens från Snoilskys »Gossarne leka soldat» i hans tredje diktsamling!

I Julkvällen för 1886 står den fina natur- och stämningsdikten »Majdrömmar», äntligen en harmonisk, helgjuten, i formen fyllig och vanklös dikt, som ger oss den unge Oscar Levertin, vi helst under dess tider ville möta, och tillika, ehuru icke fulländad och därför av honom själv icke omtryckt (den står i »Sista dikter» i de samlade skrifterna), ger oss den tydligaste förkänningen av den kommande lyrikern. I sistnämnda samling publiceras också en annan naturdikt, »Högsommar», första gången tryckt i Ny illustrerad tidning 1886, även den saknande alla mörka biljud. Men dessas källor ligga icke långt borta. En paralleldikt till den sistnämnda, också kallad »Högsommar» men ej fullbordad, har en inledning, där sommarens frodighet och »yppiga fest» skildras; men skalden kan ej glädja sig åt den:

Ty jag vet, jag skall dö slik en högsommar dag,
 då med brusande tag
 det sjuder av färger och sång kring mitt läger,
 just en dag som den här skall i feber jag dö,
 när blomstren sin finaste vällukt strö
 och solen sin ljuvaste strålkraft äger.

Jag skall dö, när gården sin praktdrätt bär,
 när från rik spalier
 det lyser av blom som purprade fläckar,
 när gräset står tätt som en grönskande våd
 och som brokiga ändar av silkestråd
 det glittrar av sländor kring rosornas häckar.

— — —

Och min livskrafts sista förflyktande rest
 förtvivlat längtar till sommarens fest
 tills min tynande andning dämpas av döden.

Tvenne sammanhängande dikter, eller egentligen diktfragment, ställa sig utanför de hittills behandlade grupperna. Om deras underlag i verkligheten är det omöjligt att säga något. När man finner att de äro byggda på Francesca- och Paolo-motivet i Dantes Inferno, skulle man vara frestad föra dem till en senare tid, då Levertin av särskilda skäl ägnade denna episod en större uppmärksamhet, isynnerhet som det ena har en kolorit i stilen, vilken skaldens vers först mycket senare uppnådde. Men de äro med visshet från ett tidigare, realistiskt skede, troligen från den tid, då »Konflikter» skrevs. I novellsamlingen förekommer nämligen en hänvisning till samma Dante-motiv, vilket alltså redan nu sysselsatte Levertin¹; vidare finna vi i stycket »Evoi» ett uttryck (om kropparna, vilka slingra sig ihop som vidjor), vilket också står i ett av fragmenten; i en ovan citerad dikt, som säkert är från denna tid, finna vi ett annat uttryck, som återkommer här; slutligen är metern i det senare fragmentet en av dessa tunga och ordrika, vilka Levertin endast en enstaka gång i sin ungdom använt, och några naturalistiska stilvändningar förekomma, som icke kunna tillhöra en senare period.

Det första fragmentet skildrar ett moment i flykten genom rymderna en morgon, när »gryningsljusets gula stänk» tindrar genom dimman, då Paolo ber att Francesca

¹ I april 1887 lånade Levertin från Uppsala universitetsbibliotek första delen av Lovéns Dante-översättning. Men stället i »Konflikter» visar, att han läst den förr.

skall låta sina armar falla; kanske skall »den höge» förlåta henne, när han ser hennes ängslans djup:

— — —

Låt vårt famntags band få brista,
kyss mig än en gång, den sista,
minns ej så Paolo mer.

Ej mitt öga tål att skåda
den förtvivlan, som förråda
dina tärda anletsdrag —
slit dig lös ifrån min sida,
ensam skulden jag vill lida,
ensam straffets gisselslag...

Och när vinden vildast svingar
mig på sina jättevingar
likt ett löv, av stormen rört,
skall den tanke mig hugsvala
du fått frusen dödssömn's dvala,
arma själ som jag förfört.

Det andra är vida märkligare. I dess praktfulla strofer tyckes poetens fantasi med njutning och smärta frossa i tillfredsställelsen av allt vad hans längtan åtrått, vad som brunnit i hans blod och vad han klagat över att han saknat. Och glöden i hans inbillning återstrålar i hans form, som, fastän ännu långtifrån egen eller frigjord, har icke blott en sällsynt patos och färgkraft, utan också ställen av stor skönhet.

Fragmentet återges här fullständigt.

Men när sorlet slår högst och dess brusande hörs som de upprörda
världshavens larm
och svindlande djupt och svävande högt vi lyftas på stormarnas arm,
då lägger var tanke sig dövad till ro med sin ruelses pinande rop
och i vanvettig, feberhet fröjd våra kroppar sig slingra som vidjor
ihop.

Våra hjärtan tänds av ett flammande trots, där vi glida på
gungande ban,
lycksaligt med köttlösa käkar vi le trots vinet från vredgad orkan.
Och i yrande lust, som kramades vi i den hetaste kärlekens brunst
vi driva dit upp och vi dala dit ner genom rymder av dimma och
dunst.

Och det känns, som livets sjudande saft på nytt genom lemmarna
 flöt,
 som blodet jäsaande, friskt och varmt genom kropparnas ådernät
 sköt,
 som pupiller, som slocknat för alltid, på nytt fingo leendets glitter
 och glöd,
 och skugglik gestalt sin beklädnad av kött, och blev levande vit
 och röd.

I minutlångt rus så vi glömma med ens var smärtas svidande sår,
 all fördörelsens last, som oss pinat och tryckt under hundratals
 ändlösa år.

Och läppar, som skälvt med var fibers tråd för den bittraste
 ångestens skrin,
 nu läska varandras brännheta törst med kyssarnas pärlande vin.

All vår kärleks lycka vi jubla på nytt — här i ständiga skym-
 ningens bo,

lika strålande stark som den levde en gång vid stranden av vit-
 skummig Po —

lika tung utav dofter i ångande mängd, lika klar utav skimrande
 ljus

som en högsommardag med rosor i blom kring Riminis gavlade hus.

En kärlek så ljuv, att den lisar den själ, förkastelsens blodstårar
 frätt,

som kompressens bindel smyger sig sval kring värktyngda tinningars
 svett,

en kärlek så stark, att den svingar oss två från förruttelse, äckel
 och kvalm,

som vinden bär agnar mot himmelens blå från skylarnas solsvedda
 halm.

Ja, välsignad var kyss som från lagvigd bädd vår trotsiga kärlek
 stal,

välsignad den stund, som lyckliggjort oss med de eviga tidernas
 kval.

Och du höge däruppe, som hotar all fröjd med förgängelse, pina
 och död,

se, vanmäktig är nu din tuktande hand mot vår sälla och syndiga
 glöd.

Och slutligen — ännu ett stort språng — ha vi att
 anteckna två judiska dikter, publicerade 1887 under den

gemensamma rubriken »Messias» i den i Köpenhamn utgivna kalendern Norden, men skrivna redan 1885. Den senare ingår under titeln »En gammal judisk sång» i »Legender och visor», och den förmedlar sålunda övergången från denna förberedelseperiod till den första diktsamlingen — dock utkommen först några år senare — vars tidigast diktade stycke den är. Den förra av de i kalendern offentliggjorda dikterna blev icke omtryckt, och med skäl. Den är i alla fall upplysande nog, också den, och fylld av ett starkare personligt patos än den gamla judiska sången. Jag meddelar åtta av de tolv stroferna.

Jag skulle icke känna galilén?
Och aldrig skulle klingat för mitt öra
hans röst, så djup, så klagande och ren —
en colsharpa lik, som vindar röra.

Hans anlets lidande, men ädla drag
sig aldrig skulle visat för mitt öga?
Jag skulle ej förstå den nya dag,
hans ord vigt in, de kärleksrika, höga?...

I nätternas stilla stunder
då jag sömlös i aningar låg,
hans resliga, smärta skepnad
i dunklet vid sängen jag såg.

Men ingen barnslig förgyllning
det var kring huvudets hår.
Och ej stoltserande skrytsamt
han visade lansens sår.

— — —
Väl flöt kring hans lemmar en dager
lik solstrålens skimrande gull,
men den glorian omstrålat alla,
som blött för sanningens skull.

Väl brann den mörka pupillen
i övernaturlig glöd,
men den blicken få alla, som älska
de svaga i skam och nöd.

— — —

Så i den stilla natten,
 då aningens hölje drogs från,
 jag i skymningens svepande dunkel
 såg timmermannens son.

Och i ödmjuk, men jublande lycka
 jag vände min håg åt hans håll,
 och jag sjönk till hans fötter och kysste
 hans svävande klädedräkts fäll.

*

Från 1885 till 1888 finnas, så vitt jag kan se, av Levertins hand ett dussin enstaka noveller publicerade på olika håll. När han själv kort före sin död uppgjorde en plan till en samling »sista noveller», upptog han bland dem ingen från denna tid. Även för sin prosa, såsom för sin vers, betraktade han den som en lärotid, vars arbetsresultat icke höll provet inför en senare granskning och framför allt icke visade den rätta bilden av honom själv.

Vi skola kasta en flyktig blick på dessa alster.

Där är då först »En pingstidyll» i kalendern Nornan för 1886 (utkommen i slutet av 1885), översatt från manuskriptet till danska av Peter Nansen och publicerad i tidskriften Tilskueren. Grosshandlar Holm flyttar på själva pingstaftonen ut till landet med sin familj. Stockholmsstämning, skärgårdsbilder, buller och liv och gott humör på ångbåten, grosshandlaren som en skolpojke, utkommen på ferier, alla som hoppande kalvar när de nå villan — pingstaftonens ljuvlighet, det äkta paret går ut i skogen, en stämning av översvallande lycka bemäktigar sig dem, de minnas sin första kärleks dagar, och det tyckes som stege den på nytt lika stark genom deras ådror. Och slutligen narrar grosshandlaren om kvällen med en liten list hustrun in till sig — ty de sova i skilda rum, generande sig för varandra som i äktenskapets första dagar...

Det är en förtjusande liten vår- och lyckoidyll, full av präktiga stämningar och skriven med ett förträffligt, nästan uppsluppet lynne. Men slutet — i sin självfallna naturlighet så oskyldigt — undertrycktes, när berättelsen infördes i Nornan!

Tvenne skäligen obetydliga skisser i var sin jultidning höra ännu till 1885 års produktion — troligen tillkomna på sommaren, då Levertin, trots de föga uppmuntrande erfarenheterna med »Konflikter», synes varit särdeles flitig. Den ena står i Julkvällen; den heter »Före frieriet» och är en situationsbild från en badort — ett Varbergsminne, utan tvivel. Löjtnant Stjernberg, som mönstrar alla damerna i fransäsens chaine, finner att Olga är bäst och äger mest och friar därför till henne. Hon har emellertid längesedan blivit förtjust i löjtnanten, och är överlycklig när hon får ge sitt ja — lyckligare än hans fordringsägare sedan bliva. — Det är åter motsättningen mellan den brutale mannen och den fina, naiva kvinnan, som här intresserat Levertin. — Den andra är publicerad i ett tillfällighetsblad Vid Juletid och heter »Postmästarfröken». Man kan tänka sig vad det är — ett litet sentimentalt porträtt av prästdottern, som blivit postmästarinna i sin födelsebygd Öland och utan anspråk på livet tillbringar sina dagar bland brev, minnen, böcker och blommor. Det man fäster sig vid är skildringen av naturen på Öland — dit Levertin i sällskap med Gustaf af Geijerstam gjort en utflykt: den omfattar olika vyer från ön, börjande med prästgården och den gamla kyrkan, vilken »med sitt fyrkantiga torn skymtar fram i sin kalla vithet bland en dunge skulpturala ekar — som en holländsk lantkyrka på en mörknad duk av Ruysdael eller Hobbema» (sic; vi minnas den »Ruysdaelska eken» i Levertins första novell!) och till de med sedvanlig rikedom av epitet beskrivna »allvarsmarkerna, imponerande i all sin karga nakenhet, gripande med de ändlösa hedsträckornas gripande majestät, deras öde, tungsinta monotoni, det oändliga, bruna låglandet, som räcker så långt ögat kan se och ännu längre, utan ett träd, utan en saftig grön tuva, grönbrunt, brunt, blott här och där marmorerat i mörkrött genom kilar av låg blommande ljung, grönbrunt, brunt ända fram till den avlägsna horisontens himmelskant, mot vilkens matta blånad några skrangliga, grå väderkvarnar teckna sig med armarna mot skyn som en rad ynkligen korsfästa miss-

dådare. Och mitt genom heden går så vägen fram i sin melankoliska, gulsiktiga sorgmodighet, landsvägen, fårad av hjulspår, med moln av hett, gulgrått damm, landsvägen, som löper fram i oändlighet mellan dikesrenarnas vissna, hängfärdiga blomsterstånd.»

En liten psykologisk studie över ålderns förtvivlan och vanmakt är »Viottis adagio», tryckt i Politikens julnummer 1885 och sedan i Ny illustrerad tidning 30 okt. 1886.

Bland de »deviser på julgranen», vilka olika författare lämnade till 1886 års Julrosor, finnes en av Levertin, som lyder:

Två världar korsa året om varandra — de bärgades och de armas, de mättas och de svultnas, de välkläddas och de trasigas — mötas i hat och hot med misstroendets och missuppfattningens tankar i sinnet. Julen ensam låter oss drömma och drömma om igen om försoningens handslag mellan båda, om det mystiska, tusenåriga riket, det delade brödets och det endräktiga hjärtelagets rike. Men därför finns det också intet bittrare än att vid julen se sin hand slagen bort, när man vill skänka eller smeka. Varje kärleksfullt leende man väntat men icke fått se, varje ömt tonfall i en stämman, som man gått och hoppats på, men icke fått höra, kännes en julafton som ett sår, som ej vill gro igen.

Hans bidrag till Svea för året utgöres av medeltidsvisionen »Yttersta dagen» (sedermera i »Sista dikter»), en med våldsamt ansträngande av språkets medel skildring av minoriterbrodern Paulus' i S:t Malôs kloster syner och fantasier under peståret, då enligt hans och andras tro judarna med »djävulska blandningar» förgiftat brunnar och källsprång.

Någoting annat på prosa av skönlitterär art tyckes icke härstamma från detta år¹. 1887 trycker däremot Levertin i Dagens nyheter en skiss, »Najaden», ett litet, obetydligt stycke om en fin lustkutter och dess passagerare, av vilka grosshandlardottern koketterar med den unge, ståtliga

¹ Levertin skriver nu en del korrespondenser till Huvudstadsbladet i Helsingfors, däribland om teater, varvid han får tillfälle att bl. a. giva en ingående uppskattning av Minna Canths stycke »Arbetarens hustru». — I danska Morgenbladet publiceras även detta år en översättning av skissen »Anemoner» från reseboken.

lotsen, tills hon får honom kär och svartsjuk och hotande mot rivalen, den fine kusinen — men därvid stannar det.

I december ingår i Ny illustrerad tidning en fantasi, kallad »Efter anatomiska lektionen», daterad Haag (under bröllopsresan) och anslutande sig till Rembrandts tavla. D:r Tulp, som står inför den döde, tycker sig i hans ansikte se ett av dem man kommer ihåg utan att veta var man mött dem, och talar till honom om livets börda:

... Min stackars vän, om du visste, hur ensam en man kan vara även med makans kyss uppå sin panna, även med vännens blick i sin, och om du anade, hur spillda, gångna utan mera spår än en enslig vattendroppe på förtorkad mark, veckorna, åren gå även för den, som tror sig ha en gärning att förrätta.

Du kände det, som om jag rånat din andel utav livets lycka! Se på dammstrimman där. Så länge en flyktig solstråle låter den tindra uti nyckfullt skimmer, kalla vi det lycka, men låt det än så litet skymma på, och allt blir, vad det är — klibbande stoft, drägg, från vilken vinets lust och härlighet fördunstat.

Som droppar, på en hårsån lika, äro våra torftiga små människöden — alla försatta i en och samma virvel, virveln mot den dunkla, evighetslånga dröm, som redan gripit dig, vår döda vän, vaggande dig med suset av sin svarta vinge...

Requiescas in pace!

Och låt mig så, min stackars döde vän, tacka dig för denna sista tjänst, du gjort oss levande och livet — — — som dock i all sin intighet är mäktigt nog att låta döden själv giva sig lärdomar för att dämpa krämporna och värkens plåga. Därför vilja vi tacka, ty det är dock, bröder, detta sjukdomarnas, de svikna förhoppningarnas och de gäckande förväntningarnas liv, som vi må st e lära oss själva och andra att bära.

Som vi se, varierar här i prosa det vemodiga ämnet från så många dikter.

Det nästa året för oss över till planläggningen av »Livets fiender» och förbinder således åter denna utvecklingstid med en avgörande punkt på Levertins litterära bana. Men därbredvid fortsattes den novellistiska produktionen. I Ny ill. tidning offentliggjordes trenne berättelser. »De gamla» skildrar ett föräldrpar, som gift bort sin son och har det ensamt omkring sig (troligen ett intryck ur verkligheten). I »Vid likörerna» framgrävas åter de pessi-

mistiska funderingarna över världens gång och ungdomens förgänglighet. Tre vänner från en gemensam sejour vid Rivieran träffas och språka. De påminna sig och fråga efter en finsk magister Lund, som de sett därnere, som liknade Schiller och hade en våldsam ögonkurtis med en italiensk grevinna(!). Jo, den ena av vännerna har nyligen råkat honom i Stockholm: han hade förlovat sig och varit helt förändrad och berättat: Detta känna de allra flesta när de fyllt tjugufem år eller så. Man vaknar en dag, tror att allt är som förr, men man har icke någon fröjd av solen mer, allt är en likgiltigt, hela dagen går i denna stämning, på kvällen hör man »någon av sina favoritoperor, Lohengrin eller Don Juan», men man njuter ej alls som förr. Ditt känsloliv är som en följd av rubriker utan innehåll. Ungdomen är slut, trist och tigande träder du in i din manna-ålder... Vi handskas lättsinnigt med vår ungdom. Vi strö dess rikedomar för alla vindar och vakna så en morgon utan en fyrk kvar av dess gyllene kapital. Så lyfte Dick sitt chartreuseglas: »Ja, den brinner fort slut, ungdomen här hemma med vår hårda vinter och våra tunga lynnén, och det är bittert, att den för så många av oss skall taga slut, redan innan vi hinna göra det gesällstycke färdigt, som först låter oss leva självständigt och på egen hand.» — Den tredje skissen heter »En stockholmska» och är tendentiöst riktad mot dessas flärd. Elna Uhnér leker vid en badort med en ung vetenskapsmans känslor, han kommer till insikt om hennes rätta natur och skriver ett allvarligt avskedsbrev, som för ett ögonblick gör henne tankfull — men det hela upplöses i en glad stämning med väninnorna på Bergs konditori. Minnen från Varberg skymta i detaljerna. — Detta år tryckes också i Dagens nyheter naturskildringen »September» (»Sista dikter»), en symbolisk framställning av kampen mellan nytt och gammalt.

Sist må — ehuru blott till hälften skönlitterär — antecknas en serie bilder »Från Holland», som infördes i Nornan för 1889 (1888) och utgöra minnen från bröllopsresan. Som inledning skildras stockholmarens reslust och

hans uppbrott till Holland, där han först besöker Groningen. Därifrån meddelas tre bilder och fantasier: ljudet av klockorna från ett kyrktorn vid det ålderdomliga torget framkallar förmimelsen av en barnsaga, utförd i klocktornet av småtingar; åsynen av universitetet framkallar drömmen om en gammal filolog, långt borta från den pulserande världen och fördjupad i ett gulnat manuskript; sist tecknas några scener från hamnen. Därefter förflyttas vi till Scheveningen, där författaren dröjer vid skildringen av en dam, som han tycker vara en typ för van Beers kvinnor, och vid en sjuk flicka, från Amsterdam, vars tankars och drömmars vandringar han föreställer sig. Slutligen genomgår han i minnet de tavlor, han sett på muséerna och skildrar, hur slående typiskt han finner Hollands landskap, städer och borgarliv framställda av dess målare.

Det finnes i behåll en anteckningsbok, där Levertin under dessa år gjort en mängd utkast, tecknat sig till minnes upplevelser, situationer (en av de första är »G. af Geijerstams svensxa» 1885), nedlagt planer till större och mindre arbeten, skisserat naturstämningar m. m. Här finnas antydnda ett par »Åsknovelletter», en novellet i fyra avdelningar, kallad »Järnvägskupén», några »pjäsuppslag», bl. a. ett med personerna: herrn, frun och vännen, kallat »Saskia», samt ett egendomligt utkast, vars mening icke är rätt tydlig, till en pjäs »Deporterad», med några scener antydnda, utan att man kan klargöra sammanhanget mellan dem — de handlande personerna äro framför allt en far, generaldirektör och byråchef, samt en son, ett slags karriärist — och slutscenen, som blott betecknas med: »till Sibirien!» Förutom den »dramatiska scen», Levertin 1898 tryckte i Svenska dagbladets julnummer (»Två kvinnor», omtryckt i »Sista noveller»), äro dessa alldeles flyktiga utkast de enda försök han gjort på det dramatiska området. I boken finnes vidare en mängd anteckningar från badlivet i Varberg, en midsommarfest och ett sällskapsspektakel därstädes, och några mycket bra landskapsstudier från denna västkust. Där är upptecknad

en legend, »Havssläkten», om en man, vilken som barn hittats i ett nät och som sedan under hela sitt liv är beroende av havet: därifrån komma hans rikedomar och där dö hans barn. Det är karaktäristiskt, huru Levertin tänkt sig detta utfört: »Detta ämne kunde dels behandlas kort i form av en skeppares berättelse — en modern scen med unga damer och unga herrar vid västkusten. — Men hellre i 1600-talets kostym — Karl den elftes tid — Inledning en herrgårdsfröken och en italiensk spelmästare — hava barn tillsammans, vilja utsätta barnet, muta en fiskare, som diktar upp historien» o. s. v. Slutligen utkast till tre olika romaner: »Filologromanen», »Läsarromanen» och »Förlovningsromanen». Den första är synbart avsedd att betona motsatsen mellan arbetet i ett livlöst material och livet självt. Det heter t. ex.: »Känslogång efter en lång, ivrig läsning, när man går ut på gatan. Det hemskt ofattliga intryck livet gör — medan tanken ännu ligger kvar i läsningen och ens receptivitet ännu ej vaknat fritt. Man räds för allt — som komme man ut i en främmande värld.» Detta är tankar, som vaknat under läsningen för vitsordet i romanska språk, såsom ses bl. a. av följande: »Filologen är hemma. Han vill höra liv — de tala Darmesteter, Paris, Diez, Brugmann, Osthoff.» För den andra romanens blivande utseende giva anteckningarna knappast några hållpunkter. Den tredje däremot är vidlyftigare planerad, delvis med en stor intensitet och omedelbarhet i de kort utkastade satserna.

Genom tre kapitel drager sig den första förlovnings-tidens, »extas-tidens», hänryckning, med ringarna, familjens beundran, promenaderna — en marsdag på Skeppsbron: »men rakt fram i horisontens sollysta blå framtidsperspektiven: wedding trip, Neapels golf, oändlig kärlek samman»; — hennes porträtt från olika åldrar väcka hans rörelse — hon har utvecklat sig just i hans idealformer; — »hans rädsla att såra det kvinnliga, vördnad därför — hans svärmiska, veka naturs vördnad». Sedan följer andra avdelningen, »Hettan», med några ord om giftermålet, som

i tid och otid debatteras av alla. Men det är klenk med ekonomin, och båda ha lust att ha det bra. Härefter framträder det psykologiska moment, som skall utgöra romanens egentliga innehåll:

V. Passionens vaknande i famntagen — hetta i smekning; började sysselsättningen med brudtanken att surra kring bröllopslägret som flugor kring ljus — middag hos hennes morbror — ensamma i ett kabinett, champagne i huvudet — de tala om kärlek... egentligen han, i inspirerad höga-visa hymn med henne å knät... och de se på varandra med vått tindrande pupiller, i dem något av den Afroditekult, som skall överleva Jehovah, Jesus av Nazareth, och alla andra avgudar — vacker hednisk effektbit.

VI. Fortsatt hetta... brinnande blod hos båda, två kroppars hemlighetsfulla attraktion... Hon om hans sätt att tala om vissa saker: Du är mer kvinnlig än vi flickor, när vi tala om slikt är det fnittrande och frivolt, du talar med en andakt... Ja, jag talar om det som om jag talade om jorden, som lär säden avlandet, kärlekens mysticism etc.

VII. Hon på bal... hårfrisörskan har gått... hon i chemisett — utan liv framför sin toalett... han blir galen, kysser hennes skuldror... hon nästan segnar under hans kyssar... men efter balen är det han, som tittar efter flickor i hörnen... gatscen, vinterkväll, lägor: nygatsgränderna... analys över hans lusta.

VIII. Förfärens nätter... hennes... vaknar med ångest, ser vagt ut i mörkret i snyftande längtan att giva sig hän.

IX. Hans nätter... de ensamma nätternas tragik för en lidelsefull, nervös ung man... Hans monomana begär efter henne. Slår ihjäl sin farbror och principal, som är rik, i tankarna — (förfärad) gift... gubben är sjuklig, nej, takpannan faller ner... ångest över att han ren gjort det... mördare!... springer upp ur sängen till spegeln... ser ett ansikte, vilt, främmande, som han ej känner... brister i gråt. Irritationskapitel — födelsedag hos henne... alla retliga... hon känner sig gammal; hennes kusin Eva förlovad, skall gifta sig i nästa månad... deras smekning generar dem... det unga och jublande i de ungas kärlek.

X. Hon läser uppe på soffan gammal kärlekskorrespondens från första tiden — vill blott bliva gift, trött, gammal, nästan bitterhet mot honom, som låtit henne åldras. — Deras smekningar mekaniska... det som förenar dem är det gemensamma medlidandet med varandra...

XI. Det erotiska hos honom slocknar, hans intressen dö, vege- terar framåt... trött, led, skeptisk...

XII. Teaterafton, Lohengrin... kärleken, det är Lohengrin, som kommer från félandet, men när man frågar och diskuterar flyr den...

XIII. Arvet; kväll, matt lycka, spenderar sig briljant supé — tanken att ha velat döda honom i sin fantasi, onkeln, som givit honom penningarna i arv, pinar honom...

XIV. Bosättning och bröllopsförberedelse... kolossal omsorg vid inköp — lyxlusta fritt lopp... utan drömmar eller hopp... bådas dag före bröllopet... Hon vid sin klädsel... tänker på sin kropp...

XV. Bröllop... Hemfärd. Utan ord i vagnen, trötta gå de upp. Han stammar något högtidligt, hon märker att det är överläst, och med invärtets gråt och armarna slappt lagda om varandras liv träda de i sitt nya hem.

Jämte denna plan, som här meddelats med några uteslutningar, finnas några enstaka situationer utförda och ett kapitel antytt såsom spelande i Paris. — Här, liksom förut, uppger Levertin i förteckningen på personerna, vilka som stått modell för hans gestalter. Magda skall vara en »stel världsdam», fästmannen en blandning av honom själv och en annan man...

Sist i häftet står en räkka »viktiga novellämnen» — utkast till särskilda kapitel i »Livets fiender» — och ännu en roman-plan, men av senare datum. Allt detta hör till följande skeden av vår framställning.

* * *

Fantasins jäsande rörlighet, som vi bevittnat i Levertins skönlitterära produktion under denna tid, i »Konflikter», i de talrika publicerade och opublicerade novellerna, verserna och utkastet, hindrade ej hans forskande ande att med målmedvetenhet rikta sin känedom av litteraturen och med oförbehållsamt allvar säga sin åsikt, också där det gällde teoretiska stridsfrågor.

Den kritiska verksamheten i Aftonbladet avslutas i oktober 1885 med en lång och innehållsrik artikel om

»Franska boknyheter»¹. Här behandlas främst Maupassants »Bel-Ami», som Levertin finner vara ett arbete utan lyrik och ömhet, ett verk, som ej tål en jämförelse med läromästaren Flaubert, ej heller med författarens egen tidigare roman »Une vie» och som — märk detta uttalande! — av 440 sidor innehåller blott fyra, »som äro så mättade av innerlighet och djupsinne, så burna av den allra största konstens anda, att de kunna jämföras med Flauberts bättre ting. Det är en hymn över döden — döden, som aldrig någon människotanke unnas att få helt förglömma, döden, vilkens kalla hand kommer oss att rysa i avskedsstunden, vilkens blodlösa ansikte skymtar bortom alla fröjder och alla sorger...»² Ypperligast är karaktärsteckningen: »ensamt Thackeray besitter en sådan skärpa i ett själslivs dissekerande». Men det hela är dock för kallt och objektivt. Och därpå övergår Levertin till ett lovprisande av Bourgets »Cruelle énigme» och hela hans produktion för resten — Bourget, som ju var naturalisternas skarpaste motståndare och vilken Levertin senare skulle prisa just i denna egenskap! Han genomgår dennes diktsamlingar och kritik, vilken han anser kunna nämnas efter Georg Brandes?. Han betecknar slutet i den bok han anmäler såsom »överraskande genialt» och jämförbart med Balzacs »Père Goriot», han beundrar den psykologiska analysen, påpekar bristerna i teckningen av allt det yttre och slutar med att kalla »Cruelle énigme» ett av »intime-roman»-artens finaste och mest sjäfulla verk.

I Ur dagens krönika offentliggör Levertin under 1885 en del litterära uppsatser. Det är först »litterära notiser» om Björnson, Ibsen och Elster, med anledning av nyutkomna böcker. »Det flager» kallas ett av den nordiska litteraturens

¹ I det tidigare citerade brevet till P. Nansen säger Levertin, att han och Aftonbladet ej komma överens, emedan dess spiritus rector »pinar småningom ihjäl sina medarbetare med sitt ytterliga krav på juste milieu».

² Det kan vara skäl att i detta sammanhang påminna om det uppenbara lån Levertin i »Livets fiender» (Hesslers tysta liktal) gör från de ord Duroy i »Bel-Ami» ägnar den döde Forestier (påpekat av O. Homén i Euterpe 1905, s. 392).

mest originella alster, kraftigt och starkt, genomströmmat av de stora skogarnas och de blanka fjordvattnens friska dofter, där är ursprunglighet och energi, en överlägsen, segerviss humanism i livsuppfattning — medan kompositionen är rent dålig, barnslig, tölpig och tendensen galen: ingen annan tror på den, än B. B. själv och många damer, men dessa göra det instinktmässigt av obekantskap med livet och av allt man måste veta för att kunna döma i saker, där icke principen — såsom i åtskilliga äldre fruntimmerskottier — anammas som en sorts »soulagement de cœur». — Anmälan av »Vildanden» är av mindre betydelse. Men Geijerstams översättning av Kr. Elsters »Farlige folk» ger Levertin anledning att visa, huru riktigt han uppfattade denna bok, som då varken i Norge eller Sverige haft på långt när den framgång som senare. Det finns knappt något verk (med undantag av »Niels Lyhne»), säger Levertin, där dagens unga människor bättre skildrats, och intet finns, som kärleksfullare, med en storsintare humanism låter tidens olika livsåskådningar drabba samman. Man måste gå till Turgenjew för att återfinna en sådan anda av nobless och rättfärdighet, och flere av bokens scener kunna i poetisk kraft och fin karaktäristik blott jämföras med romanlitteraturens bästa. Ypperst i boken är Kornelia Vik. »Ingen kvinnogestalt i de nutida författarnas stora porträttgalleri är mig kärare.» Och Levertin tillägger med en rörelse i rösten, som låter ana att han tänker på någon, som står honom själv mycket nära: »Och det att tusenden före Elster gått förbi henne, utan att fästa sig vid den bleka, stilla kvinnan, utan att förstå att hon i all sin bräcklighet var starkare än de starka, ty hon förmådde med sin kärlek upplösa motsatser, dem intet mannförstånd kunnat bilägga, detta, att så många före honom sett henne över huvudet och trott, att hon var obetydlig, därför att hon intet hade att pråla med, det, säger jag, gör sannerligen icke Elsters triumf mindre. Snarare tvärtom.»

Känslig och vacker är också nekrologen över J. P.

Porträtt av Oscar Levertin från 1886.

Jacobsen i samma årgång: Vi sörja fränden, som det förunnats föra hela släktets talan, vännen, som lärt oss alla, förklararen i den nordiska litteraturen. Hans pessimism är som Turgenjews ett stilla vemod, en tungsint resignation, som i medvetandet av livets elände ödmjukt böjer huvudet och råder att tålmodigt arbeta med de faktorer livet erbjuder. Han är därför ock den moderna litteraturens främste stridsman för humanismen. Levertin slutar med en patos, som man någon gång även senare återfinner hos honom i liknande förbindelser: »Det finns ett valspråk för livet, som synes mig totalt karaktärisera den innersta nerven i J:s författarskap. Det är den store glassliparens beryktade ord: *Non ludere, non lugere, sed intelligere*. Det var J:s stora uppgift att lära, att vi böra icke begabba, icke begråta, men begripa våra medmänniskor. Du ljuger, Cassius, och du ljuger också du, Asinius, om I påstån, att det finnes någon litterär mission, som är skönare.»

Vidare anmäler han Zolas »Germinal», dröjande, som alltid, vid en syntes av författarens hela alstring och påpekande beröringspunkterna med Balzac. Den stora strejkromanen synes honom icke i mängden av djupa iakttagelser jämförlig med »L'Assommoir», men väl socialt och i fråga om känslans styrka. Han beundrar det moderna livets framställning hos Zola, han jämför hans utseende med de andra franska naturalisternas: han liknar ingen av dem, på hans breda, starka skuldror ser man, att han är den naturalistiska litteraturens store demokrat¹.

Slutligen förekommer i denna årgång av Levertins hand en uppsats med titeln: »En beslagtagn roman. Några anmärkningar om Hans Jægers Fra Kristiania Bohèmen.» Det hade ju väckt ett mycket stort uppseende, detta beslag,

¹ Det är sällan man i dessa mogna, väl övervägda uppsatser påminnes om deras författares ungdom, annat än i entusiasmen. Ett sådant ställe finnes i denna anmälan av Zolas bok: »Liksom en korsett kan sluta inom sig en värld av förtvivalde kvinnokänslor, liksom träet i en Stradivarius kan gömma tonmassor av oändlig sorg och kval, så omsluta pärmarna till 'Germinal' tusendens röst, klagan och förtvivlan, tusendes ångestfulla rop på förbättring.»

diskussionen om sedlig och osedlig litteratur, så livlig redan efter historien med »Giftas», fick ny fart, och Axel Lundegård höll närmast med anslutning till denna konfiskation ett föredrag om ämnet i Stockholm. Levertin bedömer boken litterärt. Han medger den allvarliga avsikten, men förf. njuter med en forcerad plumphet av att trotsa varje fordran på delikatess och sårar därigenom. Det är för övrigt något brustet hos honom själv. Man må blott jämföra hans små människor med Tschernyschewskys själsligt förnäma representanter i »Vad är att göra?» (den hade han således också läst!). Där är hos Jæger »intet av Gautiers rusiga hänförelse, Sainte-Beuves utsökta kvinnlighet, Maupassants epikureiska lidelsefullhet, Garborgs breda tokrolighet», och det är icke den sortens resonemang, som bringar de nya tidernas idéer närmare de tänkandes medvetande¹.

¹ Ett långt uttalande om Tor Hedbergs »Judas» förekommer i ett brev till denne av 13 december 1886. Det visar, huru litet Levertin även för sina bästa vänner dolde vad han hade att anmärka mot deras böcker. Denna gång var det i alla fall icke mycket: »Det är ett helt högtidligt poem från början till slut, med en så hög värdighet över det hela. För resten, det kan du nog tänka dig, att den skall gripa en sådan mystiker som mig! Och så skriver du ju så utmärkt nu för tiden. Jag läste för kottieriet högt visionen i öknerna — det är ju en ypperlig prosa, alldeles. — Av karaktärerna tycker jag mest om Tomas — så klar och säkert gjord — samt Maria Magdalena och Judas själv är det naturligtvis de finaste analyserna till, men flere punkter som jag ej begriper (bl. a. Judas' sista kris?) — hoppas att vi snart få talas om det muntligen, länge och väl, ett riktigt samtal, som förr i världen i Sysslomansgatan 16, där jag första gången hörde att en viss person ville skriva om Iskarioth. — Vad jag särskilt tycker om i Judas-karaktären är den osökta, djupa uppfattningen; gudskelov ingen figur à la Gert Bokpräntare, som dock nog flere förf. skulle gjort den till. Sådant som scenen, där J. går första gången till Kristus och väntar utanför huset, är ju fullkomligt utmärkt. Och hela utvecklingen fin och djupsinnig, men synes mig litet svårbegriplig, därigenom att det yttre är borttaget... En annan sak är, att jag har en känsla av, att det är litet för lugnt skildrat — allt splitet, striden, konflikterna mellan Kristus och apostlarna och yttervärlden, men det är kanske en rent personlig känsla, men tyckes mig, att det hela dämpats litet för mycket — jag kan ej hjälpa, att jag kommer tillbaka till, att bristen på miljö stör. Yttervärlden — naturen, ställena etc. gör ett för abstrakt intryck. Men det är oväsentligt i förhållande till det myckna vackra, varma och vemodigt sköna i boken... Jag tror att jag skall få en säkrare blick för Judas' linjer vid förnyad genomläsning, vartåt du vill, måste var person med intelligens förstå... En yttre succès skulle jag så gärna vilja

I samma revy, »1886», där Lundegårds ovan nämnda föredrag publicerades, där Geijerstam skrev om den unga litteraturens ställning, där Ernst Josephson utlade sin mening »om svenskhet i konsten bland annat», tog också Oscar Levertin till ordet för att försvara sina och sina vänners idéer. Hans »strödda anteckningar» bära överrubriken »Litet svar på tal»; de äro påtagligen icke föranledda av något speciellt angrepp, utan av alla de uttalanden och polemiker, som jämt förekommo i pressen. De innehålla ingenting egentligt nytt — alla brukade ju samma argument; men de äro dock rätt personliga, isynnerhet i fråga om vad Levertin skriver om stilen och i hans eget sätt att forma sin mening. Och i denna uppsats är koncentrerad hela hans teoretiska ståndpunkt före 1889¹.

Här måste följaktligen ett vidlyftigt citat få plats.

Efter att ha urskuldat sitt uppträdande med att tålmodet ändå en gång tar slut, då man ständigt får höra samma anklagelser omtuggas och tros, samt tillbakavisat angriparnas metod att ständigt hölja sig i de klassiska författarnas auktoritet — liksom om de unga icke älskade de stora skalderna, fastän de icke drevo marktschrejarreklam med dem — övergår Levertin till de olika anklagelsepunkterna — för ateism, brist på fosterlandskänsla, osedlighet, dålig form.

... Vad rubriker ändock äro sköna att ha för folk, som icke ha några argumenter. Så räcker ett ord och en axelrykning till att uttömma så mycket — ensamma timmars själsstrider, sömlösa natters grubbel, alla de brytningar och all den oro, som i ett frågande sinne föregå den mödosamma upptäckten av en ny världsåskådnings Amerika. Och en benämning får räcka till för alla, och dock, huru olikartade äro icke de livsåsikter, som inom den nya

önska dig, men tvivlar. Plebs kommer ej att förstå den, de intelligenta vänstermännen och de intelligenta vänsterkvinnorna, som älska litteratur om streckets borttagande och poem över prostitutionens avskaffande, ej heller. Men de andra skola hålla dubbelt av den»

¹ Om man redan förvånat sig över att en artikel sådan som »Två generationer» icke blivit intagen i de efterlämnade skrifterna, så måste denna förvåning i än högre grad gälla denna uppsats. Ställen ur uppsatsen äro avtryckta hos Sprengel, De nya poeterna.

generationen omfattas. Där finnas troende, pessimister, positivister, materialister, och främst och framför allt kanske anhängare av den engelska evolutionsläran. Men det är ju likgiltigt; publiken fröjdar sig över att få komma fram med den gamla goda och beprövade etiketten: ateism, och det är ett ord, som än i dag verkar på många som rött på tjurarna, om det också tyvärr i vår depraverade tid icke längre kan driva folk att gripa till gatsten eller tuta på halm. ... Med vilken självdryg patentträtt på sanningen talas det icke här och var om fritänkeriet i de moderna böckerna! Låter det icke, som om det vore fråga om lättsinnigas snobbiga och puerila övermod. Och dock är det ju i grund och botten för de allra flesta något så fruktansvärt djupt och allvarligt, detta, att frångå de läror, ens omgivning hyllar ... Det är, att allt framgent behöva frukta för något kallt och främmande i ens käras blickar, att i sårbar överretning skönja en grämselsens eller det ovisa nitets gadd i de alldagligaste replikerna kring aftonlampan, att alltjämt behöva bäva för, att de tårar, som nyss avtorkats på ens moders kind, äro i sorg fällda just för en själv. Och man bryter det lag, som man växt upp i, osjälviskt, utan att vänta några fördelar — ty vilka skulle det vara? — man utsätter sig för reaktionens cerneringsförsök, för skandalsjukans hundra förgiftade tungor, blott därför att man — som Gjellerup så väl utlagt det i »Germannernes lærling» — innerligt tror sig veta, att alla de trenne ringarna, som Nathan talade om, äro efterlikningar av den fjärde och äkta, den fria tankens ring, med vilket insegel ensamt det tusenåriga riket kan grundas ...

Men å andra sidan, är det icke nästan sorglustigt, att man ännu i år, det nådens år 1886, på fullt allvar skall behöva försvara sig mot ateismen som mot en nedsättande anklagelse. Står man då där isolerad med sitt tvivel? Har då tidens högsta bildning och vetenskap icke avgivit något votum i den eviga tvistefrågan? Å jo, och det svaret är tydligt nog i Mills, Littrés, Hæckels och Moleschotts tidevarv.

Sublimiteten och hånet äro likgamlas. Samtidigt med, att människan först kom på den stora tanken att lyfta sitt anlete uppåt och gå sin levnadsstig med blicken fäst på himlen, vaknade också den tanken, att man med sådan kroppsställning lätt kunde riskera att slinta och i ett dike spela en mindre eterisk figur. Det kan gömma sig så mycket fruktbarande kritik bak Tersites-manteln, och den största häcklaren, världen känt, var dock den, på vilkens grav det inristades: »Han lärde det mänskliga snillet, att det borde vara fritt. Han försvarade Calas, Sirven, La Barre och Montbailli» ...

... De unga äro icke några patrioter, heter det ... De unga

författarna göra ju icke som våra målare, måla Grèz, parisiska boulevarder, skottska landskap och spanska flickor. Tvärtom, de skildra ju idel svensk natur och svenska människor, och det med en pietet och en kärlek till ämnena, som snudda vid landsmålsvetenskapen. Tag i högen, Bååth och Ernst Ahlgrens skånska avareller, Bondesons Hallandsnoveller, Geijerstams skärgårdsskildringar och fru Agrells berättelser från Norrland, äro icke alla dessa ovanligt utpräglat nationella alster? Och är det icke en konstnärs rätta fosterlandskärlek att i sin lilla mån bidraga till kannedomen om sitt land genom att så trofast och ärligt som möjligt söka framställa dess natur och förklara dess människor?

Jaa, svaras det, men det är egentligen tendensen vi mena, böckernas anda, och den är icke patriotisk... Det kommer an på vad som menas med det där så ofta missbrukade fetstilsordet. Är det patriotism, att i tid och i otid tala om Lützens dimma och Karl den tolfte sporrar, att mynta ut den naturliga tillgivenhet, som envar hyser för det land, i vilket han växt upp, i mer eller mindre sentimentala bravader, eller att begagna blågula färger på sitt sängtäckte, då äro vi icke patrioter. Och är det patriotism, att vilja avstänga sitt fädernesland från den övriga världen och i barnsliga drömmier inbilla sig, att dess samhällsliv, vetenskap, andliga och materiella framsteg kunna utveckla sig, oberoende av de stora kulturländerna, då äro vi heller icke patrioter. Men om det är patriotism att hoppas och tro, att ens fosterland också för framtiden — som förut — skall fylla sin anpart i det stora civilisationsarbetet och med alla nerver vilja sträva för, att allt som tänkes och verkas nyttigt och frisinnt runt om i länderna, i så hastig och ymnig grad som möjligt också kommer till vår avlägsna strand, då äro vi patrioter. Och det kan man vara, oaktat man tycker, att det nog vore trevligare, om klimatet vore litet mera sydländskt, och oaktat man vet, att Gøthe var större skald än Tegnér, och att man äter bättre hos Véfour än hos Cadier.

Men här hemma anses man av många icke älska sitt fosterland, såvida man icke så där en gång vart halvår giver en högtidlig försäkran därom...

Ett exempel ligger härvidlag nära till hands — August Strindbergs. Han har ju på sista tiden egentligen blivit lyst i bann som apostel för icke-patriotismen. Varför? I en stund av grämelse har han slungat ut några häftiga ord, kanske också där ute gjort någon av dessa jämförelser, som tvinga sig på envar. Mer behövs icke, helst när man kan taga med några av dessa privatyttranden, som illviljan så väl förstår att förstora och begagna sig av. Då är det färdigt. Slå honom! Han föraktar sitt fädernesland. Och

så skocka sig alla dessa människor samman, som aldrig tänka annat än i hjordar, som aldrig känna sig som individer. Och detta pluralitetens plumpa sätt att trycka ner en meningsopposition utan skäl, blott och bart med tyngden av sin massa, säger än i dag de mest tragiska ord om mänsklighetens tanklöshet, hyckleri och förblindelse. Och det tarvas väl, att man många gånger upprepar sitt »Eppur si muove» för att icke vid åsyn av slikt drabbas av en snyftande misströstan.

Men försöken då att se neutralt! Strindberg icke patriot? Han, som är stockholmare i varje tum, som skildrat sitt lands liv och människor bättre och innerligare än någon annan. Han, som skrivit »Svenska folket», som, hur förfelad eljest i mycket, likväl vittnar just om hans kärlek till *t o r v a n*. Han, som skrivit mot judarna av idel missförstådd hypersvenskhet. Och nu polemiken i hans senare arbeten — om vi skulle tänka litet på den? Varför skriver han icke idyller — ty I måsten erkänna att han också kan det bättre än någon annan nu levande svensk man —? Varför smickrar han er icke, i stället för att försöka meddela er en ny livsuppfattning, som strider mot era kära ideal och — lika kära fördomar? Det är därför — och nu skall du göra stora ögon — därför att han är patriot...

... Jag har verkligen hört, att det lär finnas böcker, som predika osedlighet — må de då stå sitt kast inför mot dem stiftade lagparagrafer. Men i den litteratur, jag läser och det här är fråga om, känner jag intet sådant arbete... Eller vilket skulle det vara? Zolas »Nana», Goncourt'ernas »La fille Elisa» eller Maupassants »Bel-Ami»? Å nej, kära läsare, jag här för höga tankar om din omdömesförmåga för att kunna tänka mig, att du skulle anse sådana litterära storbragder, så darrande av febrilt liv, så skälvande av livsvärme, så på höjden av artistiskt konstnärskap, kunna hysa några kopplarasikter mot sedligheten. Nej, saken är den, att ett verkligt *k o n s t v e r k* aldrig skadat någons moral. Det är sederna, som giva ekon i litteraturen, icke tvärtom. Correggios Leda har aldrig fördärvat någons dygd, och de pudrade markiserna och deras sköna »aux talons rouges», förverkligade i sina »petites maisons» inga osedlighetsidéer från Crebillon jeune, men det är den spirituella romanförfattaren, som utspionerat sina samtida och berättat oss deras skandalkrönika. Och det böra vi vara honom tacksamma för, ty till kulturhistorien höra lika väl skuggor som dagar, och det är åtminstone en halv sanning i Merimées berömda uttryck, att han ville giva hela Thucydides för en sida av Aspasia...

Men ännu kostligare är det att se folk skaka på huvudet över att författarna icke längre moralisera sina personer. Ty det finns verkligen ännu många läsare, som vilja, att Flaubert t. ex., när

Emma Bovary gör sitt äktenskapsbrott, skulle tillfogat en parentes av ungefär följande lydelse: (glömsk av sina plikter som maka, moder och sann kvinna beträder fru Bovary här brottets slippriga bana. Bed för hennes själ!) Och vem har icke hört, med vilken entusiasm det klappas i händerna, när femte akten har ett moraliskt slut, d. v. s. när den ädle älskaren får sig en liten förtjusande fru med ett kapital av 100,000 kronor (i första in-teckningar), medan däremot skurken, demaskerad i all sin gemenhet, fockas ut från tiljorna, och alla bifigurer samtidigt få var sin lilla moraliska karamell med sedolärande och instruktiv devis ikring.

Men nu är en honnett författare varken skolfux eller vinkelpredikant — hans uppgift är att förklara och skildra, som naturvetenskapsmannen förklarar och skildrar. Han låter livets egna faktorer anklaga och försvara och överlåter åt den välförstående läsaren att döma. Alla dessa drag, som vi höra talas om under vår arbetsdag, giver han nerver, kött och blod, och lämnar så av en kort anekdot djupa inblickar i själens gömslen eller brokiga tavlor ur samhällslivets skiftande vimmel.

Emellertid är det just allvaret, framställningens och avsiktens allvar, som folk minst tycker om. Kläder man frivoliteten i parodiens ulspegelsmössa, i farsens narrkåpa eller operettens snäva fruntimmers-trikåer, är förbrytelsen långt mindre. Det finns så många fäder, vilka fördöma Zola under melodramatiska åthävor, men känna sig som barn i huset hos Paul de Kock, och ni känner nog mer än en fru, som är ytterst »sittlich empört» över »Giftas», men går en famille med man och döttrar och ser på »Kosackflickan»...

Sist blir det frågan om det så kallade sinnliga framställnings-sättet. Och det är en för vår inhemska kritik så ytterst karaktäristisk beskyllning, denna, karaktäristisk därför, att den är snarare personlig än litterär, karaktäristisk därför, att den med underlig brist på blick för människornas olikhet skär alla lynnen över en kam. Det är att gråla på Per, därför att han har eldigare blod än Pål, att förkasta Tizians Io, därför att det finns en sextinsk madonna, som är kyskare, att slå ihjäl Byrons ungdomsheta erotik med Miltons puritanska allvar. Det är en beskyllning, som blott kan komma från en anemisk och hycklande generation, som gud-bevars blivit för hyfsad och civiliserad för att längre känna våld-samt och frimodigt, som korsande sig vill skolmästra lidelsen, medan den alla dagar med loja och likgiltiga axelryckningar ser debauchen med uppslagen rockkrage gå sin ljusskygga gång upp-efter gränderna... Och litterärt sett, när hyllade den stora konsten ett dylikt sippt och bleksiktigt vestalideal? Var det när Aristofanes skrev Lysistrata eller Juvenalis sina satirer? Var det renässansens män, som så ymnigt utspädde och så sorgfälligt ansade sin diktning,

Boccaccio eller Rabelais? Eller de moderna kanske, Heine — Musset — Gautier?

... Nej, låt var och en giva fritt uttryck för sitt temperament. Låt oss så gärna få mycket, oändligt mycket av den själiska kärlekens diktning med sina skära färger och sin fina doft av daggstänkt rosenblad, men ännu lever också en hednisk Afrodite, en ungdomsglödens, nyskapandets, släktuppehållandets gudinna. Det är då berättigat att några också hylla henne med prosarader, som hava jasminens heta vällukt, eller med strofer, som smeka som sidenväder kring en ung gestalt... Den människa, som korsar sig över Garborgs »Ungdom» eller Strindbergs »Ett Döckhem», är antingen en farisé eller mycket att beklaga, att beklaga, därför att han är eller känner så gammalförståndigt, att han rynkar på näsan åt en ungdom och en livsglädje, som vill skratta, galnas, jubla, därför att den känner två armar kring sin hals och två varma läppar emot sina...

... Publiken, som i första rummet — och det är mänskligt — tänker på sin bekvämlighet, kallar de arbeten välskrivna, de passa för genomögnande efter middag och på schäslong, de verkliga artisterna, som vilja lägga in något personligt i varje rad, kräva eftertanke och smidig uppfattningsförmåga. Publiken känner sig så skönt hemmastadd med de gamla vändningarna och de alldagliga uttrycken, medan det icke finns något, som så pinar en artist, som det banala, det som varje skrivkunnig hand kunnat använda. Publiken förstår icke eller misstror det komplicerade, säregna, nyanserade i framställningen, artisterna digna under den febrila ansträngning, som ligger i deras strävan efter att återgiva sina intryck, lika noggrant och subtilt som de känt dem. Och på det viset händer det, att många läsare betrakta två sådana stilens mästare som Flaubert och J. P. Jacobsen som ett par affekterade krångelmakare, medan det s. k. »flärdfria» språk, som dessa läsare älska, förefaller en utövande konstnär som en av dessa alldagliga och uttrycklösa fysionomier, där intet drag berättar betraktaren något...

Men denna aversion för stilens måleriska eller musikaliska särmärken vilar djupare än på en missuppfattad konstprincip — den har sin rot i en missriktning i uppfattningen av människor, en missriktning, som särskilt är fördärlig för all konst. Jag syftar på vårt nordiska »temperamentsförtryck», detta, att vilja tillyxa alla människor efter ett enda beläte, detta att kalla allt för onatur, affektation, tilljordhet, som faller utom ens egen känsluskala... Har ni då aldrig suttit och språkat i en krets och med ens från ett ansikte mitt emot er fått höra en replik, som ni inte begriper... Det låter, som komme den från en annan värld, än den ni hör

till. Och förvånad och nyfiken blickar ni in i ett par ögon, liksom för att kasta en blick in i den tillstängda själ, till vilken ni icke äger begripandets nyckel. — Men när nu konst just är den ena människans bekännelse för den andra, kan ni förstå, hur kortsynt och orättfärdigt det är, detta rop mot envar som känner och uttrycker sig annorlunda än stora mängden: »du är onaturlig!»

Det finns författare, som hava de breda lagrens känslor, som tänka och uttrycka sig som de många runt om — och de bliva med rätta publikens bortskämda skötebarn. Och det finns andra, egendomliga och sensibla, som måste vända sig till en vida mindre läsekrets. Men bädas verksamhet är lika berättigad. David Copperfield utesluter icke Germinie Lacerteux. De småländska lantjunkarnas bondska rolighetsminister är lika litet kompetent att döma över en eterisk och subtil lyrik, som den, som föredrager ett Rörstrandsfat framför ett fat påte tendre, är kompetent att bedöma keramik. För att ett land skall få rik, personlig och omväxlande litteratur, fordras att — så väl vad som gäller uppfattning som framställning — man erkänner temperamentets rätt att praktisera den gamla goda maximen: *Cæsar supra grammaticam*.

*

Ni vet, vad man kan se mycket och olikartat i en reflexions-spegel? Det är vårmiddagarna med solglans över husens grå väggar, lyktglas, som tindra, en luft, som är liksom impregnerad av glittrande ljusatomer, skimrande seldon, finborstade höga hattar och damernas mjuka, blonda hårflätor, vilka ens fingrar längta efter att få smeka... Men det är också de tunga novemberkvällarna, då gaslågorna lysa förgråtna i hörnen, då den lytta tiggerskan får ett mera pinande uttryck av svält och armod än eljest i sitt bleka ansikte, och lastens sminkade kinder skymta i den grå dimman. Och man blir så tungsint till mods, där man sitter i sin trevna, behagliga rumvärme och blickar ut i aftontöcknet. Men är det spegeln's fel, att den icke alltid visar sol och glättighet?

Litteraturen är människornas stora reflexions-spegel, den avtecknar hela det levande livet, de glada minerna som de sorgsna, men, om väderleken är mulen, om det är åska i luften, är det icke spegeln man får anklaga, därför att dagern är grå och människornas hjässor tryckas böjda utav ve...

I denna apologi för de unga finnes det, som man ser, ingenting doktrinärt. Levertin försvarar friheten att känna och tänka för dess egen skull. Så länge han lyftes av den entusiasm, som låg i detta, och så länge den unga skolans

strävanden tycktes honom sammanfalla med vad han aktade dyrbarast av andliga värden, så länge hade den honom fullt på sin sida. Det blev sedan tillämpningen i allmän syn på livet och i konst, som stötte honom bort. Men i den strid för idéerna, som nu utkämpas, uppträder han såsom en av deras varmaste och hängivnaste riddare.

Efter denna överblick över Levertins litterära alstring från hans tjuguantra till vidpass hans tjugufemte år — den har blivit vidlyftig, emedan den korta perioden rymmer så mycket — skola vi återupptaga skildringen av hans personliga förhållanden och hans strävanden framåt på livets vädjobana.

Uppsala.

Oscar Levertin återfinnes i Uppsalakatalogerna först på hösten 1886. Nu upptaga nya examensstudier hans tid: han kompletterar i januari 1887 sin fil. kand.-examen med betyg (med beröm godkänd) i nyuropeisk lingvistik och avlägger på våren fil. licentiatexamen med betyg i estetik, romanska språk och grekiska.

Också i hans stillsamma liv gjorde de stormar, som på våren 1887 rasade kring »Verdandi», ett visst avbrott. Han hade, ehuru medlem av föreningen så gott som från dess stiftande, icke tagit någon aktiv del i densammans förhandlingar annat än genom ett litterärt bidrag. Men vid det stora offentliga diskussionsmötet i sedlighetsfrågan, som föreningen föranstaltade den 2 april och som genom den akademiska försynens ingripande fick en så stor bärvidd, lade han ett idealistiskt ord med i debatten. »Kand. Levertin,» heter det, »hävdade, att i fråga om kyskheten det avgörande ej är den rent yttre avhållsamheten. 'Det finnes,' sade han, 'även en sjäslivets renhet, en tankarnas och känslornas kyskhet, och utan denna är den fysiska renheten värdelös. Finnes denna inre renhet, då äger man ej rätt att stämpla en människa som osedlig, även om hon före sitt äktenskap haft en förbindelse.' — Till sist: må vi ej tala för lågt om våra drifter, och betrakta dem som ett ont, tvärtom, att sakna drifter är en brist, lika väl som det att sakna ett sinne är en brist.»¹

*

¹ O. v. Zweigbergk, Studentföreningen Verdandi 1882—1892, s. 47.

På sensommaren 1887 var den långa förlovningstiden med sina växlande stämningar och sina svårigheter, för naturer som Oscar Levertins ännu större än för andra, äntligen slut. Bröllopet firades på hotell Phoenix i Stockholm: ett tredubbelt bröllop, i det tre systrar samtidigt trädde i brudstol. Full av värme och vekhet hade Levertin kort förut skrivit till Geijerstam och tackat för de gångna åren »med allt det myckna trevliga och förtroliga vi under dem haft». Han ville se bröderna på bröllopet såsom representanter för sina litterära vänner.

Bröllopsresan, på vilken den unga fruns fader bjöd, gick över Holland och Belgien till Paris. Vi ha sett, hur djupt Levertin gripes av Rembrandts »Anatomilektionen» i Haag; han skriver om mästaren, av vilken han nu första gången ser en större samling bilder, att han är »allt vad man kan tänka av ljus, dröm, saga, mystik», medan Rubens är »allt av kropp och jord, materiens triumf i färger, som flamma som eld och purpras som siden».¹

Vistelsen i Paris blev emellertid icke långvarig, endast omkring en månad, tillräcklig för att giva Levertin tillfälle att samla material för det arbete om fars och farsörer i Frankrike mellan renässansen och Molière, vilket han ärnade framlägga såsom doktorsavhandling. Men han kunde arbeta och njuta på samma gång, och det enda brev jag sett från denna tid strålar av lycka och ypperligt lynne: det är en charme att höra tungomålet, att se bulevarderna, att beundra gracen hos kvinnorna...

I Uppsala bosatte sig det unga paret på Luthagen, Götgatan 3, där de hyrde ett eget litet hus för sig. Det kom ej många främmande i hemmet, endast några Verdandivänner och någon enstaka ung familj. Värddinnan var musikalisk och spelade ofta tillsammans med svågern, som under hela tiden bodde inackorderad hos sin bror. Annars var livet stilla och flitigt. Den unga frun deltog i allt vad mannen förehade, och under dessa lyckliga förebud gick arbetet på hans specimen raskt framåt.

¹ Brev till fröken Hulda Levertin.

Den 10 februari granskades doktorsavhandlingen offentligt. Fakultetsopponent var docenten Carl Wahlund, Levertins egna opponenter voro d:r Ernst Meyer och licentiaten Simon Brandell. Wahlund slutade sin opposition, som inskränkt sig till smärre detaljer, med att uppläsa ett erkännande uttalande av d:r Kr. Nyrop i Köpenhamn. I brev till Schück, som var borta, skriver Adolf Noreen, att C. R. Nyblom, under vars fack avhandlingen föll, vid middagen varit ytterst reserverad, i sitt tal sagt att »nemo nascitur artifex», och privatim att han ej var nöjd, och Noreen begär Schücks omdöme för att förebygga en möjlig orättvisa vid betygsättningen. Senare befinnes Nyblom villig giva cum laude för avhandlingen, men blott approbatur för försvaret; i ingen händelse ärnar han föreslå Levertin till docent på grund av brister i den formella framställningen. Han kunde ej gå före E. Meyer, »som var äldre och hade större formtalang».

Självt var Levertin efter disputationen orolig, då han upptäckt fel i avhandlingen och Nyblom förefallit reserverad. Emellertid säger han sedermera att resultatet (betyget blev cum laude för arbetet och non sine för försvaret) överträffade hans förväntningar. Dock verkade detta, att han icke blev docent på avhandlingen, mer nedstämmande på honom, än han ville visa. Han beslöt emellertid att taga ihop med ett arbete för docenturen och föreslog som ämne Wallenberg eller Cederborgh. Schück rådde honom att skriva om lustspelet under Gustav III, vilket han gärna accepterade, ehuru han sedermera utvidgade ämnet. Men redan innan han tänkte på detta, hade han kastat sig över den tyska humanismen — direkt från de franska farsörerna! — och var i full färd med en uppsats om Ulrich von Hutten, vilken sedan publicerades i Ny svensk tidskrift och blev ett helt forskararbete för sig. »Jag har läst mig in ganska ordentligt i tyska humanismen,» skriver han till Schück. »Vilken tid och vilka karlar, Hutten, Luther, Erasmus — jag har blott svårt med deras latin, som jag kan för litet. Vad Strauss' biografi är

storartad och Janssens Geschichte des deutschen Volkes sen.» Man kan tänka sig, att han nu, följande samma metod som senare, satte sig in i allt som rörde hela tidsepoken. Uppgiften intresserade honom ofantligt; en jämnårig berättar: »jag minns den enda gång jag var i hans kortvariga Uppsalahem, en strålande majdag, som dock inte var ljusare än den lyckostämning varav detta unga hem var fullt — då höll han på att läsa Ulrich von Hutten, och en mer strålande forskarglädje än den som lyste ur hans ögon när han talade om denne 'kolossale' gamle riddarskribent vet jag mig aldrig ha sett.»

Meddelaren omtalar detta i sammanhang med ett drag hos Levertin, som slagit honom, nämligen den beundran han hyste för stora personligheter, döda och levande, alla som syntes honom »kolossala», som han brukade säga. »Han var född genidyrkare, och alla som han fann geniala hade alltid mer eller mindre hans sympati — jag minns särskilt att han nu tog parti (mot Hjalmar Öhrvall, Verdandis 'lärofader') för professor Harald Hjärne, som var särdeles hätsk mot Verdandisterna. Dock, han hade också sina reservationer i detta avseende.» Vi hava sett, hur han prisade Björnson som en »kolossal» gestalt i sin anmälan av »Det flager». Men när han i början av april 1888 hörde hans föredrag i Uppsala, var charmen försvunnen. Vid en fest, som Verdandisterna ställt till för Björnson, uppmärksammade denne särskilt Levertin: »Er det digteren?» sporde han vid presentationen och vid Levertins ja fällde han ett särdeles förbindligt uttryck. Men Levertin drog sig strax undan, liksom obehagligt berörd av utmärkelsen¹. Till Tor Hedberg skriver han oförbehållsamt om detta den 2 april:

... Här har nu Björnson mässat sin sedlighets hymn — jag fann den medelmåttig, mauvais goût för en äldre herre att kуска ikring och hålla dylika predikningar. Jag var samman med mannen i går på en liten middag, given av en del Verdandister, och vad han pratade! En skroderande Jupiter tonans — det är ej i min

¹ Medd. liksom det ovanstående av redaktör Hellberg.

241

Lisen Levertin.

smak. Stora ord, stora åtbörder och små tankar. — Kanske jag blir mera hänförd av hans Garibaldi — men hans sedlighetsmetod om »okyska fallissemanger» och att man vid växlar skall se till, om männen lever med fruntimmer, se där nya ekonomiska principer! Björnsöns sedlighet är som Jesus' tre fiskar — den räcker till att bota allting!

I februari väljes Levertin till ordförande i Ästetiska föreningen (eller »fördärningen», såsom han kallar den) men är föga glad däråt, då han alltid funnit den »särdeles livlös och tråkig». I maj får han lov att för översvämningen i Uppsala flytta till Stockholm. Han sysslar vid denna tid med Hallman och Kexél, men tror icke på framgång med docenturen. De »olyckligt tillspetsade Verdandi-historierna», skriver han till Schück, lägga lök på laxen i förhållandet till Nyblom, vilken visat sig »mycket snäv». Sommaren tillbringar han på Värmdön nära Stockholm.

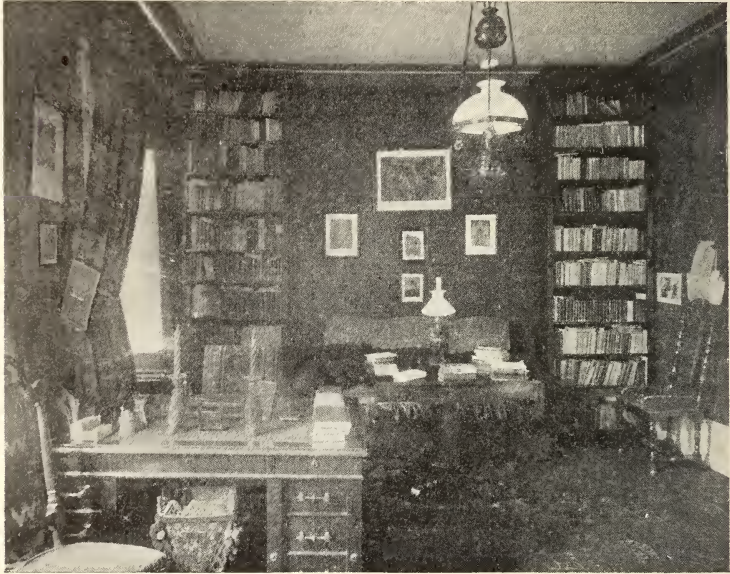
Vi ha sett, att under allt detta de skönlitterära utflykterna från studerkammaren alls icke inställdes. Strax efter avhandlingens färdigblivande, februari—mars, planlades »Livets fiender» fullständigt. Endast den journalistisk-kritiska verksamheten blir lidande på arbetet med vetenskapen. Ej heller i brev finnas från denna vinter många uttalanden om lästa böcker. Ett, visserligen redan från sommaren, förtjänar anföras. I bröllopsbrevet till Geijerstam ber Levertin hälsa fru Benedictsson och begagnar tillfället till ett längre uttalande om hennes nya stora roman:

Entre nous, jag har nyss slutat hennes »Fru Marianne» — den var för mig efter edra beskrivningar en stor misräkning. Den berör mig nästan osympatiskt, trots så många väl skrivna sidor. Jag tycker, att hjälten är för mig lika mycket skönfärgeri som den i »Sommarsagan», människor utan lyten intressera mig så litet, därför att de ej äro människor. Tänk blott på mönsterskildringen i denna idealstil, Daniel Deronda — hur etiskt torrt och tråkigt! — Isynnerhet är slutet mig antipatiskt. Plågsamt terre à terre, tycker jag. Inte har allt arbete en så utvecklande beskaffenhet och av allting man kan driva avguderer med, är väl vardagligheten det minst värda. — Mig plågar denna Börje, som författaren låter spela tuktomästare; sannerligen i fråga om moralisk renhet tror jag att människorna äro något så när jämskurna! Den ena har ej mer

rätt att förhåva sig än den andra. Och så Paul; hur litet blaserad är han icke egentligen, hur litet trött, när man kan hålla på att prata om sig så där sidtals. Nej... mig smakar boken ej, ehuru väl detaljer äro ypperliga, t. ex. rupturescenen mellan Paul och Marianne.

När Geijerstam sänt honom sina föredrag »Stridsfrågor för dagen», skrev Levertin och tackade för vad där stod om hans ungdomsarbeten, men tyckte sig redan vara

Från Uppsalahemmet.

långt borta från de tiderna; »får jag någon gång tid att göra färdig min roman, skall du bereda en liten överraskning, hoppas jag, även i avseende å min stil»¹.

I brevet till Tor Hedberg den 2 april 1888 nämnes för första gången Verner von Heidenstams namn: »Har du läst den där Heidenstam, för vilkens dikter Karl Otto Bonnier svänger rökelsekaren som en trogen katolsk korgosse...

¹ Geijerstam ägnar i denna broschyr några sidor åt Levertin, talande framför allt om dennes stil, vilken han tager i försvar mot de häftiga angreppen på densamma, medgivande likväl, att L. går till överdrifter och att hans stil i alla fall icke är »tidens».

jag är nyfiken på dem.» Denna nyfikenhet blev snart stillad. När Heidenstam sänder till Oscar Levertin sin bok, får han en biljett till svar, i vilken denne säger: »Er bok hade emellertid redan förut blivit mig en kär bekant, kär genom all sin friskhet och all sin livsglädje. I våra Björnsonska och rigoristiska dagar är sådant angenämt att läsa.» Han ärnar skriva en recension i Politiken — »det enda organ, som står mig öppet». Han har en del formella invändningar att göra. Han hoppas att de snart skola träffas.

Detta första sammanträffande tillgick sålunda, att Levertin, Geijerstam och Hedberg en eftermiddag, då Heidenstam var i Stockholm, beslöto söka upp honom. Det var Levertin, som ville det. Hans intresse kretsade jämt kring »Vallfart och vandringsår» och dess skald, ehuru han ej ville medge det. Dikterna hade lämnat kvar hos honom något, som låg och grodde, och han talade ständigt om dem, allt medan han sökte liksom värja sig för dem. Ett liknande intryck hade Tor Hedberg: han fann boken en kväll på sitt bord, läste igenom den och säger sig aldrig glömma den verkan av något märkvärdigt, denne nye, aldrig förut omtalade, in i dessa realisternas krets så plötsligt utifrån komne och dem så olika poet gjorde. När vännerna, uppsträckta i cylindrar och bonjurer, infunno sig hos sin främmande medbroder, var bekantskapen snart gjord, och en flere dagars glad samvaro följde.

Till Geijerstam skriver Levertin i senast citerade brev:

P. S. Heidenstam? Ja, där finns ofantligt talangfulla saker, men vad det ofta är flabbigt i tankegången och vårdslöst i formen. Det är glatt, friskt, ungdomligt, men gör en smula gammalt intryck genom sin Byronska tusch! Så bra litet nya s e r a t — något som dock är modern lyriks eljes *conditio sine qua*.

Car nous voulons la Nuance encor
pas la couleur, rien que la Nuance
oh, la nuance seule fiance
le rêve au rêve et la flûte au cor.

Levertins recension stod i Politiken midsommardagen 1888 under titeln »En debut».

Den är artig, men ganska reserverad och kanske litet osäker. Dikterna »höra icke blott till de mest talangfulla vers, som på lång tid utkommit i Sverige, utan äro även helt överraskande i ton och temperament». Men de likna varken den »moderna lyriken» efter engelskt mönster eller den formfulländade franska — och Levertin får anledning att rosa fin-de-siècle-diktarskolans »utsökta i form och tanke, det nyanserat subtila i stämningen, en koncentration som från ett extrakt av välukt». Heidenstam, som något påverkats av Strindbergs »Sömngångarnätter» i den breda, raska formen, som kan kallas den Byronska, har gjort denna form ännu mer lös genom att inskjuta prosastycken i dikterna — »detta verkar stillöst och avkyler på ett betänkligt sätt en dikts kroppsvärme». Dock äro hans vers så böjliga och okonstlade, diktionens konst så stark och klar, rimflätningen så pikant, »som en flickmun med leende, röda läppar». Ordvalet förlänar den ofta en genomskinlig skönhet. Prov citeras. Därpå övergår recensenten till diktarens uppfattning av orienten, som han finner ofta vara godtycklig — den välvilja, som tillskrives de österländska »glada gudarna», måste bero »på en både skämtsam och filantropisk uppputsning», som skalden låtit de bistra assyriska gudomligheterna vederfaras — och den liknar mest uppfattningen från »Tusen och en natt». Förf. kommer alltid till samma resultat: ett lidelsefullt anatema över all askes och all rigorism. Hans hyllning av vinet tar form i en rent av praktfull hymn. Men allra finast har han fått fram konstnärslivets ljusa livsglädje. »Läsaren skall känna ett egendomligt och uppfriskande nöje av att sysselsätta sig med herr Heidenstams vers, som icke alltid äro tankeklara, icke alltid formellt distingerade, men nästan alltid solglada, färgrika och modiga.»

Denna artikel sänder Levertin med ett långt brev till Heidenstam från Södernäs, där han tillbringar sommaren — »som ett vänskapsbevis, som jag hoppas först och främst

föremålet i fråga och så åren tillåta mig att infria», säger han sirligt. I brevet talar han för övrigt om sin hälsa: Strindberg har en gång komplimenterat honom för hans friska hjärna, men nu har den haft allehanda nevrasteniska olater för sig; han har ej kunnat skriva stort någonting: en novell från Paris och ett par kapitel av romanen (avser »Livets fiender»). Sist talar han om Ernst Ahlgrens självmord: »Därunder ligger en hjärtslitande lidelsehistoria, det är jag viss om. Och vilken skada, att hon just hunnit skapa det som tidningsidioterna berömma henne för — det där lilla kälkborgerliga, Fru Marianneska, hemvävda — hade jag tvivlat på det förut, har hennes självmord övertygat mig om, att där bodde hos henne något våldsamt, lidelsefullt och dristigt, som hon ej får fram i sin produktion.»

Heidenstam har med anledning av kritiken haft sina invändningar att göra, vilka Levertin bemöter i ett följande brev: »Vad de assyriska gudarnas ställning till människornas erotiska historier angår, vill jag en smula disputera. Den vällusten, som framgår ur den sinnliga gudomskulten i Österlandet, är ju en orgiens, en förklädd form av pina, syster till smärtan. Jag är ingen Beckmesser, som vill lägga på varje fantasi en specifik måttstock! Tvärtom, 'Glada gudars hjälp' är den dikt, jag tycker bäst om i hela din samling — den påminner om renässansens solglada ornamenten och har Ariostos sydländska livlighet.»

Levertin klagar i detta brev över livet och förhållandena, som te sig mörka för hans frihetskrav: »Eljes bara reaktion och elände! Bäst det är, blir det väl belägringstillstånd mot socialisterna. Vi äro tyska vasaller nu för tiden...» Men överallt är det ju samma sak, »mörker, tories och hopplöshet» — och han påminner om hur Parnell behandlas av engelska parlamentet. »Den som kunde få glömma det hela och sitta över sina manuskript... som medeltidens munkar — eljes gör bitterheten en livet surt! Litteraturen är det enda — och det är en olycka, att ej vara organiserad så, att man gäve fan åt allt för en vacker vers eller en rad

god prosa... Det irriterar mig som ett ständigt myggsurr bara att läsa, hur mästern Palm (som jag personligen är alldeles likgiltig för) behandlas. Jag har en abstrakt frihets- och oppositionslust vid allt sådant.» — När Heidenstam skriver om en olycka, som hänt en släkting och vid vilken han själv varit nära att omkomma, är detta för Levertin blott en bekräftelse på hans uppfattning av livet: »Den enda levnadsmaxim... som är någon välfärd i, är Mussets gamla ord: *La vie est bien triste, alors soyons gais et travaillons.* Livet är verkligen — det har jag tyckt så länge jag kunnat tänka — en sämre tillställning, ett gottköpsnöje, där blott de riktiga kalikåmänniskorna kunna trivas, medan vi andra måste stå i selen och arbeta dygnet om för att ej märka, hur vi dagligen och stundligen mista vänner, kära, krafter, till dess resultatet blir noll som i början.»¹

När Heidenstam gör sig färdig att resa till södern, sänder Levertin till honom några avskedsord, där han diskret räcker handen till vänskap: »Vi vänner av fri och oberoende konst äro ej här hemma så mångtaliga, att vi ej behöfve trygga oss litet till varandra... åtminstone är för mig var och en, som sällar sig till vårt frimurarband, en vän.» »Och,» tillägger han, »om mina tankar särskilt gärna följa dig till södern, är det ej underligt. Jag är ju själv en exilerad österlänning, som slumpen varit nog oblid att placera så högt upp i Ultima Thule. Och från dethär Uppsalahålet får du därför några rader, trista som själva oktober ikring mig.» Åter målar han politiken i svarta färger och ser en andlig vinter, en sjuosovartid stunda. »Billing väljes till riksdagsman, alla prästerliga dunkelmänner krypa fram ur sina mullvadsgropar, kyrkomötet bröstar sig med en patos, som hade det reformation och liv inom sig, och gammalsvenska samhällsbevarare

¹ Hans lynne är icke ljusare, när han återvänder till Uppsala. »Jag har råkat in i min vanliga sörja,» skriver han till Geijerstam den 6 oktober, »med sitt boksläp och sina grå och exklusiva tankar, och har dessutom ofta känningar av mitt vanliga onda... någon sorts cirkulär nevros, som bäst det är kommer med sömnlöshet och oro.»

bli ministrar. Hu hög, nu kommer det att gjutas vin på de äldsta och simplaste flaskorna, moralen, Jesus och allt det gamla eländet.» Det är reflexer från Verdandi och vännerna, som ge sig uttryck i detta politiska intresse, och kanske har han även en halvt omedveten tanke på att han borde intressera den nya vännen för dessa ting. Han övergår i alla fall snart till litteraturen: »Vad det finnes briljanta saker i Strindbergs bok,» utropar han (det gäller »Skärgårdsliv»), »och det väntas av honom nya, originella, i högsta grad överraskande skådespel.» — I Ernst Ahlgrens postuma novellsamling »finnas vid sidan av en övervägande del schoddy tvenne verkligen majestätiska historier, storstilade, med ett djup som förtrollar».

I nästa brev, någon tid senare, ger Levertin ett livligt erkännande åt Heidenstams nya bok »Från Col di Tenda till Blocksberg»; den är angenäm och trevlig som ett förtroligt samtal om resor med någon, som sett mycket och skarpt, tänkt och känt mycket. Mot Heidenstams uppfattning av Voltaire vill han dock göra invändningar; denne hade säkert åtskilligt seriös frihetskänsla inom sig, trots sin förmåga av ackommodation. — Ännu hade endast en recension synts, »serafen och pelarhelgonet Wirséns; den var gränslöst humoristisk. Han klandrar ditt rationalistiska översitteri och förebrår dig skarpast din nonchalans mot djävulen, om vilkens icketillvaro han synbarligen fann dig alldeles för mycket övertygad. Det är märkvärdigt men sant vad Saphir i världen sade, att börjar man bära en kalv på axeln, kan man snart nog bära en hel ox...» Strindbergs »Fröken Julie» finner Levertin oaktat alla glänsande enskildheter underlägsen »Fadren». »Dessa fantasier med bara Last und Gräuel övergå lätt att bli enbart nervpinande... Några små fina och ömma stycken finnas i den stackars Josephsons 'Svarta rosor'. Till julen stundar så Tigerschiöld, vår poeta laureatus...» »Jag skriver om gustaviansk teater, och vetenskapens barska ängel står med glasögon och pedantisk min framför ingången till mina poetiska funderingars Eden. Men i

slutet av januari hoppas jag vara färdig med detta, och till julen nästa år skall nog min stämma också höras, hur den nu kan låta!»

Levertin umgås således med avsikter att redan nu, samlande och förökande det som han skrivit, giva ut dikter. Detta bekräftas i ett följande brev, från slutet av året, där han säger sig ämna sporra sin Pegas, när han blir färdig med Gustav III, men han fruktar, att den skall ha »svårt stallhumör». Planerna kullkastas — lyckligtvis, kan man säga. Hans första diktsamling kommer att se helt annorlunda ut, än han nu tänker sig den.

Sistnämnda brev börjar åter med jeremiader angående den allmänna ställningen. »Det stora revolutionsårhundradet ingår med förunderliga auspiciër. Här hemma går det allt värre till. Viktor Rydberg har själv fällt Branting i ett förnekelsemål — vad säger du härom? Han som en gång skrev om 'spjut kastade' etc... Men här hemma blir allt gråare och tyngre, medan korparna i Vårt land och Allehanda skratta... Sigurd, se där vad genomsnittet av Sverige dyrkar. Denna löjlige pajasso, som en gång i veckan gör sina stallfasoner för det intelligenta Sveriges auditorier! — Jag kan säga dig rent ut, att 'Tiveden' och 'Marmorfångarna' är det ojämförligt bästa av denna brokige skörd¹ — du har vad gammaldags estetici kallade inspiration:

De la musique encor et toujours,
que ton vers soit la chose envolée
qu'on sent qui fuit d'une âme en allée
vers d'autres cieux à d'autres amours.

... Jag är nu mitt uppe i Gustav III:s rokoko och har läst och läser så mycket om tiden, att jag tycker att en vacker dag kan en stångpiska växa ut ur nacken på mig... Jag sträcker min hand mot dig tvärs över den trefalt hatade tyska marken...»

När Levertin i början av 1889 sitter och »kikar på den

¹ Heidenstam hade publicerat dessa två dikter i Svea och Julkvällen.

eviga grå vintern», är han likväl full av arbetslust. Han har lovat skriva en »folkskrift» om Rousseau, som han gläder sig åt; »särskilt för att få yttra något i den stora tvistefrågan natur kontra civilisation». Den blev ju ingenting av, och man har egentligen svårt att föreställa sig Levertin författande folkskrifter. Men det är ej det enda: »jag har två idéer, som formligen strida om första platsen: min redan påbörjade roman, som skulle behandla ämnet hur man sliter ut en passion (det är naturligtvis den ovan omtalade »Förlovningsromanen») och en berättelse, 'Förföljd', en häftig och upprört hållen psykologisk studie» — det är »Livets fiender». Samtidigt talar han om Georg Brandes' stundande besök såsom en välkommen uppfriskning av de slumrande sinnena.¹

Detta besök sysselsätter honom på förhand mycket. Han frågar Geijerstam, om det kommer att hållas en speciell hyllningsfest av det unga Sverige för Brandes. I alla fall vill han komma till Stockholm, ty han »behöver rusta om litet». Han reser i själva verket ned med sin fru och njuter av Brandes' föreläsningar och »rustar om». »Sankt Georg svänger sin blanka klinga», skriver han till Heidenstam, »onekligen den finaste föreläsare man kan höra, en aristokrat i fingerspetsarna. Intet för mobben — hans person är älskvärd, sprittande av liv och satirisk verve. Vi äta och dricka med honom dagarna om (G. af G. isynnerhet). Men stora män vålla alltid ett visst tryck på en, tycker jag. Det är självhögfärden som lider naturligen. Även det minsta lilla rike känner sig förödmjukat att bli lydstat till ett aldrig så stort välde.»²

¹ Brev till Heidenstam den 2 februari.

² I dessa brev finnas ett par uttalanden om litterära saker och personligheter. Till Geijerstam: »Vad säger du om 'Tant Malin' av Wicksell — det är bland det bäst genomförda ironiska jag minns på svenska, delvis nästan Swiftskt» (det är ej första gången han uttrycker sin beundran för Wicksell, vilken han en gång i ett annat sammanhang betecknar såsom genialisk). — »Ser du Ellen Key, så betyga henne min respekt. Jag skäms verkligen över att så hava lett åt henne på hennes bak — hon är dock en riktig karl ibland.» — Till Heidenstam: »Tor Hedbergs 'På Torpa gård' är ovanligt säkert skriven, om också en smula för mycket lugn och odristig.»

Man ser, skeptikern har ständigt sina invändningar. Men denna andliga och kroppsliga rekreation, som Brandes' föreläsningar och samvaron med honom gav, reflekteras i alla fall starkt i Levertins uttalanden och dessa bekräftas av vad man erfarit om hans stämning under dessa dagar. Höjdpunkten i denna samvaro blev, när det Levertinska hemmet i Uppsala fick mottaga den celebra gästen både till en middags- och en aftonbjudning. Dock, den skulle komma att i hans minne för alltid förknippas med hans livs största sorg.

Kort efteråt insjuknade hans unga hustru i en mag-åkomma, som inom några dagar antog en betänklig karaktär och trots de bästa läkares förenade krafter och en företagen operation snart uteslöt allt hopp om räddning. Den 19 mars avled Lisen Levertin, efter det hon själv erhållit full klarhet om sitt öde.

Det var fruktansvärda dagar för hennes make. Vad han då genomlevde har han nedlagt i en rad anteckningar, skrivna så gott som omedelbart efteråt, skildrande hela sjukdomens gång i de minsta skiftningar, återgivande den sjukas ord och hans egna tankar, allt till och med det allra sista. Så starkt hade hos honom redan behovet blivit att se varje sjäsligt intryck, varje upplevelse speglas i den litterära formen, så intimt hade han sammanvuxit med papperet, att han drevs att åt detta förtro även sådant, som andra skulle rädas att upprepa inför sig själva — och detta alldeles direkt, utan att på diktarns sätt vänta tills den konstnärliga fantasin bemäktigar sig erfarenheterna och lugnande och luttrande omskapar dem. Kanske fanns där ock en tanke på, att han ville för alltid fästa i minnet dessa stunder och varje steg på denna smärtfyllda väg till den stora ensamheten, varje den obetydligaste företeelse under de sista timmarna av ett liv, vilket betytt för honom så ofantligt mycket...

»Hon var mitt liv åren 1881—1889,» skriver han några veckor senare; »sambandet med några likasinnade vänner är nu det enda som står mig åter.» Och i ett annat brev:

»Jag vill inte plåga dig med att tala om, hur gammal jag blivit på dessa fattiga veckor. Det är ingen hejd på vad en dylik smärta gör en usel, det förtär allt i en — ända till själva kraften att sörja.»

I så mycket — i härstamning, i uppfostran, i det yttre — en skarp motsats till Oscar Levertin, ägde hans hustru egenskaper, som passade förträffligt till hans och inneburo förutsättningarna för detta korta äktenskaps stora lycka. En personligt intagande älskvardhet, ett ungt, kvinnligt behag omgav henne som en välgörande och mjuk luft och meddelade sig åt andra. Men hon saknade icke viljans och karaktärens styrka, och hon visste vad han behövde, eggelse och deltagande, hon satte sig fullt in i hans arbete, gick upp i hans intressen, stakade ut vägen för honom och fick hans djupaste tillit och förtroende till denna ledning. Hon väckte ock från sin sida hos honom nya intressen, hon drog honom från hans fullständiga inåtvändhet och distraktion, hade honom att passa på sig själv och gjorde av den »slarvige judegossen» en även i det yttre vinnande och angenäm företeelse. Vad han i henne miste, det har han så vackert, som någonsin en diktare gjort, utsagt i de vackraste styckena i »Legender och visor», i den stora uppgörelsen med hans ungdomsliv, som inleder »Nya dikter» samt — kanske omedelbarast — i dikten »Vår» (skriven redan i Davos 1891, men ej intagen i den första diktsamlingen, utan först i Julkvällen sistnämnda år och sedan i »Nya dikter»):

Men hon, som vit i vårens blomvalv stod,
hon ägt en gång var droppe av mitt blod,
behärskande med ljuv, despotisk makt
min tankes rytmer och mitt hjärtas takt.
Och än den minnets njugga fattigrest,
som ensamt jag har kvar av livets fest,
är blott en svag och kvällsblid återglans
från soln, som dött bak hennes ögonfrans.

Hans skövlade hem blev honom dystert. Varje kväll gick han med sina böcker och papper under armen till

Henrik Schüek, och omhuldad av vänskap och andlig sympati satt han där i långa timmar och arbetade vidare på den bok, som så livligt upptagit hans och hennes tankar, innan det stora slaget kom. Åter försjönk han i denna uppgift, och hans aldrig svikande arbetsiver gjorde, att han redan i april kunde börja tryckningen. »Jag kommer att ta det med lugn, antingen jag blir docent eller ej,» säger han nu, då tröttheten och likgiltigheten för den yttre ställningen äro över honom. Han tänker t. o. m. ett ögonblick på att lämna Uppsala. Orten tilltalade ju honom aldrig, och att stanna på denna skådeplats för ljuva och bittra minnen tycktes honom nu en plåga. För detta ändamål förfrågar sig Schüek hos Warburg angående Levertins utsikter att eventuellt bliva den senares efterträdare vid museet i Göteborg. Men denna plan övergavs snart, och trots vad han sagt om sin likgiltighet, var Levertin själfvallet glad, när Nyblom den 24 maj föreslog honom till docent, hänvisande till hans goda examina, hans doktorsspecimen, hans uppsats om Hutten samt »ett mycket förtjänstfullt arbete 'Teater och drama under Gustaf III', vilket arbete under en flärdfri form gömde en rikedom av hittills opåaktade, för vår litteraturhistoria icke oviktiga detaljer».¹

Nu flyttade Levertin jämte sin broder till Kungsgatan, mitt emot järnvägsstationen, där han till närmaste granne i huset själv hade en gammal bekant, dåvarande docenten Hj. Öhrvall, en av Verdandis stiftare och verksamaste medlemmar, en framskjuten kämpe för alla frisinnade strävanden i Uppsala och livligt intresserad av mångahanda kulturella och vetenskapliga, särskilt filosofiska frågor. Umgänget med honom och hans fru, som pågått under Levertins äktenskap, blev nu mycket intimt och formade sig ofta till långvariga filosofiska diskussioner mellan de båda vetenskapsmännen, där även spörsmål av rent metafysisk art berördes. Levertin spelade dock mest den uppmärksamme lyssnarens roll; att hans åskådning av

¹ Fakultetens protokoll.

dessa samtal i någon mån påverkades, kan väl vara fallet, men i de stora dragen hade han den färdig: den var radikal och i religiöst avseende fullkomligt fri från all dogmatism nu som förut och efteråt. I Verdandilivet deltog han icke mycket numera, då föreningen förlorat sin litterära karaktär och blivit alltmer politisk.

Heidenstam sände honom vid denna tid manuskriptet till »Endymion», som han nedskrivit under en vistelse i Davos på vintern. Med anledning av denna bok uttalar sig Levertin för första gången gentemot den nyförvärvade vännen om dennes glädjeevangelium och därmed också på sätt och vis om sin estetiska ståndpunkt i förhållande till det fördömande av gråväderslitteraturen, som Heidenstam proklamerar i företalet till »Endymion». Vi finna, att Levertin försvarar en motsatt teori, sin gamla — ehuru icke med ensidighet, ej heller med större energi — och i fråga om glädjens ensamrätt som stoff för litteraturen är hela hans åskådning, understödd av nyss upplevda erfarenheter, naturligtvis fullständigt motsatt vännens.

Särskilt om företalet, som han redan tidigare på vintern läst, skriver Levertin, att saken ju i grunden är en tvist om påvens skägg och beroende av temperament: »några kunna måla sol och andra skuggor, det är ju smaksak. Vad en solig högsommardag är grann, men vad en disig oktoberdag med sin dimma och sitt trötta, litet hängsjuka vemod är ljuv! Man får välja, tycker jag. Men rätt kan du ha, att man ett grand överdrivit det gråa, men så är också livet här hemma så trist, monotont och grått.» Senare, när han genomläst hela manuskriptet, säger han: »Du kan förstå, att jag är förtjust i hela den deskriptiva delen av boken. Din prosa är ju nästan klassisk, så fast och säker, kanske blott en smula för litet dallrande för en febril människa som jag. Jag är säker på, att en sådan skildring, som den av första dagen i Damaskus kommer att bliva en antologi-bit, när det gäller att giva utdrag ur de stycken, som äro non plus ultra från 1880-talet. Däremot övertyga mig icke dina personer så starkt, och rent orätt

tycker jag du har i dina reflexioner över lidande och sorg... Hur kan du tro, att det är någon enstaka religionslära (t. ex. kristendomen) som förmörkar livet? Livssmärtan kommer från livets egen begränsning, från den kedja av missräkningar och skilsmässor, som tynga oss stackare år från år och inför vilka vår resignation blir alltmer fylld av smärta och bitterhet. Denna livssmärta kommer människosläktet lika litet ifrån som sin egen skugga. Eller vilken livsuppfattning kan bringa oss någon hjälp mot bara en av dessa smärtekällor, som förbittra livet — mot glömskan, som dränker allt, som varit oss kärt, i sin gråa mölja? För övrigt, vem kan sitta och säga, att det är något mera djupt och välsignelserikt i glädjen än i smärtan? Huvudsaken här i livet är att kunna älska en sak och en person över döden, och min tro är, att det finns mer av gråt än av skratt i livets innersta quinta essentia.»

I ett senare brev återkommer han till samma ämne på tal om den novell, han har under arbete: »Den är en skrift mot partiväsen, som förbittrar, förråar och hindrar den ena olyckliga människan att förstå den andra. Olyckligtvis framställer jag detta ämne genom ett tämligen bisarrt, patologiskt motiv! — I alla händelser fruktar jag, att grundfärgen blir den förhatliga svarta, men var och en efter sin näbb. Och jag fruktar icke smärtan i konsten. Tvärtom! Goethes ord: ernst ist das Leben, heiter die Kunst, betyder för mig blott det, att i själva den omflyttning, som i dikten göres med livet, utsovrar något av verklighetens olidliga bitterhet och tillkommer ett glädjeelement — det konstnärliga självt. Det är klart, att den dystraste tragedi i detta avseende kan giva samma intryck av 'Heiterkeit' som ett lustspel. Jag tror icke, att det tungsinta börjar bliva konventionellt. Jag avskyr litterära skolor och klichéer lika mycket som någon annan, men lidande och svårmod äro för mig essensen av vår tillvaro, för mig som för Salomo och Job (österlänningarna!), för Augustinus och Pascal, Turgeniew och Jacobsen!

Men var och en har naturligtvis rätt att finna en annan fällning på botten av livets bägare. Lycklig den, som hittar glädjen!... Var viss på, att jag förstår ditt temperament bättre än de flesta, trots mina åsikter och min pessimism. Jag är... förtjust i var utpräglad personlighet som du.»

Sommaren skulle Levertin tillbringa dels på Saltskog nära Södertelje, dels i Varberg. Innan han reste ner till badorten, ville han ovillkorligen med anledning av sin bok träffa Geijerstam: »Om du fortfarande tänker på någon bok, där du ville skildra reaktion och 'unga Sverige', ville jag gärna visa dig vad jag skrivit därom, på det vi ej må stöta samman. Ehuruväl detta ej är mycket troligt, då min boks idé förändrats under utarbetning till en bok mot partiväsen i allmänhet.» Han träffar verkligen Geijerstam, läser upp för honom några kapitel och finner honom tillfredsställd. Hans resa till Varberg blir uppskjuten genom hans gamla mormoders död. »För oss alla hade hon varit en föreningspunkt, som vi icke lätt kunna förgäta,» skriver han till Hedberg. Och i samma brev berättar han, att han »effektuerat litet beställningar» (ett par noveller och några dikter) till olika julkalendrar.

Dessa noveller äro »Borgerlig rokoko», som publiceras i Nornan samt »En julerfarenhet», tryckt i Julkvällen; dikterna åter, vilka offentliggjordes i Svea, äro »Skymning», »En dröm», »Systrar», »Sömnens slott» och »Lycka».

Det första av prosastyckena är intaget i »Rokokonoveller». Under en hel termin hade Levertin, som han skriver till Heidenstam, studerat den gustavianska tiden blott i otryckta brev, och novellen är en omedelbar frukt av dessa studier, ett första lyckat försök i pastichens genre, som sedermera skulle åtföljas av andra ännu bättre. »En julerfarenhet» har senare icke blivit omtryckt, oaktat den förtjänat det. Den bygger, såsom redan tidigare framhållits, på ett minne från barndomen: en handlande på söder, som har det knappt och ställer allt sitt hopp till

julen men förgäves, kunderna gå förbi. Det är en enkelt berättad men mycket känslig och fin historia, genomdallrad av en stämning, som röjer dess ursprung ur en i minnet djupt ristad livserfarenhet.

Av dikterna äro alla, utom »Skymning», som står i »Sista dikter», omtryckta i »Legender och visor». Tre av dem äro skrivna redan under sommaren 1888 i Södernäs, kanske nu retuscherade, endast en, »Systrar», är daterad Saltskog 1889¹ (»Skymning» är troligen från hösten 1888). Mörker, förintelse och död är temat i dessa dikter, liksom i andra vi lärt känna, blott att de tunga tankarna hava en ännu mer resignerad och man kunde säga fatalistiskt slapp prägel än förr, oaktat all ung lycka, av vilken skalden omgavs. Men i formen är skillnaden mycket stark: det är, som om denna tid skulle beteckna ett plötsligt, rent av märkvärdigt steg till formell fulländning.

Det var meningen att Levertin skulle stanna in på september i Varberg — där nu, som förut, hans kusin d:r Alfred Levertin var badläkare. Han seglade, »saltbadade sina nerver» och kände sig stärkt. Han skriver en dikt, »Diana från Ephesus» (tryckt i »Sista dikter»), vartill han redan fått idén i Paris 1887, samt det näst sista kapitlet på sin roman — »lyriskt så att det spränger berättelsen»².

Redan i början av augusti har han glädjen mottaga ett några dagars besök av Heidenstam, under vilket gemensamma intressen diskuteras. Den nye vännen anförtror bland annat Levertin planen till sin stora roman: några veckor senare skriver denne, att han gillar namnet Hans Alienus. De följas sedan åt till Göteborg, där samtalen komma att röra sig omkring de oppositionella idéer, åt vilka Heidenstam just håller på att ge form i broschyren »Renässans». På kvällen tillstöter på hotellet Ola Hansson, och diskussionen vid rhenvinsflaskan för i muntert ungdomshumor därefter, att Heidenstam — detta var åtmin-

¹ Dessa data enligt anteckningar i Levertins eget exemplar.

² Brev till fröken Hulda Levertin.

stone hans egen uppfattning — vann de båda andra för sina reformer.

Då inträffade under natten, att Levertin, vars krafter varit starkt nedsatta allt sedan hustruns död och nu ej höllo ut med pratandet och nattvaket, fick ett häftigt anfall av lungblödning. Ola Hansson och Heidenstam kallades till. Levertin låg alldeles likblek i sängen och hälsade med ett blitt och stilla småleende, fast han endast kunde viska. Blodet sipprade hela tiden från mungipan ned på skjortlinningen. Denna syn syftar Heidenstam på, då han i »Renässans» skriver: »Jag har sett en god vän småle melankoliskt, medan han hostade blod, och detta melankoliska leende på lidandets bleka ansikte var det skönaste, jag sett i hela livet.» Aftonens samtal hade bland annat berört lidandets utseende i verkligheten och i litteraturen...

Anfallet gick snart över, men det var en allvarsam varning, och badsejouren måste avbrytas. Den 14 augusti skriver Ola Hansson till Heidenstam, som emellertid lämnat Göteborg, att det är ingen fara med Levertin; han skall flytta hem eller till ett sjukhus. »Han tar saken mycket stoiskt, fast han lider mycket.» Levertin återvände nu till Saltskog, efter att hava rådfrågat specialister; dessa hade avgjort rätt honom att tillbringa vintern i Davos.

Härom skriver han till Heidenstam, så fort han kommer hem. Han har repat sig hastigt och känner sig nu kry. Han tänker med tacksamhet på de trevliga dagarna i Varberg och säger: »vi skulle kampera gott samman, riktigt gott, trots att du är soldyrkare och jag gråvädersman». Man kan nästan steg för steg följa denna vänskapskänslas växt i Levertins sinne. Det är nu, han försäkrar: »Jag är en trofast pudelnatur, som håller mycket av den jag håller av» — och ej minst i detta förhållande skulle satsen besannas.

Det blir fråga om att resa ner tillsammans. Emellertid fick Oscar resällskap med sin fader, vilken följde honom ända ner till Davos. Färden gick över Köpenhamn, Berlin,

München och Lindau, och de första dagarna av oktober började Levertin sin långa vistelse på kurorten.

Vid tjugusju år hade han avslutat ett helt skede av sitt liv. Det hade rymt mycken glädje och sorg, mycken inre oro och mycken rastlös verksamhet.

Döden, som tidigt kastat sin skugga över hans väg, hade trätt inom hans dörrar och skövat den härd han byggt för sin framtids lycka. Ensamhetskänslan, spirande inom honom allt ifrån barndomen, fannade honom nu i hela sitt mörker, och åt tvivlet, också det rotat djupt i hans själ, hade livserfarenheten givit den rikaste näring. För en sak hade han varit entusiastisk: tidens nya idéer och deras inträde i skönlitteraturen. Med själ och hjärta hade han slutit sig till det »unga Sverige», dit både hans frihetskänsla och hans pessimism dragit honom, och teoretiskt och praktiskt hade han framstått såsom en av de främsta i dess led. Men det fanns hos honom alltför mycken dyrkan både för tider som svunnit hän och för världar som hans dröm byggt upp, för att han i längden skulle kunna nöjas med den rena verklighetsdikningen, isynnerhet sådan den företräddes av riktningens starkast utpräglade representanter i Sverige. Redan nu kallar han sig, som vi sett, i ett brev »mystiker». Hans smärftfulla livsintryck fördjupa visserligen hans pessimism, men vidga också hans fantasi: »mitt öra», säger han i en dikt, »sen dess har ständigt genom tingens lopp — ett sällsamt välljudseko kunnat höra — ifrån ett okänt solens, sångens land». Hans i grunden romantiska sinne har redan tidigt tilltalats av sådant, som står i ren opposition mot partivännernas teorier. Han är sålunda väl förberedd att låta den andra sidan i sitt väsen få överhand och omskapa hans teoretiska betraktelsesätt. Och när han då, vid en tidpunkt av starkt uppdriven och vibrerande känslighet, möter en kraftig ande, som visar honom vägen till trakter, dit hans längtan i hemlighet trått, låter han, värmd av vänskap och beundran, sig lätt föras.

Det finnes dock ännu en sak, som hänför honom och som han förblir trogen: studierna och forskningsarbetet. Här har han redan nått sina första framgångar och sin första offentliga ställning. Detta arbete har uppehållit hans livskraft även under sorgens tyngsta dagar. Sjukdomen föranleder nu en mellantid, då han icke producerande kan fortsätta därmed. Men när han återupptager det, har han redan lagt en god och fast grund, på vilken han kan bygga vidare.

263

III.

Kurhaus i Davos.

Davos.

L evertins första brev från Davos till V. v. Heidenstam, 17 oktober, förtäljer om en angenäm dag hos Edvard Brandes i Köpenhamn med långt samtal »om löst och fast, naturalism och renässans... det är en skeptiker och en désillusioné, som jag tycker om». Levertin har under resan återsett sina »gudar», Rembrandt och Dürer, men nu är han trött och har ledsamt: »för tusan, per diavolo, du som har livsglädjen till program och magasinerat solsken i ditt bläckhorn, du måste snart komma hit och som en värdig renässansens apostel göra till glädjens proselyt din tungsinta vän och kollega.» Han väntar med otålighet Heidenstams broschyr och vore fullt rustad till att svara på den i en tidning, om han vore frisk; men nu bidar han att någon annan vän av den klandrade riktningen »axlar sig till vänlig kamp». »För resten,» tillägger han, »kan sorg och glädje egentligen blott praktiseras — det lönar knappt mödan att teoretisera därom.»

Tre veckor senare, när boken kommit, talar han om den i ett brev till Geijerstam, lugnande denne, som varit be-

kymrad över Heidenstams angrepp, och litande på framtidens dom. Detta vackra och varma brev visar, huru starkt han ännu håller fast vid de gamla banden och de gamla traditionerna, på samma gång han på förhand vill värja sig mot att komma i beroende av Heidenstam.

Davos den 29 oktober.

... Hjärtligast tack för ditt vackra, vänliga brev. Du kan tro, att jag förstod varje rad däri, förstod det så väl, som jag hört varje växling i din stämma och suttit hemma hos dig och sett dig långt in i ögonen. Egendomligt nog, samma afton som din epistel kom hade jag ock några rader från Tosse (Hedberg) och jag erinrade mig plötsligt — jag vet icke genom vilken idéassociation — en middag hos dig i julis; Tosse, jag och Lisen voro hos dig och när vi satte oss till bords, sa du, att här sitta kvarlevorna av »Unga Sverige». Det ordet hade nog sin sanning, men också något ljuvt, tycker jag, i sin ständiga bitterhet. Atminstone är det för mig en oändlig känsla av tröst att kunna sträcka ut min hand efter edra i den stora ensamhet som icke vill lämna mig. Vi veta själva, vad vi äro värda. — Men det var också ett annat intryck som kom på mig, medan jag läste ditt brev. Jag sade till mig själv, att vi dock — om vi icke själva åstadkommit något så bestående — gjort en vändning i vår litteratur. Jag tror att man blott behöver jämföra några band novellistik före och efter 1882 för att se skillnaden. Vi ha lärt — även medelmåttorna — att se livet djupare, tolerantare, rikare, figurer i lufttomma rum ha efterträtts av figurer bland möbler och i natur, och själslivet har förvandlats i böckerna från något naivt, lätt bestämbar till något mångfaldigt, komplicerat, oändligt rikt. Och allt detta är ju vackert så, även om man själv icke höstat mycken tack för det. — Heidenstams broschyr har jag läst om och kan ej taga den så *à u sérieux* som du, det är ju ändock blott ett tidningskåseri. Men, ser du, han har intet, som vi, något *Gemeinsinn*, han kräver tributen allena för sig själv, vi hade en märkvärdig känsla av solidaritet. Det överraskar mig ännu, när jag tänker på det, nu när alla omständigheter tillspetsat min egen individualitet så jag blott har en sjuk lust att få manifesteras mitt väsen innan det blir för sent. Men »noch ist Polen nicht verloren» — det är en kuriös sentens av en krake som mig, vars ännu alltjämt *orealiserade* dröm är att orka sitta en halv timme om dagen blott med mina manuskript, men jag känner det så ibland. Noch ist Polen nicht verloren: det gäller oss tre, och dig och Tosse främst... Jag sitter sorgmodig och tänker på, att jag näppeligen gjort mer än

15, 20 sidor, som äro riktigt mig, och ej vet när det blir mer därav. Det är i alla fall en psykologisk gåta att det kan vara en sådan livssak för en människa att få utgjuta sitt själv i dikt, när man är led på beröm, tadel, succès och allt ihop, bara i tron på det levande i varje riktigt äkta känd och riktigt äkta uttryckt känsla.

Oscar Levantin, Davos 1890.

... Trista, sömnlösa nätter, då allt gammalt rives upp och det blöder igen, men bara frosten kommer och den höga luften, skall jag försöka bli karl igen, öka kilo, bli frisk och vederväga ännu ett slag med livet... Du kan förstå, att jag längtar efter Heidenstam. Ej för att vi någonsin bli Busenfreunde -- det tror jag strandar på något kallt hos honom, något av det Peer Gyntska sig själv nog, men som jag sagt, trivs jag utmärkt med

honom och håller av honom. Jag skall fritt låta honom utstaka nya banor för framtidens vitterhet, blott begärande för mig själv att få säga mitt simpla ord i fred, oberoende av tidsstämmingar och annat.

... Lev alltid väl och sätt ryggen till. Jag gör som häxan i Macbeth — profeterar att du skall lyckas och bli Than of Cawdor — hälsa alla de goda och gamla från deras och din trogne Oscar.

Det kan hava sitt intresse att här genast läsa ett annat brev, daterat sex veckor senare, till samme adressat. Den vänliga tonen är densamma, men omdömena om både personer och ting helt andra. Skillnaden är slående. Brevet, som för övrigt ger en ypperlig bild av sin författares och hans väns samvaro i Davos, begynner med ett tack för att Geijerstam besöker Levertins föräldrar i Stockholm och fortsätter med en kritik av hans nyss utkomna berättelser:

Vad din bok beträffar, är *Snö v i n t e r* väl det präktigaste... den har en fläkt av stor ödslighet, som griper. Heidenstam är också mycket intagen i den. Min kärlek till *Sista resan* står kvar — den är så kraftigt och på samma gång så fint gjord som Maupassants godaste novellbitar. De andra håller jag mindre av, men *Pelle* med ögat har ett par ypperliga ställen, blott en smula mer humör!

... Julen brukade alltid i forna, lyckligare dagar också vara en kär sammanlevnadens tid för oss båda, kanske du aldrig rätt känt, med vilken verklig känsla av lycka jag kom ner från böckerna och Uppsala och fick råka dig, språka litteratur med dig, diskutera, flanera under fritiden runt om i det vintriga, kvällslysta Stockholm, dit jag just nu gärna skulle vilja trippa av.

Här är nu skarp vinter, och du skulle se Verner och mig promenera i snön, han med en kort kavaj, damasker, enorma vinterpälsskuskhandskar — lik en postillon de Longjumeau med sina långa ben, och jag i pälsmössa och skinnkrage över mina angripna axlar, stora engelska sportvantar och blå konserver för ögonen — det är ett par, värt att utställas. För övrigt är mitt samliv med honom min egentliga glädje här i Davos. Som du kanske hört av mitt brev till Tosse, är jag rysligt förtjust i honom, både människan och författaren, om man på gammalmodigt vis skulle skilja en poet i två hälfter. Vi komma utmärkt bra överens, han och jag, och om jag också skämtar med honom ibland, är jag i själ och hjärta hans ödmjuka beundrare, som är imponerad av hans sinnesfriskhet, den klassiska och geniala tusch, med vilken han rör vid

Kalkparti.
Främst Heidenstam, sist Leverth.

249

alla sina motiv. Vänta blott på hans nästa bok — det blir något märkvärdigt fyllt med fantasi som en verklig renässansbok, omöjligt att rubricera — och rikt och överskummande. Just vad man längtar efter; jag åtminstone börjar känna allt större leda vid vardagslitteraturen vare sig i Björnsonska eller fru Edgrenska former. Gud, vad stora B. B. sist förekom mig olidlig¹, det var rent 1700-tal, encyklopedism och detta föraktliga skoj med vetenskap, medicinlärd och bröstakommor. Vad tycker du om fru Edgrens *En brödkaka* — det är höjdpunkten i fråga om sanning jag läst (n. b. sanning i dess påtagliga mening, bourgeois utan all den mystik, som dock är livets basis), men det är också realismens *cul de sac*, vart kan man vidare komma. Detta går åt helvete, d. v. s. slutar med en verklighetsplattighet lika stor som 1850—60 talets svenska romanförfattare. — Nästan detsamma gäller fru Kowalewsky, tycker jag; hennes bok är ju blott en memoar, etnografi, resebeskrivning, men konst, dikt, jag kan ej finna det. — Dock nog om allt detta. Du ser, i vilken riktning Heidenstams och mina resonnemanger gå — vi äro i dessa frågor tämligen ense (ej i fråga om »det grå», lidandet etc.).

Till slut skildrar Levertin det trista livet i sanatoriet, med de ständiga påminnelserna om döden: »Man blir förhärdad och vänjer sig att betrakta det hela som en tämligen misslyckad fars — ett för övrigt ganska juste betraktelsesätt.»

Det livsmod, som — oberoende av den sista reflexionen — andas i detta brev, har dock endast småningom vuxit. Kort efter Heidenstams ankomst skriver Levertin ännu: »han är ung, full av kraft och liv, och jag känner mig vid hans sida som en gammal, utbränd herre, som har sin framtid bakom sig och ej vågar hoppas verka varken hit eller dit. Heidenstam tycker också att jag är så gammal. Tomt och grått är alltihop.»²

Men under de sex veckorna hade en stor förändring inträffat, också rent kroppsligt. Vid sin ankomst fann

¹ Det är tydligen fråga om »Paa Guds Veje».

² Brev till fröken Hulda Levertin. — Till H. Schück skriver han senare: »Jag hade ingen aning om, att jag var så genomgående utsliten och maktlös, som det visade sig, när jag kom hit... Lyckligtvis har jag Verner v. Heidenstam här, som är den behagligaste umgängeskamrat man kan önska sig, full av ungdomligt liv och originalitet.»

Heidenstam sjuklingen omgiven av flaskor och piller, njutande den friska luften jämt så mycket läkaren föreskrev, försiktig och rädd om sin kroppshydda. Det blev nu ett helt annat liv. Heidenstam tvang honom ut framför allt — och hur tydligt har man icke honom för sig av skildringen i brevet, kort och krokig, med de blå glasögonen, gnoende vid sidan av den högväxte, vid marscher och friluft vané skaldebrodern. Under dessa promenader och vid kvällsamtalen uppe på rummet stärktes också Levertins förtroende till sig själv. Dröjande och blygsamt läste han upp sina dikter, så vitt olika all hans hittills offentliggjorda fantasialstring, för vännen. Och denne fann i dem just den egenart, som var Levertins; han uppmanade honom att framhärda i denna romantik, att låta allt vad han kände av livets mystik och dödens närhet, av kärlekens makt och kval, allt vad han fann skönt i sin dröms och sin inbillnings foster, tona fram i sin sång. Han övertygade honom om, att detta icke var något att blygas för, ingenting överlevat och gammalt, utan så mycket mera värdigt att sägas ut i diktens form, som just dessa strängar voro de, vilka lågo djupast i Levertins väsen. Och denne fann plötsligt en förståelse för allt vad han i ensamheten burit och grubblat på; han fann ett stöd för sina innersta önskningar och såg vägen ligga klar. Är det underligt, om han vaknade till ett nytt liv?

Det gick som en dans att också ställa om de estetiska teorierna. Och iveren för alla dessa nya upptäckter födde en oemotståndlig lust att proklamera dem inför allt folket. Formen blev ett utslag av det goda humöret, i sin tur grundat på den säkra överlägsenhet, med vilken man från sin fjällhöjd såg ned på de i grådasket krypande vardagsmänskorna där hemma: man skulle gemensamt komponera en fantastisk liten historia, där »skolorna» under olika symboler skulle uppträda. Resultatet blev »Pepitas bröllop». Samarbetet gestaltade sig ej precis såsom det i början tänkts — med alternerande inlägg av båda — utan den enas bidrag gick upp i den andras; dock är det på

många ställen lätt att se, vilken som fört pennan. Broschyren uppfyllde till stor del den senare hälften av samvaron, vilken räckte ända till början av februari.

Efter det Heidenstam rest och under hela våren rör sig korrespondensen med honom om »Pepitas bröllop». Levertin är ytterst angelägen om att boken ej skall missförstås och vill för ingen del slunga ut något manifest. Han är rädd att

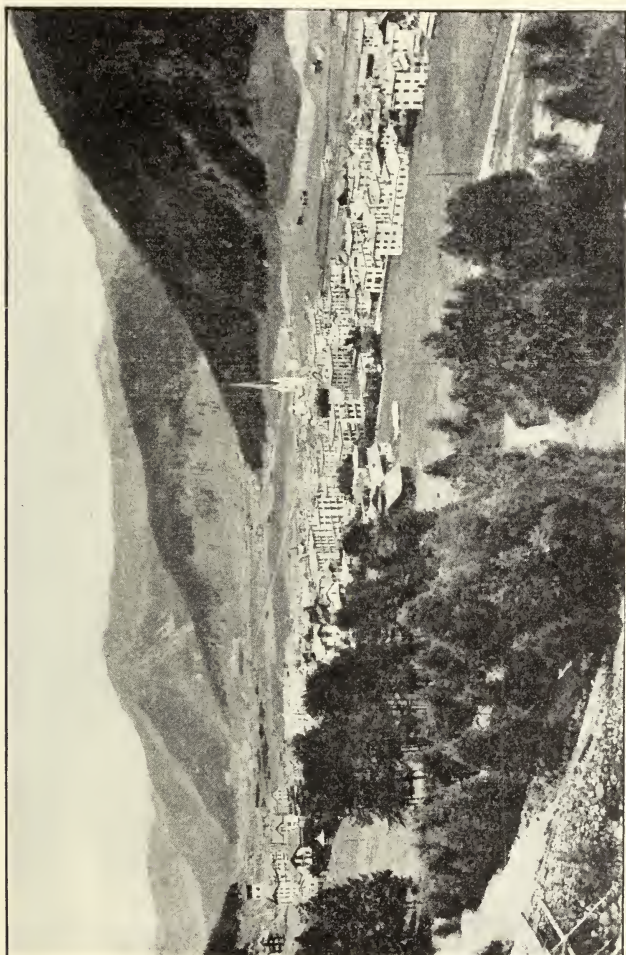

Oscar Levertin och Verner von Heidenstam.

en punkt alltför lätt överhalkas »i vår rädsla att ej vilja bli Nietzscheanare, men det borde väl stått något om missbruket att giva litterär filantropi i stället för konst och kärleken till de små borde satiriserats en smula till...» »Slutklämmen om ungdomen vill jag absolut ej ha med. Pepita bör blott vara ett uttryck för våra privatmeningar och ej något manifest. Vad 'ungdomen' tänker och vill är ju oss likgiltigt — 'ungdomen' är en hop

fåhundrar, som vi icke skola profetera om eller ådraga oss något ansvar för. 'Ungdomen' kan göra allehanda Unsinn i litteraturen, som varken du eller jag kan bli trakterad

Utsikt över Davos från sydväst.

av, reagera på annat sätt än vi vilja, fortsätta med gammalt också; det vet man ju icke. Låt oss verkligen vara individualister och ej banerförare — det är en så genant roll. Låt oss vara vad vi äro, två vänner, som räcka varandra handen i lyrikens namn! Alltså strunt i ungdoms. — *Levertin.* I.

men — den är kanske ej mer att vänta av än gubbarna! — Däremot är jag alldeles ense med dig angående den litterära råheten, och kan du förstå, att det minst av allt varit mig emot att göra ett inlägg för finkänsligheten i fråga om kärlek etc. Men det kunna vi göra en annan gång.» — Han vill, att ett tillägg skall göras ur E. Rods just utkomna bok »Les trois cœurs» (vilket även skedde). Han säger, att hans grå humör »något upplivats av att ego t i s m e n, som Maurice Barrès kallar det, blir dagens fältrop». — Han vill begagna sig av Geijerstams goda humör med anledning av hans fars' framgång för att berätta om »nidskriften», men när han gjort det, ångrar han, att han tagit saken så allvarligt. »Pepita» måste blott roa och kan ej stöta någon. För övrigt är han nöjd med det hela: »det är fräckt, friskt och artistiskt — namnen på titelbladet, jag skäms ej för biten... — Kunde du ej tillfoga något sådant som att dikterna om Vår Herre Jesu ländakläder — *perizonium Domini* — äro intressantare än den trasiga mantel, varigenom socialdemokratens fåfänga lyser fram — eller något slikt, du förstår mig — ...» »Fick i går korrektur — kanske litet lös i sammanhanget, särskilt mellan resonemanget och Pepita, men å andra sidan har den en spirituellt (jag vågar säga det) konversations hela lätta, behagliga ton — och ett så genomgående gott humör; vi kunna vara riktigt nöjda med den, tycker jag. Det är artistisk schwung över allt, och skall den nog leva sitt liv!»

Annars berättar han i dessa brev till Heidenstam från början av 1890 att han mår bra, om ock blodet är rebelliskt ibland, han förtäljer om gemensamma bekanta och vill att de skola skriva en Davosroman tillsammans: »jag skulle kunna göra superba saker där, t. ex. brev från fin-de-siècle-mannen till hans älskade, halvt förtvivalde och halvt blageur!...» Han har gjort en liten dikt om »Konung Liv och Drottning Död» samt börjat en annan, »en syn i vitt — om vårens rikedom, nästan transcendental i sin idealism — av häggdoft, dagg och sollyst äppelblom —

du ser, att det ej är skomakarrealism åtminstone» — och vi se, hur den nya stämningen stimulerar! — Glad omtalar han en berömmande tysk recension av doktorsavhandlingen, »förvånande flit, beläsenhet etc. — jag skämdes nästan över att vara boksynt — hur mycket hellre poet och mondän!»

Den 29 januari kan han meddela sin kusin, att Pepita är färdig, och efter att hava antytt dess innehåll fortsätter han:

Vad säger du om sådana ord av en f. d. svensk naturalist? ...Själv är jag en smula rädd att mina gamla vänner skola betrakta detta som ett avfall, vad det icke är. Det är endast en protest mot allt det lilla, obetydliga, detaljpetiga, verklighetsvidskepliga, som ännu grasserar där hemma. Se böcker av fru Edgren, Kowalewski, Björnson, allt rena smörjan i min tanke.

Du kan ej tro, vad Heidenstam blivit mig kär. Tro dock ej, att han har mig i sitt våld, vi ha ömsesidigt påverkat varandra och han har erinrat mig, att jag icke alls är en realist, men en romantiker, en som helst skildrar dröm och fantasi. Men det är ej blott andligen som han gagnat mig, han har hållit mitt humör oppe då jag kände mig så övergiven...

Om du visste, vilka märkliga processer som röra sig i min själ, jag har blivit så gammal och konservativ, allt studsar tillbaka mot min likgiltighet och min skepsis...

...Egendomligt nog var Hellen (Lindgren, av vilken Oscar just haft ett brev) lika led på den svenska radikalismen, de kalla't, som jag — nya ideal skola hopljugas, de gamla äro för trädnötta och nattståndna. — Jag skrattade med hela munnen, när jag läste »Paa Guds Veje» — man skall vara norsk skrodör, hableur, gammal herre, van vid prat och applåder, för att skriva ihop denna norska historia. Vad den mannen tror på allt, Spencer, dusch, gå på händerna etc. Låt oss bedja en mild försyn att vi aldrig skola möta så tråkiga figurer.

Det ovan antydda brevet till Geijerstam från mitten av februari är tyvärr förkommet; men till Tor Hedberg, som han också vill förbereda, skriver han:

Orsaken till att jag just i dag skriver dig till, vet du kanske redan, om du träffat G. af G; och om du ej gjort det, så gå upp till honom och läs ett brev, som jag för några dagar sedan tillskrev honom. Du får därav se, att jag och Heidenstam samman skrivit en liten litterär broschyr, där vi i viss mån skämta med

realism och verklighetsskildring. Det hela i en fantastisk ram och hållet i en artistiskt uppsluppen ton, utan att vi göra något anspråk på att vara doktrinära för något nytt. Vi hava endast velat framhäva det fantastiskas verklighet och likberättigade ställning med det reella, det löjliga i att tillbedja verkligheten, det platta i det vi kalla »lillnaturalismen», de svenska fruarnas, Edgren, Agrell, Wahlenberg-Rooska genren — och för övrigt den kult för det lilla exteriöra och anekdotiska som jag själv hemfallit till i »Småmynt»! — Nåväl, detta kan ju ej såra någon. Jag tror du skall underskriva vart ord i den lilla skriften. — Emellertid, blotta tanken på att jag i dessa saker kunde säga något, som gjorde G. af G. ledsen eller förargad, lät mig i brev till honom behandla saken alldeles för högtidligt. Jag genomläste nyss korrekturet och fann det hela vara ett oskyldigt och högst måttfullt litet litterärt kåseri och ber dig därför lugna G. af G. ifall han skulle inbilla sig, att — vilket han med sin vackra men något trånga fanatism har lätt för att göra — jag blivit tubbad av H-stam till att bli någon sorts överlöpare. Gustaf är mig så kär, att bara den tanken, att han, om också med orätt, skulle tro mig om något slikt plågar mig utesägligt. — Unter uns, är han åtminstone ibland en smula dogmatisk — i ett brev till mig skrev han till svar på några häftiga ord om vardagslivsskildringen, vilka jag sände honom som en försöksballong — »att man icke ens i tanken fick skämta med dem, som älskade att skildra vardagsliv — ty vardagsliv var ens hustru, hem, barn etc.» — För det första är det osant, hustru, hem, allt detta är för mig och har alltid varit comblen av romantik, liksom jag finner mitt eget liv uppfyllt av romantik, och det trots all sin händelselöshet. Men fränsett denna tvist om ord, vilken nästan ortodox vördnad för realismen — vi, som kunna skoja med Gud, döden och djävulen, böra då kunna skämta också med vårt sätt att skriva noveller! — Nog därom — du förstår mig, det vet jag. — Vad skall jag eljes kunna berätta härifrån. H-stam reste, sörjd och saknad, i början av februari för att känna sig en smula klassisk i palmlundarna vid Bordighera — jag har lärt mig hålla oändligt mycket av honom. — Ni andra känna honom ej tillräckligt. Sällan har jag råkat någon, i vilkens sällskap jag trivedes bättre, sällan någon, som så pass bra förstod mina anomalier! —

I mars åter till Heidenstam: »I fråga om principen *l'art pour l'art* äro vi ju ense... du vet nu vad jag tänker i alla punkter, och i grund och botten står jag dig bra mycket närmare än du kanske just i dessa dagar tror, ehuru jag lotsar mig fram en smula opportunistiskt. — Jag har läst om den i morse, och är så genomnöjd med

den.» Under ett nytt kort sammanträffande, dels i Davos, dels i Ragaz, då Levertin är på väg till Meran, bliva de i tillfälle att fortsätta samtalet om det outtömliga ämnet, och när de skilts, skriver Levertin från Meran, helt uppfyllt av sitt nya program:

Vägen mellan Ragaz och Innsbruck är härlig, jag satt under tiden och föraktade Garborg. Aldrig har jag haft så livligt för mig, att naturalismen redan går i barndom! Vilken skillnad mellan människor (författare)! Somliga kunna förmå sig till att riktigt fördjupa sig i lumprier, misère, grändluft och vardagspladder, medan vi blott vilja giva blomman, doften, parfymen av människo-livet! Jag drömmer om att giva en djupt anlagd varelses rikaste stunder av dröm och lidelse på hundra koncentrerade sidor — och där kan Garborg (som ju är ett geni i alla fall till skillnad från din stackars medelmåttiga brevskrivare) till följd av den realistiska spetälskan hålla på att i över 400 tättryckta sidor giva ett innehållstomt livs alla fadaiser¹. Då skulle man verkligen ha tron att »la perle est dedans».

Den 11 april åter några personliga rader från Meran, där han haft besök av anförvanter från Stockholm:

Närvaron av mina släktingar bereder mig dagliga smärtor eller fröjder genom det dödas återuppståndelse i mitt minne — smärtor och fröjder — jag blir allt mer subjektivt övertygad om sanningen i min tes om dessa sakers sammanhang — det enda i livet som är något bevänt med är patos och sinnesrörelse — och tvekan är den stora ärkefienden, som småningom dödar all lust att leva! Det är den egentliga lilla filosofi, jag kunnat destillera ut av min levnad...

...Det märks att jag är en Stockholmsk rännstensunge, ty jag tänker med vemod på Drottninggatan och Gustaf Adolfs torg — summa summarum, jag längtar hem och ändock har jag plågats mest därhemma och mött mest imbeciller där — men det är intet skäl emot, ty plåga är ännu något, som hänger hop med glädje, och imbeciller hindra ingens lycka — tvärtom, de äro roliga bifigurer, och när man är mycket lycklig, blir man imbecil själv.

Berätta mig, ädle skald, om Pepitas skiftande öden,
om hon blir prisad i stan eller nersköld och klådd,
flickan förtjänar beröm, hon är barn av förakt och av kärlek...

¹ Det är tydligen fråga om »Mandfolk».

Det första Levertin om detta erfar av sin medarbetare, är att denne vid ett sammanträffande med Strindberg och Geijerstam (som räckt mycket länge och där det synbarligen ej skrädde ord) fått sin skäppa full med anledning av broschyren. Levertin är riktigt upprörd — det förefaller honom ofattligt att Geijerstam ej »ägde tillräcklig tolerans och självförnämhet för att låta andra människor hysa andra meningar och uttala dem». Han visste ju nog, att G. var fanatiker, men att han skulle bete sig som en liten sekt-predikant, »som smädar och fördömer, när motsägelsen kommer, oaktat den uttalas av människor, som både vilja honom själv väl och vilkas ärlighet han vet stå över alla misstankar, det smärtar mig mycket». Levertin svävade i den väl oskyldiga tron, att Geijerstam med lugnt mod skulle se sin väns avfall — ty som ett sådant hade han dock allt skäl att taga det — denne väns, som stått vid hans sida hela årtiondet igenom och i vilken han ägt ett så utmärkt stöd — liksom att han artigt och kallblodigt skulle se just den litteratur förföljas, för vilken han själv var den kanske mest typiske representanten.

Dock, Levertin skulle få uppleva än mer. Geijerstam sänder honom C. D. af Wirséns recension av Pepita jämte sitt visitkort och därpå har han antecknat det bekanta citatet från Anna Maria Lenngren: »men vid bifallet av svinet» o. s. v., undertecknat av båda bröderna G. jämte deras fruar. Detta griper Levertin oerhört. Samma dag, den 2 maj, skriver han härom långa brev till Heidenstam och Hedberg. Jag föredrar att citera det senare, lugnare:

Jag har grubblat och sört däröver nu hela förmiddagen, nu måste jag utgjuta mig för dig. Finner du det ej, som jag, bra smått och underligt! — Tänk dig så många år Gg och jag varit de intimaste vänner, jag har sökt stå honom bi så gott jag kunnat och han också, och nu blott för en så obetydlig sak som en rent estetisk meningsskiljaktighet vill han såra mig och komma mig till livs, han som känner mig i grund och botten och vet, hur gränslöst ömtålig jag är gentemot personer, på vilka jag sätter värde och det har jag ju under många år visat att jag gjort på honom. Att han kunnat komma på en så ofin rancune idé,

det går ej i mitt huvud. — Jag har ju ej hållit av honom för hans meningars eller hans böckers skull utan för hans egen, som han går och står med alla sina goda och solida karaktärssidor och alla sina små svagheter, som jag bemödat mig om att skona, till den grad, att jag låtit honom läxa upp mig, gamla karlen, många gånger utan att bli ledsen däröver, och jag kunde aldrig tro annat än att han också höll av mig, oberoende av en del teoretiskt gruff! Men nu begynner jag på att tvivla därpå, och det är ganska bittert. Vad jag kan rå för C. D. W:s beröm är mig ofattligt — att jag ej skrivit Pepita för att erhålla det, det borde han veta. — Själv vill jag ej vidare resonera om saken med G. af G. — det har han betett sig för stupitt för att jag skulle göra, men det förundrar mig, att han velat nedlåta sig till någonting dylikt! —

Vad säger du själv om Pepita? Att där ej finns en smula förolämpande eller utmanande, måste väl var och en medgiva. Att jag själv dag för dag blir övertygad i allt högre grad om den lilla skriftens sanning, måste du tro och skulle ej undra däröver, om du t. ex. läste Garborgs sista bok. I den finnes — synes mig — alla de fel, som uppkallat vår anspråkslösa lilla skrift, banaliteter, trivialiteter, det kälkborgerliga, andefattiga och tanklösa — blott stenografi, i all oändlighet stenografi, av det som ej lönar mödan att stenografera... — bliv ej ledsen att jag kommit till dig i min bedrövelse — för jag är bedrövd och dum nog att aldrig kunna lära mig att behandla dylika saker en bagatelle — men det är ej första gången jag haft gott av att tala med dig, kära vän, när jag var nedstämd och missmodig.

Både Hedberg och Karl af Geijerstam skynda att försäkra Levertin, att meningen varit att skämta. Denne finner skämtet — med rätta — ganska smaklöst, men förlåter. Dock kan han på länge ej smälta denna sak, gång på gång upprepar han, att han ej förstår hur en gammal vän kunnat av en estetisk fråga »bringas bort från alla kära gemensamma minnen och all gammal tillgivenhet»; däremellan gör det på honom »ett verkligen tragikomiskt intryck att se honom så retlig, intolerant och argsinnt. Han som eljes brukar ha en smula av löjets sens commun, visar sig här ju som en riktig Beckmesser...» Han tycker sig ha tagit miste om den fina underström, han trott på hos G. af G.; dock känner han sig alltid som hans vän, »om ock ej så

som i gamla dar». I själva verket gav Pepita-historien detta förhållande en mycket svår knäck, om också den gamla vänskapen ännu på båda hållen var segsliten och flere gånger efteråt tog sig uttryck.

Angående de båda andra vännernas åsikt i själva huvudfrågan, Pepita, meddelar Levertin:

Samtidigt yttrade sig båda om Pepita, båda helt ogillande, Tosse hyggligt och moderat som hans väsen är, Kalle däremot så hätskt, att jag hörde Gustafs repliker genom orden. Båda beskylla oss för att vilja bilda skola, återfalla till gammal romantik, båda klandra stället om trotjänarinnan — de små och de enfaldiga!! Kalle går så långt att fränkänna den lilla skriften allt l i t t e r ä r t v ä r d e — »dåliga bilder, effektsökeri etc.» — detta tycker jag är det lustigaste . . . Mon Dieu, Pepita är ingenting n o c h n i e d a g e w e s e n e s — men nog är den stilistiskt jämn god med hrr Geijerstams revyartiklar etc. — Jag kan ej neka till, att denna formella anmärkning retar mig från ett håll där man så ofta dödsyndat i den vägen. — Eljes äro de bra karlar, allihopa, både Kalle och Gustaf, och jag håller av dem malgré tout, och jag gläder mig åt, att de nog också hålla av mig, men borde de lära sig av Tosse att låta »saker gälla för vad de kunna».

I sitt svarsbrev till Hedberg ångrar Levertin sin häftighet och sina misstankar: han ämnar aldrig låtsa om att han lagt detta skämt på sinnet — så dåligt det än var. Han fortsätter:

Tack för dina ord om Pepita! Jag skulle vilja protestera mot mycket däribland — men vill göra det muntligen — vill du sätta dig in i min tankegång, så gå till biblioteket, tag fram Nouvelle Revue för 87, 88 eller 89 — och läs Rosnys roman *Le Termite*, en superb bok (tio gånger bättre än *La Bête humaine*), där skildras naturalismen. — Aldrig i livet kan jag vara ense om att »trotjänarinnan med giktring» är lika intressant som Tor Hedberg eller Oscar Levertin; Mozart blir Mozart och en skomakare en skomakare så länge världen står, lika litet som ett skånskt landskap kan sättas upp mot den vy jag har för ögat, lika litet kan några primitiva etiska förtjänster, som t. ex. ett fattighjons moderskärlek, intressera och sättas upp mot en rikt utrustad kultur människa. Varför icke litet dyrkan för geniet? För det stora? Det är blott den stupida naturen (den är stupid) i all sin skönhet — som har samma intresse för »loppans bakben» som för människans bekymmer — vore världen skapad av en personlig Gud, skulle han ha

mer intresse för Michel Angelo än för hr X., det är säkert, och då vet jag ej varför människan, »Guds avbild», som du skriver, också ej skulle föredra det stora.

Den offentliga kritiken gav för övrigt Pepitas båda fäder icke mycken anledning till oro. C. D. W. hade redan sagt det mesta av vad han i saken hade att säga med anledning av »Renässans» (då han bl. a. framhöll Heidenstam såsom föga ägnad till ledare av det unga släktet, emedan han hade en sällsam förtjusning för muselmännen), och nu upprepade han (i Vårt land) erkännandet och slängarna. Han bekänner att han för ingendera förf. hyser sympati, om han ock anser Heidenstam för den ojämförligt mest begåvade. Det starkt sensuella draget i »Konflikter» är lika motbjudande som ropet på orientalisk livsglädje i »Vallfart och vandringsår». Protesten mot naturalismen är visst något sen, eftersom allmänna meningen redan kastat om, men den är ägnad att väcka bifall, och formen är roande. Åtskilligt är att anmärka — särskilt att innehåll et i en diktarskapelse för dessa skalder är likgiltigt, och härmed komma de i sitt rop på individualism nära Fr. Schlegels »Lucinde»(!). »Pepitas bröllop» är emellertid vad än om ståndpunkten och om de enskilda oriktigheterna må sägas, ett tecken bland många därtill, att den grövre realismens roll nu är utspelad och att det sjunkande skeppet håller på att övergivas av levnadsglada gnagare, vilka söka sig andra estetiska visthus, uppförda antingen i 'renässans-stil' eller som konsertsal för Strauss-valser. Och detta är att konstatera.» — I grunden kan man ju dock icke förtänka Geijerstam att dessa applåder ljödo något skärande och bittra i hans öron!

Levertin fann recensionen »roande»: »hans skillnad mellan oss i början var intet att säga om, och innebar — då det var sant — intet sårande för mig,» säger han anspråkslöst. Warburgs omdöme i G. H. T. fann han förnuftigt och litet orakelmässigt, och glatt överraskad var han att G. Nordensvan i Aftonbladet visade så mycket förstående, »ehuru han en smula smusslar undan mig, men

vad gör det!» Nördensvan hade dock redan varit med om »Renässans», under förutsättning, att den nya idealismen upptog i sig naturalismens goda sidor, förenande sålunda idealism och realism, som varje stor och djup dikt i alla tider gjort. Och vem vill ej taga vara på sin individualitet? Dock har aldrig någon äkta konst blivit väckt till liv genom agitation: men få människorna anledning att se livet ljusare, skall dikten utan påstötning jubla över tillvaron. Vi böra emellertid akta oss för att proklamera den glada genren såsom berättigad framför andra. — I samma lugna och förnuftiga ton talar också denne realist om Pepita: den är ett uttryck för de olika strömningar, som brottas i litteraturen, men den verkar främmande, den är skriven från europeisk ståndpunkt — 600 fot över havet har man ej någon riktig blick för sin samtid, och där finnes ej mycket, som hänför sig till »vårt eget samhälles litteratur och litteraturkritik». Det vore intressant, om de två författarna i litterär handling ville visa, hur de tänkt sig allt detta förverkligat.¹

Nästan ordagrant lika slutar en längre anmälan i Politiken, osignerad men röjande, om jag ej alltför mycket

¹ I Ur dagens krönika 1890 s. 642 ff. står en uppsats med titeln »De litterära utsikterna, kritiska anmärkningar tillägnade hr V. von Heidenstam av G. K. H—n» (jur. kand. Anders Hemming) och innehållande även några uttalanden om Pepita. En av vår litteraturs mest stridslystne fanbärare, säges där, är V. v. H. Det lilla häftet »Renässans» hade det stora anspråket att anvisa vår litteratur nya banor. Nu har han med O. Levertin sökt visa den europeiska litteraturen, huru förskräckligt den far vilse. Det intressanta hos honom är icke ett träffande omdöme. Som polemiker gör han en ovanligt klen figur. Kvintessensen av »Pepitas bröllop» framkallar ett misslynt: »jaså, var det inte annat!» Har realismen då intet åstadkommit, skall den kommande litteraturen taga vid, där sextio-talet slutade, och mellantiden blott te sig som en tillfällig förirring? »Herr Wirsén torde hittills varit ensam av den tron: herr Heidenstam (och herr Levertin) få ursäktas sällskapet, det finns verkligen intet annat.» Wirséns sega och konsekventa, fastän Don Quichote'ska kamp får allt erkännande, medan Heidenstam ej har en aning om vad allting gäller, utan tror, att det blott är fråga om former, men han bekämpar i grunden realisternas filosofiska uppfattning. »Skall riktningen åter bli idealistisk, är det första villkoret, att den icke dukar upp endast de andligt efterblivnas, de enfaldigas ideal. Det är de upplysta andarnas, det är framtidens ideal, som konsten skall ställa fram för att vara en livskraftig konst.»

misstager mig, Edvard Brandes' hand. »Vi vil haabe, at de to Digtere selv hyppigt viser Verden, vad der er skön og god Poesi.» Också annars sammanfaller denna recension med tanken i Nordensvans. Vem i all världen vill icke instämna i deras vackra önskningar och deras påstående, att god konst är bättre än dum fotografering! Men poesin är icke en viljesak; vad kritiken eller modet lära, betyder föga mot samhällets makt och personlighetens villkor. »Lillnaturalismen», som anfaller, är det tråkiga, medelmåttiga, vardagliga, och den lönar det sig knappast att polemisera emot. »Man anar, att vissa svenska damnoveller, vissa norska kraftproduktioner åsamkat sig de båda herrarnas yttersta misshag, men satiren mot »Pepitas bröllop» kan lätt bliva ett slag i vattnet, emedan riktningen är karrikerad... Antag, att de båda skalderna till föremål haft författarinnor som fru Edgren, fru Kowalewski, fröken Wahlenberg och liknande! I så fall skola dessa icke träffas av boken: den svenska pressen skall låta slaget gå över deras huvuden och träffa folk som Geijerstam, vilken just till julen utgav en förträfflig novellsamling, eller Levertin själv. Men den smula naturalism vi ha i Norden är det knappast skäl att göra mer misstänkt i borgerskapets ögon än vad den på förhand är.»¹

Man kan tänka sig, att en helt annan ton ljuder ur den unge Johannes Jörgensens »entusiastiska och lyriskt hållna

¹ De båda författarnas öde i deras hemland, säger rec., har varit mycket olika. Levertin har rönt äran att från början bliva nersköld på det dummaste, och dock är han en så säker poet som någon. De vackra verser och den förtjusande berättelse i gammal stil, som han publicerade senaste jul, vittna om, att hans talang är lika frisk och fin som förut. Han har gjort en paus och skrivit lärda och intressanta verk, men varför vill han nu slå sig för bröstet och ropa me a culpa för sin »realistiska ungdomstid»? I samlingen »Konflikter» fanns ju en antik novell, vilken borde kunna tillfredsställa de båda vännerna, där de sitta i fjällhyddan i en dekoration med luta och tamburin, såsom det anstår två personer i en operacomique. Den andre skalden, v. Heidenstam, har blivit mottagen med acklamation, ehuru han svingade sig in i litteraturen på litet Heineska vers. Om reaktionen vill taga dessa två andar till intäkt, så far den vilse: det är två friborna människor, fjärran från alla Lourdes' spökhistorier, ljusets riddare, tankens tjänare, frihetens målsmän. Varför gömma sig i en fjällhydda och varför skriva en anmälan av Pepitas bröllop?

anmälan», som Levertin talar om.¹ Även i Köbenhavns Börstidende prisades broschyren av en anonym skribent, som jämförde den med åtskilliga företeelser av samma art i Danmarks egen litteratur, och Levertin skriver med anledning av denna artikel att de yngsta i Danmark i allmänhet sympatiserade med boken. I Norge uttalade en ungdomlig recensent i Bergens Tidende — vilken betecknade Levertin som »det unga Sveriges störste lyriker» — sin förtjusning och ansåg, att boken borde läsas av var man.

Också Garborg tog till ordet — först i norska Dagbladet (»Den idealistiske reaktion»)² och sedan i den tyska tidskriften Freie Bühne (»Der Neu-Idealismus»). Hans uppsats — den tyska är en ren översättning av den norska — sväller ut till en hel, för resten mycket objektiv studie över reaktionen mot naturalismen i allmänhet. Levertin betecknar den norska uppsatsen såsom »ingenting, klumpig och utan grace i skämtet — men vilken norrman har grace?» Senare talar han mera fogligt om artiklarna: de voro ju kloka, ehuru icke vidare intelligenta, utan som vanligt småförståndigt recensentprat. — Garborg yttrade bland annat: Pepita är »spirituell och intressant, hon säger de utmärktaste saker i det utsöktaste språk och är så artig gentemot den angripna riktningen, att icke ens den mest hårdnackade naturalist kan känna sig sårad, trots enskilda överdrifter». Han hänvisar till några besläktade uttalanden av Valdemar Vedel i Ny Jord 1888 och betecknar grunden för den nya konstuppfattningen såsom liggande i en förändrad livsuppfattning.

Ännu en anmälan fick broschyren i den utländska tidskriftspressen. Ola Hansson, Levertins forne kamrat i den realistiska kampanjen, Ola Hansson — som publicerat både sina av lyrisk innerlighet och vemod fyllda dikter och sina subjektivt lyriska historier i »Sensitiva amorosa» och som tre år senare skulle rikta en hel skarp broschyr mot »Materialismen i skönlitteraturen» — skrev i Das

¹ Jag har ej lyckats få reda på, i vilket blad den stod.

² 1890, n:r 196, 200, 209 och 214.

Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes en filippik, som Levertin i ett brev behandlade med överlägsen ringaktning för dess plumphets skull. Heidenstam skildras där som en »orientalisk» lyriker utan betydelse, och Levertin själv, som förut varit »excentrisk medlem av unga Sverige», har nu blivit en »pedantisk akademidocent». Pepita var en tarvlig blandning av lyrik och inskränkthet, Strindberg vederfors ingen rättvisa o. s. v.¹

Något rumor väckte således denna lilla bok i alla fall, om också det icke skulle bli teorierna, utan själva diktningen, som ledde litteraturen in på de nya vägarna.

Levertin hade nog rätt i att betrakta »Pepitas bröllop» som ett estetiskt kåseri, och ingenting var lättare än att taga det hela »en bagatelle», såsom ett par kritiker gjorde. Begreppet »lillnaturalism», mot vilken hela anfallet riktades, var så sorgfälligt avgränsat, att det verkligen icke tycktes bliva annat än det platta, talanglösa, som förföljdes — helt annorlunda starkt verkade »skomakarrealismen» i »Renässans».² Det blev framför allt den sociala tendensen, men den hade ju själva Geijerstam farit mycket illa med i sina föredrag, särskilt apropå fru Agrell. Det blev »gråvädersstämningen» — men »Vallfarts- och vandringsår» hade ju redan väckt entusiasm. Det skulle vara en attack mot en riktning — och där får själva Zola lovord, Georg och Edvard Brandes ställas utom kategori, Kielland och Strind-

¹ Das Magazin 31 maj 1890. Några citat: »Denna ragu av saftig lyrik och boktorr banal lärdom har ingen tilldragande smak... Den 'lilla naturalism', förf. vilja infånga och strypa, kilar som en råtta mellan deras ben.» De stå kyliga gentemot Strindberg, i vars produktion dock tidens olika riktningar skarpt koncentreras; de göra ej front mot den kvinnliga indignationslitteraturen. Kompositionen av boken är sökt, »recensionen» av »Pepitas bröllop» innehåller mer verkningslös karikatyr än verklig kvickhet. Blott när hr Heidenstams lyriska gemyt då och då bryter fram som ett friskt källsprång ur denna torra mark, har man en behållning. Broschyren förtjänar mindre uppmärksamhet för sitt innehåll än för sin tendens.

² J. Landqvist har i sin essay över Heidenstam med rätta påpekat, att i »Pepitas bröllop» skärpan var betydligt mindre än i »Renässans».

berg prisas, och med en artig gest ges erkännande t. o. m. åt Geijerstam. Såsom polemik mot naturalismen, vare sig den kontinentala eller den skandinaviska eller svenska, blev denna skrift knappast annat än en lustig drift med överdrifterna, och ett tidens tecken. Den ville, som Levertin säger, icke vara något program eller manifest för en skola; den ville blott protestera mot exklusiva program, mot en gång för alla fastställda normer för dikt och kritik. Detta var dess negativa, i grunden mindre lyckade, sida. Men den kastade i alla fall med en överlägsenhet, som icke gav tillräckliga skäl för sig, ut barnet med badvattnet.¹ Detta måste naturligtvis förtryta dem, som voro övertygade om att realismen haft en oerhörd roll att fylla, att den sammanhänge med en hel kulturell och social rörelse, att den var absolut nödvändig såsom reaktion mot en intetsägande och sentimental romantik. Och mest av alla måste Geijerstam känna sig träffad, han vars kall som naturalismens förkunnare blivit för honom heligt, ett slags apostolat, i vars tjänst bland andra just Levertin stått. Utan tvivel hade han ock en förnimmelse av, att åtskilligt var riktat mot honom — trots det hövliga berömmet, som »Snövinter» får.²

Han stöttes dessutom säkert av det sätt, på vilket Levertin formulerade förnekelsen av sina tidigaste ideal. »Man när ej längre samma vidskepliga vördnad för verkligheten och tillropar ej längre varje liten framletad detalj av vardagslivet sitt: ah! Ätminstone har en av de två signaturer, som hoptråckla dessa rader, fordom känt en dylik litterär samlareförtjusning inför verklighetens alla 'småmynt' och med hela petigheten hos en upptäckare, vilken beskriver en ny hieracievarietet, skildrat t. ex. en ridhuskarls bedrövliga existens. Han samlade detaljer, som hattkyparen på Rydberg tioöringar . . .» En ridhuskarls

¹ Det heter visserligen s. 42: »Man står alltså av många skäl i tacksamhetsskuld till naturalisterna»; men detta är ett av de ställen i broschyren, där den ena handen tyckes ge vad den andra tager.

² I ett brev talar Levertin om att de i sin bok »krusat och undfallit för G. G.».

bedrövliga existens! Man får i själva verket intrycket, att dessa båda utvandrare i fjällhyddan, han i fracken med luta på ryggen och han i togan och purpurfransarna, funno en väsentlig del av naturalismens svaghet ligga däri, att den sysslade så mycket med ridhuskarlar. Detta tages på sätt och vis tillbaka med medgivandet, att vardagsmänniskor icke äro oanvändbara för konsten och kunna utveckla patos. Men »ju trivialare sfär författaren uppsöker, dess trängre blir också det område av tankar, känslor och drömmar, vilket dock först och sist är diktens egentliga tummelplats.» Detta kunde fattas och fattades såsom en opposition mot naturalismens strävan att ge de bättre lottade en bild, djupare och sannare än någon förr gjort det, av de ringares liv och visa, att även vardagsmänniskornas existens hade att räkna med konflikter, som icke skönjdes under de jämnstrukna ytorna. I grunden ville väl dock de båda författarna icke säga annat, än att en andligt och socialt högt stående person var minst lika mycket värd att av litteraturen studeras, som de lägre stående.¹ Men deras gest lät förmoda, att i deras ögon Don Fuscadoro och hans nièce Pepita hade varit charmanta, blott de nöjt sig med att drömma i den moriska ruinen och icke gjort den »till ett arbetets tempel i den mänskliga utvecklingens tjänst»!

Det som var viktigare, isynnerhet för Levertin, var det andra positiva yrkandet: lyriskt patos, fantasi, individualism. Detta betydde för honom inträdet i en ny värld, dit han innerst trädde, och så yr blev han av dess lockelser, att han ansåg sig vid tröskeln böra bränna allt sitt forna. Hans andel i vägröjningsarbetet bestod tills vidare i de argument, han hämtade hos franska författare och kritiker. Han lät blända sig av Bourgets psykologiska subtiliteter, av Barrès' »egotism» och av Rods rätt banala moraliseringar, liksom han tidigare hänförs av Elsters

¹ Temat utvecklades ju ytterligare av båda i senare skrifter: Levertin framhöll bl. a., att t. ex. en docent precis lika mycket hörde till »folket» som en bonde.

och Jacobsens pessimism. Han ställer mot Zola — i ett brev, citerat här ovan — Rosnys »Le Termite», emedan han där återfinner en typ, som på ett märkligt sätt liknar hans egen, en ung författare, som råkat in i naturalismen, men egentligen har alldeles andra böjelser och som överallt, i sin litteratur och i livet, får pröva otillräckligheten av skolans principer.¹ Levertins delaktighet gjorde att »Pepitas bröllop» sålunda blev ett appendix till vad som redan länge förkunnats utomlands om nya riktningar i litteraturen. Men, som sagt, hans innersta syften motsvarade den i detta ögonblick fullständigt, och hans glädje över den hade sin grund häri lika mycket som i minnet av de uppfriskande stunderna, då den kommit till.

Man saknar i »Pepitas bröllop» tvenne moment, som Heidenstam starkt betonat i sin föregående broschyr: livsglädjen och fosterländskheten. Inför Levertins uppfattning av smärtan som livets medelpunkt tystnade det förra. Och det senare uppfattade han icke ännu på samma sätt som Heidenstam. Liksom flere andra av realismens målsmän, hade Levertin tidigare (i sin uppsats »Litet svar på tal») indignerat avvisat beskyllningen för ofosterländskhet, och utan tvivel med rätta. Det var ej heller samma sak Heidenstam menade. För denne låg det osympatiska i, att man för framställningen av svenska förhållanden lånade främmande former (att t. o. m. realisternas hela stil så ofta verkade rent norsk eller dansk), och han ville personlig och nationell självständighet. Litteraturen var översvämmad av främmande idéer och främmande mönster, och man hade glömt det egna, bara för att beundra Ibsen, Björnson

¹ Följande ord om hans sätt att skriva kunde Levertin t. ex. lätt tillämpa på sig själv: »Mais, plus aristocrate que sa doctrine, alla son intuition, sa fine substance créative, et malgré qu'il en eût, c'était un tri continu, un dispositif ingénieux dans le détail, des harmonies de mots et d'impressions métamorphosant le réel. Par là, les termites de son œuvre, les grisailles de leurs évolutions se teintaient d'après épithètes, se trempaient de la vibration d'art, se disposaient en amertumes graduées, en états d'âme vulgaires, sans doute, mais passés au crible d'un cerveau impressif, colorés d'une désespérance glaciale comme une bise, coupante comme un grésil.»

och andra.¹ Själv hade Heidenstam ännu i »Endymion» varit »arabisk chauvinist», och många svärmade för allt danskt, liksom Levertin var förtjust i det franska. Någon omsättning av de kosmopolitiska tankarna i nationell jordmån tänkte man icke på.

Kanhända förmådde Levertin ännu icke helt följa med detta resonemang, kanhända ansåg han ännu instinktivt, att det svenskt nationella låg fjärran för honom — såsom andra ansågo. Men hans kärlek till svensk kultur hade i alla fall väckts genom de ingående studierna av den gustavianska tiden. Var det ock mycket i denna, som var franskt, och kom han sålunda till den över den franska kulturen, så skulle det ej töva länge, innan han icke blott fullt uppskattade den, utan också hängav sig åt dess historia med en värme, som skulle bära de rikaste frukter.

* * *

Efter att ha tillbragt någon tid i Reichenhall och sett festspelen i Oberammergau — varom han skrev i samma års *Nornan* — tog Levertin i slutet av maj hemvägen över Köpenhamn. Där träffade han åter Edvard Brandes och diskuterade med honom Pepita. »Han var enig i mycket, men trodde dock (liksom Georg) att en begåvad och storformad naturalism ännu ej utspelt alla sina kort. Felet var enligt dem bristen på talang hos de nordiska naturalisterna — men allt i allt var han fördragsam... full av världsklok kvickhet, en man, som är ytterst välgörande att tala vid, idel klarhet, skärpa och dock aldrig dupe för något litet dagssystem, intagande genom sin karlaktighet och sin självironi...» — Vid sin ankomst till Stockholm träffade han Karl af Geijerstam, och allt var väl igen.

Han återser Hasselbacken — »med min vårsommarsämning över mitt Stockholm, den tidiga sommarns ljusa,

¹ T. o. m. Runeberg — har Heidenstam en gång yttrat — kunde tacka sin egenskap av finne för att hans popularitet icke minskades.

soliga och frivola Stockholm» — och han återser en del av vännerna, men han känner sig underligt hemlös: »jag ser ej längre ett spår av den neige d'antan, som lyste i min ungdoms år». Han har läst »Storhertiginnans» (fru Edgren-Lefflers) sista bok, men delar ej helt Heidenstams förtjusning: »helt visst är det varmt och passionerat (åtminstone i jämförelse med hennes andra saker), men dock ej hela 'Venus entière a sa proie attachée' — också så onyanserat, nästan oskuldsfullt i sin sinnlighet — men superba detaljer, ehuru språket ej hinner till.» Slutet av Ernst Ahlgrens »Den bergtagna» finner han präktigt. Alla skriva; Strindberg har slutat en stor bok, som han kallat »en renässansbok av annan art än Heidenstams» — »hans arbete är helt säkert superbt,» tillfogar Levertin, »men skönhetsrenässansaktigt som Hans näppeligen».¹

Hur mycket än hans hälsa stadgats i Davos, måste Levertin dock för sommaren åter upp i fjälluften, till Mörsil. Där vantrives han av brist på komfort och sällskap: »den enda man kan tala vid, är en excentrisk fennoman, d:r Bergbom, chefen för finska teatern i Helsingfors. Du kan förstå, hur övergiven jag är.» Han klagar över sömnlöshet och nervositet, men kryar upp sig under en veckas vistelse i Storlien, där han finner »äkta davirusisk gудaluft». Han är förtjust över ett satiriskt ode om Herman Bang, som Heidenstam sänder till honom och som i augusti tryckes i Ny svensk tidskrift, och ännu mer förtjust i redogörelserna, som denne ger över fortgången av »Hans Alienus».

Själv har han icke krafter till arbete, och ständigt klagar han över att hans roman icke skrider framåt; i själva verket skriver han under sommaren endast ett dussin sidor på den. Lyriken lockar honom mer. Han ruvar över en stor dikt, »Mörker», emedan han under de ljusa sommarnätterna fått längtan efter mörkret, säger han, och under inflytande av Thomas a Kempis, en bland de få böcker, han tagit med. Dikten finnes utkastad, men har sedan

¹ Det är fråga om »I havsbandet».

blivit omarbetad och uppträder i »Legender och visor» under titeln »Pietà» samt med sex strofer i stället för utkastets sju. Vidare diktar han nu »Florez och Blanze-flor» samt »Bergsskymning», båda intagna i den första diktsamlingen. En av de sista dagarna i Mörsil är en dikt daterad, som icke blivit tryckt, men som förtjänar att meddelas.

E t t m i n n e.

Det drager genom mitt sinne
 en doft av en vissnen jasmin,
 ett bleknat, halfvörlömt minne
 om tårar, kyssar och vin.
 Fast den stunden för längesedan
 betäckts av årenas damm,
 än mig bränner i ny och nedan
 dess sällsamt ljuvliga skam.

Det var i en höstdags skymning
 i ett drömmande, halvskumt rum,
 två dödströtta hjärtans rymning
 emot ett elysium.
 Två själar, som alltför mycket
 haft sorg till dagligt bröd,
 nu skuddade av sig trycket
 i våldsamt feberglöd.

Som stormen med klockornas kläppar
 slår an sin mäsä av malm,
 vi sjöngo med skälvande läppar
 vår heta lidelses psalm,
 våra ögon möttes som lågor,
 som älska förena sitt sken,
 och likt havets syskonvågor
 vi smälte i smek till en.

I tidens timglas sanden
 stod stilla en kort minut,
 och över den gyllne randen
 rann livets elddryck ut.
 Långt bort från gråa öden
 i verklighetens värld,
 vi ställde hän mot döden
 vår vilda kärleksfärd.

Fast den timman för längesedan
 betäckts av årenas damm,
 än jag känner i ny och nedan
 dock sötman av dess skam.
 En längtan mitt sinne tager
 efter kyssar, tårar och vin,
 medan tungt genom minnet drager
 en doft av en vissnen jasmin.

Men mer än dessa lyriska stämningar upptager honom tanken på ett större arbete av annan art. Den 10 augusti skriver han till Heidenstam: »... Sen kommer min stora roman, juderomanen, på stapeln — den tecknar sig allt klarare i mitt huvud — Benjamin kan den heta — eller så etwas! Full av mystik och nazarenism, ateism och erotik, byggd efter O. L:s egen oroliga blandning!» Det är första gången vi höra talas om denna plan, men den fyllde i själva verket alla hans tankar under denna tid, för att sedan glömmas, när framgången med dikterna kom och de vetenskapliga sysselsättningarna återtogos. Enligt vad han själv skall ha sagt, fann han också, att ett litterärt verk, Pontoppidans »Lycko-Per», förekommit honom. Emellertid är det av högsta intresse att se, huru rasproblemet sysselsatte honom. Tyvärr är det utkast, som finnes kvar, föga fullständigt. Det lyder — så när som på ett par alldeles odechifferbara ställen:

En jude. Baruch Isak Benjamin.

Det är mitt livs enda stora roman — det skulle skildra den moderne unge juden, med all hans själslivs brokiga rörlighet och oro — raskänslan, bandet för ghettot, typens kainsmärke, som blir en dyrbart när man blir fullvuxen, men är en plåga när man är ung, aristokrat-tendens, som ärves överallt där släktlivet är starkt utpräglat, och den starka ödmjukhetskänslan, som väl ghettolivets förtryck skärpt. — Det skulle skildra den unge judens främlingsställning i sitt fosterland, hur allt man ej förstår hos honom — säges 'ja, det är också en jude' — juden som inga vänner riktigt kan få, därför att blott judarna begripa honom — judens förmåga att värdesätta handlingar därigenom att han själv hör till den lilla minoritetens föraktade skara o. s. v. och tusen andra saker...

- Kap. I. Barnscen, gata, »fläsk-scen» — gossen, den lille judepojken, som springer med sina mauschlande ben över Stockholms vintergata.
- II. Ungdomshistoria, religiöst gammaljudiskt hem.
- III. Ungdomshistorian, ateism och judendom — varför juden evigt blir nazaren.
- IV. Ghettot — synagogan i Amsterdam — och kyrkogården i Prag.
- V. Europeiska Juden Holybeen — Richert.
- VI. Jude o. demokrat.
- VII. Jude o. erotik, Kung Salomo.
- VIII. Kärlekshistoria — hon, den kristna, den enda som någonsin begripit honom — kollision med hennes släkt — ...
- IX. Giftermålet — hans tillbedjan — han evigt nazaren — hon fin, aristokratisk, leende.
- X. Hennes död.
- XI. Slut. Hans barn. Sodomtypen.
- Rasen intet, kärlek är allt... kung Salomo.

Denna plan — som naturligtvis icke kunde vara definitiv — anger en blandning av olika element. Egna erfarenheter, isynnerhet mot slutet, en viss självanalys i fråga om raskännetecken, men också mycket från litteraturen, särskilt väl från Goldschmidt, kanske ock från andra judiska författare, som Levertin tidigt läst. Det är skada, att planen icke skall ge en klarare inblick i de konflikter, som voro avsedda att framställas. Nu ter det hela sig knappast såsom ett försök till fördjupning i rasproblemet eller i frågan om judens ställning till samhället eller annat sådant; snarare blir allt detta ett staffage för tesen i utkastets slutord, att rasen intet betyder och kärleken allt.¹ Hur vacker denna sats än är, och hur mycket Levertin än själv fått pröva att den också kunde vara sann, så voro därmed dock icke alla de antydda spörsmålen besvarade. Men Levertin hade ju icke, trots några enstaka upplevelser, de erfarenheter av dessa förhållanden, som givit författare i andra länder indignationens bitterhet över deras framställ-

¹ I ett brev till Heidenstam säger Levertin, att den judiska avdelningen i »Legender och visor» skulle komma att sluta med en epilog, där det uttalas, att rasen är intet och kärleken allt.

ning och rättvisekravets allvar i deras tendens. Det var, såsom jag redan tidigare framhållit, huvudsakligen estetiska och historiska synpunkter, han anlade på judendomen. Han var stolt över att härstamma från de aristokratiska holländska judarna, och han höll på de gamla bruken, emedan de imponerade på hans sinne. Men på samma gång hade han en obegränsad vördnad för Kristi personlighet och stolthet över att denne var jude. Detta moment skulle han säkert ha utvecklat i sin roman — det är tydligen det, han vill framhålla med att tala om nazareismen — och i denna del hade den säkert kunnat giva mycket av intresse. Men det, att han övergav en idé, som dock sysselsatt honom så starkt, bevisar också, att den icke trängt sig fram med omedelbarhetens tvingande styrka.

I början av september besöker han Heidenstam på Olshammar, och när han återvänder till Stockholm, finner han politiken uppsluka allt och realismen hava uppslukat alla. Han relaterar för övrigt intrycket av Bang-visan (som ej varit särdeles starkt) och berättar om vännerna. Han har besökt Strindberg, som ville råka honom. »Han pratade i två timmar de omnibus rebus et nonnullis aliis, genialt tröttande, och jag agerade 'den svaga hjärnan', till hans stora belåtenhet, och han var den starke. Berömde Ola, kallade dig Byron-imitator, men var för övrigt själva älskvärdheten, och imponerande är han in i sina bêtiser! Men missunnksam mot alla — G. Brandes, G. af G. och dig — snillrik, men kaotisk, och utan skönhets-sinne (däremot med en stor frågares stort anlagda nyfikenhet).»

I detta samma brev säger sig Levertin äntligen ha »lämnat manuskriptet till 'Livets fiender' åt gubben Albert Bonnier och odödligheten». Och nu bereder han sig för den nya resan till Davos, som läkarna föreskrivit. Därförinnan har han, jämte flitigt arbete på bokens slutredigering, haft att klarera en otrevlig polemik i Ur dagens krönika mot Ola Hansson. — Denna polemik var begynnelsen till fortsatta

anfall från den senares sida och till en brytning, som aldrig blev bilagd.

I en uppsats »Det unga Frankrike i fågelperspektiv» i Ur dagens krönika 1890¹ inledde Ola Hansson sin framställning med att påpeka, hurusom han fyra år tidigare gjort den svenska allmänheten bekant med »den efter-zolaiska litteraturen», nogare bestämt Bourget, Huysmans, Maupassant och Richepin. Han tillägger:

Då man sått ett korn, är det alltid en fägnad att se någonting växa upp. Sålunda har det bl. a. varit mig hugnesamt att erfara, att mina kolleger, herrar Heidenstam och Levertin, på sista tiden gjort den upptäckten, att den franska litteraturen vuxit ut över Zola och avsatt nya ideal. Det kunde vara på tiden nu att meddela denna upptäckt; den skiftar redan i mögelfärg. Jag tror t. o. m. att vad det nu, i detta ögonblick, kommer an på att göra gällande, det är att dessa ideal blivit övermogen frukt, halvvisnad blomma, lam kropp, samt att de kräva att fyllas med nytt blod... Det skulle glädja mig, om herrar Heidenstam och Levertin gjorde samma upptäckt — om fyra år.

Bland de böcker, som i det följande behandlas, finna vi flere av dem, vilka vi sett utgöra föremål för Oscar Levertins anmälningar i Aftonbladet 1884—5. Med rätta indignerad över den anspråksfulla tonen i Hanssons artikel, svarar Levertin med »Några upplysningar för hr Ola Hansson». Han meddelar bl. a. följande: »Vad var det hr H. gjorde, då han den gången år 1886—7 i Framåt skulle införa den moderna franska litteraturen i vårt land? Han skrev till sin vän undertecknad och begärde upplysningar om de respektive författarnas arbeten, önskade att få låna deras verk o. s. v., och sökte jag göra, vad jag kunde för att stå honom till tjänst. Att hr H. just vände sig till mig, var kanske heller icke så överraskande, då jag redan... dryga två och ett halvt år före hr H. själv behandlat just de ifrågasvarande författarna. Så gick det till, när hr H. upptäckte den 'nyfranska, efterzolaiska litteraturen'... Det kunde vara åtskilligt att tillägga

¹ S. 594 ff.

rörande hr H:s uppträdande både i denna och andra litterära frågor, men jag avstår från att närmare inlåta mig härpå. Under sin wedding-trip genom den tyska pressen har nämligen herr H. tillägnat sig en del begrepp om hövlighet i skrivsätt och fördragsamhet i uppfattning, som kanske äro moderna, men i varje fall föga klädsamma och mycket litet inbjudande till meningsutbyte, isynnerhet för personer, som känna sig mindre kategoriska i invektivet än hr H.»

Ola Hansson svarar i tidskriftens sista häfte, argumenterande, att Levertin icke ansåg sig ha uträttat mycket med sina artiklar, eftersom han, sedan han erfarit om H:s avsikter, erbjudit sig göra en likadan essaysamling för samma tidskrift Framåt och eftersom han 1890 meddelar som »dagens splitternyaste litterära evenement», att en ny riktning införts i Frankrike. »Orden stå i 'Pepitas bröllop', detta underliga opus, vari två svenska författare förutspå en vitter renässans, vilken Strindberg realiserat i tio år.»

* * *

En av de sista dagarna i oktober anträdde den andra resan till Davos. Den gick åter över Köpenhamn, där Levertin var »nästan bofast» hos Edvard Brandes, vilken han alltmer lärt sig värdera och vars intelligens, manlighet, vänfasthet han icke nog kan prisa. Han träffade Alexander Kielland — »världsmannen från Stavanger var tjock och såg bourgeois ut med sitt skägg och sina stora fadermördare, lik en gammal kusk hos någon X & C:o (fin, herrskaplig, du förstår)»¹. Medan han är i Köpenhamn, utkommer sista delen, »Det unga Tyskland», av Georg Brandes' »Hovedströmningar». Levertin tar den med, läser den med förtjusning och skriver över den en vacker artikel för Dagens nyheter, sedan också intagen i Politiken — ägnande en tacksamhetsgård åt vad han lärt av verket i sin ungdom. Annars är resan ruskig, och Dresden-galleriet och judiska

¹ Brev till Heidenstam.

kyrkogården i Prag de enda hållpunkterna; han förkyler sig och får ligga över i Lindau. Vid framkomsten erfar han, att man begynt experimentera med Kochs lymfa, och han vill

Utsikt över Davos med Schiabhorn.

själv underkasta sig ett prov, »ehuru det ej är säkert att mitt onda är tuberkulöst». Det sker, men utan något särskilt resultat; i början reagerar han icke alls, men under hela tiden känner han sig dålig, och sinnesstämningen bär spår därav. Den enda trösten är, att han förnimmer lust att

dikta. Kort efter sin ankomst sänder han »På judiska kyrkogården i Prag»: koncentrerad på fyra små strofer måste den, säger han, vara »impeccabel» och är avsedd att verka klassisk genom sin enkelhet; den »anspelar på de ortodoxa judarnas bruk att lägga en liten sten på judiska gravar som äresbetygelser».¹ Några veckor senare sänder han »en liten, liten vårvisa om Marie bebådelse, som jag tror är bland det bästa jag gjort».² I Julkvällen publicerar han »En gammal nyårsvisa», och i Jul »Florez och Blanzeflor» samt i Svea åter fem dikter, alla sedermera intagna i »Legender och visor», nämligen: »Sommarkväll» (skriven redan 1888), »Aftonrodnad» »Kung Liv och drottning Död»), »Mellan skyar och berg», »Decemberratt» (sedan »I sorgens arm») och »Passionsnatt».

I den uppsats om Levertin i Idun 1900, som redan nämnts, ger Hjalmar Söderberg ett intressant vittnesbörd om intrycket av dessa dikter på den ännu yngre generationen:

Sedan minns jag en kväll i Uppsala. Det var i början av december... Det regnade, så att man kunde bli galen, den hösten, och med all Uppsalas smuts på galoscherna kom jag in på Gästis, tog dem av mig och fann mitt bord och mina vänner. Vi talade om böcker och vers... Ja, böcker och vers — vi hade inte mycket att tala om i den vägen just då. Åttitalets glas var utrunnet, nittitalet hade ännu inte riktigt börjat. Det var dödttid i litteraturen. Strindbergs »I havsbandet» hade just kommit ut och var till hälften en misräkning. Geijerstam hade skrivit något, som ingen av oss brydde sig synnerligt om — hans aktier stodo vid den tiden långt under pari. Heidenstam åter hade icke gjort något märkvärdigt sedan »Vallfart och vandringsår», och den hade vi nu levt högt på i tre år.

Kyparen kom med aftontidningarna; vi öppnade dem, vi sutto tysta och läste. Plötsligt kom det liv i oss. Ty i var tidning stod det ett poem, avtryckt ur någon julpublikation, och alla poemen voro av Oscar Levertin. Jag bredde ut min tidning för min granne, och vi läste tillsammans »Florez och Blanzeflor»:

När aftonrodnan sin rosenkorg tömde
i den flyende dagens spår o. s. v.

¹ Brev till Schück.

² Brev till Heidenstam; det är »En gammal vårvisa».

Men vad vill det här säga? frågade vi varandra — det är ju en ny skald! Och vi läste vidare:

Det var ett konungapar som i gamman
vid härden i högsätet satt...

Vi sutto tysta. Det rökiga kaféet blev plötsligt liksom borta, orkestern spelade som förut, men icke längre för oss: vi lyssnade till en annan musik. Vi läste »En gammal nyårsvisa» i ett annat blad, den betog oss, också den, vi blevo formligen upprymda och måste dricka någon god likör...

Vi talade om den nya skalden.

»Varför ser man aldrig till honom,» frågade jag, »han är ju docent här i stan?»

Jag fick veta, att docenten Levertin var tjänstledig. Han låg i alperna för att sköta sin hälsa...

»Han är dödsdömd,» sade man. »Han har haft blodstörtning — — —»

Jag minns, som det varit i går, att då vi kommo ut från Gästis, hade det slutat regna, och snön låg vit över gatorna och torgen. Och medan jag gick hem till min vindskammare, mumlade jag Nyårsvisan för mig själv:

Staffan, Staffan stallerdräng
vattnar sina fålar fem,
klar är nyårsnatten.

I början av 1891 säger sig Levertin ha diktat en liten hämndromans — judisk, »Adah och Zillah» (som sedan ingår i Geijerstams kalender Nutid 1891) och därefter tänker han på att parafasera på vers Jesaias — »ett stycke blott, jag ville så gärna göra något i samma väg som Byrons Hebreiska melodier — sans comparaison för resten». Detta blir ej av, men i stället skriver han »Ahasverus» och »Shylock».

Dock, det är kanske skäl att belysa hans tankar och förehavanden under denna tid med några utdrag ur brev.

Levertin hade under sin vistelse i hemlandet endast flyktigt träffat Gustaf af Geijerstam och icke med honom växlat ett ord om vad som förefallit med anledning av Pepita. Men han sörjer över misstämningen, och i mitten av december skriver han till Geijerstam, som emellertid flyttat till Göteborg i egenskap av teaterledare, ett brev, däri han mycket vänligt hör sig för, huru G. trives i

Göteborg, och sänder sitt porträtt. Han har fått Strindbergs och Tor Hedbergs sista böcker («I havsbandet» och «Ett eldprov») och säger om dem:

Strindbergs motiv är ju härligt, och där finnes granna tag (slutsidorna), men vilken pedantisk jargong, det är ju höjden på naturvetenskaplig svindel och denna själsmördande geologi, som han rör sig i med ett barns förtjusning, som nyss fått höra något i klassen! Och vad denne aristokrat synes mig litet aristokrat — det är en man, som har mobbens alla egenskaper (misstänksamhet, brutalitet, rättshaveri), en man utan leende och utan artighet, utan förbindlighet i sitt väsen och utan frimodighet i sitt sinne — med ett ord utan alla aristokratiska egenskaper.¹

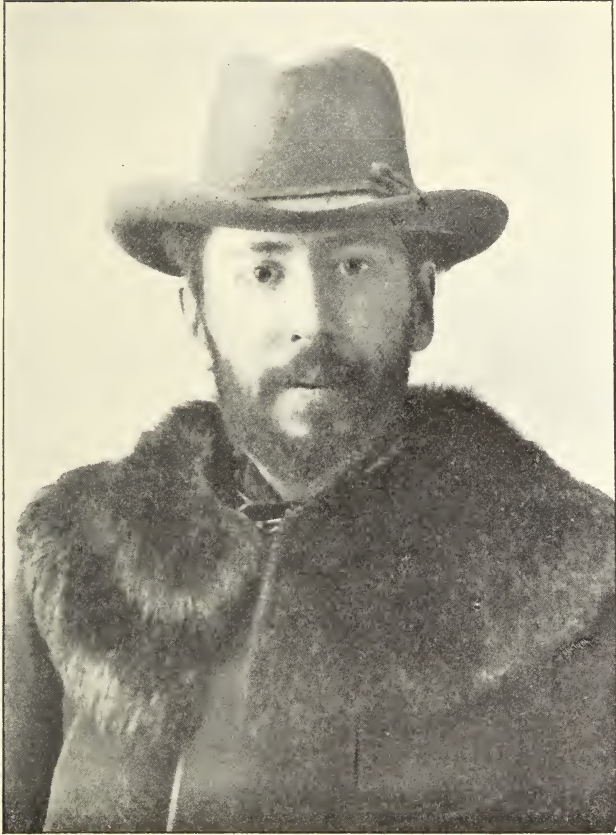
Genomfin till hela sin anda och uppfattning är däremot Tosses sista — han har väl aldrig skrivit så vackra saker, som den mästertliga moderskildringen i bokens början, och det är märkligt att se, hur djupt och innerligt han ser allt. Däremot synas mig bokens diskussioner tämligen långrandiga, de sakna udd och aforistisk formning och analyserna synas mig även de någon gång mer vackra än precisa. Prosan är ju härlig, och om den någon gång tröttnar mig, beror det nog på min egen nervositet.² Ja, kära vän, eljes har jag intet läst utom Bourgets sista om kärleken, en kall och dålig bok, som väcker allt som är germant till liv hos mig mot allt sitt »analytiska libertinage».³

Man må observera det sista, ej blott för att det visar, att han alls icke förblindats av Bourget, utan framför allt för

¹ Till Heidenstam skriver han samtidigt: »Strindbergs 'renäsans'bok, som är förfärligt nittonhundredatal, läste jag i går; den har, isynnerhet i slutet, överlägsna och grandiosa delar — skada, att så mycken pedantisk jargong (och en så ofin mobbanda i all dess aristokratjakt) skall vanställa boken och delvis närma den pekoralet!»

² Det är betecknande för Levertin, att han nu, som alltid, när han säger sin mening om sina vänners böcker, ej döljer den för deras författare. I ett första brev till Hedberg ger han sitt helhetsintryck: »när jag slutat boken, efterlämnar den ett intryck som av en somrardag, rik på sol och doft, med allt som kan finnas på en sådan julidag, jubel bland blommor och fåglar och svärmod i skuggan.» Senare gör han anmärkningar om de långa diskussionerna, om den ointressanta flickan etc. »Om 'att vara hemmastadd i livet' skulle jag också vilja vara i dispyt en stund med dig — det är då endast en och annan kalkborgare, som känner sig hemma i den här eländiga sörjan, där endast våra drömmar sprida en smula glans och skönhet.»

³ Flera gånger beklagar Levertin sig över att Geijerstam icke besvarat detta försök till närmande.

Oscar Levertin.
Porträtt taget i Davos, vintern 1891.

vad han säger om sin germanism. Han upprepar det till Hedberg: »aldrig har jag känt mig mer german än vid läsningen av den». Och i samma brev säger han, att han i Davos umgås med idel fransmän och »anses höra till 'tyskhatarna' — vilket ej är fallet». Den stora hänförelsen för fransmännen, som tidigare fyllde honom så helt, har betydligt svalnat. Samtidigt finna vi också, huru svenskheten hos Levertin blir alltmer medveten.

I ett par brev berör han sitt intryck av »Hedda Gabler», som varit hans »egentliga julglädje», och han beundrar ånyo »den gamle häxmästaren» och den demoniska spänningen över Hedda. Han skriver till Hedberg om den och annan litteratur:

Den kan varken jämföras med »Vildanden» eller »Rosmersholm», ens tillnärmelsevis, men ändock, var finner man mer konstnärlighet, mer spänning, mer och djupare tag i människonaturen! Och så förstår jag så väl Hedda — det är dock en ny figur hos Ibsen — den av trötthet och uttråkad livsleda grymma kvinnan, som tillintetgör andra och sig själv blott för att få omväxling, för att få en retelse, som livet icke längre kan bjuda på. Vad jag förstår den kvinnan väl, och hur hon drager mig med sitt tunna hår och sin kalla blick, fantasins kraftlösa Messalina, själv halvt bourgeois och satt i en krets av puttelkrämare — helt säkert är hon en av Ibsens bästa mixturer, och han har ändock gjort de starkaste blandningarna som väl litteraturen äger — efter generationen Hugo-Musset-Kleist! Men skönhetssinne (i klassisk mening) har han ej för två vittnen, intet av allt det som gör en människa älskvärd, småleende, skälmaktighet, fin medkänsla och förfinat *laissez-aller* — nej, en sann norrman han också i botten, uppkomling, okultiverad och moralist!... Men nog därom. Eljes har jag blott läst en sak, som intresserat mig, ett sagospel av en ung belgare Maurice Maeterlinck: *La Princesse Maleine*, ett präktigt stycke, fullt av en oändlig fantastisk kraft med Shakespeareas drag — och utan en skymt av nittonhundraålets problemgrå himmel¹... Eljes arbetar jag här med engelska poeter, Matthew Arnold och Robert Browning — den sista oerhört svår att begripa, men jag har knogat igenom superba saker av honom! De moderna engelska poeterna trivs jag med — de äro de enda, som riktigt

¹ Till Heidenstam skriver han om samma bok: »något sådant som jag alltid drömt om att göra, men väl aldrig kommer att förmå, fulldyvlat av modern smörja som jag är.»

starkt krydda sin lyrik. — Själv har jag också skrivit litet vers här, semitiskt och katolskt, intet nyktert protestantiskt, få se vad du tycker därom. Till nästa jul skall jag väl ha ut en samling. Det blir min älsklingsbok — *Livets fiender*, som jag just nu korrekturläser, intresserar mig redan mindre. Vad man fort växer ifrån det man gör! Jag är nyfiken på dess öden (på danska kommer den hos Cammermeyer).

Och slutligen några utdrag ur brev till Heidenstam från början av 1891 med reflexioner om särskilda ting.

Jag förstår så väl dina ord, när du talar om, att man vill hinna något innan aftonen kommer. Under två års tid har jag ock känt detsamma mång tusen gång. Det är också en form av vitalitetslusten, detta att riva sönder sig och sätta bitarna på papper i form av vers och prosa — en form av vitalitetslusten och på samma gång ett uttryck av vårt förintelsebegär mot oss själva — samma outgrundliga mixtur, som är kärleken, är arbetet: skaparlusten, lusten att få sig själv immortaliserad etc. om också genom att spränga sig själv. Vad människan är för ett underligt maskineri! Med alla de dolda kuggar, som röra sig inom oss och den dolda upplösningsprocess, som aldrig stannar av inom oss — jag tycker jag hör ett eko därav, bara det blir riktigt stilla inom mig, ekot av en process, varigenom allt det småningom söndrar sig, som varit Oscar Levertin...

Det går de mal en pire (med hälsan)...

... Jag hade (vid korrekturet till »Livets fiender») en känsla av, att jag ej någonsin kommer att skriva en realistisk historia mer — så främmande och litet uttryckande mitt ögonblickliga jag föreföll bokens första bit med sitt olyckliga politiska motiv — och dock är det ju så lyriskt hållet. Jag har blivit helt trist och fruktar att det går med mig som vännen Moses, jag står på Nebo berg och tittar in i fantasins förlovade land, men får ej själv komma dit in...

...Ditt brev från Kristiania var rysligt intressant — det gladdade mig att dock i förtjusningen för Björnson finna en glimt av din Heidenstamska ironi — hans sista artikel mot Svenska akademien fann jag ovärdig — och du vet, att jag ej är mycket försvars-nationell av mig, men att för artiklar om *avbeväpnning* få beröm av ryska tidningar — är dock bra starkt, och manar det fram vissa svenska reminiscenser även hos mig. — Med detta brev följer mitt långa *Ahasverus-poem*; gör mig den tjänsten att säga mig hurudant det är — om den enkla klassiska idylltonen är träffad...

...Dina anmärkningar äro nästan alla fullt berättigade och göra ditt fina formsinne heder; dock synes det mig, att man kunde en smula lätta på jambens behandling och i anslutning till franskt bruk mer räkna på stavelsetalet än på stavelsernas rytmiska värde — så särskilt i alexandrinen, som lätt eljes blir torr och schematisk (har du sett G. Björkmans översättning av Coppée — han har försökt något sådant), men jag känner igen ditt klassiskt latinska naturell i ditt krav på ictus — dock detta är blott en enpassant-anmärkning som jag gör för att fästa din upp-

Davos: utsikt från bergspromenaden.

märksamhet på en intressant metrisk fråga! — Den som liksom du hade formen i sin hand — jag har för ögonblicket så många poetiska idéer, men producerar så långsamt. — Trots vad du brukar skriva för anatemata om den »poetiska fliten», fruktar jag dock att det är en viktig sak just för vers. Liksom man har svårt att få mjukhet i sina fingrar på gamla dar, om man ej spelat mycket fingerövningar som ung, går det trögt med formen, när man ej allt sedan ung ritat vers — det gjorde jag visserligen i 17, 18 års åldern, men sen kom prosans och den grå realismens herravälde, och nu är jag g u d s k e l o v återfallen tillbaks till den

»romantiska barndomen», som vi naturalistiska ungtuppar plägade benämna den i våra allvarsamma kritiker över allvarsamma och naturtrogna problemböcker, vilka avhandlade proletariatet och andra av de s. k. samhällsviktiga frågorna!... Häromdagen läste jag ett nytt häfte av gubben Ljunggren... roligt att se fosforisternas brev-växling — tänk vilken ynkelig kråkvinkelsstämning över det mesta av vår litteratur. Ingen av våra stora skaldar har sett något, varit med om något; beskedliga svenskar i små villkor, litterärt entusiastiska och livliga för alla slags litterära lappalier — då äro vi ändock annat folk, och kommer någon framtida litteratur-djävul eller annan Ahnfeltare att hitta våra papper (dina och mina), få de dock se män, som sett ett och annat och ha annan åstundan än eviga små litterära fejder och krångel.

...Måtte ej något hända Viktor Rydberg [som var sjuk]. Jag vet ej varför, men på sista åren har hans bild blivit mig allt kärare i sin humanitet och sin nobless...¹ Som poet är du hans efterträdare — den enda klassiskt anlagda av vår generation, och du borde efterträda honom i akademien (detta är ej skoj, utan en allvarsam tanke).

...Jag är så nyfiken på ditt omdöme om *Mardi gras*, isynnerhet därför, att det kanske kan finnas vissa beröringspunkter med saker av dig i den. Dock tror jag, att det långt snarare ligger i ämnet, än i själva dikten — en melankolikers uppgörelse med sig själv... De sista bitarna om döden och njutningen är jag själv rätt glad i... Vad du skriver om »Livets fiender» förstår jag av dina halvkvävda visor — du är blott måttligt intresserad av den... jag erfar också denna trötthet vid min egen historia, spårvagnar, Hasselbacken och det hela! Och dock är min bok full av äkta lyrik och även av fantasi. Skulle det verkligen vara så, att det moderna livet ej döge till poetisk behandling? Jag känner det så ibland — och dock, hur genomsyrade av modernitet från det nådens år 1891 äro vi icke, du i din Alienusska Odysseus-kostym och jag som »Minnesånger» — modern åtrå, modernt begär, modern färgning av erotik och allt! Men de facto, huru rikt ha vi icke känt just åt saker och ting i vårt århundrade! Så säger jag mig å ena sidan, medan jag å andra giver dig rätt och själv oftast har tanken fäst tillbaka i tiden, jag i medeltiden och rokokon som du i antiken — rökelse och puder, vigvatten och målade solfjädrar griper min fantasi alltid efter. Men sanningen är väl, att man är ett skönt kaos av gammalt och nytt, av död hänförelse och blaserade nutidskänslor —... Om några dagar² skall jag sända dig något

¹ Man jämföre ovan vad Levertin tidigare sagt om Rydberg kontra Branting.

² Detta brev är daterat 13 mars.

märkligt från Sverige (jag antar du ej sett det, annars hade du bestämt skrivit därom) — det första verket efter Heidenstamsk-Levertinsk estetik — jag menar fröken Lagerlöfs i tidningen Idun prisbelönta novell *Ur Gösta Berlings saga*. Du vet, att jag ej har lätt att intressera mig för svenska saker — och allra minst för damnoveller, prisbelönta i gottköpstidningar. Men detta verk är verkligen högst märkligt — det är den sällsammaste brygd av gott och ont jag sett — reminiscenser och fraser ur den sämsta av alla litteraturer — sensationslitteraturen à la Herman Bjursten — och sidor, som äro beundransvärda av fantastisk kraft och liv. Du kommer kanske att tycka ännu mer om saken än jag, ehuru du väl också kommer att stötas tillbaka av formlöshet, ojämnhet, brist på konstnärlighet (och många misslyckade hyperboliska och naiva ting), men sådana saker som en omdiktning av nya testamentet i form av en berättelse för ett barn eller slutbiten om ett liktåg och döden äro så storslagna och glänsande, att jag önskar jag hade gjort dem. Det är den stora legendstilen träffad där — jag stackare är för blaserad som vi alla, för mycket upptagen av modernt liv — sista dammoderna ha alltid en trollkraft för mig — men där sitter hon, fröken Lagerlöf, som är en liten skolmamsell, en liten en, som aldrig varit utom Sveriges landamären, men som levat ensam och har hela en glömd och undangömd provinsmystik i sig. Jag kunde skriva mer därom, är nyfiken på ditt utslag (ibland är jag rädd, att det kanske är fånigt och det kanske är orden och gamma! Fredrika-Bremer-demoniskhet som tar mig däri, men jag tror det ej). Skriv vad du tycker!¹

I slutet av detta brev klagar Levertin, att han är led vid Davos och längtar bort. Den sista veckan av mars reser han i själva verket till franska Schweiz. Därmed var hans vistelse vid bröstkurorten för alltid ändad. Oaktat alla de pessimistiska utgjutelser om hans hälsa, varav breven från denna senare sejour äro fyllda, hade han säkert den grundliga Davoskuren att tacka för, att det hot, som under hela hans ungdom legat över hans liv, nu var fjärmat.

¹ Heidenstams svar föranleder sedermera Levertin att uttrycka sin glädje över att de tänkte på samma sätt.

»Livets fiender.» — »Legender och visor.»

Det första, summariska utkastet till »Livets fiender» tyder på, att såväl tankegången som kompositionen i sina grunddrag från början varit desamma, de sedan blevo i den färdiga boken, ehuru Levertin talar om, att tendensen under arbetets lopp förändrats från en speciell sådan till en tendens mot partiväsen i allmänhet. Denna utveckling skönjes icke i manuskriptet; men väl är huvudsaken, motsatsen mellan de ljusa och de förstörande, fientliga makterna i livet, uttalad redan i planen. Detta synes mig antyda, att man icke, såsom Tor Hedberg gjorde i sin recension i Aftonbladet, kan tillskriva den hopplösa, resignerade tröttheten, varmed författaren »skildrat dessa sista stunder av ett människoliv, som krossats under livskampens hjul», de förhållanden, under vilka boken skrivits, om också färgen självfallet blivit djupare och mörkare genom den stora sorgen. Men vi ha ju funnit, att genom Levertins lyckligaste tid drager sig denna skräck för allt vad som hotar, verkligt eller inbillat, denna ångest att varje vunnen lyckostund skall vara en villa och måste betalas med tiofaldig smärta. I »Livets fiender» ger han häråt samma »lyriska» — för att citera honom själv — uttryck, som i dikterna från denna tid, ehuru med den av berättelseformen betingade yttre skillnaden, och denna stämningssikt på prosa är fullt ut lika personlig som de poetiska utbrotten, endast att den ger oss betydligt mer av honom själv.

Överallt är det i själva verket sig själv han skildrar. Den första ungdomen i det bildade hemmet, den franska

lektyren, innan han ännu var fullt mogen, de ljusa förhoppningarnas dagar »med deras vingstarka entusiasm, deras arbetslust, rusande som ett ädelt vin, minnen av genomkämpade bildningsprocesser och kampen för en livsåskådning, som brottade sig till klarhet, av långa arbetsnätter, då boken man läste fick en mer fantastisk glans och ens tanke en stoltare flykt under småtimmarnas ljudlösa tystnad, intellektuella ansträngningars frigörande rikedom»; den ständiga tanken på döden, vars klocka alltid ringer i hans öra; de pessimistiska stämningarna, som trädde upp mitt under kärlekslyckan: »vad hade denna sommar växt upp inom honom, som hindrade honom att vara glad — vad hade hänt, för att detta varsel om olycka beständigt skulle slå sitt svarta vingslag över hans huvud?» — återkomsten till Stockholm och hur han finner det vintertöcken, som nu brett sig rått och skumt över vännernas liv, svära mot 1880-talets första år, »i ett enda skimmer av sol, mot en bakgrund av himmel, ständigt blå» (det är intryck, som han i brev upprepade gånger omtalar på samma sätt); definitionerna av reaktionen, som påminna om hans artikel i »1886»; denna karaktäristik av Otto Imhoff i fjärde kapitlet: »han var en drömmare och en fantast i en nykter tid och mitt ibland nyktra människor; därför skulle hans liv också bliva en enda ofruktbar självförbränning, ty allt som för de andra var litet harm och litet axelryckning, något som kunde skrattas bort och glömmas, det var för honom aldrig lyktande grubbel och smärta, något religiöst, samvuxet med hans varelses alla fibrer»; de förtvivlade dödstankarna i början av åttonde kapitlet och vidare till slutet; många enskilda stämningar och bilder — Stockholmsstämmningar, rokokofantasier, skildringar av fästmän — som bygga på det upplevda.

Boken är dedicerad till Verner von Heidenstam. Leveritin påminner i ett brev denne om, att han en gång sagt, att det ej skulle bliva något av med dedikationen. Det berodde »ej på rädsla för kottet, men av rädsla, att det skulle se ut, som jag klängde mig fast vid dig, en lyckligare

kollega i Apollo, och som jag litet ville njuta en skymt av din succès (och du kunde också till sist bliva trött på att se våra namn så hopkopplade?). Men så beslöt jag göra som jag tänkt. Hela L. F. är ju skriven med en uppriktighet, som man endast har i sådan sinnesstämning, som jag hade större delen av den tid jag nedskrev boken — delvis under intrycket av överstånden smärta, delvis i kamp mot sjukdom (första tiden i Davos) och halvt rädd, att boken aldrig skulle bliva färdig. Då beslöt jag också, att denna bok om mitt livs fiender skulle tillägnas den som blivit mitt livs vän i ordets vidsträcktaste mening, en vän, som verkligen givit mig livslust och produktionslust igen. Så må nu mobben ropa, att Oscar Levertin vill klättra upp på V. v. H. Jag är glad att dedikationen står där och bevittnar till Ragnarök hur mycket jag håller av dig.» Han tillägger om boken själv: »Den lever och faller som lyrik, och jag mokerar mig över alla fel i psykiatriskt hänseende — det är lyrik över kärlek, död, hat och fördragsamhet, ingenting annat!»

Kritiken var i allmänhet mycket välvillig, utom naturligtvis C. D. W:s, vilken Levertin själv riktigt karaktäriserar i det han säger, att den är »ytterst otidig» och »rolig» och att han »skojar, för övrigt både kvickt och lustigt, med hela ämnet, förebrår mig brist på allvar, allt med hans vanliga malice och färdighet i insinuationer — han har framställt boken som en stridsskrift, och det syntes mig illa gjort, ty han kan ej undgå att hava märkt dess försonliga, opartiska tendens». Belåten var Levertin med Stockholms dagblads recension (av Per Staaff), som innehöll många vackra epitet, och Karl Warburgs i Handelstidningen, där bokens innersta mening verkligen uttrycktes på ett sätt, som fullt sammanföll med författarens egen. »Det är en elegi i prosa, en helt igenom vemodig, smärtfylld skildring av en fin naturs sjäslidanden... en bok av djup poesi, ädel i stämning och konstnärlig form, som likväl kräver en icke ringa fond av mottaglighet hos läsaren... en bok för litterära finsmakare, som äga förmåga att njuta stämningens skönhet, stilens konst och psykologins skärpa.» Motståndarens, den reak-

tionäre Hesslers åskådning, uppfattning och personlighet skildras med förståelse såsom en följd av hans utveckling, och förf. är angelägen att få fram det mänskliga draget även hos honom, »medan han i Otto, 'den överspände drömmaren', förmått återgiva lidandet emedan han lidit med honom. Det är en bok över vilken kärleken och döden ruvat.»

Tor Hedbergs recension i Aftonbladet betonade bristen på psykologisk utveckling, monotonin i stämningarna och den hopplösa pessimismen, som han hoppades snart skulle bytas i gladare ord om »drömmarnas förverkligande i nya, oanade former, om livets ständiga förnyelse». Levertin är ej nöjd, han medger (i brev till Heidenstam) den personliga välviljan, men ser mellan raderna missnöje med boken och citerar det sista uttrycket med tillägg: »= hunddansens ständiga förnyelse». Och sin vana trogen att aldrig för vännerna dölja vad han tänkte, skriver han till Hedberg från Territet vid Genève sjön den 4 april:

... Ett litet ord till tack för din recension; den var så fin och varmhjärtad, att den gjorde mig glad — och om den i andra punkter ej riktigt tillfredsställde mig, beror det på olika åsikter! Särskilt gäller detta anmärkningen mot brist på psykologisk utveckling — det är ju ingen psykologisk analys jag vill göra, utan egentligen stämningslyrik över hat, kärlek, döden o. s. v. Låt oss hoppas, att din sista önskan om mig också kan realiseras; ehuru jag, som du vet, ej har den mystik inför livet (annan mystik har jag gott om) som du. Jag tycker att din tro på livets förnyelse och rikedom (som du så ofta uttalar i dina böcker) en smula påminner om bourgeoisins tro på livets *f ö r n u f t i g h e t*. Förra århundradet trodde därpå. Lopporna äro svarta för att människan skall lätt kunna urskilja dem mot sin kropp, skriver Bernardin de St. Pierre — på vilket en modern fransk författare frågar: Och negrernas loppor?... En smula på det viset synes det mig vara med tron på »livets förnyelse och dess oanade saker»... Jag tycker, att livet är $A+B+C$ eller $A-B-C=X$, omväxlingen och rikedom är klen, även om det skulle lyckas en att ännu en gång t. ex. bliva lyckligt kär. $A+B+C$ ... och de oanade sakerna äro takpannor, som komma på kroppen på en — sjukdom, förluster etc. som man dock skulle kunna kalkylera, om man gjorde ordentlig eftersyn över sitt hus...

Men låtom oss hoppas... och människans förmåga av illusion är gränslös...

Det skall bliva roligt att råkas igen och höra ditt personliga omdöme över boken. Att du icke är synnerligt förtjust i den, tror jag mig kunna läsa genom raderna. Av privata omdömen tog Edv. Brandes mig på det ömma — genom att mycket berömma bokens humanitet och dess »genombildade anda» — två komplimenter, som jag naturligtvis var svag för! Nyfiken är jag på G. af G:s åsikt.

I Dagens nyheter skrev Hj. S(öderberg?) bl. a.: »Det är en djupt tänkt och mångsidigt uppfattad skildring av några betydelsefulla, om än icke helt och hållet lyckosamma år av vårt kulturliv, bakslagens och missräkningarnas smärtsamma år i slutet av 80-talet, då reaktionen började att växa sig stark och framstegsentusiasmen veznade bort i trötthet och missmod.» Han kallar det en rik bok, rik på tankar och synpunkter. Tekniken är icke naturalismens, det konstnärligt levande icke handlingen, utan stämningarna. »Förf:s naturell har ett smerteligt-sanseligt drag, som i förening med en h. o. h. manlig vekhet påminner om Jacobsen, på samma gång en ström av hetsig energi i satsernas rytm osökt leder tankarna mot... Strindberg.»

Den anonyma kritikern i Svenska dagbladet framhöll, allt medan han gav ett stort erkännande åt boken, att författaren ännu alltjämt var den »ensidige partimannen», »den gamle Adam», men medgav, att han tillerkände motståndaren ärliga bevekelsegrunder. Emellertid var det för Levertin ett axiom, att »det unga Sverige» hade rätt och de andra orätt. Detta uppkallade Levertin till ett intressant genmäle, däri han redogör för sin ståndpunkt:

...Det förefaller mig ofattligt, hur rec. kunnat få ett sådant intryck av föreliggande arbete, med mindre än att han identifierat förf. med bokens huvudperson, ett gammalt kritiskt schackdrag, men som man dock kunnat hoppas slippa i ett fall, där den diktade typens fanatism, ensidighet, ja abnormitet så uttryckligt påpekas.

Att jag för min del i fråga om de litterära frågorna ingalunda fasthåller något ensidigt partiprogram, torde med all önskvärd

klarhet framgå av den broschyr, Pepitas bröllop, som jag förra våren samman med Verner v. Heidenstam utgav rörande dessa ämnen. Och vad de politiska fejderna angår, vad skulle väl vara andemeningen av den förbittrade, all lycka förödande strid mellan två fanatiska partimän, som jag sökt teckna i »Livets fiender», om icke just ett försök att visa, hur ett alltför lidelsefullt och utpräglat partiväsen — särskilt i ett litet land, där all meningskamp så gärna urartar till personlig tvekamp — förgrämer och förbittrar, hur det skapar en atmosfär av beskhet och ofördragsamhet, som ytterligare nedtynger och snedvrider ett liv, vilket redan i sig självt är nog rikt på stridigheter och nog armt på lycka. Att en dylik fördragsamhetens tankegång som kanske är kvietistisk, men i varje fall minst av allt sekteriskt intolerant, genomgår »Livets fiender», skulle säkerligen också rec. funnit, om han en smula upmärksammare studerat min bok och särskilt dess slutsidor. Helt säkert skulle han då också alldeles underlåtit att tala om »geschäfts-hädare» etc., då jag — se sid. 80 — med en till och med en smula okonstnärlig — parentes reserverat mig mot all dylik smaklös och dogmatisk agitation.

En helt annan sak är, att jag för åtskilliga av de s. k. unga Sveriges idéer (och vad voro dessa annat än en återklang av den då moderna internationella vetenskapens och konstens sista ord?) och ännu mer för den ungdomliga och osjälviska hängivenhet, med vilka dessa idéer omfattades, hyser en förkärlek, som låter mig tänka tillbaka på dessa år med både tacksamhet och rörelse.

Men allt detta var drömmar, säger Sv. D:s recensent. *Má vara, men Que pasado bien no es sueño* — vad är annat än drömmar? Men dessa drömmar voro uttryck för en sanningskär iver, för en ung, orädd och oegennyttig entusiasm, och därför äro de icke drömda förgäves, lika litet som varje annan dröm, som har en fläkt av äkta hänförelse eller en stråle av skönhet. Det är också därför, som dessa drömmar fortfarande äro mig kära och dyrbara, även sedan åren i åtskilligt givit mig andra idéer — det vill säga andra drömmar, färgade på annat vis av nya erfarenheter och nya upplevanden.

Det vackra erkännandet åt ungdomsidealen är icke en fras, trots allt vad Levertin om sina forna litterära böjelser säger i brev. Och tycker man sig icke höra en gammal vis, som prövat allt, fördömer intet och med ett slags vemodig sympati tänker på entusiasmens svunna dagar, sedan livets erfarenheter lärt honom, att det var drömmar

som brusto — liksom allt, på vars hållbarhet man under olika skeden är frestad att svära?

Till slut må nämnas en kritik av »Livets fiender» i Kristianstads tidning, undertecknad E. K—n (Emil Kleen?) och avfattad i synnerligt varma ord. Levertin betecknas som den moderna svenska litteraturens förnämste prosaist näst Strindberg. Hans bok vill hos sina läsare inskräpa människokärlekens och fördragsamhetens stora krav, den är en kraftig protest och en allvarlig maning. Levertins diktning är en art av romantik, som tagit arv av naturalismen, men frigjort sig från dess ensidigheter. »Symbolen och bilden spela en stor roll i hans framställningssätt, och över hans ordmålningar dallrar det alltid en skär musikalisk timbre, en klang som av ett fjärran klockspel.»

Om denna recension yttrar sig Levertin icke i breven. Hans allmänna intryck av bokens upptagande i den svenska pressen formuleras i dessa ord: »I det hela tyckes det arta sig till vad man med modesti kan kalla succès d'estime. Men boken är ju heller icke ägnad varken att väcka stort hat eller flammande förtjusning — det är få, som riktigt kunna hålla av en bok, som är så stilla, så alltigenom sorgmodig — clair-obscur.»

* * *

Resan i Schweiz väcker vemodiga minnen: »Jag har gått och letat min flydda ungdom här ikring Genève sjön — och ej funnit den. Vägarna äro kvar, de gamla, som jag trått i övermänsklig lycka, i all vårens stormiga och naiva glädje, men nu är här styggt, kallt, inga blad än och frost i luften.» Han skriver en del lyrik, en anmälan av Schücks »Svensk litteraturhistoria» för Aftonbladet — »för att trumfa i folk, huru utmärkta sidor detta arbete har» — samt en novell om en ung österrikisk dam i Davos, vilken intrigerat honom rätt mycket.¹ Från Genève sjön förflyttar han sig

¹ Det är »Alice», publicerad i Gula boken 1891, omtryckt i »Sista noveller».

till Wiesbaden, där han dröjer till inemot mitten av maj, varefter han återvänder till Sverige. I början av sommaren tillbringas någon tid hos Heidenstam på Olshammar och den återstående ferien i Södertälje. Hemma har han mötts av ett par recensioner av »Livets fiender», vilka han är missnöjd med, och han vädrar även annars förföljelse från de gamla kamraternas håll: »intrycket av vår ensamhet och våra ideals främlingskap i 1891 års Stockholm ser jag allt tydligare.»

Ett nytt alster av samarbete mellan de båda vännerna hade emellertid blivit färdigt. Redan under den första Davos-vistelsen fantiserade Levertin om att de skulle skriva en roman med stoff från lungsotssanatoriet, skildrande de egendomliga intryck som i daglig växling mellan polerna karneval och död drogo förbi dem, och tecknande några av människorna de sett. Denna idé intresserar honom livligt; när han om hösten återkommer till Davos och förnimmer ryktet om tuberkulosens förintande genom Koch, klagar han över att detta tagit ett gott romanstoff från Heidenstam och honom! Slutligen reduceras det hela till en skiss, »En Sylvesternatt på dödens hotell», som skall publiceras i Svea och vars signerande vållar Levertin åtskilligt bekymmer. Man stannar, efter åtskilliga förslag, vid den tämligen oskyldiga pseudonymen »Gissa», ortograferad med grekiska bokstäver! När allt äntligen är klart finner Levertin »det hela excentriskt och roligt, kanske väl ytterligt och väl mycket stilprov. Men det kan ej ändras, det är i alla fall en (sic) uns tusan djävla i det, något annat än det vanliga, de eftertänksamma skolmagistrarna och de omedelbara lantflickorna... för att ej tala om kronofogdarna, fiskeriassistenterna, oljedukarna och barnmorskorna!» Senare förvånar han sig mycket, att skissen icke väckt någon särskild uppmärksamhet.

Den är helt kort, endast tio trycksidor. Prins Bonaventura, en lungsiktig och degenererad person, anländer till kurorten på själva nyårsaftonen och blir vittne till en besynnerlig maskerad: »Han tvärstannade, undrande om

han mist sitt förstånd eller inträtt i ett benhus, där de hädangångne vid nattetid firade sägnernas dödsdans. Vart han såg, rörde sig, mångdubblade i speglarna, gestalter, vilka helt och hållet voro klädda i svepningar. De voro inhöljda i lakan och hade bara armar, svarta höghandskar och svarta strumpor. På sina huvud hade de toppluvor av örngottsvar och framför ansiktena vita tygstycken, kantade med spetsar, som likkläden, och med hål för ögonen.» En ung flicka tar prinsen under armen och blir hans följeslagerska och tolk för vad som rör sig hos dessa dödsdömda människor. Mitt i glädjen går en präst med sakramenten, och korgossarna bära en döende italiensk flicka, vars moder, halvklädd och med det gråa håret utslaget, hotfullt knyter sina händer över vimlet av de högljudda maskerna. På verandan står en likkista och väntar. — Åtskilliga typer från sanatoriet framföras. Den hemska kontraststämningen är knappast ernådd, kanske icke heller eftersträvad. Detaljerna äro ypperligt givna, ehuru något överlastade, det hela verkar nog mycket »stilprov», som Levertin fruktade, och roligt är det i alla fall icke.¹

För övrigt upptogs hans tid och tankar av arbetet på föreläsningarna, med vilka han nu omsider skall tillträda sin docentur. Utsikten lockade honom icke, och beröringen med några på kulturtradition tämligen blottade ungdomar, som redan i det yttre stötte hans kräsna sinne, bjöd honom emot: »Jag pedagog, das kommt mir so drollig vor! Risum teneatis, amici! Ack ja, ibland tycker jag att det är riktigt att sluta i en cul de sac, detta tråkiga, usla Uppsala, som är så tyst och så 'lantis' och alla dialekter i munnen på alla de bondpojkar, som kalla sig studenter och skola syssla med estetik, pina mitt huvudstadsöra... Men que faire? Hellre studieisoleringen än D. N.! Och D. N., det är Stockholmspressen, det är medelmåttan i system, det är de små okunniga murvlarnas tyranni, som där smides, det

¹ Man igenkänner Levertins hand i sådant som detta: »Med det gula skenet på sitt gråa skägg och på det trötta ansiktet, liknade han (nattvakten) en gubbe, som haft en blond dotter att hålla av och förlorat henne...»

lumpnaste tidstyranniet, det sämsta av all oligarki...
trösta mig, jag är nedslagen till döds ibland, och det är
ingen fras, fast det låter så. Att få till levnadsyrke att lägga

I Thegerströms atelier.
I mitten Heidenstam och Levertin.

damm på poesi — ty vad är litteraturhistoria till stor del
annat!» Det blir ej bättre, när han kommer till Uppsala och
börjar. Han »är (ensam) som en klippa i havet och förstår ej
deras språk». Föreläsningarna — över den franska klassiska

tragedin — äro emellertid väl besökta, ett halvt dussin damer, vilket är mycket i Uppsala, »mer fula flickor tyvärr, det hela kändes lustigt, kanske övervägande löjligt». Det var löjligt att höra sin röst så länge, löjligt att vara officiell, att hava ställning, att vara lärare — »jag lärare!» upprepar han, men tröstar sig åter med att det är bättre att vara litet »dammig, än murvelfräck och operakafétyp — det är dock bra mycket förnämare i lärd ensamhet...»

I ett par andra brev till Heidenstam från hösten, skrivna med anledning av »Legender och visor», som är nära utgivningen och »Hans Alienus», varur dess författare ständigt meddelar sin vän prov, återkommer denne icke blott till sina pessimistiska betraktelser över världen, utan också till en del teoretiska differenser mellan dem båda:

... Nu skall du till tack också få dikterna, du har stått fadder åt dem, utan dig och ditt inflytande skulle jag aldrig vågat komma in på ämnen som dessa i vår »realistiska tid». — Jag har ej stort hopp, för att tala uppriktigt, som du själv säger: konst, som uteslutande ägnar sig åt det sköna bryr mobben... sig ej om! Men vänta, i nästa sekels början kommer en ny romantik, lik vårt århundrades, som åter en gång förnyar världen. Det är min tro och mitt hopp. Det går icke längre på empiri och fotografi! Men då är man väl ur leken själv! — Bruzelius (läkaren) är ej nöjd, men tant va la cruche etc. — överansträngning — men det är ju ej möjligt att reglera sitt arbete i min ställning och min ensamhet, som gör sysslösheten pinsam och fylld av onödiga grubblerier. — Blott jag nu finge glädje av mina dikter, mitt hjärtas bok, som du vet. Det riktigt ryser i mig, då jag tänker på alla kritiska hökarfingrar och murvel-pincenées, som skola granska den — och mitt eget liv, ty boken är ju skuren ur mitt eget kött, på salig Shylocks manér.

... Tack för de ljuvliga dagarna samman (i Stockholm). Du är väl ej en smula förtretad på mig för mina restriktioner mot dina skönhetsresonemang. Jag tror ej, att det är därför att du bejakar och filosoferar, som jag ej rycks med av alla dessa bitar — din skönhetslära och din tro att livet vilar på skönhet och att det är efter det sköna som människan kämpar, har jag intet emot. Det är ju livsnerven i hela Hans, och du vet, hur mycket huvudtankarna i den boken tilltala mig — din skönhetsfilosofi genomgår ju varje uppträde du tecknar. Det är blott de teoretiska spekulationerna, som jag ej kan gripas av — kanske därför att de äro

överflödiga — man förstår dem ändock. Den som skildrar en människas liv som du skildrar Hans i sökandet av ett skönhetsideal och ständigt upptagen av det sköna, är ju en skönhetsfilosof utan att han behöver direkt och med abstrakta resonemang som synas mig verka en smula okonstnärligt, utropa det! Stora skönhets-syner, som de kring Sardanapals hov, synas mig säga din tankegång och din livsuppfattning mycket klarare, än dina vidlyftiga resonemang. Dock, allt detta är min subjektiva mening, och du vet, att jag ej urgerar den . . . I varje fall tycker jag att din negationsprincip ej fullt stämmer på vår tid. Det är ej i dessa saker, som tidens brist ligger. Tänk blott på 'evolutionsläran' och 'socialismen' — vilket århundrade har mera bejakande och mer positiva teorier? Och naturvetenskaperna, de bejaka ju så, att man blir ängslig åt det. Nej, skepsis är det ej, som vanställer vårt kalfatrande sekel, som ju är fullt av teorier. Varje murvel består sig med världsförklaring, och mina uppsaliensare gå med fickorna fulla med etiketter och lådfack att stoppa in världsföreteelserna i. Nej, Erasmus', Renans öppna, allt prövande och allt beskådande skepticism finns det minsann ej för gott om! Tag de våra . . . alla bejaka de, bejaka socialism, ateism, skomakeri etc. Jag vet intet, som syns mig med någon egentlig konsekvens och på samma gång ingripande i vårt känsloliv förklara världen annat än religionen, n. b. för de religiösa, för dem som fått *illuminatio interna*, men vi andra — *dubitemus!*

För Heidenstam tedde sig från hans poetiska livsglädjeteoris synpunkt allt som sammanhängde med det naturalistiska betraktelsesättet i litteraturen såsom en enda askes, en förnekning av livets egentliga väsen och dess krav. Det är synbarligen detta, Levertin menar med hans »negationsteori». För Levertin åter tedde sig, när han lade bort sin skaldiskt-romantiska synpunkt och blev den kritiske världsbetraktaren, allt vad tidigare uppväckt hans entusiasm, såsom ett alltför dogmatiskt svärande »in verba magistri», ett summariskt godtagande av det som bjöds och ett utslutande av det som icke passade i styckena, och han kände allt mer bristen på den tvivlande och spörjande ande, som prövar företeelsernas värde och som är den sant vetenskapliga. Hade det främst varit Levertins själva läggning, som avlägsnat honom från hans ungdoms teorier, så visar det sig redan nu huru, jämsides med fantasimomentet, hos

honom under sysselsättningen med forskararbetet den rena intellektualismen utvecklades och — understödd av den medfödda pessimismen — förde till en radikal kritisk skepsis. Han är redan ganska långt ifrån den förmåga att tro, som vi hört honom entusiastiskt upphöja i »Två generationer»!

I ett av de citerade breven förekommer ett uttalande, som visar, huru Levertins förändrade ståndpunkt för honom allt närmare Viktor Rydberg. Han säger: »Från Snoilsky fick jag härom dagen hans dikt 'Svensksund', som synes mig torr trots sin 'impeccabla' form. — Hur mycket liv är det däremot ej i Viktor Rydberg, hur mycken delikatess och hur mycken andlig hälsa. Jag har nyss (i restryck) slutat hans lilla roman från 1500-talet *V a p e n s m e d e n*, det är oändligt fina saker i den och verkligen ett oss närstående, katolskt frihetsälskande idé-jag. En protestantisk reformator framställes som en Lennstrand, grov, maktlysten, simpel och okunnig! — Ja, Rydberg skulle vi verkligen hylla!»¹

De fem dikter Levertin i slutet av 1890 offentliggjort i Svea, hade väckt en mycket stor uppmärksamhet också i andra kretsar än den yngsta Uppsala-generationens. Julen var överraskande för honom, skriver han till Bonnier, genom den succès hans dikter gjort »hela linjen utefter». Denna eggas honom, tillägger han, »vidare på versernas och romantikens bana». Vintern och sommaren 1891 betecknas i själva verket av en flödande lyrisk alstring.

Se här data för de dikter i »Legender och visor», vilka ännu icke omtalats — vi minnas, att den tidigaste var »En gammal judisk sång», skriven i Varberg 1885, och att dikterna i Svea härröra från 1888 och 1889. Från december 1888 är också »Mor Död». Hösten 1889 tillkomma i Davos »Mellan skyar och berg» samt »En gammal nyårsvisa», i

¹ Efteråt skriver han, att boken ej vinner på återläsning och att den recension, han publicerat i Ord och bild, kanske var alltför berömmande. Den hade emellertid inbragt honom »mycket eloger». Den är icke omtryckt i de samlade skrifterna.

februari »Kung Liv och drottning Död», påsken 1890 i Meran »Passionsnatt» och i Mörsil om sommaren, såsom nämnts, »Pietà» och »Florez och Blanzeflor». I början av november skrivas i Prag de fyra stroferna om den judiska kyrkogården, och sedan på hösten i Davos »En gammal vårvisa», »Bergsskymning» och »I sorgens arm». Från de första dagarna av januari 1891 äro »Den objudna» och »Ahasverus», litet senare »En gammal pingstvisa» och »Gudule», i februari skrivas »Monika», »Eva» och den första av »En skrivares visor» — den andra och tredje äro från slutet av mars och den sista nedskreven i Territet i april; denna cykel är inspirerad av samma dam, som skildras i novellen »Alice» (se ovan). På fem dagar i början av mars är »Shylock» skriven, därefter följer »Mardi gras» och i slutet av samma månad »I nöd». I april skrivas ytterligare i Territet »Vårsång från Tyrolen», »Mari-Annunziata», »Maj», i Luzern den första av »Drömnda städer», samma dag, den 29, »Den heliga familjen» i kupén mellan Basel och Heidelberg, och i maj i Wiesbaden den andra av de »drömnda städerna». »Stockholmsidyll» och »Beatrice» bliva färdiga i juni. Den senare sänder Levertin till Heidenstam, bedjande om hans omdöme och tilläggande: »Jag tror själv att den är lyckad, att jag bemästrat den svåra formen och gjort något egendomligt storstilat-idealiskt. Som prolog synes mig dikten utmärkt, uttryckande min verkliga känsla, fast i en så maskerad form, att man ej direkt behöver precis röra vid mitt innersta.» I juli tillkomma »Kristi stridsmän» och »Jul», och från sommaren äro dessutom »Små visor i folkton». I Uppsala diktas slutligen i september och oktober »Epilog» och »Fallande blad». Ehuru tillkommen redan i juli, sändes »Sommar natt» först i sista ögonblicket för att ersätta en »judisk sång», som togs bort; och om epilogen skriver Levertin till förläggaren, att den kan utgå, om den synes dunkel för andra och därför mer skadar än gagnar. Lyckligtvis blev den kvar.

Det var självfallet, att Levertin i högsta spänning väntade på vad mottagande skulle komma hans »hjärtas bok» till del.

De första tecknen voro icke särdeles goda. Gustaf af Geijerstam skrev i Dagens nyheter en (osignerad) anmälan, som mycket förtröt skalden. Där stodo visserligen många vackra ord om balladerna och de judiska sångerna, om »en skald, som fått gudagåvan», de bästa dikterna karaktäriserades såsom tillhörande det yppersta, svensk poesi någonsin frambragt. Men halva artikeln var fylld med klander av det sjukliga, raffinerade, levnadströtta — de abnorma fantasierna och kuriositeterna; dikter som »Lycka» och »I nöd» sades påminna på en gång om 1400-talets förvridna martyrgestalter och fransmännens »fin de siècle», andra som »Eva» och »Mardi-gras» hade en trånfull passion och mystisk fasa för världen, som legenden om den hel. Antonius' frestelse.

Levertiu skriver med anledning härav till Geijerstam, i det han tackar för alla vänliga ord, som han högt värderar, bl. a.:

Vad du eljes säger om min livsleda etc., skola vi ej disputeras om — man kan icke disputeras om olika sätt att känna, och egentligen är det en föga litterär ståndpunkt att kritisera från, att man ej tycker om en människas temperament — det ha vi ofta varit eniga om. Och allra minst bör man i en så ömtålig sak supponera fakta som man ej vet. Du skriver, att sorgedikterna äro »nyare» — nu är »Lycka» faktiskt kanske den äldsta i hela samlingen och »I nöd» skrevs samtidigt med de av dig så berömda kristliga sakerna.

Ack min vän, »upplösningsslummern och förintelsen» (citerat ur recensionen) känner jag tyvärr båda två — liksom Leopardi gjorde det — det är få aftnar jag ej frågar mig själv »vad skall hända i natt», och vad förintelsen beträffar, känner jag den så starkt, att blott en människa är förkyld och jag förnimmer det eget kryddade i lukten av deras andedräkt, jag känner och ser döden — men allt detta kan du ej förstå, du som är idel hälsa, och du borde ej så starkt betonat den saken i din anmälan, därför att det blir just den sidan, som alla bourgeoisins kritici komma att anfälla! — Så, är det något så abnormt att jag drömmer om kvinnor? Som jag gör det! Eva och Mardi gras! En fransman skulle näppeligen tycka det. — Jag kan ej hjälpa, att när jag läst din anmälan, jag erinrade mig Racines ord.

Je ne mérite pas ni cet excès
d'honneur ni cette — jag minns ej...

Med anledning av ett svar från Geijerstam skriver Levertin ytterligare:

Du missförstod helt säkert vad jag med mina hastigt skrivna rader menade — jag ville blott säga, att denna anklagelse för »abnormitet» är den, jag alltid fått för så gott allt jag gjort — som även kommer att hindra denna diktsamling att göra en något större lycka — erotiska ting har alltid för mig haft denna bismak av smärta — jag kan nu icke känna med den friskheten i dessa saker som du eller andra — men det synes mig närmare vara ett karaktärsfel än ett estetiskt fel, och vi äro väl ense om, att konst och moral äro saker för sig, och att Hermafroditen och Venus Kallipyge äro vackra. Eller hur?

De andra recensenterna underströko nog också mer eller mindre starkt detta »effektsökeri» och »koketterande med smärtan», detta »kastande mellan trånsjuk sinnlighet och ruelsefull askes» o. s. v., till och med den, som annars tycktes mest omedelbart tagen av dikterna, J. A. Runström i N. D. A. Han hälsar »med glad överraskning» en betydande skald mer i Sverige, han kallar samlingen lika originell till sitt innehåll som konstrik till sin form, säger, att den har ett bestående värde, att den ej friar till dagens mod och därför ej står och faller med detta samt att flere av dikterna skola bevaras som pärlor i den svenska litteraturen. Levertin uppskattade denna recension dubbelt, därför att den kom från konservativt håll, likaså den korta och osignerade anmälan i Stockholms dagblad, där det hette, att det bästa i boken »bär prägel av en skaldebegåvning, med vilken få inom vår samtida litteratur torde uthärda jämförelse».¹ Hj. Sandberg i Svenska dagbladet kallar också samlingen »en av de intressantaste och löftes-

¹ Han skrev till Heidenstam om dessa recensioner i »bourgeoisins liv- och husorgan», att de bleve en god hjälp åt avsättningen och att han var glad att gamla konservativa bland släkt och bekanta finge se hans berömmelse. »Man får sin revansch just i de blad, där man nerhånats. Tycker du det är puerilt? Men när man så steg för steg som jag måst kämpa sig till min plats, är det en känsla av triumf att se fienden kapitulera — och en känsla av oro inför vad man kan göra härnäst. Ack, detta gruvliga härnäst, som låter oss stackars artister piska upp våra hjärnor i en beständig oro!»

rikaste vi på långa tider gjort bekantskap med», men har mycket skarpa ord om en »lystnad, som skyggar tillbaka för verkligheten, men i fantasin hängiver sig åt tygellösa orgier», om detta »rentav abnormt sjukliga tillstånd» och hänvisar, liksom Geijerstam, på likheten med »Tentation de S:t Antoine». Levertin uppreser sig mot detta, men finner annars recensionen »erkännande och fint skriven». Aftonbladets osignerade artikel kallar han »berömmande och tom» (där betonas i alla fall med rätta den utsökta konst, som är nedlagd i formen), och Handelstidningens är han icke nöjd med, emedan den börjar med att kalla honom »en verklig individ» och för övrigt mest inskränker sig till referat.

När C. D. af Wirsén anmäler »Legender och visor» i Vårt land den 20 november, markerar han genast sin värdesättning genom att i samma andedrag och under samma rubrik behandla »Dikter» av G. W. Blachet, vilket arbete således tjänar till ett slags måttstock för det andra.¹ Jag skall icke ingå på frågan, huruvida denna sammanställning är en akt av ärlig och naiv övertygelse eller icke. Men det förkrossande i densamma vänder sig mot kritikern själv.

Han jämför de båda diktsamlingarna. De äro avgjorda motsatser, den ena prov på en äldre riktning, förståndig och korrekt, stundom något alldaglig, den andra frossande på stämningar och konstnärsvemod, alltigenom modern, mycket nervös, användande medeltida motiv blott för att uttrycka blaserad levnadströtthet. Den har en prägel av mer individuellt liv än den andra, men är ej därför i alla avseenden tilltalande. Att dikterna äro »ganska sångbara», är det enda, som oreserverat erkännes. Dessutom betecknas »Shylock» och »Ahasverus» såsom vackra och »Mor Död» såsom »verkligt, ej blott på lek dyster» och den bästa av alla. Annars betonas det sjukliga, oharmoniska, oroliga, konstlade, mjältsjuka, koketterande, inne-

¹ Denne skald talade varken då eller efteråt annars ingen människa om.

hållstomma, trånadsfullt och febrilt men också krystat, trötttande, enformigt romantiska — det sjuder av dylika adjektiv i kritiken.

Det är rätt upplysande att härmed jämföra ett uttalande av en annan kritiker, som principiellt helt och hållet står på den Wirsénska ståndpunkten, men icke låter sin estetiska sans uppslukas av fanatismen. Fr. Vetterlund skriver i Finsk tidskrift en artikel, utan tvivel den mest inträngande av alla, som »Legender och visor» föranledde. Trots fullständig olikhet i temperamentet och trots att stämningarna ofta verka på honom »motbjudande», kan kritikern ej avhålla sig från högt beröm. »Sömnens slott» är »ett fantasistykke av första rang, där varje drag är träffat symboliskt och strofbyggnaden med sina omsägningar utsökt lyrisk». Han hänvisar till en intressant parallell med Ovidii skildring av Morfeus' palats. — Levertins dunkelröda passion blandar sig karaktäristiskt med estetisk katolicism, och det motbjudande i en dylik blandning övervinner eller förbinder han med ett nät av skära stämningar, och när han försänker sig i all medeltidens innerlighet och kristen religiositet, sker det, emedan han finner den rent mänskligt skön och emedan »det något hektiska draget, som han förstorar, motsvarar hans eget sjuka känsloliv». — Det erotiska är för Levertin »en livsmakt utan like». »Stockholmsidyll» är kanske samlingens mest hjärtevännande stycke med sin oförgätliga vårmålning och sin interiör från det gamla hemmet på Söder. — Levertins förnämsta konstnärsmedel äro det pittoreska och det musikaliska: båda hava något sydländskt, något italienskt, som på ett egendomligt sätt bryter sig emot och likväl uttrycker det tungsinta innehållet. Han står i sin läckra Kleinkunst närmast Snoilsky, men hans mjältsjuka subjektivism är vitt olik dennes manlighet. Som vision är »Mellan skyar och berg» fullkomligt mästertlig, äkta Levertinsk. — Musikaliskt verkar han genom utsökt ordval, ovanligt kombinerade, stundom rika rimföljder och ett i svensk poesi nästan enastående bruk av alliterationen.

Hans vers finner de rätta uttrycken för tunga stämningar, men den kan ock äga något klocklikt, något italienskt, av förnäm verkan. — I temperament står han nära Stagnelius, trots den himmelsvida skillnaden i världsåskådning och erfarenheter; »båda hava ett patologiskt drag — men Levertins stämningssvärld är dessutom mättad med morfin och opium, med atmosfären från den samtida pessimismens stora drivhus».

I de flesta anmälningar klandrades fel mot rimrenheten, syntaxen och ordvalet, och i Svensk tidskrift 1892 hade Bernhard Risberg (om vars gradualavhandling Levertin kort förut givit ett ofördelaktigt omdöme) en hel uppsats: »Några ord om språkriktighet i poesin, med anknytning till O. Levertins dikter».

Med allt erkännande, som dessa artiklar innehöllo, hade dock den unge poet och litteraturhistoriker rätt, som privatim sade till Levertin, att de »matta» recensionerna i huvudstadspressen icke stodo i något förhållande till den »privata lycka» boken gjort, särskilt hos generationen mellan 23 och 27 år. Kritiken gav ofta sitt beröm liksom motvilligt och i rätt banala termer, mycket mån om att understryka bristerna, till vilka då främst hörde ett temperament och en sinnesstämning, som man icke kunde förstå och vilket man önskade gladare eller åtminstone försett med »mellantoner» mellan »svart och rosa». Av det myckna sällsamma och nya, som grep ungdomens känsliga sinnen, just den häftiga lidelsen och den ruvande smärtan i innehållet, den glödande romantiken i formen, fanns nästan ingen återklang i det offentliga bedömandet, icke heller gjordes något försök till historisk betraktelse eller en sammanställning med Heidenstam, som dock legat så nära till hands vid de exotiska ämnena, eller dylikt. — Även från de äldres håll mottog Levertin erkännande, som gjorde honom gott. Snoilsky komplimenterade honom, skriver han, och: »mest glädje hade jag i dag, då 'Vapensmeden' kom med följande tillägnan från Rydberg: 'med tack för sköna, hjärterörande legender och visor'; min

professor och hans fru (C. R. och Helena Nyblom) voro ganska vänligt sinnade för boken». Från Edvard Brandes har han mottagit ett brev, däri denne säger, att Levertin aldrig skrivit någonting i vilket hans personlighet kommer klarare och, »låt mig säga det som en gammal vän, ädlare fram: du är en sällsynt typ; det är som hade det aldrig varit en inhonnett blodsdroppe i dig». Och slutligen var hans förläggare belåten: boken såldes mycket bra både i Stockholm och Uppsala.

Jag har dröjt till sist med att omtala en recension i landsortspressen, som har sin speciella historia och sin egen psykologi. Den ger oss tillika anledning att tala om Levertins förhållande till en utmärkt samtida skald — och dennes till honom.

Den 4 december skriver Levertin till Heidenstam, att den enda recension, han finner mödan lönt att sända, är Frödings — »den är, synes det mig, intressant både genom sin *jalousie de métier* och sin demokrat-friska bondton — du förstår mig nog, när du läst den! Jag blev arg och skrev — något som jag efteråt ångrade — ett brev till Karlstadstidningens redaktör Hellberg, en gammal Uppsalakamrat till mig, och skällde ner gitarrklinkaren eller anmärkte, rättare sagt, att alla icke fått en sådan uppfostran, att de älska 'dragklaver' — somliga tycka bättre om en *Stradivarius*. Recensionen bör särskilt vara intressant för dig, när det talas om 'en viss estetiserande ton, som mer erinrar om en väl skolad och beläsen tavelkännare, än en skald' — jag menar, att det är eget att se 'estetik och beläsenhet' satta upp som motsatser till skaldskap för oss som älska slikt. — Som du skriver, det är ensamheten, när man icke vill göra propaganda, icke demokratisera om den tjänande systemen, icke skriva politik och icke veta av nästan — blott göra syner, som glänsa och stråla!»

Frödings recension, vilken Hellberg förmanat honom att göra så »hygglig han kunde» med avseende på de personliga förhållanden, av vilka dikterna buro så starka

spår, är uttrycket för en icke blott fullkomligt främmande, men också rent motbjudande känsla gentemot denna nya diktning — »det är sjukligt och osunt», hade Fröding också med djup övertygelse yttrat. Han börjar: »Romantiken är uppstånden, Krist hjälpe oss! är man frestad att utropa, när man hunnit ett stycke i denna nya diktsamling. Novalis går igen med 'lidandets lycka' i sina drag och bärande på 'våndans sällsamt ljuvliga lott' — omgiven av katolsk viraksdoft och lyssnande på sankta Cecilias orgelspel — sliten mellan överjordiskt mystisk längtan och jordisk kärlekstrånad.» Längre fram finner man, fortsätter han, också moderna element i diktarens degel. Men valet av ämnen och innehållet äro romantiska, samma oklart mystiska stämning, samma estetiska trånadsextras, som icke har något med tron att göra, men ändå fått en religiös anstrykning, dödstankar i blomsterdräkt, syndmedveten njutningslust o. s. v. Språket och bildvalet äro rent romantiska, och man väntar blott, att få se själva die blaue Blume lysa fram i hr L:s blomstergård. Men även om man har antipati mot denna mystiska strömning, så kan man ha intresse för och njutning av dikter, som äro mättade av lyrisk lidelse eller känslighet och äga konstnärligt sanna färger och former. »Hr L:s dikter bära också vittne om att ha en verklig lyriker till författare. Det andliga innehållet är personligt erfaret och känt — icke lånat, men det är sjukligt och enformigt. Tonerna växla, bilderna växla, men grundstämningen är evigt densamma förfinat sorgsna med dödstanken till huvudbeståndsdel.» Fröding medger att språket ofta är vackert, sedan man vant sig vid de »överlastade adjektiven», att epiteterna äro fina och icke sällan göra ett intensivt intryck. »Nästan lika ofta störes dock stämningen av en viss estetiserande ton, som mer erinrar om en väl skolad och beläsen tavelkännare, än om en skald, som låter sitt hjärta tala och sin gestaltbildande förmåga verka. Dessutom förekommer här och var verklig onatur och drag av smaklöshet, som äro rent förvånande hos en sådan finsmakare.» — Av enskilda dikter

berömmes »En gammal nyårsvisa» såsom synnerligt vacker — enkel, sinnrik och stämningsfull, »Kristi stidsmän» är rätt intressant, den fjärde av »Skrivarens visor» i sitt slag förträfflig: »där finnes andakt, het sinnlighet och grymhet i innerligt förbund» — det är verkligen något av »förhäxad brygd från flagellanernas och kättarbålen tid». Verkligt vacker är »Monica» i sitt tunga svärmod, »Mardi-gras» och »Stockholms-idyll» utmärka sig för en mjuk diktion och stämning; men det bästa i samlingen är ändå »På judiska kyrkogården i Prag»: »det är sorg och lidelse i detta stycke, det är enkelt och gripande, ingen deklamation, intet estetiserande såsom i flere andra av författarens stycken.» Denna dikt avtryckes i sin helhet.

Levertins brev till red. Hellberg är icke bevarat, men enligt vad mottagaren erinrar sig, innehöll det just det av Levertin själv citerade uttrycket om yrkesavunden, vilken enligt L. gjorde Fröding oskickad till domare; han förstod också, att hans diktning ej kunde finna någon genklang hos den, som sökte poesin i »träskodans på landsvägen», och han förebrådde Hellberg att icke själv ha skrivit recensionen.

Liksom Levertin ångrade detta brev, så ångrade också Fröding snart efteråt vad han skrivit. Härom uttalar han sig vidpass en månad efter händelsen i ett brev till en anförvant. Efter att hava framhållit, huru högt han lärt sig skatta enkelheten i Goethes lyrik och hur den syntes honom förena »natur, lidelse, naivitet, konst, ädelinne och djupsinne», fortsätter Fröding:

Min beundran för det enkla och naturliga har emellertid för icke längesedan spelat mig ett spratt. Som du kanske sett har Oscar Levertin gett ut en diktsamling, vilken höjts till skyarna av hela pressen. Själv skrev jag med flit min recension, innan jag läst någon annans, emedan jag ville vara fri från påverkan. Jag tyckte att herr L. var en verklig begåvning (kanske av hög rang t. o. m.), men på samma gång tyckte jag, att det var det gruvligaste i onatur jag läst. Det var mig omöjligt att uttala någon beundran och jag sade ut vad jag tänkte. Herr L. blev emellertid sårad och skrev ett hätskt brev till Maur. Hellberg, som han

känner. Där beskyllde han mig för »jalousie de métier» och uttalade sitt förakt för »handklaver och träskodans». Kunde han hjälpa, att han föredrog en Stradivarius framför dragharmonikan? Han kunde icke rå för att han icke kunde tävla med en tidningsman i omedelbarhet och — (tankestreck) okunnighet.

Jag har sedan gått och grubblat över om det verkligen kunde vara avund med i spelet eller om det är ensidighet hos mig att icke begripa det sköna i dessa katolska sagodikter. Men hur jag vänder och vrider mig kan jag omöjligt finna mig vid denna smärta, som »går och krattar vissnade blad» och kallas »lidandets lycka».

Det är emellertid obehagligt att veta sig vara ansedd som en rå avundsman.¹

Emellertid har Fröding, när han i »Efterskörd» skriver om denna sak, verkligen påbördat sig det motiv, Levertin i första uppbrusningen ansåg ha varit för honom bestämmande.² Detta kan måhända icke tagas som annat än en yttring av sjuklig anspråkslöshet, och för var och en, som förnimmer grundskillnaden i de båda skaldernas temperament och betänker, att båda voro uppfyllda av ungdoms-alstringens iver och de första framgångarnas uppmuntran, ligger förklaringen i det hela mycket nära.³

I betraktande av de båda skaldernas nobla sinnelag och då vardera på sitt håll ångrat det som givit upphov till mistämningen, kunde man väntat, att denna genom per-

¹ Brevet har meddelats mig av d:r Ruben G:son Berg.

² Här omtalar Fröding (II, 238 ff), att han tidigt erkänt Levertins essayer vara »synnerligt förnäma skrifter» och »förstärkingsverk i sin art», samt att han, då han första gången läste dikter av honom, företagit sig att göra en imitation, som dock blev mer lik Viktor Rydberg. Om sin recension säger han, att den »blev på få undantag när en samling av försmädligheter. Gamle herr Albert Bonnier sände mig en tacksägelse — om ironiskt menad eller föranledd av den medkänsla för de så länge undertryckta judarna, jag på ett ställe i recensionen uttalat, vet jag icke» . . . Fröding medger sig senare ha fått öra »för det utomordentliga välljudet i Levertinska verser och ett rätt bestämt intryck av den verkliga lidelsen och fantasierikedom i desamma».

³ Jag tillåter mig citera vad red. Hellberg härom skriver till mig: »Själv är jag alldeles övertygad om, att det (jalousien) inte på något vis varit bestämmande för hans dom. Hans natur var avundsfri och generös, och hans ringaktning av sig själv bredvid Heidenstam visar, att yrkesavunden var honom främmande. Men han led på slutet av en lika sjuklig benägenhet att skriva all skuld på sig som Strindberg att skriva all skuld på andra.»

sonlig beröring eller åtminstone korrespondens skulle utjämnas. Men det blev icke av. Levertin tog emellertid ett steg, som bör antecknas. När Fröding några månader efter denna konflikt befann sig under trycket av en stark depression och ohälsa, sände Levertin till honom följande skrivelse, som enligt Warburg tillkommit på Rydbergs initiativ¹:

Uppsala 1 maj 1892.

Högädle herr Fröding!

Genom ett samtal med Viktor Rydberg hörde jag, att Ni denna sista tid arbetat under trycket av en nedstämning, till vilken jag i viss mån skulle vara medverkande. Jag erinrade mig då det orättvisa omdöme jag i ett ögonblicks missnöje med Er anmälan av mina dikter nedskrev till vännen Hellberg; må poeternas gamla och klassiskt kända retlighet ursäkta det, och om mitt omdöme har något värde för Er — så låt mig även få bestyrka det intryck av omedelbar friskhet, som Edra verser väckt, om de också genom hela sin art tillhöra ett fält, vilket mina förutsättningar göra mig svårt att kanske rätt uppfatta.

I det jag bifogar medföljande hälsning från Rydberg och Nyblom, ber jag att som litterär kamrat få tillönska Er en berättigad framgångs hela trygga, poetiska skaparlust.

Med utmärkt högaktning

Oscar Levertin.

Herr Gustaf Fröding.

Undertecknade önska härmed till eder överbringa ett uttryck av glädje över att vår litteraturskatt blivit riktad med sådana dikter som edra och förena härmed ett uttalande av vårt hopp, att ni skall skänka oss flera lika ädla och friska.

Stockholm och Uppsala, vårtiden 1892.

Viktor Rydberg. C. R. Nyblom.

Något svar följde, så vitt jag vet, icke. Fröding var, som sagt, sjuk, och kanske skulle Levertins reserverade, litet akademiskt hållna brev icke heller annars uppmuntrat honom till en tacksägelse, om ock den ursäkt, Levertin gör för sina ord till Hellberg, hade bort föranleda ett erkännande. Likväl förändrades med tiden hos båda uppfatt-

¹ Jfr. Warburgs Rydbergsbiografi, II: 740.

ningen om den andra. »Jag hörde Fröding,» skriver redaktör Hellberg, »omkring 1896 tala synnerligen välvilligt om Levertin. Han omtalade också, hur han en gång varit och hört en föreläsning av L., vars behagfullhet i uppträdande och föredrag hade tagit honom och hur efter föreläsningen de båda i flere repriser gjort ansatser att gå fram och hälsa på varandra, men när den ene stod färdig, drog sig den andre tillbaka och tvärtom.» Levertin å sin sida kunde på länge icke förmå sig att uppskatta Frödings diktning till dess värde, och från den tid, då hans rykte som diktare och föreläsare i Stockholm omgav honom med den första berusningens styrka, citeras rätt avvisande yttranden av honom om Frödings poesi. Ännu 1896, då han publicerar sin essay om Heidenstam i Svea, ger han en släng åt den Frödingska genren, och denne svarar, mycket beskedligt, i sin uppsats om Fr. Dahlgren i Ord och bild 1897, hävdande alla genrens rätt att vara till. — I ett brev till Schück säger Levertin, att man »med otålig spänning» väntar på Frödings dikter, som »beskrivas såsom högst märkvärdiga» — han har sett hos Bonnier en så anstötlig och smaklös sak, att »en konfiskation hade den goda smaken på sin sida, ehuru man naturligtvis måste alltid ogilla sådana löjliga steg mot litteraturen» (brevet är odaterat, men det är naturligtvis fråga om »Stänk och flikar».) Men om »Nytt och gammalt» skriver han till mig i början av 1898 att några av dess dikter, varit, jämte Selma Lagerlöfs »Anti-krist», julens märkligaste litterära företeelser. Och i den enda recension, Levertin skrivit om Fröding, den om »Gralstänk» från 1898, ingå mycket superlativa ord om skaldens tidigare alstring.¹ Dock, härom får jag tillfälle att tala i annat sammanhang — Faktiskt är emellertid, att de båda aldrig personligen sammanträffade.

¹ Om denna recension säger Fröding på nyss citerade ställe i »Efterskörd», att det föreföll honom, som om Levertin framhållit blott vad han kunde berömma — det var mindre viktiga saker — och förtegat det han ogillade. — Men en nära anförvant till Levertin, till vilken denne ofta förtrodde sig, hörde honom mer än en gång utropa: »Den som kunde skriva vers som Fröding!»

Nära på samtidigt med »Legender och visor» publicerade Levertin även lyrik på annat håll. G. af Geijerstam hade nämligen bett om hans medverkan i en »realistkalender», som han under namnet Nutid vill ge ut till julen 1891. Levertin sänder till honom icke mindre än fem dikter, »Tre små sommarvisor» och »Två judiska dikter». Synbarligen äro dessa icke — åtminstone icke alla — nya, utan tillkomna tidigare, men icke befunda värddiga att intagas i debutsamlingen. De tre sommarvisorna syfta på den stora sorgen. Den första, »Försommar», har en helt annan ton än de i samlingen ingående dikterna med samma ämne:

Var är den vita smultronblomma,
som i min dröm jag sett?
Jag sökt på åkerrenen,
jag sökt bak mossgrå stenen,
där granarna stå tätt,
men finner ej min smultronblomma.

Du bleka, vita smultronblomma,
som doftar frisk och ung,
där daggens droppar dugga
i sommarns svala skugga
på lingonris och ljung,
min vårdröms doft, min majnatts blomma.

— — —

Du bleka, vita smultronblomma,
är du bak berg i dal?
Nu grönska skog och hagar
i varma somnardagar.
Jag blommor har till val,
men finner ej min smultronblomma.

Den andra, »Högsommar», är blott en bild av en trädgård i sommarglans och med unga flickor; den tredje, »Sensommar», påminner i diktionen mest om legenderna och visorna och genomför i tre strofer (av vilka den mellersta tolvradig) detta den första strofens tema:

Den sommarens sång, som i skogen ljud
bland solsken och fågelkvitter,
än höra jag skall, sen sommarn är död
och skilsmässan kommen bitter.

Det sommarens skratt, som i grönskan klang
från röda, lekfulla läppar
än gäcka mig skall, sen dödslockan rang
över lyckan med mollstämda kläppar.

Av de judiska dikterna må den ena här meddelas
fullständigt:

Adah och Zilla.

Nu kvällskylan faller och vakan blir lång,
så klinge mot himlen hämnens sång.

Adah och Zilla, I döttrar två,
som skälven bredvid mig på markens strå,

I som fötts i skam och fostrats i nöd
och med tårar bryten ert bettlade bröd.

I som jagats med stenar från bygd till bygd
och med tiggartrosor täcken er blygd.

Väl dunklet tynger och natten blir lång,
men hämnens dag skall dock gry en gång.

Som de tallösa kornen i öknens sand,
som havets böljslag mot Kanaans strand,

så ändlöst väl varder Israels tal
av heta mödor och svidande kval.

Men Adah och Zilla, I döttrar två,
som följen på vandring er fader grå.

Efter tiders tider av sorg och död
gryr hämnens morgon flammande röd.

Med välden, som sjunka och städer i brand,
med öga för öga och tand för tand.

På blodiga frön spira blodiga skott,
och de storm skola skörda, som vind hava sått.

Mot himlen skall brusa segrens bud
med basuners och gyllene harpors ljud.

Och in i er grav ock den klangen skall nå,
min Adah, min Zilla, I döttrar två.

Den andra bär samma namn som en av samlingens mest betydande dikter, »Ahasver», men den är endast en betraktelse över den evige vandrarens öde, utan originalitet och relief.

Den Geijerstamska kalendern vann stor anslutning,¹ men synnerligt bärande var dess innehåll icke och som någon programskrift kunde den naturligtvis icke mera tagas. Levertin är ej nöjd med den. Han skriver till Heidenstam: »som uttryck för vad svenska litteraturen kan prestera det nådens år 1891 finner jag det skäligen klent (mitt eget blott halvt undantaget). Din bit är det bästa däri, om det också icke är den riktigt förbannade Ariosto-renässansstyve V. v. H. . . . Strindbergs poem, som lär behandla faderskänslan (det är »Laokoon»), synes mig uteslutande idiotiskt — men berömdes i Stockholm.»

Dikten »Advent» står i Ord och bilds första häfte 1892, med tre teckningar av Edelfelt (sedan i »Sista dikter»). Under den följande tiden uppstå åtskilliga lyriska stycken, mest under stunder, då skalden är »förtvivlad och svårmodig och led på universitetslivet». En första kopia sändes ofta till Heidenstam. »Min stämning ser du av följande ej ännu retuscherade dikt» (det är »Munkens visa»). I samma brev ger han de första stroferna av en ofullbordad dikt, »med mycket Levertinsk tankegång», säger han, »nämligen mot lyckan, socialisterna, Grotte etc., en juldikt om att när alla tända sina ljus för lyckan, tänder jag mitt för sorgen, för det som pressar fram mitt innersta, som solen hartsen ur träd». Se här några strofer:

Den julens ljusa dröm jag drömt ock jag;
 så varmt, så glödande som ingen annan
 jag velat se, hur man i djupa drag
 sitt hjärtas törst får släckt i lyckokannan.

¹ De medverkande voro: Richard Bergh, Anne-Charlotte Leffler, Daniel Fallström, G. af Geijerstam, Tor Hedberg, Heidenstam, Ernst Josephson, Carl Larson, A. Lundegård, Harald Molander, G. Nordensvan, Strindberg, Tavaststjerna och Anna Wahlenberg.

Till Utopiens tusen land jag flytt
 allt sen den dag, då livets brott och brister
 den första gången vilsna tanken brytt,
 med vandringsstav och hopp i min tornister.

Det stora lyckokravets pilgrimsfärd
 jag ställt till alla dessa fjärran ängder,
 det hoppet skymtade en gyllne värld
 och gröna löv och vita blomsterlängder...

Och ännu i samma brev får han en annan poetisk idé — detta kan vara intressant att citera såsom ett bidrag till kännedomen om inspirationens födelse: »Om du var här just nu,» skriver han, »eller rättare, om vi levt för 400 år sedan, och redo genom en pingstgrön skog samman mot en medeltidsstad i solnedgång», varefter han inflikar dessa ord under raden: »Det skall jag skriva en dikt om, som just nu formar sig i huvudet: Ivan och Gavian skall den heta.» — Senare sänder han »En 1500-tals visa» och ber att få veta vad H. tycker om denna dikt — »det skulle nu vara min nya stil» (det är »En ädlings visa»). — Från denna tid härstammar också dikten om Barbe Blumberg¹ ävensom ett par av de starkaste kärleksdikterna i den nya samlingen, vilken ju likväl kom ut först två och ett halvt år senare. På den tänker han icke heller alls nu, dikterna äro blott omedelbara utbrott av stämningar, och hans skönlitterära planer gå åt annat håll: närmast vill han skriva en längre novell med omväxlande vers och prosa, såsom Dantes »Vita nuova» — en plan, som väl aldrig nådde ens början av förverkligande. — I Jul publiceras i slutet av året »På flykten till Egypti land» (»Sista dikter»).

Mer än hans egen litteratur intresserar honom emellertid »Hans Alienus», om vilken han talar i varje brev och med de allra högsta förväntningar. Den kommer att väcka större uppseende än något verk i mannaminne, spår han, den skall stå i stolt ensamhet och intaga »en sär-

¹ De nu nämnda fyra dikterna jämte »En psalm» trycktes i Svea för 1893. — I Nornan för samma år stod prosadikten »Drömd idyll» under rubriken »Drömda idyller». Senare delen av stycket ströks vid omtryckningen i »Nya dikter» 1894.

ställning utan like», dess framgång är säker överallt, »utom hos naturalismens Beckmesser» och dess upphovsman har dragit en växel på odödligheten, som »kommer att accepteras som få andra papper». När han får korrekturen, upprepar han dock sin tidigare anmärkning mot resonemangen, särskilt »det darwinistiska draget» om utvecklingen av hjärnan inom djurskallen... Men versen är för honom »hors concours».

Framgången med »Legender och visor» har i alla fall verkat uppfriskande på Levertins sinne och det tyckes, som om livets pulsar åter begynte slå med raskare slag. Längtan att göra slut på den dystra ensamheten förnimmes såväl i brev som i dikter. »Ack, min vän, en mjuk, liten hand, som sträckte sig ut efter mig; varför får jag ej den belöningen för mina verser, den enda, som jag skulle sätta värde på.» »Jag har ej sett jul på två år och trodde halvt därför, att det ej fanns mer — men det finns, det finns än, all hemglädje, och man och kvinna gå närmare arm i arm under dessa fyra dagar än eljes. Din filosofi kan ej bota mig; lyckan går mig dagligen och stundligen förbi i skepnad av unga, fräscha kvinnor med frisk hy mot boorna...» Man må blott läsa »Drömd idyll» i »Nya dikter», vilket prosapoem är från denna tid, för att se, hur han längtade efter ett hems stillhet med kärlek och lycka. Men denna dikt har också till bakgrund ett hopp att hans dröm snart skall förverkligas, och detta bidrager till, att han tycker sig stå inför en vändpunkt i sitt liv. »På mitten av vägen», skriven i Maristuen 17 juli 1892, ger uttryck häråt, likaså den ungefär samtidiga »På fjället», ett slags manligt komplement till den vecka idyllen, med en varm önskan att ångesttankarna och »tvivlets verk» skulle försvinna från hans sinne. »Jag har dens otåliga begär efter järnhälsa, som skall börja ett nytt liv,» skriver han i ett intimt brev, och dessa dagar säger han också i ett brev till Heidenstam, att han hellre vill bli »stark, lycklig» än önska sig den poetiska alstringskraftens ymnighet.

Han ger sig för övrigt i dessa brev med en barnslig hängivenhet och uppriktighet, med alla växlingar i sitt känslö- och stämningssliv, med allt vad han upplever av händelser, vore de än av diskretaste art. Aldrig är han så skarp mot dem vilkas åsikter han icke mer kan gilla, aldrig så hänförd av sina nya idéer och vännens, och aldrig döljer han sitt missmod så litet — de, som talade om »effektsökeri» och »koketteri» i de sorgsna stämningarna i »Legender och visor» skulle finna dem minst lika starka i dessa personliga och omedelbara utgjutelser.

Det var ej underligt, att denna vänskap och denna beundran, som Levertin för övrigt högt förkunnade var han kom, icke gjorde ett närmande till Geijerstam lättare. Vi hava sett, att ett par brev växlades med anledning av »Legender och visor», och Levertin slutar med att i största vänskap påminna om gamla tider, vilkas minnen än leva. Någon tid efter samarbetet i den litterära kalendern gör Levertin ett besök i Geijerstams hem och finner där bland andra Strindberg, som är mycket kall och avmätt — »betraktande mig antagligen som renegat och lycksökare» — samt undviker att tala om litteratur. Det har dock varit diskussion om ett och annat, och Geijerstam »blev formligt arg för att jag sade, att jag fann Renan större än Zola». »För övrigt är han snäll på botten» — hans frus sjukdom förstör också hans lynne, »så man får ursäkta hans bryskiteter». Och under julferien i Stockholm går Levertin upp på Dagens nyheter, där Geijerstam sedan sommaren är fast anställd. Under det långa samtalet förebrår denne honom att ha övergivit alla sina gamla vänner och förutspår, att han en gång skall ångra det, när Heidenstam i sin tur gäve honom på båten. Levertin å sin sida klargör uppriktigt sin ställning, talar om sin gamla sympati, men medger också, att den ej har formen av någon djupare känsla. De komma överens om att råkas; men det hela slutar, »som det började med att vi stodo i vänskaplig likgiltighet mot varandra. Och hoppas jag dessa katekisationer därmed skola vara över,

Självt är han helt visst en bra karl på sitt vis; jag kan bara icke vidare hava någon egentlig glädje av att råka honom.» Geijerstam har under samtalet varit bitter mot Heidenstam, Levertin har förebrått honom det med skärpa — och där synes »pudeln kärna» ha legat.

* * *

Levertin fortsätter under vårterminen 1892 sina föreläsningar över det franska klassiska dramat, men beklagar sig över att åhörarantalet minskas. Under höstterminen håller han seminarium över äldre svenska poetiker. Han får därur icke vad han väntat, han skriver att det »decouragerat» honom, ehuru han varken sparat vilja eller skrafter; dock har han tillfredsställelsen att se åtminstone ett mycket gott arbete inlämnas. Honom själv giva dessa övningar stoff till ett par uppsatser i Samlaren.

Jämsides härmed går ett intensivt forskningsarbete, ägnat det verk, »Gustaf III som dramatisk författare», vilket utkommer först på hösten 1894. Uppsatserna forma sig emellertid småningom, och en del publiceras i förväg nu: »Siri Brahe» i Nordisk tidskrift och »Gustaf Adolf och Ebba Brahe» i Svensk tidskrift. Tvenne uppsatser från samma ämneskrets, vilka sedermera ingå i »Från Gustaf III:s dagar», bliva också nu färdiga och tryckas under året, »Thorilds disputation» i Samlaren och karaktäristiken av tjusarkungen såsom jubileumsartikel i Ord och bild. Denna Levertins första stora essay om en personlighet efterföljes snart av en annan, den om Ernest Renan i årets sista häfte av samma tidskrift, och redan i januari följande år publiceras åter (denna gång i Stockholms dagblad) två uppsatser från Gustaf III:s dagar, historien om Sophie Hus och karaktäristiken av Elis Schröderheim. Man ser hur arbetet sjuder!

Uppsala är emellertid icke trevligare nu än förr, och utsikterna till fortkomst små. Under ett av sina missnöjda ögonblick tänker Levertin t. o. m. åter på att helt och

hållet ge sig åt journalistiken och efterträda »den gudsmannen Pelle Staaff» i Stockholms dagblad. Men han tillbakavisar genast denna tanke: »murvleriet bör bli det sista beslutet.»¹

Missmodet har många grunder. Hans hjärtas framtidsförhoppningar tyckas stranda på motstånd, huvudsakligen av religiös art. Och beträffande sitt arbete fruktar han, att en plan, som han med iver omfattat, icke synes ha utsikter att realiseras. Den gick ut på att föreläsa vid Stockholms högskola, där ju litteraturhistorien alls icke var representerad, under bibehållande av docenturen i Uppsala. Flere av Levertins vänner, särskilt Henrik Schück och prof. Ivar Bendixson i Stockholm, intresserade sig varmt för detta förslag, och från tidigt på hösten 1892 korresponderade Levertin härom med den förre. Han tillråddes av de styrande i Högskolan att föreläsa gratis i början för att »pressa fram sitt ämne», och i november har han, efter åtskilliga omgångar, som nedslagit hans mod, beslutit att följa detta råd. Högskolans »sju Mannanämnd» inbegärde, för att den officiella tillåtelsen skulle kunna ges, sakkunnigt utlåtande av icke mindre än fyra personer, Viktor Rydberg, C. R. Nyblom, Hans Hildebrand och Henrik Schück, och detta föredrogs den 16 påföljande januari. Den förstnämnde yttrade sig sålunda:

Då ett uttalande av mig över Docenten Oscar Levertins kompetens att hålla en serie föreläsningar i fransk litteraturhistoria från och med renässansen under denna termin vid Stockholms Högskola blivit begärt, får jag härmed meddela, att nämnde docent har i sina skrifter ådagalagt minutiösa insikter i vissa delar av den nyare franska litteraturhistorien och att jag anser honom kompetent att föreläsa över det angivna ämnet.

Nyblom citerade Levertins meritförteckning, skänkande bl. a. hans doktorsavhandling större erkännande än förut, påpekande, att hans föreläsningar tillvunnit sig allmänt bifall och att han av Svenska akademien åtnjöt ett understöd för att slutföra ett arbete om Gustaf III såsom dramatisk författare. Hildebrand stödde kompetensförkla-

¹ Brev till H. Schück.

ringen med en hänvisning till skrifterna. Schüek begagnade tillfället att oförbehållsamt säga sin åsikt om Levertins kvalifikationer:

Enligt min mening äger Docenten Levertin stora förutsättningar för att bliva vårt lands främste litteraturhistoriker. Han har en synnerligen omfattande beläsenhet, en sund och grundlig forskningsmetod, en fin, på samma gång sympatisk och historisk uppfattning av de personligheter han skildrar, samt en ovanligt lycklig framställningsförmåga. Det bör därför, enligt mitt förmenande, vara en heder för Stockholms Högskola, liksom för varje annat universitet, att räkna Docenten Levertin bland sina lärare.

Levertin träder omedelbart i tjänstgöring, och en av de första dagarna i februari 1893 börjar han sin verksamhet vid den högskola, där han för återstoden av sitt liv skulle bli fäst. Sin avsikt att samtidigt föreläsa i Uppsala realiserade han ännu under någon termin. Men den frie föreläsarens kall var vida mer lämpat efter hans lynne och håg än examinatorns eller inpluggarens. Och trots allt det onda han sagt om Stockholm — att där allting var beroende av reklam, kottteriväsen, intriger o. s. v. — är huvudstaden dock hans enda rätta element: vid den är han fjättrad med barndomsminnenas band, där har han än sitt föräldrahem kvar, den ger honom skönhetsintryck och där pulserar livet omkring honom i frisk fart. Med gott mod och glatt humör begynner han därför sin nya bana, fastän de yttre villkoren än så länge äro mycket prekära. Hans vänner hava satt i gång en privat insamling, vilken skall tillförsäkra Levertin ett arvode om 3,000 kronor årligen, men summan hopbringas endast långsamt.

Sina bopålar flyttade han emellertid nu definitivt till
) Stockholm.

Akademisk lärarverksamhet. – Journalistik.

Oscar Levertins första föreläsning vid Stockholms Högskola behandlade den franska medeltidens litteratur, en inledning till den egentliga kursen om renässanslitteraturen. Det var icke utan oro han trädde upp inför denna publik, och han hade grundligt förberett sig för kursen. Föreläsningen blev för släkt och vänner ett lika stort evenemang som för honom själv. Fadern, för vilken alla händelser i sonens liv forto att vara samma betydelse som förut, intog den plats, han sedan regelbundet behöll vid varje föreläsning av Oscar i Stockholm, granskande publiken och räknande huvudena. Vännerna, som infunnit sig i trupp, funno att föreläsningen, ypperlig i sig själv, framfördes litet stapplande, och konstaterade, att det manuskript Oscar ofta tittade i på sina ställen måste varit rätt otydligt skrivet... Men alla voro nöjda, och snart hade 78 åhörare anmält sig till föreläsningarna, vilka refereras i tidningarna och väcka stor uppmärksamhet. Salen är full av damer, skriver Levertin till Schück, »men manfolk är det ont om, och särskilt om verkligt kunniga och intresserade».

Denna sommar tillbringar Levertin till största delen i Harz, besöker därjämte några intressanta tyska städer, bl. a. Hildesheim och Quedlinburg, »Sophie Albertinas stad», om vilken senare han i Dagens nyheter skriver en uppsats (sedermera i »Diktare och drömmare»). I augusti finna vi honom i Ljungskile, där ett par dikter äro daterade. Och på hösten tagas föreläsningarna i Stockholm upp med ny iver, efter det han den 2 september erhållit nytt förord-

nande. Föreläsningarna behandla nu fransk litteratur efter religionskrigens slut, och antalet åhörare är ungefär det samma som förut. Det stiger betydligt vårterminen 1894 och når sin höjdpunkt, med 161, följande höst — ämnet är dessa terminer svensk litteratur under gustavianska tiden.

Den 17 april 1894 har Levertin anmält, att 20 personer, vilkas namn han meddelat, förklarar sig villiga att under tre år erlægga 150 kronor envar för bekostande av de litteraturhistoriska föreläsningarna, och den 22 påföljande maj lyfter han för första gången lön. Han är således nu tryggad för tre år framåt; men inkomsten är ju icke stor, och möjligheterna för en befordran hägra ännu långt i fjärran.

I september 1895 inträffade Viktor Rydbergs frånfälle, och plötsligt tycktes nya utsikter öppna sig — men det skulle då för Levertin gälla att övergå till konsthistorien, vilket han i grunden beklagade: »det skulle kosta på att lämna litteraturhistorien, som dock gömmer mer av själ och intresse, synes det mig, i stort sett». Levertin kände med sig, att han icke var kompetent: det vore icke tänkbart, skriver han i ett brev, att han kunde övertaga platsen, så framt den icke lämnades ledig för ett par år. Skulle han för lika lång tid tillbaka svängt om, så hade han icke haft så dåliga utsikter, ansåg han. Nu nämndes emellertid Georg Göthe såsom kandidat. Men på ett håll hade man visserligen också tänkt på att med besättandet av platsen skulle anstå, och Levertin förordnas tills vidare, något som han omtalar med tillfredsställelse, om också det skulle »kosta på honom att lämna litteraturhistorien». Frågan om den Rydbergska professuren lämnades dock öppen, särskilt med hänsyn till att det kapital, som stod till buds för den, borde fås att växa så, att den årliga lönen kunde höjas. Mot detta perspektiv riktade Levertin nu sina framtidsplaner, och hans närmaste mål blev att taga itu med ett stort konsthistoriskt arbete. Tankarna på hela denna sak sysselsatte honom mycket under årtal, och de olika vändningar frågan under tidens lopp tog — eller vilka han fruktade att den skulle taga — gävo honom orsak till ständigt nya bekymmer.

När de tre betryggade åren voro förbi, föranstaltades en ny insamling, för två år, och 1907 den 7 juni överlämnade 17 personer, med prins Eugen i spetsen, till Högskolan en förbindelse att under ytterligare tvenne år garantera för Levertin en årslön till samma belopp som hittills. Men samtidigt beslöt Högskolans styrelse, att Viktor Rydbergs professur skulle nedläggas för åtta år framåt, efter vilken tid kapitalets tillväxt kunde möjliggöra en lön motsvarande statsuniversitetens. Här var sålunda vägen stängd för lång tid framåt. En annan utsikt yppades dock, då C. R. Nyblom som emeritus skulle lämna sin professur i Uppsala, dit självfallet Schüek skulle återvända, vadan platsen vid Lunds universitet bleve ledig. Huru dessa förhållanden senare utvecklade sig, skola vi i sinom tid lära känna.

Föreläsningarna fortgingo emellertid regelbundet. När Levertin en gång kommit in på den gustavianska tiden, lämnade han den icke, utan fortfor att i olika variationer under hela denna första period behandla den i de offentliga föreläsningarna två timmar i veckan. Han gav också kollegier i allmän litteraturhistoria och de romanska folkens litteratur.

När han i ett brev till Schüek 1893 säger, att det formella utarbetandet »tagit en enorm tid», så bekräftas detta av hans konceptböckers vittnesbörd och framför allt av den synnerligen färdiga och väl avvägda gestalt, vilken man hos de i tryck utgivna föreläsningarna över fransk renässanslitteratur kan konstatera. Det är sällan Levertin i sina litteraturhistoriska verk komponerat så förträffligt som här: mot en fond av politisk och kulturell historia avteckna sig de litterära företeelserna, levande och begripliga; analysen av de enskilda författarnas psykologi och deras verk är utomordentligt åskådlig; det väsentliga är kort och tydligt betonat; alltsamman livas av en märkvärdigt säker kunskap i äldre och nyare tiders litteratur, som ständigt är färdig med paralleller, och av ett poetiskt genomträngande, som ständigt skapar slående och vackra bilder. När Levertin senare kom över på svensk litteratur, kostade föreläs-

ningarna honom säkert mindre arbete, då han just nyss allsidigt fördjupat sig i ämnet; men städse låg det honom om hjärtat att i dem giva det bästa han kunde och städse förberedde han sig mycket sorgfälligt. Jag minnes hur

Oscar Levertin i katedern på Stockholms Högskola.

han en gång, på tal om att föreläsa tidigt om morgonen, sade, att det skulle han då rakt inte gå i land med, ty av oro skulle han ej få en blund på hela natten. Och den dagen, på vars eftermiddag han skulle föreläsa, höll han sig instängd, tills, när tiden var inne, en särskilt beställd åkare kom och avhämtade honom till Högskolan.

Som föreläsare var han fullt sig själv, icke i något eftersträvande effekter, så helt uppgående i sitt ämne, att han i tankspriddhet kunde börja med: »mina ärade åskådare», vilket lät som ironi över damernas mängd, men icke alls var det. Sådana missägningar förekommo för övrigt även mitt inne i ämnet: tankarna togo sin flykt och väntade ej på orden, och så blev det en ofullgången form eller ett vardagligt ord, som ej passade i tonen — alldeles såsom han i sina brev kunde i brådskan skriva ner besynnerligt stympade ordformer eller syntaktiska förkortningar. Hans röst var icke starkt tonande, men den hade en märkvärdigt sympatisk, dunkel klang, som fångslade och som bar orden till alla, och ur det skenbart entoniga i föredraget växte småningom ut en bestämd melodi. Någon vältalare i vanlig mening var han ej, den yttre tekniken lade han icke vikt på och hade ej inövat den; det var ämnet och hans intresse för det, som gav honom värme och flykt i talet. Han hade för vana att alltjämt vända sig till någon person i auditoriet, fixera och liksom tala till denna — på samma sätt som forna tiders skådespelare instruerades att göra för att ställa sig i omedelbar kontakt med publiken, med den skillnad, att det här skedde alldeles omedvetet. För övrigt må ur en åhörarinneas intryck av Levertin som föreläsare citeras följande: »vad han ger sitt auditorium är en berättelse, till sitt innehåll pulserande av liv och värme, till sin form så personlig, att det tyckes som ginge hela hans strävan ut på att hos andra sprida kunskap om det, som givit honom själv en personlig glädje, väcka deras kärlek till allt det han själv sett och älskat... Genom själva ämnet mänger sig en väv av poetiska stämningar, kvicka infall, psykologiska iakttagelser, personliga anmärkningar och omdömen, allt sammansmält till en hel, stor, fullödlig framställning, fri från varje spår av patos, klar, mäktig och framför allt egenartad.»¹

Levertin var, kan man kanske säga, som föreläsare skapande, där de flesta mer eller mindre äro reproducerande.

¹ Alma Söderhjelm, Oscar Levertin såsom föreläsare, Euterpe 1902, nr 17.

Under de två första Stockholmsåren riktades Levertins litterära arbete, förutom föreläsningarna, på studierna över Gustaf III som dramatisk författare. På våren 1894 talar han om, att han flitigt sysslar med Voltaire; samtidigt trängde han in i nyare italiensk litteratur för att opponera på Helmer Keys disputation om Manzoni i maj — ett uppdrag, som för honom gestaltade sig mycket angenämt, då arbetet var förträffligt och han »aldrig hört någon försvara sig så redigt, bra och överlägset». Ett föredrag om Victor Hugo vid en Högskolans fest i april och en till Samlaren inlevererad artikel om den svenska poetikern Arvidi ävensom ett detta år hållet kollegium i Greklands litteratur antyda ytterligare, vilken mångsidig flit som utvecklades i lärda mödor. Men där blev likafullt tid till övers för en ymnig lyrisk produktion. En tredjedel av »Nya dikter» är skriven under det första av dessa år, däribland några av de starkaste dikterna. Sex av dessa publicerades i kalendern Svea vid årets slut. En icke fullt lika stor del tillkom under 1894, däribland några under sommaren i Schweiz.¹ Under denna utländska resa besöktes även Belgien, och från den daterar sig den vackra bilden av Brügge i »Diktare och drömmare», först tryckt i Ord och bild 1895. »Brügge var ljuvligt, att något sådant finns!» skriver Levertin från Schweiz.

Om man, följande »Nya dikter» i den kronologiska ordningen av deras tillkomst — den tidigaste är från 1891² —

¹ »Verser har jag ock skrivit ett par,» säger han i ett brev från Zermatt . . . »och jag vill nästan säkert ha ut en samling till jul; jag vet ej varför jag har ett feberaktigt behov att denna höst bränna åstad. Det är som fruktade jag en katastrof . . . Jag har gjort en erotisk dikt, ej så kort, som jag tror är märkvärdig» (det gäller tydligen »Sång före natten»). I samma brev säger han om prosadikten »I klostergården» att den är lyrisk och mycket Oscar Levertinsk. Han har för resten känt sig nervös och underlig. Han har läst Maeterlincks »Intérieur», som han funnit »rent av storartad».

² De stycken i »Nya dikter», vilkas datum kan fastställas, äro skrivna i följande ordning: 1891: »Vår» (Davos) och »Varsel» (Uppsala, oktober); 1892: »Munkens visa» och »Iwan och Gawian» (januari), »Kejsar Karls visa» (februari), »Viviane», »Slutad lek» och »En ädlings visa» (mars—april, alla i Uppsala), »Ater» (våren, Södernäs), »På mitten av vägen» och »På fjället» (juli, Norge), »Ett farväl» (hösten, Uppsala), vidare »En psalm» och »Drömd idyll»; 1893:

söker den personliga utvecklingslinjen bakom dem, skall man finna, hur dödstankens skugga blivit mindre djup, hur längtan efter en ny lycka allt starkare förnimmes och hur denna längtans tillfredsställelse än tonar i blida och stilla strofer, än jublar och än slår om i besvikning och vemod. De förhållanden, ur vilka denna samlings erotiska dikter sprungit, voro på samma sätt skiftande och spröda, som dikternas stämningar. Vi veta, att sedan sommaren 1892 hoppet om en förändring i hans öde begynt skymta för Levertin: den lilla och mjuka hand, varom han drömt, har kommit och lagt sig i hans, ungdom, skönhet och tillgivenhet omstråla och värma honom, och ur dessa känslor springa dikter som »Åter» och »Drömd idyll»¹. Men yttre hinder uppressa sig, på båda hållen tyckes även råda osäkerhet om böjelsens styrka att bära genom livet, och sådana stämningar föda dikter som »Ett farväl». De lämna också hjärtat öppet för nya intryck, och ända till våren 1894 är Levertin gripen av en ny, het och stark lidelse, som avspeglar sig i en del av 1893 års kärleksdikter, tills då för en tid den gamla känslan, nu med synbar förhoppning att kunna besegra alla svårigheter, åter tog försteget.

»Den enda trogna» (påskan, Stockholm), »Trots allt» (april, Uppsala), »Hon och döden» (april, Djursholm), »Maj» (maj, Stockholm), »De döda» (juli, Hildesheim), »Ack att vi voro gamla» och »Kväll i skogen» (juli, Harz), »Sibyllans dröm» och »Lancelots sång» (augusti, Ljungskile), »Ithaka» (september, Stockholm), »Vintersyrener» och »Den första lyktan» (december, Stockholm; då är även »De visa och de fåvitska jungfrurna» utarbetad, ehuru planlagd redan 1891), ävensom »Änglar»; 1894: »En slända» och »Eko» (mars, Stockholm), »Maria Magdalena», »En lärds visa», »En dag» och »I klostergården» (juli, Zermatt), »Sång före natten» (juli, Riffelalp).

¹ Otryckt är den samtidiga:

En liten visa i maj.

När Valborgsmässans sång mig
när
med löften förr ej hörda,
jag går på äng och fält och sår
i hopp att snart få skörda.
Vart frö i vinterns fyllda horn
mot vårens mylla strömmar:
min längtans alla lyckokorn
och smärtans sådd av drömmar.

Jag sår varthän jag går åstad,
väl spira någonstädes
min längtans frön, få blom och
blad,
åt vilka hjärtat glädes.
Om tusen ej få liv och hägn
för hagel och sydvästen,
vår Herres sol, vår Herres regn
ger kanske växt åt resten.

Pingstafton 1892.

Oscar Levertin.
Porträtt målat av Robert Thegerström.

Det var, såsom vi skola se, en missräkning. Men i dikterna från sommaren 1894 spanar man en återklang av alla strider och missljud, som dessa invecklade förhållanden med nödvändighet framkallat i skaldens inre.

Av recensionerna ser man, att Levertin som diktare redan hade en fast plats i det allmänna medvetandet, trots det i viss mån matta offentliga mottagandet av »Legender och visor».¹ Mest sympatiskt förhöllo sig av de stora tidningarnas kritiker Georg Nordensvan (Aftonbladet) och Karl Warburg (Handelstidningen). Den förre sade rent ut, att Levertins tidigare dikter legat till sig med åren, att man håller av dem mer för varje gång man läser dem. Den längtan, som de nya sångerna sjunga, är mindre längtan efter ro och glömska än längtan efter jämvikt och lycka. Uttrycket är enklare, det konstlade i poetens stil har blivit bortarbetat; en ny ton förekommer i »Sång före natten». E. Alkman i Dagens nyheter vill bevisa att en »raffinerad känslöepikureism» flerstädes i dessa dikter återfinnes — en epikureism, vars strävan går ut på att neutralisera smärtan genom att njuta henne. Emellertid äro dikterna äkta och sprungna ur en stor talang. Språkliga inadvvertenser och »för hastigt nedkastade tankar» klandras.² — C. D. W. i Vårt land vill icke förneka, att hr

¹ I en osignerad rec. i Stockholms dagblad säges dock tvekan, att »det bekantare namnet» av de två, vilkas samlingar bedömas i en artikel, Levertin och Hj. Edgren, »torde vara» det förra.

² Levertin är i ett brev mycket missmodig, särskilt med anledning av denna kritik: »Du kan ej tro, vilken mängd intriger och kabaler, som röra sig runt om en» . . . »Jag har inga överdrivna tankar om mig själv och har i mina dagar läst och studerat så mycket poesi, att jag till punkt och pricka kan säga, vad som är lyckat och förfelat i det jag åstadkommer. Men det upprör mig att se sådana . . . som själva varken hava inälvor eller känslor och ingenting av rang kunna åstadkomma, söka nedsätta vad som dock har tusen gånger mer (så fåfäng är jag, eller rättare sagt, så frimodig är jag) av nerv och blod i sig än vad de prestera.» Han känner emot sig »animositeten inom just en litterär klick av veder-sakare och avundsmän», och detta allt griper honom så mycket mer, som »Nya dikter» äro hans »hjärtebarn, hela jag, mitt stora slag». — Levertin överdriver säkert mycket starkt den »animositet», han trodde sig spåra bakom reservationerna i någon enstaka anmälan, och den »gränslösa nervositet», som han säger detta hava åstadkommit, hade ingalunda tillräckliga skäl i dikternas mottagande.

Levertin som lyriker åstadkommit vackra saker: »tonen är ofta kärnlyrisk, uttryckssättet pittoreskt; stämningen är avgjort romantisk och förf. uppehåller sig med en förkärlek, som förmodligen är 'prédilection d'artiste', i kristna tempel, kristna korsgångar och inför fornkristna målningar eller legendbilder». Dock, »skärande missljud» vittna ibland att detta är konstlat — såsom »Guds moder med p y s e n vid barmen»! Det finnes t. o. m. hädiska saker, och mycken sensualism i orden paras med artistiskt koketteri för religionen; intrycket blir kvalmigt. »Hr L. med sin begåvning skulle göra större lycka, om han toge sig till vara för å ena sidan det grumliga, å den andra det pretiösa.» — Nils Erdmann i Nya dagligt allehanda betecknar Levertin jämte Heidenstam såsom nordiska dekadenter, medlemmar av den skola, som i Frankrike närmast representeras av »de unge». »H. är den käckaste av de två, men L. har en djupare, känsligare natur. Liksom Paul Verlaine framstående lyriker, bländar han med diktions rikedom och sin färg. Det ligger en raffinerad skönhet i denna vers, som äger både ett konstverks fulländade form och en skalds ej ett ögonblick avmattade stämning. Läsaren vaggas i drömmar av dess musik.» Denne kritiker skulle bliva en av dem, som i dagspressen mest inträngande sysslade med Levertins alstring. — I en del landsortsblad få dikterna översvallande beröm, och Emil Kleen är åter entusiastisk. Karlstadstidningen — Frödings tidning — framhåller att Levertin, den forne realisten, är den subjektivaste av alla svenska författare, att hans diktade gestalter aldrig ha det självständiga liv som Frödings, att plastik och teckning hos honom äro svaga, men färgen stark, att iakttagelsen för det yttre är föga skarp, medan han äger innerligheten, glöden, passionen. Han är äkta i sin art, han har diktarens brinnande längtan efter livets intensitet, rikedom, skönhet. Hans diktning når högst i »elevationens stämningar» («De fåvitska jungfrurna», »Sång före natten», en parallell till Lermontows »Je te rends grâces, o Seigneur»). »I klostergården» är »full av betagande stämningsmakt», värdig att ställas vid sidan av J. P. Jacobsens »Doktor Faust».

När man ser Fröding nämnd till jämförelse, minnes man, att hans »Nya dikter» ju utkommit några månader innan Levertins — likasom »Guitarr och dragharmonika» utkom på våren samma år som »Legender och visor» publicerades på hösten. Det kunde, tycker man, ha legat nära till hands för recensenterna att påpeka skillnaden, som låg i så öppen dag. Men i artiklarna över bådas böcker finner man en sådan jämförelse ytterst sällan. Jämte det nämnda bladet kan jag blott nämna en anmälan av sign. O. R. i Hälsingborgs dagblad, där på tal om Frödings »Nya dikter» denne säges bilda ett triumvirat med Levertin och Heidenstam, alla äkta poeter, Levertin på en gång gammalmodig och ultramodern och djupt originell. Fröding tager likväl försteget på grund av det svenska i innehållet.

I det danska Studenterbladet publicerar Poul Levin — nu vid första begynnelsen av en sedan så framstående kritisk verksamhet — en lång artikel om Levertins och Frödings »Nya dikter», båda värda att göra bekantskap med, emedan de avspegla två egendomliga diktarnaturer. Av dem är Levertin den finaste och mest personliga och ett uttryck för vad denna generation vid trettio år tänker och känner. En fin och drömmande själs melankoli präglar dessa dikter, skrivna av en man, vilken är så långt från ungdomlig styrka och handlingskraft, att det dagliga livet rent av skrämmer honom. Som konstnär är han kunnig och smakfull, om också icke originell. Hos Fröding är det rent konstnärliga mindre, men detta är till en del hans styrka. Hans bästa vers äro de som klinga improviserat — naturligtvis är det också konst, men den är mindre medveten än Levertins. Hans typteckning är rent Bellmansk. Men lämnar han Värmland, försvinner mycket av hans originalitet. Ej heller han vill vara med om dagens strider. »Av olika grunder hålla sig de båda svenska diktarna borta från tumultet. Men i verkligheten ligger Frödings Värmland icke så alldeles fjärran från Levertins Ithaka.»

I Politiken skrev Edvard Brandes åter några vackra och starka ord. Det gives icke en finare och mer kultiverad

ande i skandinavisk skönlitteratur än Levertin, säger han kort och gott. Hans nya dikter äro av en klassisk form. Det sjunger en smältande ton från dessa dikter, ett välljud, som man icke förstår, att ej alla unga poeter längta till. »Dikterna äro manliga, klara, djupsinniga, mättade med förstånd, strålande av inre glöd. De böra läsas av alla bildade. Och kunniga musiker borde i alla fall sätta legenderna i musik.»

Ungefär samtidigt med dikterna hade Levertin glädjen se sin stora bok om Gustaf III som dramatisk författare färdig. Fortsättande de ingående studierna om denna tids teaterförhållanden, vilka redan givit så förträffliga resultat i hans föregående bok, hade han på denna långa serie av specialundersökningar rörande de enskilda styckena, deras tillkomst och källor, nedlagt mycken möda. Endast tvenne av dessa studier hade förut publicerats.¹ Självfallet ägnade den litterära kritiken icke någon större uppmärksamhet åt detta vetenskapliga verk. Likväl skrev Warburg en ingående anmälan i G. H. T. och G. Nordensvan påpekade i Aftonbladet, att det var »lika gediget som lättläst och underhållande» samt ett »värdigt bidrag» till svensk litteraturhistoria. Och C. D. W. var i Posttidningen helt mild, gav komplimanger för beläsenhet och bildning, men förvånade sig över en del »språkliga vårdslösheter», på vilka han anförde exempel. »Dessa formella brister», tillägger han, »förringa naturligtvis ej innehållets värde, men stöta läsaren så mycket mer, som de anträffas hos en författare, vars stil annars har ett verkligt behag».²

Ett annat slag av värdesättning kom Levertin vid denna

¹ Till det redaktionella meddelandet i de samlade skrifterna om »Siri Brahe» (som för resten ej publicerats 1893, utan 1892) måste nämligen läggas, att »Gustaf Adolf och Ebba Brahe» varit tryckt i Svensk tidskrift.

² Levertin skriver att han med anledning av denna bok mottagit »en hel bunt brev från vårt lands litteraturhistoriska auktoriteter» och att de alla varit synnerligen smickrande. »Ett enda erkännande av en sådan som Schück är naturligtvis dyrbarare och viktigare än alla förklaringar av tidningarnas anonyma.»

tid till del. Ola Hansson, som tidigare varit med i flokken av realismens unga vapendragare, och ehuru han från början i sina alster offrat sin gård åt känsla och dröm, därjämte dock skrivit en del mycket realistiska noveller samt, såsom vi minnas, polemiserat med anledning av »Pepitas bröllop», offentliggjorde detta år på norska hos Aschehoug i Kristiania, sedermera på svenska 1895, sitt arbete »Resan hem», i vars tredje kapitel, »Sturm und Drang i Stockholm», ingår en elak skildring av hans forna kamrater, lätt igenkännliga under de fingerade namnen. Han berättar om hur han introduceras »i detta lag av sluskiga genipojkar, vilka... teoretiskt-okunnigt svuro vid en ängstumps, en väggytas och en människobuks heliga konstevangelium». I samma älskvärda stil går det vidare, och om Levertin heter det:

Cohn skrev dikter i idel heta färger, och den sista, som Truls hade läst av honom, handlade om en ung man, vilken efter en sataniskt intensiv kärleksnatt slinker hem fram på morgonkvisten. Personen Cohn såg en smula annorlunda ut; man skulle kunna svärja på, beträffande kapitlet kvinnor, att den icke lockat någon hund bort från ugnen. Över hela hans kropp låg en atmosfär av den kalla fukt, som är egendomlig för män, vilka sakna umgänge med det andra könet. Han bar byxor, vilka släppte ungefär mitt på stövelskaften, men till gengäld var den blankslitna bonjouren så mycket längre, nådde gott och väl till knäna samt bars skevt, som om ägaren brukade bara ett byxhängsle. Den moderna svenska litteraturens »Stürmer und Dränger» skulle hava samfällt möte på aftonen på Hamburger Börs... Cohn satt hela tiden och log meningslöst förnöjt, gnidande händerna mot varandra samt tog emellanåt ett tag i byxlinningen på den sida, där intet hängsle fanns... Det fanns ännu ett par, tre timmar kvar innan man skulle samlas. Man borde flanera genom Stockholm, föreslog Cohn. Det var hans specialitet att studera lokalkarakteren i huvudstadens särskilda kvarter; han drev nämnda studium det sista halvåret; och han utvecklade teorin — efter Huysmans. Alltså ströko de tre unga räddarna av Sveriges kultur härs och tvärs genom gatorna ända till långt ut på Söder — »banlieue's trista armod», kommenterade Cohn Huysmanskt. På återvägen föllo de in i en liten rökig och illaluktande biljardkneip inne i staden — man måste också studera de skiljaktiga samfundslagren å ort och ställe, föreläste Cohn och studerade de närvarande så grundligt med sitt

eviga omotiverade leende, att ett par av dessa gjorde högljudda anmärkningar däröver till varandra... Vad skulle man dricka? Johannisberger, sade Cohn och gned händerna. — Det — till 6 kr. flaskan — var för honom symbolen på lass-basen och orgie, det som gav roué-stämning och betecknade höjdpunkten av mänskligt lättsinne... Paus... Cohn småler ännu mer understruket meningslöst än vanligt.

Till slut blir skildringen allt grövre. Vad där möjligen kan finnas av avlägsen sanning i teckningen av Levertins typ hänför sig till ungdomsåren, knappast till den tid, då han redan, som här, hade offentliggjort sina dikter — och då ju även hela gruppen var sprängd. I varje händelse är karikatyren alltför plump för att beskrivningen skulle verkat annat än som en osmaklig paskill. I sina brev talar Levertin icke om den. Att hans förhållande till Ola Hanssons diktning därav väsentligt påverkats, tror jag icke. Visserligen är han sträng mot »Kåserier i mystik», som han 1897 recenserar, men det gäller principer; och när han 1901 och 1902 anmäler Hanssons »Dikter» och den nya upplagan av »Sensitiva amorosa» uttalar han sig, isynnerhet i sistnämnda artikel, med stor sympati och delvis med värme och skärpa emot det ringa förstående boken funnit i Sverige; men man märker ju dock, att själva arten icke har hans djupaste sympatier.

I början av 1895 behandlades Levertins författarskap i Ord och bild av Hjalmar Söderberg, vilken redan höll på att skaffa sig namn såsom en fint förstående och skarpt skrivande kritiker. Det var säkert den första »essay» som ägnades Levertins hela alstring, och den är alldeles förträfflig. Intressant är att här åter konstatera, vad tidigare också framhållits, att »Legender och visor» småningom förvärvat sig ett anseende »av absolut förstarangsverk». Den svenska kritiken, säger Söderberg, är icke elak av naturen, snarare blygsam i sina anspråk, »men den har en smula svårt för att fatta»: då »Legender och visor» sågo dagen, »hade denna kritik längesedan vant sig att anse Levertin som en halvgod författare, vilken dessutom hade oriktiga åsikter». Efter

de tre år som gått, kan man emellertid »tala om honom som en av våra yppersta utan att därigenom vedervåga att komma i alltför skarp motsättning till härskande meningar». Levertin har redan förmånen av en läsarkrets, vars sinnen från början äro stämda i den rätta tonarten, ett villkor för varje diktning, isynnerhet en så utpräglad egenartad som Levertins. Och Söderberg tillägger de efteråt ofta citerade orden: »det är icke blott bibeln och Ibsen, som av sina läsare kräva det rätta sinnet». Efter en träffande återblick på de litterära fejderna under 80- och 90-talen samt en allmän karaktäristik av Levertins noveller, analyseras diktsamlingarna i detalj med många ypperliga observationer, ingalunda alltid rosande. Som en kuriositet — icke ovanlig när man ställer recensenters utlåtanden bredvid varandra — antecknar man, påminnande sig en kritikers ovan citerade ord om Levertins epikureism, följande: »... den världsåskådning, som agnostiskt fri från alla positivt fastklubbade resultat kan läsas mellan raderna i nästan allt vad Levertin diktat, har även den en skarpt personlig färg. Man skulle kunna kalla den för epikureismens motsatta pol. Medan epikurén i ett sorgfritt lugn ser den enda lyckan, förenar Levertin liksom på trots de bägge begreppen lust och smärta med samma olösliga band»...

Levertin kvitterade denna vackra artikel genom att vid årets slut i samma tidskrift anmäla Hjalmar Söderbergs debutbok »Förvillelser», försvarande den mot misstydningar för vilka den varit utsatt och mycket väl karaktäriserande den unge författarens flanör-iakttagelser, hans svaghet för det periferiska, hans ypperliga stockholmsskildring samt hans kräsna och knappa stil.

I andra häftet av Ord och bild för detta år hade Levertin emellertid publicerat sin essay »Konturer till en Bellmanskaraktäristik», med vilken han fortsatte serien »Från Gustaf III:s dagar», denna gång dock både i de litteraturhistoriska vyerna, i den fina analysen och den glänsande framställningen nående långt utöver de föregående och — framför allt — överraskande genom sitt intima förstående

av en diktande, som tycktes stå hans egen så fjärran. En annan av seriens uppsatser, den om Gjörwell, trycktes i tidskriften på hösten — båda utvisande, att Levertin, långt ifrån att ligga och vila på lagrarna från dikt-boken och det litteraturhistoriska arbetet, ständigt samlade nytt och ur det rikt och mödosamt hopade materialet gav nya alster en utformning, vilken i sig själv ingalunda representerade den minsta mödan.

Det kan ha intresse att här anteckna, att Levertin vid denna tid var verksam för en penninginsamling till Strindbergs förmån. Han skriver till en vän i Göteborg: »Man har bett mig sända Dig medföljande lista för den stackars ohjälplige August, och vore det mycket snällt, om Du kunde verka något för saken. Det gäller nu blott betalningen av avgiften till Parisiska hospital och reshjälpsspengar samt medel för den närmaste tiden — och vi taga med tacksamhet också småposter (större belopp är man naturligtvis vådligt glad över). Att det hela blott är en Galgenfrist, det är ju klart, men man är väl skyldig att försöka ändock.» — Strindberg kom, som man minnes, 1896 för en tid hem från Paris, där han genomlevat den fruktansvärda Inferno-perioden och legat inne på ett hospital för blodförgiftning i sina av kemiska experiment förbrända händer. Ur sitt eländiga materiella tillstånd rycktes han genom det inskridande av vänner, till vilket Levertin alltså bland andra tagit initiativ.

På sommaren 1895 gjorde Levertin åter en utländsk resa. Till Dagens nyheter skrev han brev om konstutställningarna i Berlin och München och om en ny Rembrandt i Altes Museum.¹ I Schweiz vilade han ut som vanligt. En del dikter, men få, uppstodo vid denna tid. Det var cykeln »Junkerns historia», som trycktes i Svea till julen och som i sin underliga upprördhet avspeglar slitningarna i

¹ I ett privatbrev skriver han: »I Berlin gick jag i ett enda konstrus... Botticellis stora duk, hur underbar är den ej — det är som jag kände dess svala ljusa andakt alla dessa heta sommar-dagar. Dessutom äro ett par av nytyskarna stora genier, jag menar Stuck och Max Klinger.»

skaldens väsen, från glädjen över »det välsignade livet med sin rikedom» till världens »slemhet och arghet» och tomheten i allt livets strängaspel — från hjärtats fullhet, som prisar den heta munnen och den vita kroppen, till ensamheten i natten, då »hon, som blek längs pilarna gått — till avskedets korsväg hunnit» och då botgörarfärden mot barndomens hem anträdes med förtorkat hjärta och grånat hår och ingenting annat är kvar av allt som skådats och njutits än »i bröstet ett barn som grät». Besläktad med vissa drag i denna diktcykel är »Brännoffer», som jämte »En båt med blommor» och »Styvbarn» stod i Ord och bilds junihäfte detta år. Helare är lyckokänslan i »Hemlösa» (den liksom de föregående sprungen ur ett förhållande, varom tidigare varit fråga), tryckt i Vintergatan om julen på samma gång som »En man till sin Genius», en dikt, i vilken skalden tyckes besluten att hänge sig åt något högre än »dagens tidsfördriv», nämligen sin kallelse, och tar avsked av vad han kallar »de gyllne dagarna». Samtliga dessa stycken omtrycktes i »Dikter» 1901, utom »Styvbarn», som kanske icke föreföll tillräckligt omedelbar och som sedan ingick i »Sista dikter». — Men från 1895 finnes ännu en dikt — också den i 1901 års samling — »Vandraren», skriven en av de sista dagarna i december och yppande ett nytt omslag i de känslor, vilka på vårvintern 1894 fört till ömsesidiga löften, eller rättare ett återfall i skaldens misströstan om deras hållbarhet. Dikten är fylld av den djupaste förtvivlan: »Hopp och hoppes förgängelse — män och kvinnor och män — runt uti samma fängelse — om och på nytt igen — Kappan svep om dig tätare — sök dina drömda ljus! — Trötte lyckoletare — aldrig du når ditt hus».¹ — Huru denna vacklan och dessa slitningar plåga honom, ser man ock av samtidiga brev: »var dag slutar i förtvivlan och arbetslust och hälsa och allt börjar fördärvas.» — »Jag tror ändock att man skall få leta efter någon, vilkens liv trots allt varit så rent som mitt —

¹ Dikten »En nåb» i »Sista dikter» hänför sig till samma förhållanden.

hela den rad av gottköpsupplevanden, genom vilka männen fördärva sin tro på kärleken finns där ej — men jag är så svag och vek... och så brinner det och glöder inom mig så. Jag kunde förbanna min eviga oroliga pinande känsla, om jag ej trodde, att det var ändock den, som gjorde mig till det lilla jag är.» — Först i april avklippte han slutligt en förbindelse, av vilken han hoppats så mycket, för att helt hängiva sig åt den stora lidelse, som undergrävt de idylliska lyckodrömmarna och som skulle fylla hans mannaålder, bringande honom år av stark och glad livsberusning, men också mycken oro, många strider och sorger, när förhållandet — som alla sådana — ofta hotade att brytas och slutligen bröts. Emellertid kände han sig nu lugn över den klarhet som kommit över hans öde.¹

* * *

¹ Dikterna »Vårbrytning» och »Elena», nu i »Sista dikter», införda i Ny illustrerad tidning i juni och november, samt dikten »Visa på S:t Valentins dag», i samma blad i juli, ge prov på de växlande stämningarna. Den sistnämnda lyder:

Den första svalan hör jag redan kvittra.
Det är i dag Sankt Valentin.
Den första melodin från vårens cittra,
min älskade, den varde din!

Nu sänder var ungersven kärleksbrev
och böner med tusen krumbukter,
som på förra Sankt Valentins dag jag skrev
till dig med trånande fukter.
De svärja att nyttja sin skönas band
som fana, relik och som betsel.
För året, som kommer, av nyckfull hand
de söka sig sångare-städsel.

Du drottning över min dag och natt,
nu jämt du ett år regerat,
min ensamhets vemod, min lyckas skratt,
och var visstump jag har kvintilerat
har jublat för dig, har ängslats för dig
i svartsjuk och smeksam dyrkan,
ett år har du stått så solkrönt för mig
som madonnan skimrar i kyrkan.

Nu träder jag fram på Sankt Valentins dag
och ber min drottning att svara,
säg ja till din hovskald med nådigt behag,
om du vill mig vid tjänsten bevara.

Känsligt och poetiskt hade Levertin i Stockholms dagblad den 21 september tolkat vilken förlust Sverige lidit

Majestäd, jag satt upp med blod ett kontrakt,
sätt med kyssar sigillen du under,
och min sång och mitt hjärta du har i din makt
för ett år av tjänande stunder.

Ack lilla, låtom oss hålla ihop,
tids nog blir det tid att oss skilja,
när av sig själv kvälla avskedets rop
ur djupen av hjärta och vilja.
Men dådan dit är det långt eller hur?
Kanske långt som från norr och till söder?
Kanske vill aldrig den tjänsten jag ur,
Förrän spelet är slut och jag döder.

Den första svalan hör jag redan kvittra.
Det är i dag Sarkt Valentin.
För än ett år tag sångare och cittra,
du älskade, ty jag är din.

Den 4 januari 1896 står i samma blad följande sedermera icke omtryckta dikt, som hör tillsammans med denna grupp:

N y v å r.

Mitt hjärta var en avdöds instrument,
som drömde om sin flydda ägarinna
och levde på den sång det en gång känt,
men inga nya toner kunde finna.
Det liknade en bortglömd clavecin,
som ger ett tilläst rum sin vemodsstämning.
Tangenterna än gömma en refräng,
som fyller sinnet med en skygg beklämning.
De liksom vänta än den veka hand,
som varit van dem klang och välljud giva
och rullen med dess blekta sidenband
i drömmar ställt mot pärlmorsirad skiva.
Men när i slottsfruns övergivna rum
det skymning blir bak slutna jalousier,
klaviatyrn, som dagen lång stått stum,
som för sig själv slår an den dödas melodier.
Det klingar sakta, skälvande och skört,
som man i skymningen en sjuklings stämma
vid glasharmonika besjunga hört
den stoftets värld, där han ej mer är hemma. —
Men ej så evigt som min saknad tänkt
den tunga vintern med sitt dunkel räckte,
och clavecinen i sin sömn försänkt
med ens en vår av nya visor väckte.
Och åter solen genom rutan sken.
Det grönskade kring smärtans klosterväggar
och åter doftade mitt hopps syren
och blommade min ungdoms vita häggar.

genom Viktor Rydbergs frânfälle, »den svenska bildningens vapensmed, den svenska diktningens patriark». Och en själfull analys av Rydbergs andliga personlighet och hans diktning gav han ett par månader senare i minnesrunan i Svea. Båda dessa uppsatser bekräfta vad redan citat ur breven visat, att Levertin med åren alltmer kände sig dragen till Rydbergs diktning.

Detta dödsfall riktade, såsom förut antytts, Levertins studier och vetenskapliga arbeten in i en ny fåra. Med konsthistorien var han ju sedan sin barndom förtrogen, och särskilt hade han, så gott det ringa materialet hemma tillät, levat sig in i gammal konst. Under sina utländska färder studerade han — vi sågo det redan under hans första resa — med iver och behållning museerna i de städer som lågo i hans väg, och både uppsatsen om Brügge och de nyss nämnda resebrevet från Tyskland visa det varma intresse, han fortfarande hyste för bildande konst. Även i sina föreläsningar om fransk renässanslitteratur berör han den i förbigående, och det kan förtjäna antecknas, att han i dem nämner både Lafrensen och Callot. Men han hade hittills icke gripit sig an med något specialarbete inom konst-historia, och det gällde nu att visa sin skicklighet icke blott för den eventuella Rydbergska professuren, utan också när om något år professuren i estetik och litteraturhistoria i Lund skulle ställas under konkurrens.

Levertin valde sitt ämne ur 1700-talets konst, med särskild hänsyn till förbindelserna mellan det franska och det svenska måleriet under denna tid. Ämnet växte upp ur de studier han redan ägnat förbindelserna mellan fransk och svensk litteratur under senare delen av århundradet, och säkert hade hans fader givit honom en god handräckning vid valet. Framställningen samlade sig kring Niclas Lafrensen d. y., men den syftade från början mycket vitt, och en studieresa med Paris såsom förnämsta mål blev därför oundgängligen nödvändig.

Denna anträdde 1896 om sommaren. Levertin hade icke varit i Paris sedan han gjort sin bröllopsresa dit. De

påträngande minnena från denna korta lyckotid och studierna, som så starkt absorberade allt hans intresse, läto honom icke njuta av vistelsen såsom andra pläga. Men det fanns ännu någonting, som gjorde honom missbelåten och halv. Han har med stor uppriktighet tecknat det i stämningsskissen »En fransyska» i »Sista noveller». Om den manliga figuren heter det där, att han kommit till Paris »för att slita sig loss från ett bekymmer, som höll på att växa honom över huvudet», men det lyckades icke. Den gamla plågan »nådde hit i form av dagliga brev med bokstäver, nyckfulla, oroliga och vankelmodiga som kvinnan vilken skrivit dem och som höll riddaren i den unge mannen fängslad med sin hjälplöshet och älskaren med sin hetsande nervositet... Det var en sjukdom... att icke kunna njuta av en öppnad skattkammare av skönhet, konst, kvinnor, liv, för en liten blond varelses skull...»

Skissens fru Cornély, den äldre kvinna han träffar i pensionen, hon som bjuder honom sin sympati och åt vilken han förtror sig, för att efter deras avsked stanna i en »melankolisk visshet om att hava tanklöst mistat något, som aldrig återfås» och känna, »att något rikt och vackert, som livet aldrig mer skulle räcka honom, oförstått närmat sig honom och försvunnit» — denna »fransyska» var en schweizisk dam, som han tidigare sammanträffat med i hennes land och nu återsåg i Paris. Konstförståndig och förmögen hade hon förbindelser i många kretsar och skaffade Lever-tin tillträde till en del privatsamlingar, och hennes högtbegåvade och intressanta personlighet gav honom ett andligt utbyte, vilket han satte högre än alla flyktiga förströelser livet i världsstaden kunde erbjuda och som för ett ögonblick fördunklade de känslor, vilka höllo honom fången. — För övrigt arbetade han, sin vana trogen, ytterst flitigt, både i Louvre, i arkivet och nationalbiblioteket, samt såg många av de svensk-franska målarnas, särskilt Lafrensens och Roslins tavlor, vilka befunno sig i enskild ägo. Så kom han ock till Edmond de Goncourt, ett besök, som gav honom uppslaget till en essay om denne av honom högt beundrade

författare, publicerad först i Ord och bild och sedermera i »Diktare och drömmare». Från Paris begav sig Levertin till London för att se ett par saker av Lafrensen. Sedan sökte han sig åter upp till fjällen, denna gång, såsom någon gång tidigare, till Maristuen i Norge.

I Paris skrev Levertin »En ung skalds visa», vars innehåll ju är besläktat med de stämningar, som tränga till utbrott i »En fransyska» samt troligen »Ankomsten till Kärlekens Ö», publicerad i Nornan. För resten härröra från detta år dikterna »Dödsdansen» och »Barbara Allen» (Ord och bild, februari och mars) samt »Hör du augusti sommarregn», skriven i mars. Under året hade också skrivits den mycken omsorg krävande, långa rokokonoveln »Ur ett hjärtas dagbok», som trycktes i Svea, den om gott humör vittnande »Matthias Waldius' utländska resa» med sitt Paris-äventyr, publicerad i Vintergatan samt en uppsats om V. v. Heidenstam, också den i Svea.

Denna senare gav anledning till polemik. I en tidning, Vilden, av kort livslängd, införde Axel Lundegård, tidningens redaktör, i dess första nummer 2 januari 1897 en uppsats »Kulturskalden, ett litterärt kåseri», fyllande mer än fyra spalter. »Det är ljuvt att ha vänner,» börjar den, »men för en skald kan det också vara farligt, om vännerna äro alltför slösaktiga med myrrha. Det är tungt att ha fiender; men för en skald kan det vara uppfostrande och nyttigt, om fienderna tvinga honom till självkritik och självprovning.» Någon tillämpning av den senare satsen finner man icke i artikeln. Men Levertins försvar för Heidenstams strävan att belysa »livets magi» och hans uppfattning av poesin som ett »språngbräde mot det okända» o. s. v. betecknar Lundegård såsom ett lovprisande av den svagaste punkten i Heidenstams diktning, förkärleken för det dunkla. Han söker gendriva denna farliga och oriktiga lära, han framhåller, hurusom det icke finns någon »poesins egentliga uppgift», hurusom en stor diktare framför allt måste vara en stark och rik personlighet — är han det, så spegla sig också hans andes drag klart och skarpt i hans diktning:

»klart tankeliv är icke liktydigt med grunt; oklart betyder icke djupt... de djupaste själstillstånd, de mest invecklade 'känslövärden' kunna av en stor skald uttryckas i den klaraste form». Han bekämpar också Levertins förkärlek för »invecklad orkestrering och rik kontrapunkt» i verskonsten och över huvud hans uppfattning om den enkla folkdiktens lägre rang vid sidan av den invecklade konstdikten. Uppsatsen är allvarlig och saklig; polemiken berör en viktig principfråga, just den som sist nämndes.¹

Såsom redan i annat sammanhang omtalats, tog också Fröding till orda i denna sak, vilken ju var hans egen. Hovsamt fast litet ironiskt säger han i artikeln om »Fredrek på Ransätt»²: »Hr Oscar Levertin har med rätta beklagat sig över allt det myckna bondoväsen, som på sista tiden uppstått inom vårt lands litteratur och på dess sångtribuner. Det är icke så alldeles nödvändigt att skriva om brännvinsrus och träskodans, menar hr Levertin, man kan även skriva om opium, prinsar och docenter, vilka också höra till 'folket'. Detta är alldeles sant...» Dessutom, säger Fröding, kan bonddikten bli ett jollrigt och osant härmningsförsök... Dahlgrens efterföljare beakta också alltför litet, att folklivet ej mer är detsamma som förr och måste skildras annorlunda än förr; »även författaren till 'Värmländska låtar' samt 'Räggler å paschaser' har i det fallet gjort sig skyldig till synder som han ångrar. Men om en visdiktare,» slutar Fröding, »kan få fatt på de nya tonerna och takterna, de nya karaktärsdragen i det omskapade folklivet och därav bilda en ny litteratur, så torde även denna mycket väl kunna hålla sig uppe vid sidan av prins- och docentpoesin... Det behövs bas och alt så väl som sopran och tenor i den svenska poesins körsång. Att tysta ned hela stämmor eller enskilda röster... är att stympa klangens rikedom och mångfald. Endast de falskt ljudande tonerna må icke tålas.»

¹ Vid omtryckningen av uppsatsen i »Diktare och drömmare» har Levertin uteslutit några enstaka fraser, men knappast något väsentligt.

² Nu i »Efterskörd» II, s. 82 f.

På hösten utkom »Från Gustaf III:s dagar», innehållande, utom de uppsatser som tidigare nämnts, endast tvenne, vilka icke förr varit publicerade, nämligen de om Elis Schröderheim och Claës Ekeblad. Levertin hade haft för avsikt att medtaga en uppsats om författaren J. Wellander, men beslöt att lämna bort den och i stället därav göra en självständig och utförlig biografi, vilket även under tiden skett. Redan i februari 1896 daterar han företalet till denna bok, som likväl utkommer först i oktober 1897, såsom ett bihangshäfte till Samlaren. Essaysamlingen — för vilken han, nybörjare på området som han var, erhållit ett honorar av 400 kronor — fick en oväntad framgång och dagen före julafton var hela upplagan slutsåld. En ny upplaga utkom i början av följande år.

Publikframgången tillskrives av Nils Erdmann i N. D. A. bokens »grövre men lättare tillgängliga material, historietterna, vilka äro berättade med lika mycken fart och eld som poetisk blick och artistiskt färgsinne». Men för att fånga den finaste essensen av allt det vackra dessa miniatyrer, pasteller och gouacher i ord innehålla, måste läsaren vara åtminstone något av en estetisk gourmand. Erdmanns utförliga och sakliga artikel karakteriserar Levertin förträffligt både i anseende till hans förtjänster och hans fel. »Boken uppenbarar en skald, som av ett naturens egendomliga hugskott blivit begåvad med forskarens tålmod och litteraturkännarens bildning, med essayförfattarens smidiga penna och porträttmålarens brokiga palett.» Dessa egenskaper skänka en personlig uppfattning. »Hans verk är hans egendom även i den mening, att... det icke kan suddas ut av morgondagens med nytt material rustade biograf.» Levertins svaghet är att han så intensivt levat med sina människor, att han över deras tillvaro gjutit sin fantasi skimrande glans, och han har bakom dominon på rokokons stora maskerad gissat ett vida fagrare anlete än verkligheten skulle avslöja. Karakteristiken av Gustaf III är en »pastell av utsökt finhet och förtrollande behag». En este-

tisk, något pretiös finsmakarkonst vilar över allting i denna alltigenom stilfulla bok.

Bland övriga recensioner skall endast nämnas en, av Levertins kamrat från den Geijerstamska tiden Hellen Lindgren, i den nyss nämnda tidningen Vildens första nummer. Lindgren söker karaktärisera den egendomliga sammansättningen av forskar- och artistegenskaper i Levertins temperament. »Hos artistsjälen finns alltid något trånande och på sitt sätt älskogskrankt, som lever i en kärlekens värld av begär eller oupphinneliga drömmar... Levertin kan av sitt konstnärsllynne låta förleda sig till ett segt fasthållande vid en känslöasikt.» Denna envishet tillhör i allmänhet kvinnorna, men ej mindre poeterna... Hos Levertin är bildöverflödet orientaliskt rikt, och även annars ger hans skildring ofta förnimmelsen av österland — också när den har till föremål det gustavianska Stockholm. Det finnes ett och annat vidskepligt och barockt i hans definitioner. Två allmänna anmärkningar måste göras: mot hans uppfattning av Bellman såsom en i grunden religiös natur och mot hans uppfattning av folkdikten i förhållande till konstdikten. Den långa anmälan är dock i grunden sympatisk och erkännande.

Oscar Levertins rykte såsom essayist var genom denna boks av kritiken konsakrerade framgång nu för alla tider fastslagen. Det skulle blott stiga med framtida samlingar.¹

Från början av 1897 må citeras ett par brev till Heidenstam, som då gjorde sin stora resa till Grekland, Turkiet, Ryssland (Pultava) m. m. Det är fråga om litteratur: om det första av styckena i »Karolinerna», som Heidenstam publicerat i Ord och bild och som, enligt Levertin, alla tycka är genialiskt: »jag finner den något osäker i berättelse-tonen,» säger han med sin vanliga uppriktighet; om hans

¹ Denna höst, då Levertins första treårs-förordnande vid Högskolan utgick, höll ett antal vänner och beundrare för honom en fest på Grand hôtel, vilket naturligtvis gav honom mycken glädje och uppmuntran. Vad han i ett tal vid detta tillfälle sade om sina studier och om litteraturforskningen i allmänhet, har inpräglat sig djupt i de närvarandes hägkomst.

eget poem »Barbara Allen» i samma häfte av tidskriften, vilket han kallar »uselt»; om Tor Hedbergs »Dikter», vilka han anser förtjäna Alkmans höga beröm, huru bittert det än är för honom själv att jämföra det med samme kritikers omdöme om hans egna dikter. »Nu skall du ej tro, att jag är ursinnigt ledsen eller på något vis arg,» tillägger han, »därtill är jag för slö och har lagt de poetiska fyrverkerierna åt sidan tills vidare»... Han har ej haft lust att råka »de skrivande»: »jag bryr mig inte om dem och de inte om mig, och så all right! — Här börjar nu bliva så vackert och melankoliskt. — Här florerar blott jobberiet; under din bortavaro äro tre à fyra enorma banker grundade, hus byggas med maskin, aktier utsläppas... jag tycker mig var gång jag går ut på gatan mötas av grosshandelsjaktandet efter guld, och om du tror att någon (mer än ett dussin svärmare) bryr sig om konst, litteratur, idéer... så bedrar du dig.» — I det andra brevet utgjuter han ännu en gång sina vänskapskänslor: »Du vet ju, att jag älskar dig och beundrar dig och du känner ju också min monism, du brukar ju skämta om den, den är nog hebraisk. Men jag är en dyrkare... Det kommer på mig en oändlig känsla av tacksamhet, när jag minns, hur fint du behandlat mig allt sedan Davosertiden, satt mig på fötterna, pysslat med mitt sjuka sinne där och alltid — så fördragsamt mildt, så fint och stödande i allt. — Allt det där kan ej skrivas om, bara att du är mig så kär och att jag är så stolt som en kvinna av att vara din bästa vän! — Vad som händer mig, står i stjärnorna — min svaghets och min innerlighets stjärnor. Vem kan komma från dem, också om han önskade?»

* * *

Vid denna samma tid, årsskiftet 1896—97, talar Lever-tin i ett brev första gången om de planer på en ny tidning, vilka i en honom närstående krets dryftades och skulle leda till övertagande av Svenska dagbladet samt hans eget inträde i dagskritikens tjänst, vilken han ända till sin död skulle förbliva trogen.

RESAN TILL ITHAKA.

Å juvsholm.

Jag säger på en främmande strand
Gud vet hur många år

villkor eller
Ruskalkon.

Kung hötens
i skum delar

ka.
r von Heidenstam.

Det var Verner von Heidenstam som, enligt sina egna ord, började »längta» efter en tidning, i vilken den litterära och konstnärliga kritiken skulle få en mera framskjuten plats och en mer systematisk skötsel än i de förhandenvarande samt skötas av framstående fackmän, varjämte kulturella intressen över huvud skulle träda i första planet. Han sökte för dessa avsikter intressera en litterärt vaken och verksam finansman, bankdirektör Ernest Thiel, ävensom sina vänner Oscar Levertin och Tor Hedberg. Dessa voro i början för grundläggandet av en tidskrift eller en mindre tidning med rent litterärt program. Men Heidenstam ansåg, att ingendera skulle kunna fylla vad han fann behovet kräva; endast en stor daglig tidning kunde få betydelse: ett stort kulturblad var just det, som erfordrades och för vilket det fanns plats. Saken stod länge och vägde, ty det behövdes naturligtvis mycket penningar, och det behövdes kapabelt folk för skötseln av ett dylikt vittutseende företag. Emellertid visade det sig, att också på annat håll liknande planer hystes, och då man kom väl överens och i doktor Helmer Key, som särskilt umgicks med tankar på en tidning av samma art, fann en lämplig huvudredaktör, som med litterära insikter och kulturella intressen förenade praktisk förmåga, slog man sig tillsammans.

När Levertin i det ovan citerade brevet nämner planerna, äro de ännu icke längre hunna, än att man inlett underhandlingar med Aftonbladet om att övertaga dess litterära avdelning. Till dato, säger Levertin, hava ansträngningarna icke haft andra påföljder än att göra de övriga tidningarna nervösa. Han undrar vad det skall bliva av. Själv önskar han mycket en lycklig lösning, emedan han med avseende på sina övriga utsikter blivit pessimistisk: i fråga om Lund har han hört uppges, att när det komme så långt, platsen där var bestämd för en lundensare... På vintern 1897 ser det ut, som om det beramade företaget skulle bli en verklighet. Trehundratusen kronor voro i det närmaste anskaffade. Styrelsen skulle utgöras av Heidenstam, prof. Axel Key, d:r Raphael och ett par till.

Själv hade Levertin blivit erbjuden 4,500 kronor för att förestå den litterära och konstnärliga avdelningen, men beslutit antaga anbudet endast på det villkor, att han delade med sig av arbetet och lönen åt Tor Hedberg, som skulle arbeta på byrån, medan Levertin behöll överinseendet över det hela och skulle skriva om de viktigaste böckerna och tavlorna. Ett ögonblick tvekar han, emedan han har en känsla av att det ej skall gå, och dessutom ser det ut, som om den nya insamlingen skulle trygga hans framtid vid Högskolan för ett par år, tills den Rydbergska professuren bleve lediganslagen. Något senare heter det dock, att han för 3,000 sålt sin fria själ till Svenska dagbladet — man hade emellertid inköpt den gamla tidningen med detta namn — och att företaget skall begynna den 1 maj.¹

Så skedde också, och Levertin var icke den, som med minsta entusiasm och minsta förhoppningar gick till verket. Han hade ärnat under sommaren åter göra en längre resa utomlands för boken om Lafrensen, men därav blev intet. Han kvarhölls i Stockholm både av tidningen, av den stora utställningen och av litterära göromål. I maj tillbragte han tio dagar hos Heidenstam på Olshammar.

Här är icke stället att skriva någon historik över Svenska dagbladet, och tillfälle därtill har jag icke heller. Man vet, att de som arbetade inom den kulturella delen, de tre nämnda vännerna, vartill snart kommo Hjalmar Söderberg och andra², slöto sig nära ihop, att de försökte hålla konst- och litteraturkritiken på en hög nivå och att i detta avseende tidningen genast fick en ledande ställning. Den fick naturligtvis också vedersakare. Det talades mycket om »kul-

¹ Brev till H. Schück. — Förslaget om arbetsfördelningen avgjordes dock så, att Levertin svarade för litteraturen, Hedberg för konst och teater samt byrågöromålen, med skyldighet och rättighet till ömsesidigt medarbetarskap. Därvid ställdes också lönen, 3,000 kr., lika för båda.

² Såsom litterära och konstnärliga medarbetare nämnas i prenumerationsanmälan följande personer, vilka dock ingalunda böra identifieras med Sv. D:s egentliga »klick»: Richard Bergh, O. Björck, G. Brandes, D. Fallström, Per Hallström, V. v. Heidenstam, Ellen Key, Agi Lindegren, Hellen Lindgren, Birger Mörner, H. Schück.

turbladet» med ironisk nyans och om »klicken», som regerade över det och över Sveriges litteratur. Vad Levertins kritik beträffar, skola vi i ett annat sammanhang bliva i tillfälle att granska dess olika egenskaper. Men det allmänna omdöme måste väl kunna fällas, att Svenska dagbladet i sitt nya skick blev av en ofantlig betydelse för den litterära granskningen i Sverige över huvud, att man följde med litteraturen på helt annat sätt än förr genom dess artiklar, att den inhemska alstringen i de flesta fall kunde vara säker på att där konsekvent uppmärksammas och få en sakkunnig dom, oberoende av andra synpunkter än dem som borde komma i betraktande, samt att även utländsk litteratur i vida större omfång än hittills genom detta blad gjordes bekant för publiken. Ingen skall neka, att enstaka tidningar också förut haft kunniga bedömare — redan vad jag i det föregående citerat av recensionerna över Levertins böcker visar detta; men här fanns för första gången en hel grupp av granskare, alla begåvade med framstående förutsättningar för sitt kall, vilka hade till uppgift att sörja för att litteraturen — och ingalunda blott skönlitteraturen — ägnades en verkligt sakkunnig uppskattning. Och här fanns för första gången en stor daglig tidning, vilken sköt fram kulturella uppgifter av detta slag såsom en av de viktigaste punkterna på sitt program. Denna föresats att allsidigt och allvarligt taga ställning till dagens produktion sträckte sig nämligen också till den bildande och den dramatiska konstens områden. Och vad som än kan ha underlåtits — icke ens en hel grupp av granskare hinner med allt, och valet måste ju ofta bli beroende av tillfälligheter — så visa dock redan de ståtliga raderna av artiklar ur Svenska dagbladet i Levertins samlade skrifter och i Tor Hedbergs »Ett decennium» att här i kulturfrågor gjordes inlägg av en vidd och betydelse, vars like väl knappast någon annan nordisk tidning i nyare tid haft att uppte.

Levertin var, som sagt, ofantligt intresserad av detta tidigare så hatade »murvleri», och intresset höll sig starkt under flera år trots stundom återkommande missnöje med

bladets ledning och trötthet vid själva arbetet. Han hade ju icke åtagit sig byråarbete, men han gick dock dagligen upp på »tidningen» för att följa sakernas gång och resonera med de andra, någon gång också lägga råd i fråga om en artikels antagande, eventuellt uppträdande i en stridsfråga o. s. v. Egentlig del i bladets ledning tog han icke, om han än vid vissa tillfällen visade sig ivrigt angelägen om att detsamma med kraft skulle markera sin ståndpunkt. Några osignerade artiklar har han skrivit i frågor som icke rörde hans fack — dels ensam, dels i samarbete med Heidenstam: de äro icke många, och en del få vi tillfälle att framdeles omtala. Annars gav han sitt regelbundna bidrag av en artikel i veckan. Den kunde ofta vara lång, en hel essay, och den kunde förberedas av honom under flera dagar, då han från biblioteket släpade hem massor av böcker för att ge den ett tillbörligt dokumentariskt underlag. Stundom skrev han ned sin recension på byrån, inneslutande sig i litteraturrummet för att vara ostörd — och för att icke störa någon annan genom den vana han hade att så att säga författa högt, d. v. s. oavbrutet läsa upp vad han ämnade sätta på papperet och vad han skrivit ner: en vana, om vilken hans fru senare måste på förhand underrätta varje nyantagen tjänsteande på det denna icke skulle finna husfadern oroande besynnerlig!

Under detta första år, eller rättare dessa första månader av tidningens tillvaro, har Levertin bidragit med åtskilliga viktiga artiklar. Där stå hela fyra, vilka sedermera inflöto i »Diktare och drömmare», och en, som inarbetades i »Svenska gestalter». Av de förra behandlar en modern konst (Böcklin; denna artikel hopfogades sedermera med en tidigare samma år i Dagens nyheter publicerad om Klinger) och en modern filosofi (Zarathustra). Bland annat, som icke direkt angår skönlitteraturen, kunna antecknas några uppsatser om teater, av vilka två hålla skarp vidräkning med den kungliga talscenens skötsel,¹ en om »Nationalmusei

¹ Båda avtryckta i »För och mot». En artikel »Bollhusets invigning» ingick den 20 maj.

konstskatter» samt skildringen »Två sekel ur Stockholms liv» med anledning av den historiska utställningen av Stockholmsminnen. Konstfrågor beröra vidare »Konstauktionen hos Bukowski» och »Dansk chauvinism» (29 maj), den senare riktad mot en artikel av Carl Ewald om svensk konst i Politiken.¹

Av litterära artiklar heter den första, i det nya bladets första nummer, »August Strindberg, en essay» och behandlar närmast »Tryckt och otryckt».² Om Heidenstam talar Levertin i en polemisk artikel »Agathon Hammarskjöld och Karl XII» den 6 juli med anledning av att den nämnde historikern publicerat en uppsats, i vilken Heidenstams Karl XII:s-typ framställts såsom ohistorisk och felaktig. Det är, tror jag, enda gången Levertin yttrar sig offentligt om »Karolinerna». Han påyrkar för skalden rättigheten att skildra konungen som han gjort, och visar huru denne konstnärligt formats till en tragisk och gripande gestalt. Och han gendriver några utfall som i uppsatsen riktats mot Heidenstams »vänner och beundrare», utmålade såsom blinda och beräknande partimän, en synpunkt, som ju gentemot »vänkritiken» i Svenska dagbladet var vida utbredd och av motståndarna i tid och otid, mer eller mindre ofint, utmyntades. Det är intressant att höra vad Levertin härom säger.

Om herr H. på nära håll följt det litterära livet i sitt land, skulle han veta, att det varma erkännandets, det villiga förståendets ord äro så pass sällsynta, att de väl behövas, från vilket håll de komma . . . Att söka hindra de få, för vilka diktning och konst äro heliga ting, föremål för dagens tankar, nattens drömmier, för de stilla timmarnas läsning och grubbleri och de ensamma vandringarnas meditationer — att hindra dem, som säkert varmast älska och — ofta nog — bäst förstå poesi, att skriva kritiker, för klaringar, beröm, under förevändning, att man ej kan skriva om vänner och bekanta — och i detta lilla land bliva ju yrkesbröder av naturnödvändighet mer eller mindre förtroliga — det är en

¹ Ewald bemötte den med en replik den 4 juni. Dagen därpå svarade H. M(olander) på klandret mot teaterledningen.

² Den redaktionella anmärkningen till Strindbergs-uppsatsen i samlade skrifterns upplaga av »Diktare och drömmare» är ej exakt.

ostracism, farligare för konsten än all annan. För egen ringa del skall intet tal om vänkritik hindra mig från att så »uttrycksfullt» som jag förmår tolka min beundran för det, som synes mig beundransvärt i ett konstverk, även om det diktats eller målats av en vän eller en bekant, och jag kan blott beklaga dem, som i ett dylikt öppet och hänfört uttalande ej se annat än reklammakeri eller en litterär »klackörs» meningslösa och skadliga applåder.

Slutligen må nämnas en av de sista artiklarna för året, »En blick på den svenska skönlitteraturens utveckling under Oscar II:s regering» (17 december); i korthet redogör Levertin för de märkliga litterära skiftena inom denna tidrymd, dröjande vid efter-romantiken under dess början, vid realismens uppkomst och Strindberg såsom dess förgrundsfigur, karaktäriserande tre skalder som varit med om periodens alla skiften, Snoilsky, Wirsén och Rydberg, ägnande minnets ord åt dem som tystnat och försvunnit, fru Anne-Charlotte Edgren-Leffler och Victoria Benedicte-son.

* * *

Emellertid blev frågan om utsikterna för akademisk befordran under hösten 1897 allt mer brännande. C. R. Nyblom hade tagit avsked, Schück skulle efterträda honom i Uppsala, och Lund blev ledigt. Men även på ett annat håll yppade sig möjligheter. Karl Warburg i Göteborg var nämligen vid samma tid starkt betänkt på att lämna sin professur vid Göteborgs Högskola och flytta över till Stockholm. Till en början beslöt han sig i alla fall blott för en längre tjänstledighet och erbjöd Levertin vikariatet såsom en eventuell merit; men denne antog icke, emedan han ivrigt höll på med att skriva om »franska klassicitetens måleri».¹ Det blir alltså Lund, som närmast hålles i sikte, och Levertin har ingen annan åstundan än att få så lång specimenstid som möjligt, emedan hans »konsthistoriska verk går snigelgången... det har också en alltför stor plan, men nu har jag så levat mig in i den, att jag ogärna ville

¹ Brev till Warburg. Det som citeras strax efteråt, är taget ur ett brev till Schück.

giva tappt. Jag har ändrat det till en undersökning om franskt och svenskt måleri på 1700-talet.»¹ Han hade dock icke heller slagit tanken på den Rydbergska professuren ur hågen. »Skulle jag,» säger han i ett brev till Schück, »dmaskera hela vidden av mina nedriga avsikter, vore det att visserligen söka våre sig det nu blir Lund eller Göteborg,² men senare, då jag blivit utnämnd eller åtminstone kompetent förklarad, erbjuda mig att fortsätta att arbeta vid Högskolan mot den givna insamlingssumman, så länge den fanns, och sedan få övertaga professuren...» »Jag ängslas grundligen åt det hela,» skriver han på våren, »men knogar av alla krafter.»

Levertin hyllar Nyblom med att på Ästetiska föreningens i Uppsala avskedsfest för honom den 19 november hålla ett föredrag om »det franska porträttmåleriet under 1500- och 1600-talen», vilket enligt de närvarandes uppgift var briljant. Senare på kvällen hade Levertin improviserat ett tal, vilket ett par närvarande påminna sig såsom »mycket märkligt». Det hade burits av stark stämning, varit »mystiskt färgat» och kulminerat i ett tyst leve »för vår inre strävan i dikt och vetenskap», för »de ensamma stigarnas drömmar». — »Det var verkligen stämningsfullt och trevligt,» skriver han själv om festen, »den gamle professorn själv i sitt allra mest intagande och älskvärda lynne — det kan han — och de andra originalen trevliga och hyggliga...»

I denna juls Svea publicerar Levertin dikten »Bröllopet i Kana». Hans bok om Wellander uppmärksammas knappast i pressen, utom i Svenska dagbladet, där jag (på eget initiativ) införde en redogörelse för den. Vad Levertin

¹ Han skriver på vintern 97 om sin bok: »Det enda kapitel jag börjat kommer att vålla mer besvär än det övriga tillsammans. Det är en historik över hela 1700-talets franska måleri och hur det uppväxer ur 1600-talet. Det var ju visserligen ej nödvändigt, men om jag spekulerar på Stockholm ville jag dock ej göra en arkivalisk bok, men en konsthistorisk undersökning med större vyer. Jag har ej läst så mycket böcker som denna vinter sedan i Uppsala; bara barock och rokoko i alla skiftningar.» Särskilt imponerad är han av Lionardos målarbok.

² I brevet står »Uppsala», men det är tydligen skrivfel.

nu hade övrigt av tid för egen alstring, åtgick helt och hållet till Lafrensen.¹

Detta arbete tog hans krafter mycket starkt i anspråk och hans enskilda förhållanden verkade icke uppmantrande på hans lynne. På vårvintern skrev han till mig: »Vad mig själv angår, vet ingen ens, hur trött jag är på mitt och hur gärna jag skulle, som Nyblom brukar säga, stänga butiken och taga in borsten. Men det är kanske sjukligt. Jag är övertrött, och mitt liv har kommit på sned, och jag är rädd att jag ej är mannen, som kan vrida det rätt igen... Vad Lunda-konkurrensen angår, är det bara min ambition som kapplöpningshäst som nu håller mig uppe. Skulle ej någon oväntad vändning av mitt liv komma, som fordrade säkerhet och yttre auktoritet, kunna inga sammanställningar av bokstäver säga, hur likgiltig jag innerst är för tävlingskampen... Det finns ett oklart peut-être, som skulle tarva för mig en reglerad lön och plats.» Naturligtvis är detta missmod sjukligt och övergående, åtminstone i denna tillspetsade form, men det har sin grund i att de oreglerade förhållandena i hans privata liv blevo honom övermäktiga och att han redan nu begynte skymta möjligheten att ordna sitt liv annorlunda samt omfatta den med längtan och hopp. Konkurrensen intresserar honom nog så mycket i alla fall, och han besluter begära förlängd specimenstid för att få »konstboken» färdig.²

¹ Den 20 febr. 1898 publicerar han i Sv. dagbladets söndagsnummer den, som det synes, på en del barndomsminnen byggda, av en mycket trist ton och pessimistisk självrannsakan präglade skissen »Ett novellfragment» (nu i »Sista noveller»).

² Fortsättningen på brevet visar redan ett bättre humör: »I dag är Ibsen-festen, given av herrar auktorer, och G. af G. skall avskjuta sin vältalighetsmitraljös; det är, som du vet, en bullersam kulspruta, men mindre farlig än bullersam. Vad Ibsen själv angår, är jag föga nyfiken på honom. Stora män böra helst njutas på avstånd, och allt vad Sfinx locuta est under dessa sista uppenbarelsens veckor, synes mig ungefär lika innehållslöst som sfinxernas vanliga visdom. — Stockholm har naturligtvis gjort rabulistskalden till byråkratglädje för stater och kårer, och H. K. Maj. själv dirigerat med högst glorvyrdig egen hand hyllningsmusiken för Björnsons gamla antagonist. — Ack ja, vanitas vanitatum med stora och små poeter, och det bästa vore att sitta stilla i sitt stängda hus och läsa gamla stilla texter.» —

Hela våren och sommaren ägnar Levertin åt konsthistoriskt arbete, allt medan han skriver sina artiklar i Svenska dagbladet. Augusti och september tillbringas utomlands, den senare månaden i Paris, där studier göras

Oscar Levertin.
Porträtt målat av Eva Bonnier före 1897.

för Lafrensen. Mot slutet av året blir denna bok tryckfärdig, och redan tidigare har Levertin sänt till Schück första kapitlet ur en avhandling om den italienska barockstilens utveckling, vilket sedan publicerades i Nordisk tidskrift. Samtidigt utkommer en ny essay-samling, »Diktare och

drömmare». Man förstår att han, såsom han skriver, under hela hösten »haft ett brinnande helskote av alla slags göromål» — isynnerhet som tidningen inträtt i en svår tillfällig kris, ägnad att starkt beröra alla, som stodo den nära. Men han hade dock haft tid att för dess julnummer skriva en liten dialogiserad scen, »Tvenne kvinnor»,¹ det enda dramatiska han någonsin blivit färdig med; innehållet står i nära förhållande till den brytning, han just höll på att genomgå och i vilken han icke alltid var säker på att hava handlat rätt.

»Diktare och drömmare», för vilken Levertin mottog ett enligt egen uppgift ansenligt honorar, omtalades i pressen med en aktning, som ännu ingen av Levertins böcker. Dessa essayer gävo anledning till recensioner, själva ett slags essayer över den diktare och drömmare, som var bokens författare och vars temperaments sammansättning av skald och forskare nu framträdde tydligare än någonsin. Joh. Kruse i Svenska dagbladet gav en aperçu över hela Levertins litteraturhistoriska författarskap och dess plats i den svenska litteraturhistoriska forskningen, Nils Erdmann i N. D. A. skrev synnerligen varmt och erkännande², likaså, fastän kortare, Georg Nordensvan i Aftonbladet. En verklig liten studie utgjorde Emil Hasselblatts artikel i Nya pressen, där kritikerns beundran fick ett vackert och personligt uttryck, dock icke hindrande honom att objektivt värdesätta de olika uppsatserna eller dölja, att han icke var lika belåten med alla. Från några håll riktades klander mot Levertin för det han anlagt en moralisk måttstock på Strindbergs »Inferno» och »Legender» (även på Huysmans).

¹ Nu i »Sista noveller». I Julkvällen detta år publicerades »Verser av en Kvinna som dragit sig bort från Världen» (nu i »Sista dikter»).

² Följande ord av Erdmann förtjäna att annoteras, då man minnes vilket läger hans tidning tillhör: »Det är därför så mycket mer glädjande, när man hos en och samma person finner kritikerns opartiska, över dagens växlande meningar och trångbröstade dogmer höjda blick parad med en verkligt gedigen lärdom, en rik och fruktbar beläsenhet, en poets inbillning och en ordkonstnärns språkliga skönhet...»

Det är desamma, som högst prisa hans inledningskapitel om »Naturens epos» och i denna essay — med rätta — tro sig finna en hymn till det, som var Levertins egen religion.

Denna Lucretius-upsats var den enda nya i samlingen. Den hade skrivits under vistelsen i Paris i september. Men tanken på den hade hos Levertin vaknat under en stjärnklar augustinatt på Tidö, det gamla Oxenstjerska slottet, dit han vallfärdat för att drömma sig in i sjuttonhundralets konst och liv.¹

Vad den offentliga kritiken säger om ett verk som »Diktare och drömmare» är ju själfallet ett mått på, huru djupt det inträngde i tidens litterära medvetande, men dock ingalunda ett exakt sådant. Böcker av detta slag kunna för vida kretsar av enskilda ha en betydelse, vilken icke uppenbarar sig i det yttre, kunna utströ en sådd, som långsamt mognar, men som kan sprida sig vitt och skapa nya bildningsvärden omkring sig. Jag har hört en av Sveriges yngsta och mest uppmärksammade författare omtala, att han och hans kamrater, som ännu knappast lämnat skolan, då »Diktare och drömmare» kommo ut, tyckte sig se sin andliga horisont vidgad på ett märkvärdigt sätt och, inspirerade av vad de här läst, efteråt icke glömde att göra bekantskap med Lucretius eller »Vita nuova», eller till och med Huysmans. Sådana vittnesbörd komma kanske i framtiden att avgivas om mycket av vad Levertin i sina skrifter lärt oss.

Till allt vad som sysselsatte Levertin under hösten 1898 — och vi ha sett antydningar i tidigare brev, att även mycket personliga förhållanden hörde dit — kom slutligen, att de akademiska framtidsplanerna inträdde i ett nytt skede, vars utveckling själfallet fyllde Levertin med intresse och spänning. Redan föregående vår, då det tycktes yppa sig tillfälle för honom att fästas vid endera av de två hög-

¹ I ett brev säger han sig vara nöjd med denna uppsats — »den har sina sturska ställen». — Han hade i samlingen ämnat intaga en bit »Om fjäll», men det blev, till förmån för helheten, icke av.

skolor, om vilka här varit fråga, begynte några av hans närmaste vänner tänka på ett radikalt medel att hålla honom kvar i Stockholm. Tidigare hade framkastats förslag att förstärka den Rydbergska professurens fond så, att platsen kunde besättas omedelbart. Men dels var det för Oscar Levertins vänner ett varmt önskningsmål, att han skulle återgå till det fack, litteraturhistorien, där hans förmåga tycktes dem komma till sin fullaste rätt, dels hade det för en av dessa vänner länge hägrat som ett kärt önskningsmål, att en gång skänka en professur i litteraturhistoria till Stockholms högskola. Tiden var nu inne, och på hösten förklarade bokförläggare K. O. Bonnier och hans fru, att de för att bibehålla Levertin vid Högskolan för detta nämnda ändamål ville donera 100,000 kronor. Då en annan nära vän till Levertin, bankdirektör Ernest Thiel, samtidigt förband sig att tillskjuta 25,000 kronor med 5,000 årligen i fem års tid, var således en årslön av 5,000 kronor för professuren garanterad. Såsom villkor utfästes naturligtvis, att Levertin kallades till platsen.

Den 9 februari 1899 föredrogs inför Högskolans styrelse en skrift av vice häradshövding Karl Staaff, däri på några personers vägnar, vilka önskade förbliva okända, penningarna överlämnades. Ehuru donatorerna, hette det, ansett att till första innehavare av den nya professuren borde kallas docenten Oscar Levertin, hade de dock ej velat göra detta till villkor, utan inhämtat utlåtande av professorerna Nyblom och Schüek, vilka dessutom med sig adjungerat professor Warburg. Dessa hade i ett bifogat aktstycke icke blott förklarat Levertin fullt kompetent för tjänsten utan ansett honom ock »i kunskaper och litteraturhistorisk begåvning vara den bäst kvalificerade av dem, som kunna tänkas att vid platsens besättande önska komma i åtanke». Styrelsen finner emellertid § 13 i Högskolans stadgar icke förutse ett dylikt tillvägagående och föreslår därför jämlikt § 34 i samma stadgar lärarrådet, Kungl. Vetenskapsakademien och Stockholms stadsfullmäktige att antaga ett tillägg till förstnämnda paragraf, varigenom hindret

skulle övervinnas. Lärarrådet godkände förslaget utan vidare, och stadsfullmäktiges beredningsutskott gjorde den 9 mars en hemställan i samma syfte.¹ När frågan kom upp inför stadsfullmäktige, yttrade sig först f. d. statsrådet Hans Forssell, som undrade vad beredningsutskottet skulle sagt, om det varit fråga om att kalla till en rådmans- eller annan kommunal befattning en person, vilken önskas av ett konsortium eller en enskild. Högskolans tjänster voro icke mindre viktiga än stadens, tvärtom är den ett ömtåligt barn, och ett misstag kunde hava ödesdigra följder. Högskolans styrelse hade icke anmält, att här funnes en man av stora banbrytande förtjänster, som borde fästas vid densamma, den hade framhållit, att här erbjödes en penningesumma, och en lärare till platsen finge man på köpet, det kunde inte hjälpas. Allt detta var betänkligt. Det kunde finnas förenligt med enskilt intresse att skaffa en måg, en släkting eller annan en livränta och därtill de förmåner, en lärarplats vid Högskolan medförde.² Det hade tidigare emot talarens bestridande genomförts en förändring i Högskolans stadgar, varigenom den berövades sin rätt att kalla den lämpligaste och varigenom, till tjänst för medelmåttan, ansökningsproceduren införts. Nu ville man gå än längre och möjliggöra, att den som kunde skaffa pengar, kunde få anställning som professor. Detta tillvägagångssätt skulle vålla Högskolan obotlig skada. — Forssell bemöttes av hrr Nyström, Afzelius, C. von Friesen och Hernlund och understöddes av herr C. G. Bergman, varefter framställningen utan votering bifölls.³ Då emellertid Vetenskapsakademien avslög densamma, måste en ny utväg påfinnas, och styrelsen föreslog nu, att för denna gång ett undantag från stadgarna finge göras. Detta godkändes av alla myndigheter i

¹ Beredningsutskottets utlåtande och memorial 1899. N:o 37—47, sid. 10.

² Forssell torde hava anspelat på det av »Sigurd» och andra landsortskorrespondenter utkolporterade falska ryktet, att det varit Levertins andra hustrus anhöriga, som för att skaffa honom en ställning gjort donationen till den personliga professuren.

³ Diskussionen återgiven enligt Stockholms dagblads referat, 30 mars.

början av juni, och Levertin utnämndes således till förste innehavare av den nya professuren.

Av flere skäl ansåg han sig emellertid icke böra avstå från ansökningen i Lund, innan åtminstone frågan för Stockholms vidkommande vore slutligt avgjord. Valet av sakkunnige utföll icke uppmuntrande: Schück och C. G. Estlander i Helsingfors avsåde sig tyvärr¹, och det blev slutligen en rätt besynnerlig sammansättning: ingen svensk f. d. eller n. v. professor i facket, utan C. D. af Wirsén såsom representant för det fosterländska litteraturintresset, vidare professor Paludan i Köpenhamn samt intendenten G. Upmark i Stockholm såsom specialist på konsthistoria. De sökande voro, utom Levertin, docenterna Evert Wrangel och Otto Sylwan i Lund. Professor Paludan hade sitt sakkunnigutlåtande färdigt redan i april. Han ger sitt erkännande åt Levertins grundliga kännedom av den gustavianska periodens litteratur och samhällsliv och framstående stilistiska begåvning: »i förmåga att verka på ett bredare publikum förmedels populariserande framställning i skrift och i tal är docent L. säkert sina båda konkurrenter överlägsen». Men professor Paludan tillägger: »Enligt min övertygelse bör man emellertid vid besättandet av en akademisk lärarbefattning mindre se på formen än på betydelsen och nyheten av de vetenskapliga resultat, de sökandes produktion avsett samt på de vittnesbörd de avge om hans praktiska duglighet som lärare just för studenter, och i båda dessa avseenden synes mig docent Wrangel ha företrädet.»²

Wirsén, vars utlåtande är daterat den 15 september, anser Levertin hava tillräckligt styrkt sin kompetens genom förtjänstfulla arbeten i litteratur- och konsthistoria. Främst

¹ Den förre på grund av att, såsom han i ett brev till Levertin yttrade, han ansåg sakens utgång på förhand bestämd. — Så vitt jag kan döma av ett enskilt yttrande av Estlander till mig skulle denne ställt Levertin främst.

² Prof. P. har ändå tidigare i utlåtandet citerat ej blott det nya Levertin förebragt i fråga om den franska litteraturens inflytande på den svenska, utan ock hans avhandling om farserna. Däremot säger han icke ett ord om Levertins konsthistoriska verksamhet.

ställer han »Gustaf III som dramatisk författare»; även »Teater och drama» anser han värdefullt, »medan däremot publikationen 'Från Gustaf III:s dagar' visserligen vittnar om stor begåvning, men, likasom många andra av författarens arbeten, snarare är 'kåseri' än vetenskap. Man märker här, såsom flerstädes hos professor L., en viss ytlighet och förflugenhets mindre i forskning än i åsikter och omdömen.» Och han slutar:

Professor Levertin har lika litet som docenten Sylwan ådagalagt insikter i den rena estetiken; men värre är, att hos honom filosofisk anläggning tydligen saknas: man märker detta, om man genomläser hans uppsats om Lucretius, vilken sysselsätter sig med filosofiska spörsmål, samt hans uppsats om Nietzsche, vilken ju behandlar en filosof, men på så föga tillfredsställande sätt, att beskaffenheten av Nietzsches läror endast flyktigt antydes, aldrig utredes och analyseras. Att döma härav torde professor Levertin alltför mycket sakna filosofisk bildning och fallenhet för att kunna undervisa i den gren av den estetiska professuren, som har till föremål ren estetik. Emellertid skulle jag, därest det vore fråga icke om professorsplats vid ett universitet, utan om anställning vid en sådan bildningsanstalt, som huvudsakligen avsåge att popularisera den litteraturhistoriska och konsthistoriska forskningens resultat, hava tillerkänt professor Levertin företrädde framför sina medsökande, ty hans styrka ligger i förmågan att på fångslande sätt popularisera. Hans stil är färgrik, ofta glänsande. Tyvärr vanställes den dock dels av en hel mängd språkliga felaktigheter, dels av koketteri och överdriven yppighet.

Konklusionen blev för Wirsén: 1. Wrangel, 2. Sylwan, 3. Levertin.

Intendenten Upmark ställde utan något slags förbehåll Levertin i främsta rummet. Han har på ett levande och originellt sätt, heter det i utlåtandet, belyst sitt ämne och frambragt verk av bestående värde. De vittna om omfattande och djupgående källstudier. Framställningen, om också stundom något överlastad och pretiös, är elegant, bred och rik på intressanta detaljer, men också varm, djupsinlig och personlig. De enstaka företeelserna framstå ej blott såsom en serie av fakta, utan äro sedda i sitt inbördes sammanhang, såsom uttryck av tidens allmänna karaktär

och avtecknande sig mot den gemensamma världskulturens bakgrund.

I oktober, kort innan ärendet föredrogs i fakulteten, återtog Levertin sin ansökan och befriade sålunda myndigheterna från fataliteten att ställa sig på samma ståndpunkt som den sakkunnige sekreteraren i Svenska akademien.

Därförinnan hade i hans enskilda liv emellertid inträffat ett par viktiga händelser: han hade gift sig ånyo och gjort sin första resa till Italien.

385

IV.

Italien. — Litterära strider. — »Dikter».

Det år, 1899, som för Oscar Levertin skulle medföra så många förändringar, begynte med en stor sorg. Den 23 januari avled plötsligt hans fader, två dagar efter det han i familje- och vänkretsen vid full hälsa firat sin sjuttioårsdag. Sonen greps djupt av denna förlust: vi veta ju, vilken tillgivenhet, vilken tacksamhet och kärlek han hyste för den gamle; vi veta, vad denne varit för hans första utveckling och huru han ända till det sista följde med alla sonens förehavanden — dedikationen av boken om Lafrensen är härpå ett vackert bevis. Oscar skriver i ett brev om sin »smärtsamma och svårfattliga förlust»: »Min fars död har gripit mig mycket djupt. Han fanns död i sin säng — han hade somnat in lugnt och stilla, troligen utan att ens vakna i dödsminuten. Helt visst, det var vad man kallar en lycklig död. — Ännu dagen innan hade vi resonerat som vanligt — med broderligt intresse följde han mitt arbete och särskilt den kulturhistoriska bok jag nu skriver har han givit mig oräkneliga råd och upplysningar för. Som vanligt ser man först när det är för sent vad en människa kan betyda för en; och jag saknar den gamle så oändligt.» — »Själv har jag,» säger han senare, »ej haft så svårt att övervinna något som min fars död.»

I maj vigdes Levertin vid änkefru Ebba Mesterton, av en tysk familj von Redlich, dock född och uppfödd i Stockholm, där hennes fader var tysk generalkonsul. Hon hade lärt personligen känna honom, av vars skaldskap hon länge varit djupt anslagen, genom hans föreläsningar, och rätt

snart hade hos Levertin tanken på ett nytt hem vaknat: det är detta han syftar på i brev från början av året, vilka nyss här ovan citerats. I många avseenden var det en ny värld, i vilken Levertin genom sitt giftermål inträdde. Med den krets, ur vars mitt hans hustru utgick och som hörde till Stockholms »mondäna», hade han aldrig förr trätt i beröring: också betecknades där på många håll Ebba Mestertons nya giftermål såsom en svår mesallians.¹ Men fru Levertin var ingalunda själv bunden av några från dessa samhällslager medbragta fördomar. Hon hade tvärtom ett självständigt och öppet sinne och ett mycket gott öga för realiteterna. Därtill från början ett levande intresse för allt som sysselsatte mannen, en klar och snabb tanke, som uppfattade hans strävan, en säker smak, som icke lät de naturliga sympatierna för vad han alstrade skymma kritiken. Hon hade föresatt sig att efter bästa förmåga vara honom till hjälp och stöd i hans arbete, och tack vare de antydda egenskaperna samt ett rastlöst bemödande att öka sina kunskaper, fyllde hon också denna sin föresats på ett sätt, om vilket han mer än en gång för sina vänner tacksamt talade. Hon ägde en bestämd vilja och kunde ofta giva hans vekare sinnelag stadga, då det gällde att fatta position emot människor eller samhällsföreteelser och han, full av hänsyn som han var, hade svårt att avgjort gå åt det ena eller andra hållet.

När hemmet efter den första utrikesresan etablerades högst uppe vid Karlaplan 2, blev det visserligen icke en härd för påkostande konventionellt umgänge, men livades dock av många gäster, till allra största delen hörande till den litterära och konstnärliga vänkretsen. Med sin stora sällskapsvana, sin förmåga att förstå och anpassa sig efter olika människor, sin eleganta och imponerande uppenbarelse blev fru Levertin där en tilldragande medelpunkt. Till detta hem medförde hon tvenne av sina söner från

¹ Ännu många år senare hördes en svensk dam, som likväl hade vissa vittra anspråk och var långt ifrån aristokratisk, undra, huru fru M., »i vars familj det dock fanns så många officerare», kunnat besluta sig för ett dylikt äktenskap.

309

Fru Ebba Levertin.

det förra äktenskapet, vilka stannade där till Oscars död och vid honom alltid voro knutna med ömsesidig tillgivenhet och vänskap. Familjekretsen var sålunda från början jämförelsevis talrik. I samma hus inflyttade även Levertins mor och syster; med det nya hemmets lycka förband han på detta sätt inom närmaste räckvidd det gamla barn- och ungdomshemmets ömhet, vilken han aldrig kunde undvara, och sin mor gav han helt visst hälften av sina lediga stunder.

Det förtjänar också nämnas, att Oscar nu inrättade sig en mottagningstid: ett par förmiddagstimmar i veckan, under vilka åtskilliga av de unga författarna och vetenskapsidkarna sökte upp honom.

* * *

Den första tjänst fru Levertin kunde göra sin man var att bliva hans ciceron i Italien, vilket hon väl kände. Han själv hade, efter sitt besök 1883 i ett par av Norditaliens städer och deras konstsamlingar, icke erfarit någon lust att tränga längre in i det land, vars lockelser dock få människor med hans läggning motstått. Hans konstintresse hade efteråt så ytterligt starkt tagits i anspråk av rokokotiden, särskilt den franska — detta alltsedan barndoms-tiden och under faderns inflytande. Italiensk konst hade han dock icke uteslutit från sina sysselsättningar; men den uppsats om den italienska barockstilens utveckling, vilken tidigare nämnts, bar redan i titelns ord: »i ljuset av nyare forskning» antydning om att vara en på litterära källor byggd översikt. Och sökte han tillägna sig en italiensk målars verk, gällde det Primaticcio eller någon annan liknande andra rangens konstnär, vars dragningskraft låg i hans förbindelser med Frankrike. Levertin hade, tyckes det, också en känsla av fruktan att, en gång kommen in i den hesperidiska världen, bliva alltför starkt fången, till men för närmare uppgifter.

Alltnog, nu måste steget tagas. Färden gick först till Verona, Mantua och Parma. Ett minne från förstnämnda stad är bevarat i dikten med dess namn, publicerad första gången i *Vinterbloss* 1901, sedan i »Sista dikter». Intrycken från de två övriga återfinnas i de två artiklar om Correggio, vilka stodo i Svenska dagbladet den 11 och 12 juni och, karaktäristiskt nog, visa att Levertin begynte sina studier i renässansens måleri från dess sista utlöpare, i vars glädje och färgprakt och sinnlighet han är förtjust. Men han har ingalunda gått likgiltig förbi varken Mantegna i Mantuas Camera degli Sposi eller de andra målarna i Gonzagernas och Esternas krets; hans karaktäristiker i förbifarten visa hur grundligt och allvarligt han sett på allt. Synbarligen är det också i Mantua, »staden vid de sävbevuxna träsken», han får idén till en egendomlig dikt, »Salomes stad», vilken dock publicerades först i 1905 års Svea och som senare skall meddelas.

Kort efter ankomsten till Florens skriver han till Schück: »Jag har haft ljuvligt, som du spådde, i det härliga landet, som överträffade alla mina förväntningar, ehuru jag ännu bara sett Verona, Mantua och Parma. Mantegnas fresk roade mig och rörde mig långt mer än Giulio Romanos väl utrustade fauner, och Dom-glorian i Parma tog mig alldeles. Jag kan ej neka mitt svärmeri för Correggio! — Här i Florens har jag varit i tre dar och är alldeles överväldigad av all konst, men skall stanna en tre veckor!» Längre fram heter det i ett brev till Heidenstam: »Jag är tjusad och tagen av Florens. Michelangelo och Signorelli och... Botticellis båda mytologiska bilder (de religiösa äro ledsamma) tillhöra ju det mest vidunderliga man kan drömma sig. De gamla, gamla, Giotto, Masaccio, förstår jag också bra — mindre Fra Angelico, utom en del saker i San Marco, han är enformig och kanske en smula för mycket 'glad läsare' för mina villkor. Men i Uffiziernas långa galleri finnes en 'bebådelsens ängel' av Simone Martini, som jag gärna ville också skulle vara den, som bebådade det sista, som kunde hända mig. — Själva staden

är ju litet tysk, som du skrev,¹ men från Miniato, när solsilvret faller, dock vidunderlig, tycker jag, i sin omramning av höjderna. Jag är glad att ha fått se Italia i sommarskrud och njuter obeskrivligt därav.»²

Från Florens förde reseplanen till Pisa och Lucca, där Levertin fick idén till rokokonovellen »Med konung Gustaf i Lucca». Under två dagar uttänktes den här fullständigt, ehuru den först i augusti skrevs färdig. En teckning av livet på torget och i gränderna kring det hus där konungen tagit in, röjer sig vara gjord efter naturen, och i skildringen av kvällen, som med röda skyar och hastigt mörker lägger sig över staden, förnimmer man så ypperligt en italiensk sommaraftons heta och underliga stämning.

Den nästa stationen var Siena. Ett brev till Heidenstam av den 22 juni är en lyrisk utgjutelse om... »solen och rikedomen, där skönheten växer över tak och väggar och har sin helgd, som busen själv begriper. Tio dar har jag varit i det gudaljuvliga Siena, som jag älskar och vilkets gamla målare passa mig otroligt, allt ifrån Duccio ända ner till Matteo Giovanni — söta och sällsamma och pate-tiska... Om du visste vad klockorna äro vackra i Siena... silverklara av en fridsam, hög och övervunnen ro... jag hör dem in i drömmen, och de klinga så avlägset, som det var bjällror på en häst, på vilken red en ängel med guldsvärd — en ängel som vi vänta på kanske i hemlighet, både du och jag, och om du visste vad jag gärna ville råka dig en morgon, när jag drömt så. — Gå nu ej och inbilla dig (och än mindre andra) några rövarhistorier om att jag ej är nöjd och glad! Tvärtom, gladare än på år — — men ängelen med guldsvärdet — den — den — skall jag göra en dikt om!» Sedan förändras tonen och tankarna gå till hemlandet — närmast till »tidningen», som alltid intresserar honom och som nu inger honom

¹ Denna egendomliga karaktäristik har tydligen avseende på den publik en resande mest sammanstötter med, ölställen o. a. dyl.

² Han tillägger: »Eljes har jag det gott, är kanske mindre cynisk och mer historisk än som riktigt roar mig, men ingen kan krypa ur sitt skinn, och årsringarna komma och visa att vi åldras.»

bekymmer: den är »verkligen usel — blank som en italiensk lök». Men därefter följer, mycket överraskande, en be-kännelse om att bilden av svensk sommar speglas djupast i hans håg: »Jag längtar i hemlighet efter svenskt land-skap. Detta är beundransvärt som lointain; men torrt i närheten — och den svenska naturens tre saligheter: dagg, sus och grönska (verklig) kan jag aldrig låta bli att sakna.» Det är icke ofta Levertin känner sig höra tillsammans med den svenska naturen; av all natur älskar han ju fjäl-lets mest, och hans få naturdikter äro skrivna i Schweiz eller Norge. Men i den torra, heta sydländska sommaren kunde plötsligt minnet av en doft från skog och ängar i norden förnimmas som den svalka man längtade efter och som lockade mot hemmet...

Men nya skönhetsuppenbarelser röja sig för Levertins redan för Italien fullt mottagliga öga. Om Venedig skriver han: »ett underverk, skada att det kräver så mycket inre stämningsmusik av en själ, och det är ej alltid lätt att få exekverat, när stadsmusikanterna gått och lagt sig att sova! Men förunderligt skönt! Och några av de gamla målarna älskar jag.» Ur ett senare, från Schweiz skrivet brev till Tor Hedberg få vi närmare besked om vilka målare han menat: »Venedig är ett av mänsklighetens under, tycker jag. Målarna äro långt mindre intressanta än toscanarna, med undantag av Carpaccio, som är förtjusande, och Cri-velli, som jag sent fått ögat öppet för, men beundrar otroligt! Hans bästa saker finnas eljes i Brera i Milano.» Levertins beundran för dessa två mästare fortfor livet igenom. Hos Carpaccio tjusade honom visst den blandning av omedelbar realism, enkel innerlighet och vördnad för den religiösa mystiken, som särskilt framträder i den underbara serien av bilder ur Santa Ursulas liv i Akademien i Venedig. Hos Crivelli åter var det kanske överlägsen-heten i dennes kunnande, det subtila och personliga i hans teknik, elegansen i vissa av hans figurer, kanske draget av primitivt och därigenom mystiskt, vilket kan blanda sig med hans ofta så avskräckande naturalism.

Från Milano gick resan över Sankt Gotthard till Berner Oberland, och på mulåsa rider Levertin under tre timmar i hållande regn upp till Engstlenalp, där han lägger sig till ro. Där läser han i hemlandstidningarna notisen om sin utnämning. »Professor — ja,» utropar han i ett brev till Heidenstam, »man har svårt att hålla sig för gapskratt, ty man inbillar sig ännu vara ung.» Han tycker sig ha blivit så underligt »nattmulen» sedan han var här sist. »Då skrev jag en cykel, som du nog ej minns — 'En junkers visor' — kanske ej så märkvärdig poesi, men rörligt sinne och utsikter. Nu är synkretsen ej trängre, men så bestämd, och allt så hopplöst färdigt! Rien ne va plus! — Nota bene, detta är icke melankoli, weltschmerz eller någon annan poetisk åkomma, men det jag i mina föreläsningar brukar kalla 'den mogne mannens klarögda världsklokhets'... O, du psykolog, här på alperna är stjärnhimlen så gudomlig — när det någon gång är klart. Då står jag i mitt fönster och citerar två rader av en berömd författare:

Jag blir stjärnan på berget,
jag blir stormen på havet.

— Eja, talade du sant! Men gud vet om det blir en stjärna av en gammal, trött och utbränd jude, när han en gång får ro och slipper skriva artiklar... Det var stor fröjd i mitt inre Israel att åter vara häroppe på Sinai, tyvärr vill Gud ej komma mer med lagens tavlor, så jag kommer väl poesilös ner. Skriver däremot noveller, vilket också är litteratur och är lättare och sliter ej så på hjärtat som den förb. poesin... Luften här är ljuvlig — och jag njuter av att vara här otroligt — alperna äro i alla fall alperna, som intet övergår...»

Vilka noveller Levertin just nu lade handen vid, kan ej säkert bestämmas, men sannolikt låg »Kalonymos» honom i tankarna, kanske i pennan, och utan tvivel var detta fallet med »Trädgårdsgången». Båda dessa voro ju, jämte Luccanovellen, det enda av »Rokokonovellers» innehåll, som icke förut varit publicerat. Den i »Sista noveller» in-

tagna historien om den helige kammakaren i Siena utkastades troligen också nu, ehuru den ej blev slutförd. I »Trädgårdsgången» träffas tydliga reflexer av hans egen stämning under dessa tider, och i följande ord känna vi ju så väl igen hans melankoliska pessimism:

Det kommer sig väl därav, att jag är en obotlig fantast och diktare och som alla sådana dårar hör till den olyckligaste arten av alla varelser, halvgudarna, de som i lika delar äro danade av sky och stoft, och lika outrotligt bära i blodet åtrån efter gudarnas sollycka och all människans svaghet och trånad. Osaliga äro halvgudarna från födseln. Daggen, som dryper ur deras fäder gudarnas bågare, blir gråt, som förtär deras hjärtan, och när de sträcka sig efter himmelen, fånga de dimbilder som försvinna lik rök ur deras armar. De känna sig skapade till segrare och de varda vart bländverks tokar. Likt barn förväxla de sina begär, gripa stenar i stället för bröd och byta sig gift för honung. Så åldras de för bären, plöja mark i fiendeland... och förbränna sin ved för kölden.

Utan allt tvivel står uppkomsten av dikten »I Fiendeland» (i »Dikter» av 1901) i samband med denna tankegång — redan det nyss citerade analoga uttrycket tyder därpå, och dikten är i själva verket från 1899.

Men den journalistiska plikten tvang även till annat slags litterär alstring. Så falla inom denna månad de båda artiklarna om Venedigs salong och vidare två artiklar om »Konst- och vitterhetsakademier», med anledning av Klas Fåhræus' bok »Perpetuum immobile»,¹ egentligen det första Levertin i Svenska dagbladet skrev av polemisk art, men dock vida mer än polemik en klar, ingående och objektiv historisk utredning. På den säkerhet, varmed han här, från ett sanatorium i fjällen, där ingen litteratur finnes till hands, yttrar sig om t. ex. den franska konstakademien, märkes väl, att han har sitt Lafrensen-material i gott minne.

En recension över denna bok om Lafrensen fick han mottaga just här i Schweiz. I den klandrades det osammanhängande i kompositionen, och Levertin berör saken i två

¹ Sv. dagbl. den 30 juli och 2 aug. Nu i »För och mot».

brev till artikelns författare, Tor Hedberg. Han säger sig varit en smula nervös för boken, som på sätt och vis är en debut, och han ger anmälnaren »rätt i att det är sidor, som äro onjutbara genom inproppning av material»; dock synes honom den inre tråd, som binder det hela — »den fransk-svenska konstgemensamheten» — ursäktad, att någon blev utförligare behandlad; praktiskt taget var det lättare att få ut boken som monografi över Lafrensen, än det varit eljes.¹

Över Basel, Strassburg och Koblenz gick färden hem. Från resan härrör den vackra humanist-skissen »En bild från Basel», som stod i »tidningen» den 15 augusti² samt troligen det första uppslaget till emigranthistorien »Koblenz», som publicerades i Ord och bild 1900 och sedan i »Sista noveller».

Den 10 augusti är Levertin åter i Stockholm. »Jag har sedan dess,» skriver han i september till mig, »producerat med mycken förnöjelse åtminstone för mig själv flera noveller, av vilka en, 'Kalonymos', med judiskt ämne synes mig själv bland det bättre som lyckats mig. Samlingen skall i dagarna i press. Just nu hava också mina föreläsningar börjat — de röra denna gång Italiens gamla litteratur, och jag tänker snudda över litet av varje i medeltidskultur.» Ännu senare yttrar han om den nämnda novellen i ett brev, däri han varmt tackar för en recension, som han just särskilt med avseende på denna novell fann »begripande»: »Det är ej många gånger jag skrivit så direkt från mitt innersta, och om jag satt den historien bland det andra lekverket, var orsaken därtill, icke minst en sorts skygg-

¹ I Nordisk tidskrift bedömdes den mera utförligt och särdeles berömmande — trots en del korrekationer och andra anmärkningar — av Aug. Hahr: Oaktad de många detaljerna bevaras dock ständigt synen över det hela, ses allt »sub specie scientiæ». Den borne vetenskapsmannen framträder i materialets ordnande och behärskande, i förmågan att genomtränga och överblicka. Och hur vackert och gripande framskymtar ej därjämte intresset för det mänskliga. I färgvalörernas bestämmande rör sig förf. med stor säkerhet. Anmälnaren tvekar ej att kalla boken ett verk av lärdom och genialitet.

² Nu i »Sista dikter».

het och stolthet i förening. Att den kom här som en historisk skildring bland de många andra skulle blanda bort korten en smula för alla de grova och illvilliga, medan de andra ändock skulle förstå meningen.» I samma brev skriver han vidare om Koblenz-novellen, att den var beräknad för samlingen, men ej hann bli färdig samt att den olyckligtvis icke alls blivit vad som föresvävade honom, när han i somras gick i den vackra staden. Och om sina föreläsningar: »Nu skall jag använda januari till att läsa saker över gamla Florens och Dante, och det skall bliva skönt att få gå in i det tysta gamla berget. Vetenskapen är skön ibland; skada blott, att den så helt kräver sin man, att man litet känner sig som dilettant, när man har mycket annat på sig.»

Den närmaste följden av Italia-färden var således att Levertin nu begynte föreläsa italiensk litteratur («inledning till studiet av Dante»). Han fortsatte därmed ända till och med vårterminen 1902, och hade då genomgått Petrarca och Boccaccio samt »ungrenässansens civilisation och diktning». Med sin sedvanliga metod tog han allt detta mycket brett och grävde sig bland annat djupt in i Florens' politiska och kommunala historia. Men spåren av hans personliga bekantskap med Italien inskränkte sig naturligtvis icke härtill. Sina italienska konststudier har han visserligen icke omsatt i något självständigt arbete; men hans syn på renässanskonsten hade dock helt förvandlats — ännu oförbehållsammare uttalar han detta efter besöket i Rom 1901 — och i hela hans uppfattning om de kulturhistoriska värdena hade kommit någonting nytt: de stora världshistoriska händelser, som skapade Italiens renässanskultur och bildade bakgrunden för densamma, öppnade på annat sätt blicken för brytningarna i den mänskliga civilisationens utveckling, än de historiska förutsättningarna för rokokons tidevarv med dess små despoter i söder och nord, dess bugande hov och dess brist på manliga, stora kraftyttringar. När Levertin i Svenska dagbladet skriver en artikel med reflexioner »vid sekelskiftet», föras också hans

tankar till en jämförelse med renässansen, då han minnes vad under 1800-talet »depenserats av hjältemod och genialitet, av handlingskraft och passion, av vingat svärmeri och uthålligt, hårdnackat arbete, av poesins brand och prosans virke». I detta hänseende, säger han, kan man blott jämställa århundradet med renässansens. »Ty var eljest finna en sådan rikedom på initiativ, en sådan jämnstark dubbelhet av drömmeri och handling med lika stora bärare av båda!»

Det, att Oscar Levertin vid denna tid leddes att reflektera över världshistoriens sammanhang, var naturligtvis icke ensamt de italienska studiernas förtjänst, fastän de helt säkert hade sin del i hans stigande intresse för allmänna spekulationer av historisk-filosofisk innebörd. Men det tyckes, som skulle man över huvud nu i Levertins hela andliga liv, både intellektets och fantasins, skönja, huru gränserna vidgas och uppfattningen fördjupas. Redan novellen »Kalonymos», för vars tydning han själv i de ovan citerade raderna lämnar ett så viktigt stöd, anger detta. Huru ensam står den icke bland alla dessa »lekverk», för att begagna hans eget ord, dessa bilder, av vilka flera ingalunda sakna skymtar av livets tragik eller reflexer av diktarens egna stämningar, men vilka dock mer eller mindre skapats blott som ett lockande tidsfördriv för kännaren och virtuosen. Huru djup är icke skillnaden mellan tanken i en dikt av besläktat innehåll, »Vandraren» från 1895, med sin klagan över livets rundgång »i samma fängelse — män och kvinnor och män», och det upphöjda patos, som driver Kalonymos att irra jorden runt för att predika broderskap och kärlek, men icke tillstodjer honom, en Ahasverus i sin art, att finna värma och ro vid den personliga lyckans härd. Den redan citerade »Trädgårdsgången» tyckes ju också den med sin symbolik av fädernas klippta parker och den susande nordiska skog, som lockar sonen, antyda ej blott huru rokokon slutar, utan att den också slutar för diktaren själv. Och vi skola se, att även den lyriska alst-

ringen under närmast följande tider beträder alldeles nya banor.¹

¹ Här må dock nu redan citeras en dikt, tryckt, jämte »Det ensamma ljuset», i Svea i slutet av 1899 och troligen tillkommen kort förut. Den visar på ett egendomligt sätt och ännu mycket tydligare än de svårtillgängligaste styckena i »Dikter», vilken ofantlig möda det kostade Levertin att omlägga sin lyrik i denna riktning:

T i m m a r n e s h y m n.

Ständigt hör jag timmarne
genom rymden runga,
allvarshöga rimmarne,
som i etern sjunga.
Världshymnen från bröstena
fyller kopparstrupen.
Sträva jätterösterna
tränga genom djupen.

Moder, mörker, föderska,
världsföljdsfostrarinna,
avlerska, föröderska,
du, som ägg i hinna
frö i mull ger näringen
varm från moderskveden,
men den mogna äringen
och den vissna säden,
allt, som nått fullkomningen,
också kallar hädan,
ört och solklot domningen
ger, när de nått nedan.
I var väv med ränningen
mönstret för till målet,
livshärd av förbränningen
gör på Phenixbålet.
Vår och blomsterväckerska
över dödens kistor,
tänderska och släckerska
utav alla gnistor!

Du var först, vi senare
danats ur ditt hölje,
timmarne till tjänare
nämnde du och följe:
snabba verkliggörare
av din viljas väsen,
bygds och stads förstörare,
hägnare av gräsen,
daggflödets hugsvälare,
dödare med lian,
axens söndermalare
i den svarta rian.
Smekare och agare,
herrar över glädjen,

givare och tagare.
Ty hur än I bedjen,
munnar, I, som kallen oss
bettlande med böner,
hjältrar, som befallen oss,
ordens svaga söner,
giva vi och taga vi
icke mänskojävigt,
komma vi och draga vi
på vår vaktgång evigt,
blåsa över länderna
sommarmhelg från tornen,
tömma över händerna
överfyllda hornen.

Men när klarast ljusena
lysa bröllopsvilan
ljudar gråt i husena,
då har blanka bilan
blixtrat över piltarne
och de rista skäggen,
gömma sig i filterne
för den vita eggen.
Suckan sorlar stridare,
skälver över gravar,
men vi vandra vidare
med de höjda glavar.
Plantornas och själarnes
sånings-skördemänner,
järnbeskodda hälarnes
skallgång marken bränner.
Eld dör ut på härdarne
förr än slut blir vägen,
först ihop med världarne
vila väktarstegen.

Mörker, moder, heliga,
höga och gudomliga,
hör oss och kalla oss
hem till dig.
Du all börjans vigerska
du allt slutets tigerska
tag förbannelserna, tag välsignelserna
och kalla oss till dig.

»Rokokonoveller» — de första berättelser Levertin publicerade efter »Livets fiender» — mottogos av kritiken med synnerligt starka lovord för den utomordentliga förmågan att sätta sig in i en förgången tids anda och uttryckssätt, den fina kulturen, »den underfundiga» skicklighet, varmed författaren »innästlat sin egen ironi i den snirklade sentimentaliteten».¹ Dock framhålles överallt mest pastichen, medan människoskildringen som sådan förbises. Blott ett par anmälare, främst K. Warburg, ägna »Kalonymos» en större uppmärksamhet och betona dess egendomliga och märkliga värde, utan att dock vidröra dess personliga underlag. — Boken hade fått en stilenlig utstyrsel samt såldes mycket väl.

Det är dock icke allt vad Levertin ger till julens bokmarknad: hit hör ock den överlägsna essayen om »Fredmans epistlar», vilken inledde Ljus' upplaga av diktverket.

Under hösten och vintern pågick arbetet för tidningen med stor regelbundenhet och omfattade närmast anmälningar av nyare litteratur, mycket växlande till innehållet, däribland historiska arbeten som Lamprechts teorier om social historieskrivning och Helmolts på dem byggda världshistoria. Historisk är ju också den redan nämnda uppsatsen »Vid sekelskiftet», den 2 januari, som begynner med en blick i fågelperspektiv över det bortdöende seklets allmänna karaktär och sedan uppehåller sig vid de andliga huvudströmningarna, romantiken, positivismen och naturalismen samt de sista dagarnas symbolistiska och andra tecken. Några subjektiva synpunkter få icke plats i denna uppsats, där historikerns fjärrsyn siktar ut vad i de olika strömningarna förts fram av tidsbetingelserna, vad som berott på naturliga krav i mänskoanden, vilka tvungit sig fram till uttryck, och vad som av värde blivit kvar för att befrukta tankar och konstnärligt skapande i framtiden. Endast den nya mystiken behandlas med överlägsenhet, »symbolismen» dock med erkännande av namnets löften och

¹ Tor Hedberg i Sv. dagbladet.

annars respektfull förbudan; något senare, när Levertin talar om »en föregångare till symbolismen», lyrikern Rimbaud, ger han riktningen redan ett mera positivt erkännande. Den nämnda uppsatsen är för övrigt ett särdeles vackert intyg över Levertins förmåga av historisk syntes, av besjälad syn på företeelserna och av livlig och briljant framställning även där stoffet är sammanträngt och stort.

Intresset för Svenska dagbladet är också annars starkt som förut, och med Verner von Heidenstam, som på hösten flyttat till Djursholm, diskuteras under en livlig sammanvaro dess angelägenheter.

Arbetslusten och arbetsförmågan ledo på våren avbräck genom en lungsjukdom, vållad av influensa, »ej av betydelse för vanliga, men alltid tråkig för redan förut trasiga och hopskarvade lungor», skriver Levertin rätt bekymrad. Litet längre fram på våren lägger han sig att vila på Saltsjöbaden, ehuru han egentligen borde resa till sydligare luftstreck, säger han. Men han har lovat att till mitten av sommaren göra färdig en novell för Nordiska biblioteket. Den intresserar honom särdeles mycket. »Jag hade föresatt mig att söka göra något objektivt,» skriver han till mig i maj, »svenska typer, ty den beständiga stämningens lyriken och jag-Katzenjammern börjar äckla mig, men när jag nu skall till att skildra herrar med svenska vardagsnamn, familjer och släktskap, känns det tungt och tråkigt. — Gud vet. Snart är det omöjligt att skriva. Det är bara Verner (von Heidenstam) som kan. Hans 'Göran' är beundransvärd, stram och hög. Den som vore matematiker och kunde dikta med siffror!» Från Tuddal i Norge, där han tillbragt större delen av juli och augusti, skriver han till Heidenstam om denna samma novell, »Magistrarne i Österås», strax efter det han nedskrivit sista ordet: »Jag tror det är bland det bästa jag gjort... det är i alla fall en liten mikrokosm. Det är möjligt, att det är en smula oroligt och litet mycket i ramen, och att kompositionen ej verkar så sluten som den borde. Men jag tror att det är ström, och ström av O. L. i hela boken. Du hör jag skryter. Men det är ännu så

färskt. Just nyss skrev jag slutstycket. Du vet hur det känns. Jag blir nog ödmjuk och modlös snart. Men det är ändå något centralt svenskt i vad jag gjort denna gång... På min berättelses näst sista sida står ett ord om dig och mig!»¹ — När boken börjar tryckas, kallar han den »en liten vis och vemodig historia om strandade svenska snillen i en småstad och har, som jag tror, mycket svensk tradition».

Vistelsen i Norge gjorde honom åter utomordentligt gott. »Intet är som fjället — Naturen är härlig» — sådana utrop förekomma i breven från Tuddal; vid återkomsten därifrån är han »kry och hoplappad».²

Vid sidan av det skönlitterära och kritiska skriftstället hade Levertin funnit tid att redigera en upplaga av Gjörwells familjebrev, utkommen som andra delen — samtidigt med den av H. Schück utgivna första — i den av båda gemensamt ombesörjda serien Svenska memoarer och brev, samt att för den skriva en kortare inledning.

Under hösten var hans sinne dock mycket upptaget av en del litterära företeelser, mot vilka Svenska dagbladet, nästan uteslutande genom honom, förde en fejd. Dessa företeelser voro ej annat än gamla och kända uttryck för den anda som behärskade Svenska akademien och dess anhängare; men man ansåg sig nu så mycket mer tvungen att skarpt uppträda mot dess oeffterättlighet, som dels akademien snart skulle komma att intaga en utomordentligt viktig ställning såsom utdelare av Nobelpriset i litteratur, dels också den nya svenska skönlitteraturen själv — i en riktning helt motsatt den akademiska — nått en position, som gav den rätt att taga sig talan i egen sak. Tvisterna från åttitalet hade ju förstummats, men blott i fråga om tvisteämnet; personerna voro kvar, och angreppen mot dem som då voro unga sköttes ännu alltjämt

¹ S. 205: »Men Gylling nickade blott åt Frank, utan att säga något, nickade som man endast gör det åt ungdomsvännen, som känner ens inre stat: hemligheterna, sorgerna, de infriade och felslagna förhoppningarna, hela livets debet och kredit.»

² I Tuddal hade han skrivit dikterna »Domar» och »Konstnären».

lika hätskt av deras forne mästrare C. D. af Wirsén. I en nyligen publicerad broschyr om Ellen Key hade han icke nöjt sig med att gendriva hennes åskådningar, utan personligen förolämpat henne och dessutom tillskrivit hennes inflytande vissa av Levertins och Heidenstams enligt hans åsikt mest förkastliga alster, samt mot den sistnämnde riktat särskilda sidohugg. Detta uppkallade Levertin till att i trenne artiklar i slutet av augusti skärskåda »C. D. af Wirsén såsom kritiker» och med större lugn än de unga realisterna fordom plägade, men slutande med samma facit, ännu en gång göra upp kontot med honom. I sammanhang därmed står en artikel den 12 september om »Invalet till Svenska akademien», där nu en plats blivit ledig genom N. F. Sanders frånfälle. Det har varit fråga om professorerna Oskar Alin och Gustaf Retzius. Levertin påvisar deras olämplighet och anser, att ingen kandidatur, om man möjligen frånser Strindbergs, borde vara så given som V. v. Heidenstams. Att också inom akademien en sådan mening yppats, tycker han sig förmärka just av den Wirsénska broschyren om Ellen Key. »Den alldeles opåkallade, av enskilt litterärt agg fostrade polemik mot Verner von Heidenstam, som där ingår, liksom akademisekreterarens sätt att, vad han än skriver, mot denne rikta ett 'praeterea censeo', kan ingen annan avsikt äga än att, som det heter, stämma ån i bäcken.» Lika bestämt framhåller han namnet Henrik Schück.¹ — Den 1 november skriver han därefter under rubriken »Frisinne» en osignerad ledare mot Aftonbladet, åter med anledning av Wirséns citerade broschyr, som i denna tidning fått mycket beröm, utmynnande i en »stor lovprisande hyllning» av dess författare och instämmande i en artikel i Stockholms dagblad, »där mångmördaren Nordlund nära nog framställes som en sorts exemplifikation på skadligheten av de Ellen Keyska teorierna». Men denna Aftonbladets artikel har, förmenar Levertin, en än större betydelse: »den är den öppna noti-

¹ Sanders efterträdare blev A. T. Gellerstedt.

ficeringen av den defensiva och offensiva allians mellan Aftonbladsfrisintheten och den ultramontana kritiken, om vilken redan åtskilligt glunkats man och man emellan»; den står »som ett sista led i en lång rad av medvetna eller omedvetna bekännelser» om Aftonbladets antipati mot de starka och utpräglade personligheterna, särskilt inom litteratur och konst.¹

Under polemiken om den Wirsénska broschyren blir Levertin i tillfälle att, på samma gång han varmt hyllar Ellen Keys stora egenskaper, taga avstånd från hennes värdesättning av nationella och internationella intressen, till förmån för de förra, vilket kan vara värt att anteckna. Hela hans uppträdande gällde ju för resten icke direkt hennes åsikters värde. Men Levertin upprördes av det sätt, på vilket hon och hela den generation av skriftställare, till vilka också han själv hörde och vilkas kamp han delat, behandlades av den akademiskt-konservativa klicken. Det är sant, som han säger, att C. D. W:s överfall kunde betraktas som »utslag av en beklagansvärd men

¹ På dessa artiklar svarade Aftonbladet i en artikel »Frisinne, kritik och frihetsfientlighet», som sistnämnda dag, 1 nov., stod i tidningen under »Blick på pressen». Gemålet rör sig blott om Ellen-Key-polemiken. »Det s. k. 'kulturbladet' utgjuter i dag — på alla helgons dag — en ymnig mängd av veklagande suckar i anledning av den i Abl. under känt och aktat märke (—r=N. Linder) nyligen synliga skarpa vidräkningen med Nietzscheanismens svenska profetissa. Det kan ej falla oss in att närmare granska det tarvliga opus, som oförstånd, högfärd och illvilja i förening åstadkommit i Sv. D:s spalter, i vilka det 'övermänskliga' städe presenteras av en löjeväckande översittarton — men näppeligen av något annat... Det kända schöngeistkoteriet på litteraturens och konstens område skall ej ett ögonblick inbilla sig, att det vare sig genom sina försök till skräckvalde eller sin inbördes beundran skall lyckas tysta ned den självständiga kritiken.

Så frisinnad är dess bättre ännu både vår press och vår allmänhet. De uppskatta till fullo, att i begreppet frisinne ingår såsom ett bland de viktigaste momenten erkännandet av kritikens frihet och att denna frihet gäller såväl gentemot de största andar som gentemot större och mindre andars större och mindre epigoner eller imitörer.»

Vissa uttryck i detta gemäle förefalla karaktäristiska för vad man på många håll ansåg om Sv. D:s »kotteri». Det är också betecknande, att Levertin ej nämnes, ehuru han ju även icke-anonymt gjort det verksamaste inlägget i striden Ellen Key—Wirsén.

obotlig monomani» och man med tysthet låta honom »få föra sitt lilla marodörkrig mot alla verkliga krafter inom vårt kulturliv». Men det är också ett uttryck för, hur starkt uppgiften besjälade dessa »krafter», hur mycket de kände sig kallade att utföra och försvara, när han tillägger: »Den plikt att kämpa, som han själv så storordigt och salvelsefullt plägar åberopa, existerar för andra än honom. Också vi ha heliga ting att försvara: tankens och känslolivets frihet, konstens oberoende av konventioner och band, de skapande viljornas försvar mot medelmåttornas gräshoppsvärmar. Vi förtjänade ett tadel, på ett helt annat sätt rättmätigt än den Wirsénska intrigens och illviljans, den dag, det om oss kunde sägas, att vi läte facklorna slockna och dunkelmännen fritt grassera.» — Det är, såvitt jag vet, sista gången den Wirsénska kritiken direkt anfalles av de yngre, och helt visst blev dess makt inom pressen allt ringare. Men i Svenska akademien hade den fortfarande en tacksam tummelplats, och vi skola snart se, huru detta föranledde nya duster.

Novellen »Magistrarne i Österås» utkom till julen. Österås — det betecknades i kritikerna såsom Strängnäs, och dit hade Levertin i själva verket gjort en liten studieresa för att iakttaga småstadslokaliteten.¹ De grundliga historiska studier, varom bokens inledningskapitel vittna, hade väl också närmast rört sig kring denna stads öden. Men någon bestämd hänsyftning på den var det naturligtvis icke meningen att ge — och Nya dagligt allehandas kritiker L. A. hade sålunda föga skäl för att så häftigt taga anstöt på stadens och dess invånares vägnar som han gjorde. De förhållanden Levertin ville skildra och de typer han skapat — och bland vilka knappast någon annan än historikern

¹ I första utkastet till planen står dock: »En liten stad som Linköping.» — Resan till Strängnäs förknippades med en mycket komisk episod, framkallad av, att Levertin och hans fru på hotellet hade tagit var sitt rum, vilket observerades av stadens för tillfället till fest församlade publik och gav anledning till fria tolkningar och vissa närgångenheter från upprymda och sedligt indignerade herrars sida.

Gylling, gjord efter hans eget beläte, kunde identifieras — voro för honom allmänt svenska; sitt material hade han nog samlat både i huvudstaden och den gamla akademistaden, men självfallet gjorde det sig bättre gällande mot fonden av en stilla småstads liv.¹

Kritiken var i det hela mycket gynnsam. »En alltigenom älskvärd och spirituellt bok med genuint svensk färgton och därtill den mest konstnärligt skrivna berättelse, som på mången god dag utkommit härstädes,» skrev Georg Nordensvan, berömmade tillika både interiörerna och huvudsakligen profilerna av de olika lärartyperna. Detta var också grundtonen i recensionerna av T. B(lanche) i Aftonbladet, G. Brandes i Politiken, Warburg och Tor Hedberg; den sistnämnde påpekade, huru litet Levertin är landsbygdens diktare genom att citera den fatala bilden om kvarnen, som svänger sina vingar för vinden fastän den längesedan slutat arbeta — något varmed Levertin alls icke var belåten. — Wirsén skrev i Posttidningen. Han fann boken ha »en underlig komposition», men den egentliga berättelsen äga »stora förtjänster och åtskilliga lyten». Han citerade några bevis på att »förf. har förmåga att åskådligt skildra»; huvudhandlingen är »ganska livligt gjord, men den verkar pinsamt», och dess etiska innebörd är tvivelaktig. »Vissa simpla drag» anföras — dessa ställen äro i själva verket ej lyckade. »Så finnes det mitt i all den hyperestetiska framställningen ibland någonting av dålig ton. Emellertid är, det medgives, hr Levertins prosa alltid mer anslående än hans poesi.» — Det nämnda märket L. A. talade om en »glänsande fasad (inledningen) till ett oansenligt litet vardagshus»... med värdelöst bric-à-brac, betecknade nutidsmänniskorna såsom hörande till en förgångnen tid o. s. v., men ansåg boken bära den överlägsna talangens prägel, över-

¹ I det nämnda utkastet kallas boken »Lärarne i St. Jörgen, Roman». Strax efter denna titel stå namnen på fyra bekanta filologer och pedagoger, vilka således varit avsedda att tjäna som modeller, men av vilka knappast några drag torde återfinnas i figurerna. — Det korta utkastet innehåller för övrigt en del moment, som ej finnas i »Magistrarne».

flöda av läckra och karaktärsfulla detaljer och ha glänsande förtjänster jämsides med »brister av grundväsentlig art».¹

Den tyska översättningen, av Francis Maro, bedömdes i *Das litterarische Echo* av Scherek, som förvånar sig över allt vad diktarögat kan finna i det vardagligaste liv och förnimmer en längtan efter dylika litteraturprofessorer också i Tyskland, vilka icke skulle se sin huvuduppgift i genomsnokandet av döda diktares privatliv och författandet av tjocka böcker, lika främmande för livet som för konsten!

* * *

Det följande året ingick med nya reseplaner och förhoppningar. Emellertid fortsattes föreläsningarna — några populära sådana om Dante höllos i landsorten — och behandlade italienska renässansens begynnelse. »Jag har suttit stilla och läst min Petrarca,» skriver Levertin, »som jag så här strax efter Dante omöjligen kan taga riktigt au sérieux! Och det är den första moderna människan! Vad skall man då tycka om dem som kommit senare?» I *Svenska dagbladet* för han sin märkliga polemik om Tegnér — »Östrabo» — med prof. Wrangel och studerar för ändamålet ingående tiden.

Med längtan motser han emellertid utrikesresan, som skall anträdas den 1 april: — »ännu står dock det hela för mig som ett aprilskämt, men glad skulle jag vara, om jag den afton för en längre landsflykt passerade vinbergen vid Liljeholmen». Det blir dock en verklighet, och färden går nästan direkt till Ravenna, och därifrån till Rom. »Det är ju mitt första Romauppehåll,» skriver han den 14 maj, efter en månads vistelse i den eviga staden, till mig, »och jag är alldeles krossad och tjusad på en gång. Önskade bara ha fyra gånger så lång tid, ehuru väl jag tack vare min fru,

¹ I *Nordisk tidskrift* skrev senare R. Steffen, påpekande att »teckningen av Herlaenius leder tanken till Strindberg i hans krafts dagar» och glädjande sig »att i Levertins diktning höra suset av den nordiska furan, utan att det dock är så mycket skog däri, att vi, såsom hos en del andra diktare, riktigt tycka oss känna träsmaken».

som ju levat här flera vintrar, fått se ojämförligt mer än vad andra hinna på så kort tid. Vi ha haft en ljuv, skön tid, undvikit alla svenskar och bott långt ifrån hotellschaggen i ett par rum på Via Babuino mitt emot Pincio. Just nu ser jag de röda jesuiterna gå upp och bilda en röd lokal-färg av flammande glans i Vår Herres solnedgång! — Min fru far hem till midsommar, och då gömmer jag mig för världen å något berg i Schweiz för att söka skaka ur mig poesi. Det är ett Damoklessvärd över resan. Den förbaskade poesin! Utan den kunde man florera, men den tär ande och hjärta ur en! — Minst ett tiotal lyriska idéer drömmer jag om att giva form...» Till Heidenstam skriver han ungefär samtidigt, tackande honom för »Birgitta», vars senare del särskilt verkat starkt på honom: »Naturligtvis är jag tjusad och gripen av Rom. Min alltför korta månad har skakat om mig, så jag är helt förbryllad. Det är också möjligt, att Paris intet alls kommer att smaka efter detta. Men varför i den blott se boulevardstaden? Den har ju sin klassicitet, och medeltiden finns där kanske mer än i Rom. Dantes Italien lärde ju i Paris, och den storheten märker man ännu i Notre Dame och S:te Chapelle. — Men detta är helt annat. Du kan tro, jag söker lyss till Roms springkällor och lära mig tolka vad de berätta. Den som kunde det, den som bara kunde!» — Om Rafael och Michelangelo säger han bl. a.: »Att Segnaturans fresker höra hemma på samma planet som Michelangelos Sixtina vill jag ej erkänna. Det sista är undernas under. Jag har ej stigit in där en enda gång av de 6—7, som jag tillbringat där, utan att vilja ropa till. Att du, som älskar den filosofiska abstraktionens konst, ej håller av detta, är mig ofattligt. Detta är väl den abstrakta världshistoriens poesi, om något. Linjen mellan Gud Faders och Abrahams hand är den räta linje, som förbinder evighetens och timlighetens båda punkter, som ingen spekulativ filosofisk sats kunnat det. Jag kan bara ej säga, hur stort jag tycker det är... Ebba är fanatisk i sin Romareligion och betraktar var anmärkning som crimen læsæ...» Med fasa

tänker han på att återvända till »snön och de långa självplågande aftnarna», och han kallar sig sist »en trött och nöjd vän, som gärna tecknade 'romanus sum'.»

I det sista av de fyra breven om freskerna, som Levertin sände till Svenska dagbladet i maj, återfinner man några av samma uttryck, som i detta brev. Dessa korrespondenser gävo en hel översikt av det italienska freskmåleriets utveckling.

Från Rom gick färden till Neapel, som »roade» Levertin mycket, och därifrån till Paestum, vars tempel voro »en uppenbarelse». Men här, just vid resans yttersta punkt, bröt en lungkatarr ut, som Levertin förvärvat sig i Roms kalla gallerier och förrådiska vårluft. Så reste han till Amalfi för att stävja sjukdomen i sin linda, men utan framgång.¹ En härlig färd i vagn från Palermo till Neapel njöt han dock av i djupa drag. Nu gick det vidare till Assisi, där luften skulle vara renare, men febern gav sig icke, och under resan uppåt måste Levertin i Genua ligga till sängs i en veckas tid. Här anträffades Birger Mörner, som skaffade läkare och i allt var till god hjälp. Läkaren rådde visst till att genast fara till Schweiz, men då tillståndet föreföll bättre, kunde Levertin ej motstå frestelsen att göra en avstickare till Paris, dit rundresebiljetterna voro ställda. I Nancy, Callots stad — det var för studier av dennes biografi och konst resan huvudsakligen företagits — skildes Levertin från sin fru och for i början av juli ned till Engelberg i Schweiz. Det är ej hans kära fjällnatur, men han vill senare flytta högre upp. Sjukdomen oroar honom icke mycket i sig själv, men för en »f. d. bröstpatient» är det ju alltid farligt. Han vill vara hemma den 25 augusti. »Om jag bara då är frisk, skulle jag söka bli en av Sveriges 7 vise och ej sörja eller fräta mig mer . . . Att det hela skulle ta slut helt hastigt och lustigt vore ju mindre att säga om, men att vara plåsterprins och sjukling är det värsta av allt! Och jag har ju det bra på många vis och än ett och

¹ I Amalfi bodde Levertin i samma rum, där Ibsen logerat, medan han skrev »Et Dukkehjem».

annat att fröjda mig åt, blott jag är frisk. Min versskrivning har lidit avbräck av nedsatta krafter och själsöverflödskänslan har ej kommit som vanligt. Dock har jag skrivit flera små poem (ett par i Italien), tyvärr mest reflexionsprodukter. Du kan tro jag längtar efter det riktiga lyriska flödet. Men längta får jag. Dessutom måste jag, för att riktigt komma i taget, skruva upp alla nerver. och det går för sig för en host- och försiktighetspatient. — Låt detta poetiska vara entre nous. Jag skulle ju ha ut en samling i jul och måste sauvera apparencerna. Kanske äro flera av dessa sista också bättre än jag tror...»

Snart flyttar han över till Hospenthal, 1,500 meter över havet, på vägen till Gotthard och Furka, och här känner han sig i sitt element. »Det är märkvärdigt vad riktiga fjälluften stimulerar mitt slappa ingenium. Jag har här på en vecka skrivit några dikter, som jag tror äro ganska bra. Kunde jag leva på Mont Blanc, kanske jag kunde bli riktig skald — nu är det sällan mer än *disjecta membra poetae*... Ja, en dag blir man bergtagen på allvar, och det har också sina sidor. Men dessförinnan vill jag gärna leva ett par år och söka vara vis och lycklig med mina kära.» Heidenstam har synbarligen föreslagit honom att för hälsans fullständiga återvinnande tillbringa en längre tid i Davos, men han avvisar detta bestämt: »Tror du verkligen att jag skulle vilja leva *en sam utan Ebba* en vinter i Davos? Ja, kanske om det hängde på liv och död, men utan den mest tvingande nödvändighet återvänder jag ej till sjuklingslivet med all dess moraliska försoffning.» Det är visserligen »motsträvt» med bättringen här, men det går i alla fall framåt.

I Hospenthal skrevos mellan den 14 juli och den 4 augusti följande dikter: »Alexander under solens och månens träd», »Folket i Nifelhem», »Konungens älskade», »Tempelsönnen», »Pallor amantium» och »Över ett hem» samt »Högt i fjällen», den enda med ren naturlyrik. Härifrån sände Levertin dessutom till Svenska dagbladet sin uppsats om Nancy, där han sökt spår efter Callot och

Lundberg, och här skrev han tre »Schweizerbrev», av vilka det första medger allt, för vilket turistlandet som sådant klandras, men det andra i gengäld med lågande entusiasm talar om den schweiziska naturens härlighet och livsbringande makt. Också ett par artiklar om Wölfflins bok om den »klassiska konsten» i Italien har han redigerat här — det var sålunda icke något hälsosamt latmansliv han förde. Tidigare hade han åter gjort ett inlägg mot akademien i fråga om dess ordboksarbete, och nu irriterar det honom mycket, att »tidningen» tyckes ställt sig på en annan ståndpunkt. Lika intresserad är han av en polemik som föres angående akademins litterära stipendier, varvid särskilt Lundegård blivit förfördelad och skarpt tagit till ordet emot Wirsén. Levertin uppmanar Heidenstam, som också fått sig påskrivet i Stockholms dagblad, att skriva en »jättehög artikel du haut en bas. Titel: I egen sak: att ännu leva de gamla gudar, och vi skola se till, att lössen ej få äta oss. En gång blir ju segern vår — om vi leva — men tråkigt är det onekligen, om man då är så gråhårig, att det gör en just detsamma.»

* * *

Efter återkomsten till Sverige motser Levertin en tung och lång vinter — och den blir i själva verket för honom icke glad. Först får han polemisera: mot Strindbergs »familus», Schering, som upphöjt »Dödsdansen», om vilken Levertin skriver en sträng recension. Så kommer han ånyo i delo med sin gamle vän Gustaf af Geijerstam, med anledning av vars bok »Kvinnomakt» han skriver »Ett ord om liv och konst» mot Geijerstams i inledningen till den nämnda boken utförligt framlagda uppfattning om livsinnehållets och konstnärlighetens förhållande till varandra i ett litteraturverk. Levertin tillkännager oförbehållsamt, att den faktor, som i de Geijerstamska skildringarna blir lidande, är konsten, en omständighet, som hos konstnärerna icke underlåtit att framkalla en viss reservation gentemot

denne författares på annat håll så omtyckta alstring. Geijerstam tillbakavisade i ett långt svar, kallat »Ett ord om konst och kritik», Levertins anmärkningar, polemiserande särskilt mot dennes påstående, att han skulle »direkt» tagit »Boken om lille bror» i försvar — vilket han i själva verket icke gjort — insinuerande att Levertin framställer sin klicks åsikter som de allena gällande och att hans ståndpunkt för resten förändrat sig mycket under tidernas lopp. Ett litet svar härpå åtföljde artikeln, och därmed avstannade meningsutbytet; i Geijerstams sinne kvarlämnade det en icke ringa bitterhet.¹

Under denna höst utkommo några intressanta böcker, såsom Söderbergs »Martin Bircks ungdom» och Selma Lagerlöfs »Jerusalem», vilka båda Levertin anmälde, den senare i två artiklar. Men terminens stora händelse var naturligtvis dock Nobelprisets första utdelning, som skulle ske den 10 december 1901. Rykten om kandidaterna korsade varandra, men med allt större säkerhet hade det förmänts, att franska akademins kandidat Sully Prudhomme, den fine, klassiske, men till tankar och alstring föga omfattande lyrikern, skulle bliva den lycklige. I litterära kretsar utom akademien hade man främst tänkt på Tolstoj. Ingen syntes heller bättre motsvara donators bestämmelse om en märklig produktion i idealistisk riktning än den gamle, ensamme kämpen, och man behövde ju blott tänka på hans väldiga, krigets alla småaktiga bevekelsegrunder och alla ohyggliga fador lika skoningslöst blottande epopé för att finna, att detta enastående pris icke skulle kunna invigas på ett värdigare sätt än genom att förlänas åt honom. Det invändes visserligen, att han hade sin verksamhet bakom sig; men Sully Prudhomme var icke heller någon duvunge mera, och erfarenheten skulle efteråt tillräckligt bestyrka, att ålderssynpunkten aldrig gjordes gäl-

¹ En tidigare recension av Levertin, över Pelle Molins »Adalens poes» och särskilt Geijerstams företal till denna bok, i Sv. D. i slutet av 1897, hade väckt G:s gränslösa indignation, och i ett brev till Tor Hedberg uttalade han sig då mycket skarpt om Levertins hela kritiska verksamhet.

lande. Enskilt och offentligt debatterades frågan med stor iver: det blev åter akademien, som stod emot den utom-akademiska litterära kretsen, den enda som verkligen hade någon auktoritet i dessa spörsmål, och när avgörandet föll och akademien enhälligt givit priset åt fransmannen, flammade den gamla fiendskapen åter upp i full låga. Svenska dagbladet, ännu så länge den ledande litteraturens, frisinnet och anti-akademismens organ, bragte redan den 12 december en artikel av Levertin. Den ger ett klart och skarpt besked om stämningen i de nämnda litterära kretsarna, och ofta citerades efteråt uttrycket att »den excentriske dynamituppfinnarens stora pris, vinningen av de sprängämnen, som flytta gränser och urholka berg, har placerats i en liten, ömtålig och behagfull bonbonnière».¹ Men också starkare ord användas: »För dem, som älska dikten som tillvarons på samma gång finaste och starkaste element, är en dylik utgång av den första litterära prisbelöningen från Nobels fond en nationell förödmjukelse.» — Levertin säger att fyra namn varit på alla vittert intresserades och bildades läppar: Tolstoj, Ibsen, Björnson och Zola, och främst synes han ställa den förstnämnde. Han slutar med att det, som dock i denna prisutdelning mest kommer att uppröra svensk opinion, är bristen på mod att utmärka annat än »den älskvärda fredligheten».²

Två dagar efteråt publicerades en adress från den konstnärliga och litterära världen till Tolstoj. Beslutet hade fattats redan innan akademins val var bekantgjort. Levertin skriver till Schüeck: »Härmed, som du ser, en liten bomb menad mot Nobelsvindeln. Det vore vår mening att, ifall pristagaren blir Sully Prudhomme, utsända den och låta den cirkulera i alla världens stora tidningar — det vore rysligt bra, om du ville vara med. Vi hoppas få Strindberg och tutti quanti under... Förslagsställarna äro Heidenstam, Hallström, Hedberg, jag, Richard Bergh, Pauli.

¹ Har avseende på skaldens berömda dikt »Le vase brisé».

² Det talades mycket om, att denna brist på mod också bestack sig däri, att man icke ville belöna en av en vänskaplig makt så illa sedd oppositionsman som Tolstoj.

Nordström m .fl.»¹ Det hade varit mycket bråk bakom kulisserna, skrev Levertin till mig, för att få opinionsyttringen till stånd, och »tusen roliga episoder» från dessa dar kunde han berätta om. »De gamla herrarna äro mycket arga på mig. Snoilsky, som älskat mig för en artikel sedan i höstas, låtsades ej se mig i dag på K. B. Nå, det måste ske, och en gång måste sanningen fram utan alla krumelurer.»

Adressen till Tolstoj publicerades i Svenska dagbladet den 14 december.² I samma nummer står en ny artikel av

¹ Schück undertecknade ej protesten, enligt uppgift, emedan det kunde sett ut som personlig animositet mot akademien, där han varit kandidat vid det sista invalet.

² Den var av följande lydelse:

Till Leo Tolstoy.

Med anledning av att det litterära Nobelpriset nu för första gången blivit utdelat, önska vi undertecknade, svenska författare, konstnärer och kritici, betyga Er vår beundran. Vi se nämligen i Er person icke blott nutidslitteraturens vördade patriark, utan ni är också för oss en av de stora och djupsinniga diktare, vilka enligt vår mening främst borde ha kommit i åtanke, även om ni själv för egen del aldrig eftersträvat någon belöning av sådan art. Vi känna oss så mycket mera manade att till Er rikta dessa ord, som vi anse, att den institution, vilken har att bestämma över sagda pris, i följd av sin nuvarande sammansättning varken giver något uttryck för den konstnärliga eller allmänna meningen. Den föreställningen får icke göra sig gällande i utlandet, att ej det fria tänkandets och det fria skapandets konst även av vårt avlägset boende folk skattas som den yppersta och framför all annan bestående.

Georg Nordensvan.
Gustaf Janson.
August Strindberg.
P. Staaff.
Per Hallström.
Axel Lundegård.
Oscar Levertin.
Gustaf af Geijerstam.
Karl-Erik Forsslund.
Hilma Angered-Strandberg.
Ellen Key.
Selma Lagerlöf.
Otto Sylwan.
Sven Söderman.
Tor Hedberg.
Klas Fåhræus.
Verner v. Heidenstam.
Henning Berger.
Hjalmar Söderberg.
Daniel Fallström.
Henning v. Melsted.

Edv. Alkman.
Hellen Lindgren.
Nils Kreuger.
Anders Zorn.
Acke Andersson.
Karl Nordström.
Robert Thegerström.
Albert Engström.
Carl Larsson.
Andreas Hallén.
Wilhelm Peterson-Berger.
Georg Pauli.
Richard Bergh.
Christian Eriksson.
Oscar Björck.
Eugène Jansson.
Gustaf Wickman.
Bruno Liljefors.
Emil Sjögren.
Wilh. Stenhammar.
Tor Aulin.

Levertin, som försvarar sig mot Aftonbladet, vilket dagen förut sökt jäva hans rätt att föra talan för Tolstoj, och som förklarar, varför han ej begagnat sig av sin rätt att föreslå Nobelpristagare — akademien hade dock icke behövt upplysas om Tolstojs existens.¹ Adressens offentliggörande rörde upp nya stormar. I Aftonbladet behandlade en insändare adressundertecknarna mycket strängt. Tidningens redaktion ville icke gå lika långt, men instämde i själva huvudsaken. Då ingen ju föreslagit Tolstoj, måste valet stå mellan Echegaray, Sully Prudhomme, Mistral och Sinkiewicz. Andra blad talade om ett »kotteri», som var missnöjt, N. D. A. kallade undertecknarna »Unga Sverige» och Vårt land betecknade dem som ett antal »herrar och damer» i största allmänhet. Det framhölls vidare, att man icke bort »störa» den »ärevärdige åldringen», att han stod över alla pris, att protesten kunde skada Sverige m. m. På allt detta svarade Levertin i en ny, mycket positiv artikel »Adressen till Leo Tolstoj» den 16 december. Inkasten av det ena och andra slaget avfärdade han lätt och träffande, än med den klara logikens, än med satirens hjälp. Vad adressen velat säga är blott detta:

Den röst ni hör, är icke Sveriges, icke dess skalders eller konstnärers, och dess akademiska domstolsutslag hänger ej ihop varken med vårt lynne eller vår stora natur. Aldrig skall det gamla krigar- och äventyrsfolkets litterära ideal bliva en försiktig svarstols små och bräckliga alster. Rösten, ni hör, kommer från ett slutet, med dubbelfönster väl försett rum, i vilket dväljas äldre ämbetsmän, som äro rädda för drag, men därför har hos oss varken slutat blåsa eller blixtra. När Sully Prudhomme av akademien skänkes det första Nobelpriset, räckes det av konstnärer och folkmening åt Leo Tolstoj eller hans vederlikar.

¹ »Jag antog nämligen, att akademien med sitt Nobelinstitut, sitt Nobelbibliotek, sin stab av lärda rapportörer för de olika länderna... mig förutan skulle kunna hitta fatt i den mäktigaste av nu levande prosadiktare och jag antog vidare, att ett förslag från min ringhet hos akademins sekreterare, vilkens oväld ju är riksbekant, icke nämnvärt skulle bidra till realiserandet av Tolstojs prisbelöning. Utgången av valet har visat, att jag misstog mig...»

Levertin fastslår till sist åter med några allvarliga, stolt och medvetet kända ord sin och sina vänners rätt att göra sig till språkrör för dessa tankar:

Det borde icke vara svårt att förstå, att den makt, man skänker allt i livet, själ och existens, också är en helig, och att man icke kan tåla att se dess frihet våldförd och dess värden förvridna. Praktiskt och ideellt har den dikt och den konst, som nu behärska vår civilisation och som i hävden en gång komma att få ett gott eftermäle, måst tum för tum tillkämpa sig sin terräng. Det har icke varit uppbyggligt att i denna strid se akademien med alla dess stora traditioner och minnen stå som motståndets sköldborg, och när striden dessa sista år återupplivats, beror det på den befattnings av andligt svenskt språkrör utåt, som akademien fått genom Nobelpriset. Anklagelsen för bristande fosterlandskärlek må falla tillbaka på dem, vilka, då Sverige första gången skulle stå som europeisk bedömare av modern dikt och modern tanke, icke anlade de högsta möjliga synpunkterna. Domstolsutslaget var internationellt, därför måste också protesten bli det...

Svenska dagbladet och Levertin fingo i denna sak icke någon större anslutning att fröjda sig åt. Den »frisinnade» litterära och konstnärliga sammanslutningen hade i själva verket en rätt dålig press: man tyckte att den begått en ofosterländsk gärning, man citerade med förkärlek de uttalanden om akademins val, som särskilt i Frankrike fällts, och icke utan en viss skadeglädje tycktes man falla över den exklusiva och egenkära »klicken» (där ju dock Strindberg var med!). Svenska dagbladet citerade visserligen också i sin tur utländska uttalanden i annan riktning, men det hjälpte icke mycket.

Den besynnerliga formalitet, som ansågs binda akademins beslutanderätt (förslagen), gav ju angriparna ett stöd, likaså måhända det, att man publicerade adressen i utländska tidningar i stället för att rikta sig omedelbart till akademien.¹ Mindre betydelse hade den invändningen, att Tolstoj bort få fredspriset och icke litteraturpriset. Men

¹ G. H. T. anser protesten i och för sig böra gillas, men ej ordalagen, särskilt det, att man »angivit» akademien för utlandet.

huru som helst, så finnes det väl nu ingen, som i själva saken tänker annorlunda än protestanterna då. Bland de i Levertins artikel utpekade kandidaterna fick ju Björnson snart priset; men säkert skall en framtid, som överblickar förteckningarna på prisbelönda skalder och minnes vilka som då levat, med undran anteckna, att både Tolstoj och Ibsen saknas.

Under all denna kamp, vilken han ledde och där han utvecklade en för hans sinnelag ovanlig stridslust, hann Levertin emellertid åter redigera och med ett rätt långt företal förse ett nytt band av Svenska memoarer och brev, nämligen A. L. Hamiltons »Anekdoter». När de utkommo, hade hans »Dikter» redan längesen lämnat pressen, men ännu icke blivit föremål för kritik i andra stora tidningar än Svenska dagbladet; denna kritik skulle, när den kom, icke förbättra hans genom det myckna arbetet och de många slitningarna i högsta grad nedtryckta sinnesstämning.

Vi skola nu återvända till denna tredje samling dikter.¹

Om den skriver Levertin till mig i slutet av oktober, på samma gång han ber mig övertaga recensionen i Svenska dagbladet: »Vad själva diktsamlingen angår, innehåller

¹ Här en överblick av »Diktens» kronologi: »Moderspråket», 9—10 juli 1901, Engelberg, »Folket i Nifelhem», 22 juli 1901, Hospenthal, »Domar», juli 1900, Tuddal, »Bröllopet i Kana», 1897, »Alexander under solens och månens träd», 14 juli 1901, Hospenthal, »Konungens älskade», 29 juli 1901, Hospenthal, »Junkerns historia», 1895, »Dödsdansen», 1896, »Tempelsömmen», 30 juli 1901, Hospenthal, »Dykaren» 1898, »En ung skalds visa», juni 1896, Paris, »Hemlösa», 1895, »Under blommande kronor», 1896, »Hör du augusti sommarregn», 6 mars 1896, »Brännoffer» 1895, »En båt med blommor», 1895, »I fiendeland», 1899, »Vårnatt», annandag påsk 1897, »Det torra brödet», 9 jan. 1899, Stockholm, »Vandranen», dec. 1895, Hallsberg, »Fader», 9 aug. 1901, Felsenegg, »En man till sin genius», 1895, »Södern», 1896, »Eklog», juni 1911, Genua, »Siesta», juni 1901, Assisi, »Högst i fjällen», 25 juli 1901, Hospenthal, »Templet vid havet», maj 1901, Amalfi, »Dagsländan», juli 1901, Engelberg, »Skrift i sanden», 7 juli 1901, Engelberg, »Pallor amantium», 3 aug. 1901, Hospenthal, »Skalderna», 2 juli 1901, Engelberg, »Konstnären», aug. 1900, Tuddal, »Konstnärsoönskan», juni 1900, Assisi, »Det ensamma ljuset», 1899, »Över ett hem», 4 aug. 1901, Hospenthal.

den till två tredjedelar otryckta saker. Det är dels en hel rad äldre små dikter ('kärnlyrik' heter det i estetiken), som jag ej publicerat förut, på grund av att de stodo stämningar och händelser så nära. Nu måste de ut, innan jag är helt gråhårig och ej längre kan anständigtvis vara lyriker av det slaget. Dessutom ingår där en rad nya saker, skrivna i sommar. Verner (von Heidenstam) har gått igenom den och förklarat sitt välbehag. Men annorlunda än mina gamla äro de nog... dock, koloriten i mina ungdomsvers synes mig höra ungdomen till, utom att den nu så mycket imiterats, att den plågar mig själv. Så har jag försökt mig i en enklare, snävare form. Förlåt det långa talet om min versbok. Men den ligger mig helt annorlunda om hjärtat än annat, som jag producerar. Gud vet, om det ej blir den sista versboken jag giver ut. Prosa är vardag och vers är helg, och helgen blir allt sällsyntare med åren.» — I ett följande brev säger han ytterligare: »Ja, den här samlingen är mitt hjärtas barn — och det är knappast en enda dikt tillkommen för att jag ville skriva vers i allmänhet. Nästan alla hava de en liten psykologisk historia bakom sig.» Dessa ord låta oss förstå, varför kritikens stränghet var Levertin dubbelt svår att bära.

I en bland de sympatiska recensionerna av boken, av d:r Sven Söderman i Stockholms dagblad, heter det på tal om språkbehandlingen: »En dylik vårdslöshet är farlig, ty intet är lättare för en litterär vedersakare, än att tillintetgöra även ett betydande diktverk, om därvid häfta några svårare formfel.» Denna förträffliga sats skulle komma att i rikt mått finna sin tillämpning på Levertins nya dikter. Söderman själv behandlade den formella sidan helt kort, men tillika mycket allvarligt. Men på samma gång har han de högsta ord av erkännande för dikterna, som han finner i jämförelse med de föregående »besitta mer tankedjup, mer ro och mer plastisk klarhet, och den dikteriska skruden är lika praktfull som någonsin». Mest »fulländad» i poetisk idé och konstnärlig form av samlingens

dikter finner han »den sköna legenden Alexander under solens och måneus träd».

En annan välvillig recension av betydelse var L. H-s (Ruben Bergs) i Aftonbladet. Även han framhöll starkt vilka pärlor samlingen innehöll. Men han ställde sig reserverad till den uttryckssättets förenkling och den resolutare, friskare klarhet som här mer än förr lät sig förnimma: den skall helt visst föra till nya lyriska värden för Levertin, »men ännu har det endast halvt lyckats. Den förändrade dräkten passar ej rätt för den gamla människan, och för den nya människan är dräktförändringen inte tillräckligt stor»... Detta sammanhänger med avsevärda vers- tekniska brister — och så uppräknas en hel del prov på bristande sanning i bilderna, ett hårt och tvunget sätt att sammanfoga orden, långa, svårbegripliga elliptiska ordföljder och dåliga rim. Levertin är för mycket betydande som skald för att man icke med ledsnad skulle se dylika brister, och han har själv formulerat så höga krav på den konstnärliga behandlingen, att han borde föregå med exempel. Dock, »ett nytt och värdefullt tillskott till hans redan så imponerande rad av andligt betydande verk är hans tredje diktsamling». — Till denna grupp av recensioner hörde också Warburgs i Handelstidningen, som gick skarpt till rätta med dikternas metrik och »Stockholmsrimmen», fruktande att dessa brister, vilka vida uppvägdes av förtjänsterna, skulle imiteras av lärjungarna. De nyare dikterna visa emellertid en »glädjande enkelhet».

Från Levertins eget läger, så att säga, kom det starkaste klandret — av Edv. Alkman i Dagens nyheter. Betitlad »Språk och dikt» gick hans artikel, delvis på ett raljerande sätt, skarpt till rätta med satsbildningen i dikterna, men nöjde sig icke därmed, utan försökte i ett andra avsnitt att bevisa en »numera bortgången skalds» utsago, att Levertin har ingen livsåskådning. Kritikern tyckte sig icke i dikterna finna det han »framför allt söker efter i konsten som i livet, nämligen en stark, sluten och medveten personlighet». Dikterna fladdra för honom än hit och än dit, de »älska

icke nog och hata icke nog», där finnes intet självständigt, det är hela tiden en oemotståndlig dragning åt den konstnärliga pastichen, »vackra turistbilder från vitt skilda känslövärldar, tecknade med mycket stark och förvillande riktig lokalfärg, men utan de intimt och innerligt upplevade drag¹, som komma av sig själva hos dens själ som någonstades och någonsin varit hemma. Jag har alltid en känsla av att drivfjädern i hans dikt är den att elda, icke den att själv vara eld». I slutet ges ett kort erkännande åt några dikter, vilka dock sägas vara påverkade av Heidenstam och Viktor Rydberg. — Denna recension överdrev till ytterlighet svagheterna och översåg nästan fullständigt förtjänsterna. Därtill kom tonen. Också skriver Levertin, att artikeln ogillats t. o. m. av dess författares vänner.

I N. D. A. skrev en signatur R. under rubriken »En av de överlägsnaste språkkonstnärer i nyaste tid», vilka ord ironiskt citerades ur min artikel i Svenska dagbladet, den där också annars ägnades en föga smickrande uppmärksamhet.² Artikeln var så gott som helt och hållet ägnad formen, dock tillades, att flertalet av dikterna även till innehållet »äro oss främmande, de verka konstlat, ja förkonstlat, med en pessimism eller skepticism, som förefaller ännu mer vissen än mörk och kan hända till och med ännu mer artificiell än vissen. Det är en sorts koketterande med tungsinthet och bitterhet i förening...» C. D. W. i Vårt land var kort och skarp. Dock erkände

¹ Kurs. av referenten; jämför ovan skaldens eget uttalande om dikternas uppkomst.

² »En av förf:s litterära meningsfränder har till och med redan från Finland hunnit sända en lika uttömmande som berömande recension däröver, så kort efter diktsamlingens utgivande här i Sverige, att man med kannedom om den långsamhet, med vilken i allmänhet den finska postgången på vintern fungerar, måste uttala sin livligaste beundran över den snabbhet, varmed den denna gång gjorde sin tjänst.» — Jag hade fått de rentryckta arken av dikterna och behövde inga två veckor för att göra rec. färdig. Den innehöll för övrigt ett tillräckligt tydligt påpekande av språkfelen, under reservation för vad jag tilläventyrs såsom icke-svensk ej förmådde riktigt bedöma.

han en »förvånande enkelhet» i dikter som »Möderspråket», »Dödsdansen», »Det torra brödet». Sången oscillerar mellan estetisk njutning och döds känslor, koloriten är bjärt, det hela vanställt genom ett maner, som hämtats från Swinburne. Kristliga ämnen borde Levertin ej vidröra. »Det är naturligtvis fruktlöst inlägga protest mot de outhärdliga rimsluten.»

Göteborgs aftonblad hade en synnerligt förmånlig, av — om jag ej misstar mig — ungdomlig entusiasm buren recension, undertecknad O. F. K., och i Politiken skrev Edvard Brandes, som vanligt fint och förstående.

Om sin boks mottagande skriver Levertin till mig bl. a.: »Särskilt hava herrar recensenter hängt upp sig på språkbehandlingen. Jag nekar ej att här riktats anmärkningar mot mig, som kunna hava sitt berättigande, och jag beklagar, att jag ej lät någon grammaticus genomgå dem. Saken är den, att man i lyriska dikter — åtminstone är det fallet med mig — så förälskar sig i en sorts inre melodi, att man kan bliva döv för språkuttryckets rent yttre och mekaniska korrekthet. Alla illvilliga granskare hava hängt sig fast vid dylika enstaka uttryck, av vilka de flesta på ett ögonblick kunnat bortretuscheras — och så sökt sabla ned dikterna. Dels har detta skett på grund av akademistriden, som gjort de konservativa tidningarna programrasande, dels av 'gamla vänner', d. v. s. fiender... I det hela taget har denna decemberkampanj dock så till vida varit nedslående, som den visar, vilken ringa aktning 'folket i Nifelhem' egentligen ägnar sin dikt och dess representanter. Det har regnat anonyma brev och gemena notiser över mig med anledning av Tolstoj-adressen, för vilken jag fått bära hundhuvudet... Dock, nu är det ju redan 1902 och bäst att skriva av 1901 års både fröjder och ledsamheter. Förlåt att jag på äkta poetmaner så mycket talat om mig själv och mina vers' öden.»

Levertins poetiska stil skall i ett annat sammanhang utförligt behandlas. Men här må blott nämnas, att han

ingalunda alltid var så färdig att medgiva, att en »grammaticus» eller ett ögonblicks retuschering — rätt svår att företaga i vissa av dessa dikter! — skulle ha ställt allt till rätta. Tvärtom försvarade han ivrigt, i de många samtal vi förde om denna sak, diktarens förmenta rätt att forma språket efter sitt beläte och att kasta ut sådana formuleringar av sina tankar, som gärna kunde bereda vanliga läsare litet huvudbry, blott skaldens mening av den kloke kunde utgrundas. Då han emellertid, varnad av motgången med »Dikter», ville att en filologiskt skolad vän skulle läsa igenom manuskriptet till »Salomo och Morolf», blev det mycket svårt för denne att förmå honom att ändra dunkla ställen. Så hade han »hört» det, och så skulle det vara, och han ville gärna förfäkta, att även i grammatiska ting skalden måste tagas som en förkunnare, vilken andra hade att rätta sig efter!

Detta innehållsrika år slutade Levertin i en mycket nedtryckt och utsliten sinnesförfattning. Det bildade början till en period, vilken skulle vara rätt länge.

Vetenskapliga studier och resor. — Politik.

En rastlös sysselsättning med uppgifter av olika slag är åter det medel Levertin griper till för att fördriva sitt missmod. Några föredrag om Dante i en del svenska landsortsstäder utfalla till hans och hans åhörarens ömsesidiga och stora belåtenhet, men tvinga honom till en kortare tids vila, innan han börjar föreläsa vid Högskolan — denna gång om Italiens quattrocento. En mängd arbeten taga sedan hans uppmärksamhet: i främsta rummet studien över Jacques Callot, om vars person och unika etsningskonst han, som vi sett, gjort förberedande undersökningar i utlandet. Därtill kom en av Ljus' förlag beställd studie över Gustaf Lundberg, i anslutning till den tidigare över Roslin, samt en samling brev från Elis Schröderheim. På nya vers tänkte han under denna tid icke.

I tidningen behandlar Levertin bl. a. i två stora artiklar prof. Vitalis Norströms broschyr om »Ellen Keys tredje rike». Det är upplysande att jämföra denna allvarliga och respektfulla kritik med den föregående om Wirséns avhandling över samma ämne: »en av de yppersta och mest själfulla filosofiska stridsskrifter, som på länge sett dagen i vårt land» kallar Levertin broschyren, men å andra sidan tar han med mycken bestämdhet avstånd från författarens ståndpunkt.¹ Vidare riktar han en skarp polemik mot lektor Linders angrepp på de yngre skaldernas, särskilt Heiden-

¹ Denna kritik föranledde en broschyr av dr K. Pira: »O. Levertin, Ellen Key och Vitalis Norström», där Levertins anmärkningar tillbakavisades med estetiskt-filosofiskt-etiska argument. Den rätt innehållslösa skriften föranledde, så vitt jag vet, ej något svar från Levertins sida.

stams. språkbehandling; denna artikel, kallad »Kriarättning, kritik och dikt Konst»,¹ begynner med rätt personliga antydningar, föranledda av »Diktens» mottagande, men går sedan till principiella utredningar och uppvisar bjärt fattigdomen i den åskådning av diktverket, som i en dylik kritik gör sig gällande. Vidare är det en lång essay över Multatuli, en över »en modern konstskriftställare», Berenson, en artikel till Victor Hugos hundraårsminne — allt vittnesbörd om mångsidig och grundlig litterär sysselsättning och ingalunda om någon krafternas minskning.

Att en sådan dock förefanns, är visst. Och till den sällade sig en motsvarande andlig depression, som sökte bot i det forcerade arbetet, men ständigt dock gjorde sig förnimbar. Den närdes av en stigande ensamhetskänsla, som helt säkert till en stor del var berättigad. Det »kotteri» i Svenska dagbladet, som alltjämt talades mycket om, isynnerhet varje gång det gällde en kritik som de yngre funno orättvis eller som alldeles uteblivit, det existerade knappast mer. Heidenstam begynte draga sig tillbaka, hans personliga förbindelser med Levertin blevo också efter denna tid mindre täta, och så gick det småningom ock med de andra. En ny generation diktare och novellister hade begynt komma upp, med delvis nya strängar på sina instrument, vilka de äldre icke troddes förstå, och ett kyligt förhållande till dessa utmärkte det nu framträngande släktet. Levertin hade genom sina »Dikter» i deras och många andras tycke stigit flera trappsteg neråt från den höjd han såsom »Legender och visors» och »Nya dikters» skald intagit, och även därför lyssnade man icke mer med samma spänning som förr till hans röst i de litterära rådslagen — även om ingen annan förmått ikläda sig den kritiska auktoritetens hövdingemantel. Allt detta förnam Levertin ännu starkare än det i själva verket gjorde sig gällande, och många gånger talade han därom med missmod och bitterhet.

Sällan iklädde sig emellertid dessa strömningar i tänke-

¹ Nu i »För och mot».

sätten en handgriplig form. Detta skedde, då Levertin 1902 i maj blev föremål för ett offentligt anfall av dåvarande docenten Bengt Lidforss, i en artikel i det i Lund utkomna tillfällighetsbladet *Majgreven*. Förhistorien till detta angrepp var gammal. Alltid hade Levertin av den sydsvenska diktarskolan betraktats såsom en främling, vilken icke förstod den — lika litet som han förstod en Strindberg eller en Fröding.¹ Vi ha sett, i vilken form Ola Hansson gav sin animositet luft. Lidforss, som i tidningen *Arbetet* skötte den litterära kritiken, hade som Hanssons vän och beundrare ett ont öga till Levertin, om han också erkände en del av dennes poetiska förtjänster. När Lidforss med anledning av Warburgs bok om Rydberg i en artikelserie underkastat den sistnämndes världsåskådning och dess litterära uttryck en skarp granskning, i vilken han använde ett lindrigt sagt kraftigt språk, kunde Levertin icke låta bli att börja sin egen anmälan av Warburgs arbete, den 28 sept. 1900, på följande sätt: »En ung botaniker, som av sitt ämne åtminstone icke lärt konsten att med blomsterspråk bemantra en fullt naturlig och okonstlad brist på bildning och urbanitet har» etc.² Detta skulle Levertin, jämte sina övriga synder, ha betalt för, och när Lidforss i nämnda publikation skriver en artikel om »Judar och germaner», som inledes av ett kvasi-försvar för antisemitismen i Tyskland och fortsättes med en lång filippik mot Georg Brandes, passar han på och säger följande om Levertin:

Medan Georg Brandes' verksamhet allt igenom bär geniets adelsmärke, kan detta icke sägas om den man, som i Sverige för närvarande söker sträva sig fram till den maktställning Georg Brandes ägt och delvis ännu äger i Danmark. Professor Oscar Levertin är obestriddigen en litterär talang och en beaktansvärd kraft vid sidan av vår egen litteratur(!); men det anseende han åt-

¹ Undantag från skåningarnas allmänna bedömande av honom gjorde dock ständigt Emil Kleen, och senare följde de yngsta icke de äldres paroller.

² Denna relativsats är i de samlade skrifterna (»Svensk litteratur» II, s. 21) utelämnad. — Levertin hade, tyckes det, också ett horn i sidan till Lidforss för att denne uttalat sig med alltför ringa respekt om Linné.

njuter i vida kretsar av vårt folk står icke i någon rimlig proportion till hans kapacitet. Även om herr Levertins begåvning vore betydligt intensivare än den i själva verket är, vore han dock ej skickad till litterär föregångsman i Sverige av det enkla skäl, att han är en främling, vars synpunkter och innersta strävanden gå i en annan riktning än den svenska urbefolkningens. Han är så mycket mindre skickad till detta värv, som han i motsats till Georg Brandes, vilken representerar den judiske aristokraten i hans noblaste form, är typen för den semitiska parvenyn med dennes poserande affektation och pretentiösa halvbildning.

Denna inferioritet röjer sig redan i det sätt, varpå herr Levertin handskas med vårt svenska modersmål. Medan Heine och Brandes med genial skarpblick upptäckt och förkovrat utvecklingsmöjligheterna i det språk, som omständigheterna påtvungit dem... tumlar hr Levertin om med vårt modersmål som en mera dumdristig än lycklig dilettant. Han begriper icke att satsen *Cæsar supra grammaticam* också endast gäller cæsarer, för erövrare- och härskarnaturer sådana som Strindberg och Heidenstam, och förstår icke, att en man i hans ställning måste strängt hålla sig till grammatikan. Därför vinlar hans framställning av mesopotamiska konstruktioner, av ordsammanställningar och uttryck, som närmast förefalla som yttringar av en stilistisk sinnesförvirring; hans språk är med ett ord korrumpert.

Sin litterära maktställning har L., säger förf., nått på grund av två omständigheter. I »Legender och visor» finnas »några strofer, som göra intryck av äkta poesi». Han är därjämte den mest begåvade recensenten i Sverige. Detta betyder visserligen litet, emedan »den svenska kritiken så gott som uteslutande ligger i händerna på medelmåttor och ignoranter». De litterära talangerna hos oss skriva ej recensioner. »Därför är t. ex. den litterära kritiken i vår förnämsta tidskrift, Ord och bild, i grund och botten ett enda genomgående svineri.» Härefter karaktäriseras Levertins hållning mot »våra tre största diktare», Strindberg, Ola Hansson och Fröding. Det är icke, eller i varje fall icke ensamt konkurrentagg, som vållat denna avoghet; det är i främsta rummet semitens oförmåga att förstå två så utpräglad germaniska skaldenaturer som Ola Hansson och Fröding. Förf. anför några exempel på hur illa Levertin uppfattat dessa skaldar (Strindbergs »Dödsdansen», Hans-

sons »Notturmo» och »Nya dikter»), han fastslår Levertins »storslagna oförståelse» för naturen, citerar några rader ur dikten »Högst i fjällen», vilka han finner vara en äkta uppenbarelse av den semitiska tankegången, jämförbara endast med strofen »Där utanför, där drömde Stockholms stad» ur »Hemlösa» i »Dikter» — allt detta är nog så obegripligt — samt slutar med följande mer pregnanta än träffande ord: »Vi antydde i början av denna artikel, att den judiska genialiteten till sitt väsen är skild från den germanska; man torde av ovanstående verser kunna se, att även den judiska dumheten är en ting för sig, som har föga gemensamt med germansk enfald.»

Här upprepades ju den mest graverande anklagelse, anti-Levertinanerna ständigt riktade mot honom, oförståelsen för vissa skalder, en beskyllning, vars rättmätighet vi annorstädes skola undersöka. Men hela tonen i Lidfors's artikel gör den till ett anfall, nära nog att jämställa med ett par tidigare nämnda. Detta kunde naturligtvis ej av Levertin besvaras, ej heller tog han det särdeles allvarligt. Dock, det var icke precis ägnat att vända hans misantropiska stämning i glädje.

Han sökte, som sagt, sin tröst i arbetet, särskilt det vetenskapliga arbetet. Från denna tid röra sig hans tankar så gott som uteslutande om stora vetenskapliga uppgifter. »Självt har jag,» skriver han på sommarn från Fefors sanatorium i Norge, »arbetat som en dåre maj och juni på början av min Callot. Olyckligtvis ser det ut, som det skulle gå med mig som salig Dumbom: att jag kommer av mig vid ingången. Första kapitlet skulle vara ett försök att på en 20—25 sidor teckna Lothringens folk och historia. Miljöproblemet är här aldrig undersökt och intressant: detta gränsland, som fransmännen nämna franskt och tyskarna tyskt. Två månader har jag stormläst Lothringisk historia etc., men mitt kapitel är ej färdigt — och jag ser, att dessa försök till korta kompakta synteser närma sig det orimliga. Trött var jag efter terminen och har rakt hållit på att spränga mig i iver — nu är jag i fjällen och

väntar på att huvudet skall bli lätt och arbetsfört igen. Sedan får jag tyvärr taga det piano, jag har ej den Schück-ska atletkonstitutionen och får — det säga nerverna — ihågkomma det gamla: *primum vivere, deinde philosophari.*»

I detta samma brev begär han av mig upplysningar angående »förrädaren» i de franska medeltidsdikterna, om vilken han någonstades sett uppgivet, att han skulle vara hemma från Lothringen. Detta är betecknande för vad han trodde sig behöva för en studie över konstnären Callot! Och det var icke slut med de försök han hittills gjort att tränga in i Lothringens historia: sommaren 1903 använde han helt och hållet att ytterligare förfullständiga sina kunskaper i denna del — allt, eller det mesta, för detta olyckliga första kapitel, som ej ville forma sig till någonting och som slutligen blev en knapp sida! Detta karakteriserar över huvud Oscar Levertins sätt att »lägga upp» sina vetenskapliga arbeten. Han grep så långt ut han någonsin förmådde, men han kunde därvid helt och hållet tappa ur sikte proportionerna och slutligen kanske sitt egentliga mål samt förlora ett övermått av krafter och tid för alldeles ofruktbara syften. Hans anteckningsböcker vittna värtaligt härom, på samma gång de fylla en med vördnad för den otroliga fliten och de kunskaper som sålunda samlats. Men på denna svaghet i hans metod beror det huvudsakligen, att många av de stora arbeten han planlade icke blivit annat än på sin höjd fragment.

Emellertid tog hans »fjällglädje» på Fefor ett hastigt slut. Han hade vistats där endast åtta dagar, då han återvände till Stockholm för att undergå en mindre, alldeles ofarlig operation, vilken han dock tog med stort allvar och förberedde med tanke på de värsta möjligheter — medels testamentsavfattning o. s. v. För september hade han ledighet från föreläsningarna, och trots att han blivit »helt huvudyr» och kommit in i »en sådan massa omsorger och bekymmer», att han ej haft andrum, känner han sig resignerad, när han åter börjar på. »Cella continuata dul-

cessit, heter det ju, och en viss stoicismens känslolöshet blir väl av nödtvång ett *ultima ratio*» — detta säger han som ett välment och prövat råd till alla, som känna sig illa till mods och nedslagna av livets framfart.

I Levertins intresse skymtar nu redan Linné. »Särskilt bråk,» skriver han som fortsättning på det föregående, »har gubben Thore Fries vållat mig. Jag hade förberett och ordnat mig för att till jul giva ut Linnéanska autobiografier och Nemesisanteckningar. Men gubben har ynkligen bett mig låta bli för att ej skåda hans tillärnade Linnébiografi. Jag var svag nog att villfara dessa orimliga idéer och måste sålunda i hast se mig om efter annat...» För övrigt visar icke förteckningen på artiklarna i Sv. dagbladet något särskilt anmärkningsvärt, utom dödsrunan över Zola och hyllningen till Björnson på 70-årsdagen. »Min Callot har legat alldeles nere;» — brevet är från oktober — »som vanligt hinner jag bara bagateller. Medan jag nu gick i somras och ej orkade tänka, genomgick jag namnen i en mängd franska arkivpublikationer. Det har givit anledning till en liten uppsats om svenska medaljgravörer i Frankrike under Ludvig XIV, som jag först vill avsluta — en liten tidskriftsbit, som vållat mycket besvär.¹ Denna månad ut'och början av nästa tar väl den kungliga svenska ordensbrodern Schröderheim. Men sen skall jag väl försöka med ädlare tidsfördriv. Men hälsan är krånglig, åter är jag inne för en liten bronchit, och man blir slapp och dum! Vintern är en probersten — vår långa vinter med sin köld av alla slag — Nifelhem!»

I ett en månad senare brev berättar Levertin om att Heidenstam varit sjuk, en attack mot hjärtat, varom »det vänliga ryktet i staden säger att det var hjärnblödning. Vilka busar!» Han talar tillika om en förestående förändring i vännens enskilda liv och tillägger: »äktenskapet är ju också det omöjligaste av allt, och det vill mycket till för att därvidlag tillämpa den Tertullianska vishetsregeln: *credo quia impossibile et absurdum!*» — Av litterära nyheter meddelar

¹ Uppsatsen trycktes i Nordisk tidskrift.

han Vilhelm Ekelunds debut och anbefaller mig denna diktsamling, emedan författaren »har talang» — det var en av dem, de yngre påstodo, att Levertin aldrig förstätt. »G. af G., som är reklamens furste, har förmått oerhört spänna förväntningarna på sin Yngsjömörderska¹ — Hallströms nya novell skall vara syperb² och så är det 'die göttliche Selma'. Det är tomt, men också lugnt att ingen trasa ha i byket, men hålla på med den fridsamma vetenskapen.» Han slutar med en vemodig sats, i det han ber mig komma över: »Här finns intet överflöd av vänner, åtminstone i gamla Karlaplan 2.»³

Vid början av nyåret 1903 tog Levertin ledighet från tidningen och höll nu på med Callot »under mycken ångest och bävan. När man länge grubblat på en sak och äntligen tar fatt därmed känns det, som idéerna smälte bort i luften.» Hela sommaren tillbragte han i Stockholm, syssel-satt både med de lothringska studierna och med förberedandet av sin bok »Svenska gestalter», som utkom till julen. »Jag stackare har fått lägga min Callot åt sidan och göra i ordning en samling svenska essayer, ty det är på honoraret för dem, jag skall resa i höst till Florens och Paris. Jag och min fru komma att vara ute så länge guldet räcker, d. v. s. 2 månader eller 2½! Det skall bli ljuvligt att få komma bort, se Botticelli och äta risotto på äkta grund. Till det fördömda Paris längtar jag alls ej... Hela sommaren har jag gnott som en dåre. Essayboken skall innehålla ett par långa nya essayer, och de andra skola retuscheras och omarbetas. De nya bli över fru Nordenflycht och Creutz — de längsta jag skrivit, och jag tror också, att de lyckats väl — —» Ett fragment av Callot hade emellertid sett dagen i Ord och bild. Ett annat publicerades 1903 i Zeitschrift für bildende Kunst: det var den fina och grundliga bevisföringen för att Cal-

¹ »Nils Tufvesson».

² »Döda fallet».

³ En kortare inledning till den detta år utgivna översättningen av Mussets »Confessions» (i samlingen Mästerverk ur världslitteraturen) är av Levertins hand.

lots skissbok i Albertina (såsom visserligen redan H. Bouchot i förbigående förmodat) härrörde från hans elev Stefano della Bella.

Svenska akademien hade emellertid åter dragit uppmärksamheten till sig. Efter E. A. Nordenskiöld hade 1902 på vintern professor G. Retzius i själva verket blivit invald — i Svenska dagbladets krets ansåg man, att han stått bakom den Linderska broschyren och betraktade därför detta val som en ny utmaning. Därefter utsågs 1903 på våren till Snoilskys efterträdare målaren G. v. Rosen. Detta hade väckt en pinsam uppmärksamhet och bl. a. framkallat en artikel i Huvudstadsbladet, vilken återgavs i en del skandinaviska blad. »Vad academica angår,» skriver Levertin med anledning av denna artikel till mig, »har Rosens avslag» — denne hade emellertid av sagt sig platsen — »gjort utomordentlig furore och C. D. W. notoriskt stämplats till vad man väl visste förut att han var — en jesuit. Men det är alltid skönt, när korten komma på bordet. — Vi själva eller många av oss hava mycket tänkt på att göra en gemensam skrivelse (till pressen och ej till akademien), i vilken vi bådo att ej mer nämnas, då vi ej ville antaga valet. Det är Schück, som särskilt driver detta, och jag för min del är trött på det ständiga käbblat, och akademien är ju, som Per Hallström säger, 'en iskällare, och varför skall man läggas på is, då man ännu ej tänker på att bli skämd'! — Emellertid förutsätter detta allmän solidaritet emellan de aktningvärda kandidaterna, och lär så ej kunna åstadkommas.»¹ — I samma anda skriver han till Heidenstam, tilläggande: »Att vart år hålla på och skälla med baktanke att gå in, är en halv och obehaglig position. De flesta tycka dock att det rätta är att arbeta på att få in goda medlemmar. — Sannolikt taga de nu Bååth, och det blir ju ett val, som ej kan klandras egentligen...» Det blev icke Bååth, utan prof. Hjärne som valdes, och Svenska dagbladet innehåller den 17 september en artikel — dock icke skriven av Levertin — däri hånande visas,

¹ Denna farhåga visade sig också riktig.

Oscar Levertin, omkr. 1903.

hurusom akademins hela förfaringssätt under de sista tiderna varit en konsekvent strävan mot boskillnad mellan henne och litteraturen.

I början av september blev den långa utrikesresan, september—december, av.¹ Jag skall citera vad Levertin själv i ett brev, skrivet på nyårsdagen 1904, därom förtäljer: »Resan var skön — jag var i Bruxelles, Lille och Rouen, som voro rätt tråkiga, om man undantager museet i Lille och domen i Rouen, Amiens, som var förtjusande, 16 dar i Paris, några dar i Nancy, fem veckor i Florens, ett par dar i Venedig, 14 i Wien och så Dresden och Berlin. Museerna togo naturligtvis brorslotten av tiden. Den olycksalige Callot, som jag måste så mycket hålla på, lät mig ej så mycket som jag ville studera konst i allmänhet. Dock gjorde jag mitt bästa för att studera bådadera. Florens smakade denna gång förtjusande — när man ej hann till Rom. I Wien hade jag mycket trevligt genom min översättarinna, som satt mig i rapport med en hop älskvärda människor²... Vad Callot angår, har jag nu sett de flesta handteckningar, som gå under hans namn och skall närmast skriva några smärre studier rörande dem, som jag hoppas få in i utländska konsttidskrifter. I Florens hittade min fru och jag åtskilligt i arkivet — ja, det var egentligen hon som hade lycka med sig och fann Callot i åtskilliga gamla mediceiska räkenskapsböcker.» Resan hade emellertid också ånyo berört Nancy, ävensom Tournai i Belgien (vilket skildrades i ett ypperligt brev till Svenska dagbladet), Colmar och Strassburg.

¹ Till vikarie vid Högskolan hade Levertin lyckats erhålla prof. Warburg.

² Levertins tyska översättarinna var fröken Marie Franzos, som med ett aldrig svikande intresse och stor talang gjort propaganda för honom bland den tyska publiken. Om Wien skriver han för övrigt till Heidenstam, att det var så olikt Florens, »som en oformlig tysk potatis är olik en sirlig och klassisk oliv». »Den enda riktigt bekanta av oss,» tillägger han, »är Ellen Key.» — Levertin omtalade såsom en särskilt märkvärdig episod, att han blivit presenterad för en av Wiens förnämsta aristokratiska skönheter, införd i hennes loge under en teaterföreställning och avundsam och undrande bekikad av publiken.

Vid hemkomsten insjuknade Levertin i en häftig maginfektion, som dock snart gick över. Hans sinne, uppryskat av den långa utrikesresan, höll på att åter tryckas ner; men den stora framgången med »Svenska gestalter» kom och gav honom mod för en tid igen.

I sin tillägnan till Henrik Schück säger Levertin, att han velat att denna bok skulle varit »en lång och lärd om ett helt lands eller åtminstone ett helt tidevarvs litteratur». Bland hans stora vetenskapligt-litteraturhistoriska planer hade i själva verket också ingått den att skriva den svenska frihetstidens litteratur- eller kulturhistoria. Men som vanligt bredde han redan vid materialets insamlande ut sig över alla världens detaljer och kom aldrig till den sammanfattande syntesen. Talrika samlingar och anteckningar bland hans manuskript visa, hur intensivt han härmed sysslat under vissa tider. Det, som utlöstes av allt detta, blev de fyra första uppsatserna i »Svenska gestalter», visserligen bland det yppersta han skrivit, men icke det han från början drömt sig.

Redan i sitt nyårsbrev berättar han, att ehuru bland Stockholmstidningarna endast Svenska dagbladet anmält boken, hela upplagan (2,500 ex.) gått åt och en ny snart skulle börja tryckas. I själva verket framträdde både Aftonbladets, Vårt lands och Posttidningens recensioner först i januari, men i god tid hade, jämte doc. J. Mortensen i Svenska dagbladet, prof. Warburg i G. H. T. ägnat arbetet en lång artikel, sakrik och ej på alla punkter instämmande med författaren, men oförbehållsamt understrykande förtjänsterna.¹ Det är lärorikt att därmed jämföra C. D. W:s gnatiga recension i Posttidningen, där »en del intressanta saker» påpekas jämte »grundade anmärkningar» och en polemisk ton är genomgående, allt ifrån gensagan mot sammanställningen mellan Hedvig Charlotta Nordenflycht samt Fredrika Bremer och Ellen Key och till bedömandet av Selma Lagerlöf. C. D. W. »studsar» över att »Fred-

¹ Även Stockholmsbladet och Socialdemokraten hade haft erkännande artiklar om boken i november och december.

mans epistlar» kallas ett »heligt verk», utan att alls låtsas förstå meningen, liksom han med anledning av skämtet i uppsatsen att S:t Erik som skyddshelgon borde få vika för Fredman, vars staty borde upprensas i Stockholm, säger: »Detta skall väl låtsas vara kvickt, men hr L. är ej till sin natur kvick. Han är däremot fallen dels för spetsiga insinuationer, dels för en glitterströdd stil, som saknar prosans ädelhet. I sitt eget skaldskap» — detta hörde visserligen alls icke hit! — »förenar han sensualism med rökelseomdoftad helgonmystik och gör den poetiska atmosfären 'jolvig'.» Bäst lyckad synes kritikern essayn om den aristokratiske tidningskrivaren Cederhjelms.

I både norska,¹ danska och finska tidningar anmäldes samlingen synnerligen sympatiskt, likaså senare i tidskrifterna, bl. a. Nordisk tidskrift och Ord och bild. Men publikframgången var, nära nog oberoende av recensionerna, den största Levertin hittills haft². — Samtidigt utgavs en ny upplaga av »Legender och visor» med konstnärlig utstyrelse av Olle Hjortzberg; även den såldes mycket bra. Och i Svea för detta år publicerade Levertin en uppsats »Gamla Stockholmsbilder», vilken sedermera omtryckts i de samlade skrifterna, vol. »Svensk konst och svensk natur».

Nu bestämmes äntligen Levertins framtida lärarverksamhet vid Stockholms högskola definitivt, då den nya donationen ökat den litteraturhistoriske professors lönen till samma belopp, som den Rydbergska professurens apånage stigit. Och nu ämnar han föreläsa om Linné »och realisera min älsklingsidé om en liten bok över blomsterkonungen».³ Ett så stort steg framåt hade alltså redan

¹ Här må särskilt antecknas en lång recension av Vilhelm Krag i Morgenbladet.

² »Självs drömmer jag om,» skriver Levertin på tal om att boken gjort »ovanlig lycka», »att göra vida stringentare kritiska porträtt — men det jag hinner göra blir alltid mer eller mindre en sinkadus, beroende på många och splittrande göromål — och inre orsaker, som är bäst att förtiga.»

³ Brevet av 1 jan. 1904.

tanken på den ovan nämnda publikationen av Linnés anteckningar tagit! »Men,» invänder han något senare, »nu då jag en smula begynt studera de induktiva vetenskapernas historia, blir jag rädd att ha tagit vatten över huvudet.» Dock, denna erfarenhet skrämmer honom icke. Han kastar sig som vanligt över allt vad han anser höra till ämnet och räknar dit gränsområden, vilka förefalla andra rätt avlägsna: han börjar studera matematik — hans skräck från skolåren! — och fysik, lägger an på de första elementen och tager sig privatlärare. Hans papper tala med rörande och nästan vemodig tydlighet om den oändliga möda han nedlagt på alla dessa uträkningar och den förtvivlan varmed han gått saker in på livet, vilka voro honom så helt främmande. Och på detta sätt kommer han att bedriva Linnéstudiet under hela den korta tid honom ännu återstår, dock ingalunda endast sysslade med det elementära, utan, såsom den kunskapstörstande humanist han var, strävande att lägga under sin räckvidd allt det vetande, som blott kunde förhjälpa honom till närmare frändskap med sitt föremål. Mycket av det han studerade för sin uppgift, var helt visst ofruktbart — liksom Lothringens historia för Callot — och ingen kan säga, om verket någonsin fullbordats så, som Levertin från början tänkt sig det. Sällan förverkligades ju hans vittsyftande planer, och såsom vi skola se, fruktade han också själv beständigt, att arbetet om Linné var en dröm, som ej kunde få levande gestalt — en dröm om hans stora, egendomliga och egentliga livsverk, vilken han dock älskade och, när han var i arbetsglädjen, trodde på. Men med den lidelsefulla intensitet han utvecklade, då han tillgodogjorde sig någon kunskap, och med hans fantasifulla inlevande i allt vad han lärde, förstås det ju lätt, av vilken betydelse för hans syn över livet, över människorna och forskningen detta nya studium blott såsom sådant blev för honom.

Det första resultat, som Linnéstudiet gav, föreligger redan på vårterminen 1904, då Levertin, säkert till sina åhörarens stora överraskning, anmälde och höll en föreläs-

ningskurs över »Carl von Linnés liv och skrifter». Den började, enligt redogörelsen i Högskolans berättelse för 1896—1906,¹ med uppfattningen av naturen före Linné, allt ifrån Aristoteles, genom medeltiden och renässansen, över sextonde och sjuttonde århundradena, genom Kepler, Galilei, Descartes, fortsattes med en framställning om naturvetenskapen före Linné och slutade med »Linnés liv och skrifter. Linné som vetenskaplig tänkare».

I anslutning till Högskolans jubileum denna höst höll Levertin dagen efter festen i Vetenskapsakademins hörsal ett föredrag om »Linné som diktare», vilket åhördes av en talrik publik och mottogs med livligt bifall.²

Några plock ur brev skola giva en om ock fragmentarisk inblick i Oscar Levertins övriga tankar och göromål under detta år.

1 jan.: »Jag är ensam som en obelisk (jämförelsen gäller blott isoleringen, och jag har ej fått den moraliska högfärdsgalenskapen), och när nu Tor Hedberg i februari far utomlands, har jag ej en människa kvar att resonera med... Ellen Keys stora bok har jag ej orkat läsa — av allt teoretiserande synes mig det erotiska vara det gråaste. Men det är mitt privatkätteri, och Ellen är mycket berömd och stor i Tyskland, där alla talade om henne med samma lidelse för och emot som hemma. Vi äro för ögonblicket i ett litet vänskapligt gräl med anledning av... en högfärdstokig och klen debutant. Hon upplyser mig om, att jag av ungdomen betraktas som en ny Wirsén. Trevligt ålderdomsperspektiv — och av de sina skall man höra det!» Om den nämnda boken, »Livslinjer», heter det i nästa brev åter: »Min erotiska religion är mer både voltairiansk och mer brännande på en gång.» Vidare om litteratur: »Mortensens lilla essay över Fredrika Bremer är rent av utmärkt!... Mörnes arbetardikter... voro så skematiska,

¹ S. 114.

² Hans föreläsningskurs under höstterminen 1904 står också i Linnéstudiernas tecken. Den behandlar svenska reseskildrare och moralister på 1700-talet och slutar med »Linné som moralist».

tycker jag, och kalla. Lybecks däremot sätter jag mycket högt...» »I går var här stort kungajubileum — och jag sannolikt en av de få rumssittarna med Langes härliga *Geschichte des Materialismus* framför mig. Det är åtminstone en bok!» I mars: »I går gavs P. Hallströms *Venetianska komedi* och gjorde stor succès. Jag har alltid älskat stycket och det verkade förtjusande av poesi och kvickhet. Mig synes det nu bland det mest avundsvärda som här hemma skrivits — i allt sitt trolska glitter...» »Jag har denna vinter varit lat, och det mår man bra av, om också det svider i den punkt av den så kallade själen, där drömmen om evig ära sitter!» I juni: »Jag har varit mycket medtagen av arbetet, ehuru jag visst ej haft särskilt mycket denna termin. Men man börjar bliva en gammal hund och orkar ej gläfsa med ungdomens raseri. Ihållande, pinsam huvudvärk nödgar mig att resa bort dessa dagar till något fjäll i Schweiz eller Norge — troligen det första, och kommer först åter kring den 16—17 augusti...» »Verners bok har dock grandiosa partier, tycker jag — myten Lucidor och Herakles med sin pust av hedniskt naturliv, bättre givet än hos någon annan nordbo jag vet. Selmas legender har jag ej läst. Stor lycka gör här en liten novell av Melsted, 'Nöd'. Den är bra skriven men torr, tycker jag. Litteraturen ligger eljes bra nog i dvala. Hjalmar Söderbergs beramade bok låter vänta på sig, och — ett tidens tecken — denne citydandy har i vinter övergått till vegetarianismen, men utan att förlora tändernas skärpa. — För övrigt är det ensamt och söndertrasat. Verner hör jag sällan av — han synes aldrig i Stockholm.» I juli från Wengen: »Jag var i juni så eländigt sömlös och överansträngd, att varje meddelande blev mig en pina. Nu är jag åtminstone en smula bättre, sedan jag rymt från allsammans... Här har jag äntligen fått litet sömn, men är ännu nervös och ej i donen. Jag gör ingenting. Häruppe i bergen brukar jag ju hitta mina 'dissecta membra poetæ', kanske kunde jag nu också skriva något, men jag känner, att jag måste bromsa, om jag vill sköta mitt i vinter. —

Nå, Karlfeldt blev den lycklige,¹ om man så kan kallar. Nog har Verner och Hallström och möjligen också Oscar Ivar Blå mer baggage, men Karlfeldt är ju en verkligt fin skald... Det enda i bokväg jag fört med, är litet filosofi. Känner du nykantianen Otto Liebmann, det är en duktig och skarp intelligens! Med hans böcker kommer man hastigt in i modern spekulation... Jag funderar att till jul utgiva en samling Linnéanska brev. Det skulle bliva en förstudie till min karaktäristik,² om den blir av och ej varder min Hjalmar Ekdahlska livslögn.» Den 5 aug. från Mürren: »Här är gudomligt. Det är ett högfjällsställe av allra bästa sorten. Och jag vet intet som är härligare och solljusare än att knoga upp till växtvärldens gräns och där sitta ensam med sol och himmel! Vädret har ju varit rent storartat också. Litet vers har kvällt ur min gamla murkna lekamen och nog skulle det kunna bliva mer — ty denna luft är för min andlighet som ett elektriskt batteri — om jag vågat kasta loss; men jag förlorar genast sömnen och måste lappa ihop mig till terminen!³... Visst är Karlfeldt en verklig skald, därom är ingen fråga, ursprunglig, frisk och bredskuldrad — så akademivalet var för den skull väl motiverat. Jag kunde icke låta bli att skratta åt vad du skrev om 'klicken' i Sv. D.! Herregud, man har ju ingen enda människa att råka — besynnerlig klick... Dock, allt det där om akademier och social mise-en-scène blir bara lappalier häroppe. Det sköna är att kunna skriva för sitt eget höga nöjes skull!» — Två dagar senare skriver han till Heidenstam: »Fjällnaturen är för mig dock det första och sista, eller rättare den enda natur jag levat mig in i, och att en tidig morgon genom lätt sol vandra upp mot ensamheten den starkaste känsla av det slag jag vet... Bodde jag hela livet på fjället, skulle jag kunna göra både ett och annat. Nu stannar det vid ansatser och

¹ Vid valet till akademien.

² Först har han skrivit »biografi», men strukit över ordet.

³ Sex av dikterna i »Salomo och Morolf» äro tillkomna i Schweiz denna sommar.

idéer, som ej bli färdiga. — Det är en underlig känsla av likgiltighet för det yttre, som kommer på en här uppe på fjället, en skön och solig likgiltighet¹. . . Till julen skall jag intet skönlitterärt ge ut, bara 'Galejan' och en memoarpublikation. Tills vidare skär jag pipor i vassen. men en gång kanske det dock visar sig, att de gamla gudarna leva.»

Blott en rads kommentar till ett av dessa citat. Ellen Keys parallell med Wirsén gav Levertin anledning till mycken munterhet också senare, men det var icke utan att ej han i överdriften skönjde en bottensats av allvar, som gjorde honom ont. Han kände, såsom redan ovan antytts, att det hade öppnat sig en klyfta mellan honom och de yngre, av vilka dock de flesta lärt så mycket av honom själv; han trodde en tid, att det ögonblick verkligen var kommet, då hans roll spelats ut och den nya generationen styrde in på nya vägar. Men när han såg, att dessa egentligen icke förde till några nya mål, att ingen omskapelse skedde i diktens värld av dem, vilka han närmast ansågs så litet förstå, lugnade han sig. Det dröjde ej heller länge, innan han personligen fick erfara, att man icke glömt vad han verkat.

Hösten i Stockholm ger åter näring åt den växande melankolin. På flera veckor, skriver Levertin, har han ej pratat ordentligt med någon människa. Han hinner ej med mycket, »orkar ej gno som i gamla dagar». Åtskilligt hade han dock redan hunnit tänka ut om Linné, ty han föreslår till ämne för sina eventuella föreläsningar i Helsingfors på vintern Linné som diktare och tänkare samt hans Nemesislära.

Av den litteratur, som utkommit till julen, sysselsätter

¹ Man må med dessa yttranden jämföra Levertins fjälldikter och särskilt den i festskriften till K. O. Bonniers 50-årsdag, sedan i »Sista dikter» tryckta »Silvertistlarna», som är den känsligaste och djupaste av dem alla. När den skrivits, kan jag ej med visshet säga, men troligen 1905 om sommarn.

honom Henrik Schücks »Gustaf III» mest.¹ Oavsett de olika synpunkterna för uppfattningen, skriver han, finner han den vara en yttlig och flyktig omramning av anekdoter. »Det blir svårt att säga i tidningen» — men med sin vänliga ärlighet säger han ut sin mening och skriver dessutom omedelbart därpå till vännen-författaren: »Det har varit mig ett behov att så gott jag kunnat försvara Gustav III mot din som jag tycker skriande orättvisa framställning... Det är nu en gång så, att Gustav III för mig blivit en sorts hjärtesak. För dig har hans person blott varit ett av de hundratals problem, du sysslat med, och jag är övertygad om, att dina mytologiska forskningar intressera dig 1,000 gånger mer. För mig har Gustav III på något underligt sätt blivit en symbolisk figur och personligt kär, allt sedan jag första gången kom in i hans tid — tack vare dig som ledde mig dit och som jag har att tacka därför — och jag har grubblat mycket på honom. Jag har svårt smälta, att din framställning skall tagas till byte av alla våra poetfiender, skönhetsfiender och »moralister». De två artiklarna om denna bok visa i själva verket, i huru hög grad Levertin tagit saken »à cœur» och höra för visso till hans starkast kända och även tänkta kritiker, utom att de rätt övertygande kullslå åtskilliga av författarens argument. Artiklarna hade också krävt fem dagars intensivt arbete.»

Självt utgav Levertin till julen Wallenbergs »Min son på galejan» med en inledning, som åter var en fullständig studie över verkets yttre och inre tillkomst samt dess litterära halt. Boken utkom såsom den första volymen i en serie Svenska klassiker på Bonniers förlag.

Två dikter, som — besynnerligt nog — icke tryckts i de samlade skrifterna, publicerades vid årets slut i kalen-

¹ Han påpekar särskilt i ett brev även Bo Bergmans noveller, vilka han finner »mycket talangfulla».

² Levertin skriver till mig: »Mina uppsatser hava blivit opropor-tionerligt långa, emedan jag icke känt mig hava full franc-parler, och jag är ändock rätt undersam, hur han tar det. Jag bleve fullkomligt förtvivlad, om han blev sårad, men har ändå svårt att tro att han blir det.» Detta tvivel hade han då verkligen rätt i!

dern Svea. Jag har tidigare antydningssvis berört den ena, »Salomes stad»: den tyckes mig nämligen icke kunna avse annat än Mantua, »staden med de sävbevuxna träsken», vilken Levertin besökte 1899.¹ Den har sålunda legat länge, innan den gjorts färdig eller kommit till offentligheten. Behandlingen av en ypperligt funnen idé är ojämn; en överarbetning, som skulle kunnat göra dikten gripande och storslagen, har icke kommit den till del. Men den är i varje händelse anmärkningsvärd, icke minst för de personliga hänsyftningarna, och i vissa partier rik och grann. Den andra dikten förtjänar också att uppväckas ur glömskan, om även den krävt några retuscher för att verka riktigt hel.

Dikterna lyda:

Storstadspark.

Hur sommarstill och hur solskensklart!
Ett ögonblick av dem, som ingen räknar,
ett glitterstänk, som med omärklig fart
i glömskans havsdjup faller och förbleknar.
Så enkelt allt, så vardagskänt och klart,
en sida som man utantill kan läsa,
och dock på samma gång så ofångbart
som främlingsliv på någon fjärran resa.

I stengatssorlets mitt en fridens fläck,
en tyst idyll i strida storstadsbruset,
den slutna parken inom mossgrönt räck
halvsomnat under tunga middagsluset.
Kastanjerna böjt samman stam och gren
som gamla par med åldersböjda kroppar,
och genom skuggan spred en dold fontän
sin andedräft av svala vattendroppar.
På svartnad stenbänk sutto tysta män,
trött ritande med käpparna i sanden
om dar av kval och lust, som längesen
fått minnets rena aska över branden.
Stum var och en sitt ödes gåtskrift skrev
i tecken av dem själva ej förstådda,
och sommarvinden med sin sand fördrev
strax bikten av de slagna och försmådda.

¹ Vilken särskild fresk han haft i minnet kan jag däremot icke säga (Giulio Romanos i S. Andrea?).

En kvinna varken gammal eller ung
 slöt just sin bok. Det var, som ljuset släcktes
 och hon i mörkret kom, så tom och tung
 blev hennes blick, då hon till livet väcktes.
 Men mitt på gången rak och hög en man
 stod väntande. På vad? På sång och meter?
 På egna hjärtats lösningsord? Ty han
 var blek som lyssnaren till hemligheter.
 Så barn, som jublade och slogo volt
 så hemma här som gatans smutsgrå sparvar,
 med tunna kinder över trådnött kolt
 och magra ben inunder kjol med skarvar.
 Men anleten ha sådan stadsparks barn
 med trolsk maskering under unga hjässor,
 med drag av helgon, kurtisan och skarn,
 av vaxgult bleka små legendprinsessor.
 Befolkad så låg parken som en ö
 av gåtfull ro i storstadsträngselns spänning,
 och i dess dunkel hördes suset dö
 som splittrad dyning domnar mot en bränning.

Salomes stad.

I undrande och överraskad fröjd,
 som över spadens funna bröllopssmycke
 i spänd begrundan forskaren står böjd
 inför uråldrig kärleks arvestycke,
 jag sjönk i tankar tyst framför mitt fynd
 i staden bland de sävbevuxna träsken.
 En kvinnas leende, en kvinnas synd
 jag funnit på den helt förstörda fresken
 i Döparens halvvittrade kapell.
 På blekgul grund, lik en förbrunnen himmel
 med slocknad sol en trånfull sommarkväll,
 längs korets mur jag såg ett bleknat vimmel,
 ett spel av skepnader, men allt så sprött,
 så glest och tunt som glömda drömmars tecken.
 Kring höjda lansar händerna förblött.
 Av sida purpursläp blott dröjde strecken.
 Martyrens gloria och bödelns svärd,
 prinsessans rodnad, riddarns vapenhyllning,
 allt blivit samma väsenlösa värld
 av skugglik saga och av svag förgyllning.
 Ett enda anlete blott tiden spart
 inunder pannring med opalblå kläppar,

en blick, som blänkte spefullt, kallt och klart,
 ett leende på giftigt röda läppar.
 På spira, kors och lilja tiden rått
 och andats glömskans fjärrgrå töckenhinna.
 Och döden skonat hjärtesynden blott
 hos en förgäten, spotsk och dålig kvinna.

Tungt mot sin nergång sjönk nu solens klot.
 En höstvit skymningsstillhet svepte staden.
 Från torgets sten knappt steget av en fot.
 Tyst från platanerna blott föllo bladen.
 Springvattnets stråle med en plötslig suck
 hört upp att sjunga i sitt marmorbäcken.
 Till vila bland portalgestalters stuck
 ren duvorna sig gömt bland mantelvecken.
 Palatser med förgängelsens signet
 på väggarna som blekgrönt harts från fukten
 i dyster dröm och ödslig hemlighet
 nu höljdes in längs breda gatubukten.
 Om än av ryktbar, men förvissnad ätt
 ett par fanns kvar i skumma slottsgemaken,
 mot natten logo de som de porträtt,
 som bleknat under vapenprydda taken.
 Som vilsna vålnader i eget hus
 de lyssnade till mörkrets hav, som svälde,
 och stumma sågo silverstakens ljus
 i hopplös strid mot senhöstnattens välde.

Så denna höstdag döende och död
 låg staden bland de sävbevuxna träsken.
 Ett väsen blott jag såg med livets glöd:
 den spotska kvinnan på den svunna fresken.
 Hur hjärtlost ungt brann ej på hennes mun,
 hur hjärtlost hårt, den kalla lustans löje.
 I hennes blick som stjärnljus i en brunn
 jag stråla såg omättlig grymhets nöje.
 Ett blad, av blåsten gisslat och förtärt
 i hennes händer konstnärns levnad blivit.
 Hon hela vidden av hans svaghet lärt
 och lönligt, långsamt honom giftet givit.
 Den starke mannen blir ett hjälplöst barn,
 när kärleksdrömmen rubbar ur dess bana
 hans själ och snärjer det med sina garn.
 En träl blir härskarn, som kan världar dana.

Ett barns begär att helt sig giva hän,
att sträcka vapnen och att glömska dricka,
hans vilja fjättrar i en kvinnas knän.
En liten nål till döds hans kraft kan sticka,
när längtan efter öppna famnens fred
hans själ har fyllt med åtrå att få dyrka,
och krigarn lägger som ett offer ned
sitt hjärtas stolthet och sin tankes styrka.
För längesen är konstnärns verk förött.
Hans helgon och hans hjältar helt försvunnit.
Blott kvinnans drag, för vilken han förblött,
att plåna ut ej tiders tider hunnit.
Så stark än efter döden synden är,
så stark den onskas makt, vars lust är plåga,
att ännu locka hennes muns begär
och hennes svarta ögons dunkla låga.
En stad dör bort i evig vilas natt,
dess alla eldar höra upp att brinna.
När allt förgått, än flammar svekets skratt
hos en förgäten, spotsk och dålig kvinna.

En ävenledes rätt märklig cykel, »April», ingick i Iduns julnummer; den har upptagits i »Sista dikter».

Bland märkligare artiklar i Svenska dagbladet under detta års förlopp fäster man sig vid en dödsruna över ungdomsvännen Hellen Lindgren, en hel serie recensioner av de unga diktarnas arbeten (Ekelund, Ullman, Agrell, Lidman), den stränga granskningen av Strindbergs »Götiska rummen», ett par artiklar »Åter en gång Böcklin», skrivna »efter förnyad konfrontation» med ett flertal av målarens verk och innehållande en väsentligen annan värdesättning än den tidigare (i »Diktare och drömmare»), ett brev från Berner Oberland, om Wengen och Mürren, samt tvenne artiklar om Ibsens brev.

Så begynner föredragsfärden till Finland upptaga Levertin. Han besluter sig äntligen för två föreläsningar om Dante och två om Linné — men Nemesis-utredningen är ännu icke färdigt utformad. Efter något brak med passet — för judendomens skull — och efter många bekymmer för själva resans fruktade vanskligheter avreste Levertin den 15 januari till Abo, där han med stor fram-

gång höll de två föredragen om Dante och enskilt blev föremål för mycken hyllning. I Helsingfors gick det på samma sätt. De fyra föreläsningarna hade samlat fulla hus till universitetets solennitetssal, publiken var särdeles sympatisk och pressen gjorde sitt bästa; Konstnärsgillet höll en fest, tidskriften Euterpe en annan, enskilda tillställningar avlöste varandra, och många varma ord sades, vilka voro ägnade att visa Levertin huru mycket lästa och uppskattade hans böcker voro i Finland, men också gävo ett eko av den sympati hans fina, försynta väsen, sådant det visade sig både i och utom katedern, väckt. Efter att också hava föreläst i Borgå, återvände Levertin till Sverige »med hjärtat fyllt», som han skriver. »Hur det är, gör det en gott att känna, att ens arbete — det är ju, när man blir äldre, i själva verket det enda säkra man äger — gjort någon glädje och nytta. Jag kände mig verkligen mer tacksam än jag kunde uttrycka över den genklang, som mina gamla böcker vunnit.» Till Tor Hedberg skriver han om samma resa: »Det lyckades väl och riktigt trevligt, alla människor voro mer än hyggliga och roligt att se deras konst, intressant att få ett självupplevat intryck av deras förhållanden.» En vacker artikel om Edelfelts nyss färdigblivna väggmålningar i solennitetssalen bevarade i Svenska dagbladets spalter minnet av Levertins Finlandsbesök.

* * *

»Jag är mer ensam än någon tror,» lyda tacksägelsebrevets sista ord. Och detta tema varieras ofta under våren. »Jag längtar just nu så ut,» heter det i april. »Här är grått och djävligt med falska små vårhimlar emellanåt»... »Jag behöver gärna tala med en vän. Jag är ensam som på en obobodd ö i fråga om vänner och kamrater... För egen del har jag denna vinter hunnit ovanligt litet. Mitt urverk börjar att draga sig och gå betänkligt efter.» Han säger att det är »vårglädje» och dålig hälsa som göra honom hypokondrisk. Men det ligger nog djupare. Hans skygga känslighet hade gjort honom allt mer tillbakadragen i för-

449

Oscar Levertin, omkr. 1905.

hållande till människor, om vilkas sympatier han var tveksam, och särskilda brytningar inom kretsar, som stodo honom nära, hade gripit honom starkt. Någon nedsättning i arbetsförmågan kunde dock ingen skönja, som visste huru Levertin fortfarande låg i med Linnéstudierne. Och i Svenska dagbladet skriver han efter vanan tämligen regelbundet — om ock med några uppehåll under årets första månader — sina recensioner, däribland om Sven Lidman (vars »Primavera» han i brev flera gånger berör), Siwertz, Ekelund och Melsted (vars »Kvinnoöden» han i ett brev betecknar såsom »vådligt knogig att skriva om — talangfull och dålig!») samt Ossian-Nilsson, vars drama »Byzantiner» han behandlar mycket strängt. Tidigare hade han, i huvudsak sympatiskt och sakrikt påpekande felen, recenserat denne författares »Masker» och »Hedningar», och även åt de amerikanska breven (i samma volym som »Byzantiner») hade han givit sitt erkännande. Dock, den unge skalden blev mycket vred över vad han nu fick höra samt offentliggjorde i Göteborgsbladet Ny tid 18 mars en artikel, vilken skulle vara en karaktäristik av Levertin som kritiker, men i själva verket bevisar föga; en parallell med Wirsén och beskyllning för likgiltighet i sociala frågor utgöra de viktigaste argumenten.¹

Om Heidenstams »Folke Filbyter» offentliggör Levertin också en lång och vacker artikel i april. Han hade gärna sett

¹ Det heter bl. a.: »O. L:s skeptiskt-älskvärda livsåskådning med dess färgning av ibland litet chargerad sensualism kan icke ge rätt åt andra åskådnings- eller individskiftningar... Han är en dogmatiker med ytterst ringa fantasi. Icke ett ögonblick förmår han gå upp i eller intressera sig för andra synpunkter än hans egna. Det är visst icke C. D. W., som är ensam om att blanda in etik i estetiken — enda skillnaden mellan »den gamla akademien» och »den nya» är den etiska grundvalens olikhet... Hr L:s absoluta likgiltighet i politiska ting är ju ett led i hans åskådning. Hans indignation kan icke väckas av så efemära ting som politiska och sociala lägen, s. k. samhällsörättvisor o. d. För att ruska upp en rättrogen litterär skeptiker ur hans letargi behövs det ett sådant härresande och jättelikt ont som — Svenska akademien, eller en sådan tyrann som — C. D. W. Men när det gäller detta onda, då hjälpa heller inga filosofiskt kalmerande medel, då skakas den skeptiska peruken i ett vredesmod, som är både mänskligt och underhållande. Då tittar Don Quijote fram även ur en trygg och leende Sancho...»

att någon annan recenserat boken, och vi korresponderade om saken, efter det han sänt mig korrekturen. Han sökte därefter övertala Selma Lagerlöf att »kollegialt i form av brev, fantasi eller dylikt» säga sin tanke i Svenska dagbladet. Ännu ett par anmälare voro på förslag, men slutligen gjorde han det själv, efter att ha läst boken och starkt tilltalats av den. »Jag finner,» skriver han »Folke Filbyter själv vara en alldeles briljant svensk bondtyp och jag njuter av prosan, som, låt vara att den ibland arkaiserar för ängsligt, dock är första klass, utomordentligt fulltonig och mäktig. Men helt entusiastisk har ej heller jag blivit. Tröga och släpiga partier finnas i boken, och också mig plågar ibland något stelt och kallt. Jag har sökt säga både min beundran och mina inkast i artikeln. Det sista dock 'leniter in modo', både för att ej nerslå Verner, och därför att hans konstnärskap i sin samvetsgrannhet och storhet är så väl värt att behandlas med all honnör. Men ett sattytg är det att skriva kritik, då man skall väja för alla parter, författaren, som man ej vill stöta för huvudet, och alla de illvilliga utläggarna, som vilja ropa sitt 'koterikritik!' Jag har gjort vad jag kunnat. Alltså vogue la galère!»

* * *

Några dagar senare inträffade den stora unionskrisen. Levertin hade i den korrespondens, som nyss citerats, icke berört dess dag för dag synbara utveckling, oaktat hans korrespondent just befann sig i Norge. Men då jag i slutet av april passerade Stockholm, fann jag under ett samtal med förvåning, vilket nästan lidelsefullt intresse Levertin ägnade denna sak: med förvåning, säger jag, emedan han ju annars icke plägade med eld och iver låta hänföra sig av politiska frågor.

Det första han offentliggjorde i frågan, var en artikel »Vetenskap och politik» i Svenska dagbladet den 13 maj. Den berörde visserligen icke omedelbart unionskonflikten, utan normännens vägran att deltaga i den nor-

diska historiska kongressen i Lund, vilken i följd därav inställdes. Levertin utgår ännu från möjligheten att de två ländernas historici kunnat giva ett vackert och hälsosamt exempel »genom att just under denna tid av strid och oro, då så onödigt mycket av splitets onda säd sås, mötas i vetenskapens lugna, försonande och samlande tecken». Och han klandrar skarpt prof. Daae, som varit inbjudare till mötet, men »dragit sig tillbaka för en dagsopinion, vilkens ofördragsamma upphetsning allra minst bort hava säte och stämma, där det gällde rent vetenskapliga angelägenheter». Därefter anställer han några reflexioner i den syftning artikeln's titel anger, betonande att även om historikern, liksom vetenskapsmannen i allmänhet, icke kan låta sin individualitet förstummas, så måste dock som en kategorisk imperativ för hela hans verksamhet stå strävan efter den opartiska sanningen. »Denna sanningskärlek är för vetenskapen vad den goda viljan är för det moraliska livet, det första och det sista.» Ett arbete, som medvetet är skrivet för att befordra vissa idéer i fråga om nationalitet eller ras, politik eller klassyfte, saknar den rätta historiska andan — och sådana böcker finnas i alla länder, särskilt i det moderna Tyskland. Men det är pamfletter och icke historia.¹ Den ställning en verklig forskare och fosterlandsvän bör intaga till vetenskapen och patriotismen, den har, säger Levertin, aldrig tecknats så vackert och oförglömligt, som i en föreläsning, vilken Gaston Paris, den romanska filologins mästare, höll den 8 december 1870, medan tyskarna stodo utanför Paris' murar, och han citerar ur den då helt unge, på sin faders plats vikarie-
 rande föreläsarens ord bl. a. detta: »Jag förkunnar absolut och utan förbehåll den läran, att vetenskapen har intet annat mål än sanningen... Den som på grund av ett patriotiskt, religiöst eller sedligt motiv tillåter sig den min-

¹ Levertin fortsätter: »Ty tjocka böcker kunna också vara pamfletter, även om de uppträda med stor apparat, gå tillbaka till mänsklighetens vagga och föra så ståtliga titlar som 'Grundvalarna till det 19:de århundradet' etc.» (en anspelning på Houston Chamberlains bekanta verk).

sta förställning eller förvridning i fråga om de fakta han studerar, är icke värd att hava sin plats i det stora laboratoriet, till vilket ärligheten giver en inträdesrätt ännu mer oundgänglig än skickligheten. Så uppfattade... kunna vetenskaperna bilda ett stort fosterland över de skilda nationaliteterna — ett stort fosterland, som intet krig fläckar, ingen erövrare hotar, och där själarna finna den tillflykt och endräkt, som Gudsstaden gav i forna dagar.» Och ännu återkommer Levertin till norrmännens avslag. Han anser förhållandena, även om nya former för unionen eller separation måste komma i fråga, dock i jämförelse med de nyss berörda så fredliga, och det, att icke kunna resonera med yrkesbröder om gemensamma studier och intressen, vilka vägar den unionella uppgörelsen än tager, för en svensk vetenskapsman nästan ofattligt. Norges historici hava låtit den nordiska vetenskapen gå miste om ett vackert tillfälle att visa hur också den kan uppfylla all vetenskaps mission — »att mitt ibland fanatismens och lidelsens röster tala upplysningens och det mänskliga samförståndets välbehövliga språk».

Man hör: — det är vetenskapsmannen och idealisten som än så länge talar. Några veckor senare skulle Levertin helt säkert icke, lika litet som någon annan i Sverige, kunnat tänka sig möjligheten att svenskar och norrmän, »vilka vägar den unionella uppgörelsen än tager», skulle mötts i fredlig diskussion om vetenskap eller annat. Hans egna uttalanden i brev och artiklar visa, att han, när händelserna nått sin spets och fakta framställde sig i all sin oförtydbara nakenhet, var alldeles för upprörd för att kunna bibehålla den teoretiska ståndpunkten. Nu yppar han egentligen första gången, huru stark hans svenska nationalitetskänsla är. Det är naturligtvis klart, att den varma kärlek, med vilken han omfattade svensk kultur i alla former, gångna och nuvarande, ej varit möjlig om ej han alskat sitt land; och så litet naturmänniska han var, ha vi ju dock sett längtan till Sveriges sommar smyga sig över honom mitt i all Italiens skönhet. Men allt detta hade

väl kunnat förenas med en viss likgiltighet för andra nationella värden, och de, som icke kände Levertin närmare, togo säkert för givet, att han i allmänhet intresserade sig föga för annat än det som låg honom närmast. Detta var dock ingalunda fallet. De litterära och vetenskapliga sysselsättningarna togo hans arbete visserligen helt i anspråk, men han hade tankar och omdömen till övers även för det som rörde sig omkring honom, såsom var och en kan intyga, vilken hört honom under diskussion om sådana ting säga sin åsikt, icke vidlyftigt eller anspråksfullt, men preciserat och övertänt, som en klok betraktare från sidan. Han hade redan tidigt, då realisterna anklagades för bristande patriotism, tillbakavisat denna beskyllning; han hade nyligen, då den åter, med anledning av Tolstoj-adressen, riktades mot honom och hans vänner, sagt ungefär detsamma som då, nämligen att det just var fosterlandets värdighet man försvarade genom att protestera mot sådant, som kunde förringa densamma. Men i alla fall hade helt visst en utveckling i detta avseende försiggått hos Levertin under årens lopp: liksom på alla områden hans intressen vidgats, så hade också mottagligheten för företeelserna inom det offentliga livet blivit större, och allt vad i politisk eller social utveckling var av verklig betydelse, lämnade honom lika litet oberörd, som varje annan medborgare med känsla för sitt folks väl och öppet sinne för dess livsangelägenheter.

Att Levertin häri skulle intagit någon undantagsställning, det motsäges bestämdast just av hans hållning i unionskonflikten, vars utgång redan i sig själv grep honom starkt. Han hade aldrig sympatiserat med norrmännen, och därför kunde han nu så mycket mindre gentemot dem dela en tolerans, som på vissa radikala håll kom i dagen. Dock, det som syntes honom mest klandervärt, var i alla fall, att de ledande i Sverige icke förmådde taga en fast och beslutsam position.

Han skriver till Heidenstam kort efter unionsupplösningen, den 9 juni:

Jag måste skriva till dig med anledning av det som hänt, ty jag har hela tiden haft känslan av, att du känt som jag och varit lika starkt gripen av det kända. Det är naturligtvis icke sorg över, att en brytning skett med Norge, att det nu gjort sin revolution. Men det är känslan av skam och förödmjukelse över, hur litet vi svenskar äga av personligheter, som vilja handla och taga ansvar. Jag kan ej minnas, att någon yttre händelse så gripit mig som denna. Jag har dessa dagar känt mig mer svensk än någonsin i livet förut, men därför också mer bekymrad över bristen på krafter, människor, viljor, personligheter... Alla människor längta efter ett högt, samlande, fosterländskt ord, som pekar på framtiden, som just säger, att vi måste skapa reformer för den sociala trevnaden, så två folk ej stå emot varandra inom Sveriges gränser, men så, att det blir enhet. Sverige måste kämpa ut kampen mot byråkraterna och lära sig den aktning, som norrmännen till sin lycka äga för personligheten och kraften. Hur ömkligt är det icke att höra människorna här hålla på att juridiskt diskutera paragraferna i kontrakten i stället för att tänka på det verkliga. — Tänk blott en sådan skandal som att vi hava en »expeditionsministär» under den allvarligaste krisen sedan 1809! Intet samlande ord för folket, som så väl behöver en ledare, en lösengivare! — Du skall skriva därom en stor artikel. Det är din skyldighet, det blir en fortsättning på dikten »Ett folk!» Och den artikeln skall föra ditt namn på varje svensks läppar. Själv har jag ej anläggning, tyvärr, att tala i mångas namn; j u d e n skulle dessutom alltid vara i vägen, misstros och ej erkännas rätten att tala, hur starkt han än känner det. Du är skapad och korad till detta — hela ditt oskrivna men tydliga livsprogram pekar därhän...

Denna artikel skall hava flammande ord, säger Lever-tin, och ett varmt patriotiskt slut, som samlar och pekar mot framtiden. »Sov icke, Brutus, utan träd fram! Gå ut ur ditt tält, vredgade Achilles, ty det är verkligen livsnöd för dina Svear att höra ett starkt ord!»¹

Man ser, vilken iver som gripit honom. Och det låter som en profetia, när han antyder, att Heidenstams roll skall vara att vid viktiga tillfällen i kraftiga ord tala till folket...

Medan Levertin väntade på denna artikel, skrev han emellertid själv en, vilken ingick osignerad den 16 juni

¹Det förefaller som om den tanken varit rätt allmän, att Heidenstam nu borde framträda och bliva ett slags Sveriges Björnson.

under rubriken »Nationell trevnad».¹ Däri anställas åtskilliga reflexioner rörande saknaden av den faktor i samhället, som betecknas med artikelns namn. Denna brist på »en instinktivt levande känsla för landet såsom ett helt och odelbart» beror redan av naturbeskaffenheten, men mest av de politiska och sociala striderna. I rösträttsstriden har själva reformens betydelse som nationellt samlingsmedel betygt alltför litet. De ekonomiska fejderna hade mången gång kunnat utebliva, om arbetsgivarna och arbetarnas ledare besuttit en djupare inblick »i det moderna livets mekanism» — och här begagnar Levertin tillfället att klandra igångsättarna av den nyss inträffade lockouten, emedan de ej förstått att arbetslönernas storlek bör stå i direkt förhållande till arbetsprodukten. Men det som saknas mest, är »det allmänna människovärdets enhet», prägel av mänskligt samförstånd, verklig demokratisk anda, vilken, åtminstone i form av känsla för det helas vikt, för nödvändigheten av pliktuppfyllelse och trofasthet i det lilla är större i många andra länder. Det är kanske därför att svenskarna ej ha kärlek till arbetet, utan betrakta det som en tung börda: »om någon lära behöver predikas och någon glädje förkunnas i detta land, är det arbetets lära och glädje, och den, som lyckades väcka dem till liv, skulle antagligen göra mera för den nationella trevnaden och enheten än många lagar och förordningar.» — Sist och slutligen är den »inre vantrevnaden» i Sverige förorsakad av »formalismen i vårt liv med dess framhävande av skalet på kärnans bekostnad». Män, som i början av sin bana äro fyllda av unga och levande föresatser, bli snart förvandlade, när de komma till vishet och mognad. »Deras uttalanden äro formella och parlamentariska konststycken, men frihetssträvandets klarhet är grumlad av kompromissens anda, och orden hava mist den rättframma och mänskliga innebörd, som tänder, samlar och sår för framtiden.» Alla reformer äro följden av politisk byteshandel — som när

¹ Nu i »För och mot».

fordom hövdingarna för så och så många av sina gyllene armringar tillbyta sig allmogens kreatur. »Men hur skall ett enande och starkt politiskt intresse finnas i ett land, där det formella alltid står i förgrunden och frågorna aldrig upprätthållas i ursprunglig renhet, men förändras, bytas, prutas på och kränglas med?» Slutligen säger Levertin vad man hoppas av urtima riksdagen: »den enande, starka och trygga svenskhet, som förr i världen låg över riksmötena under allvarliga tider.»

»Dessa reflexioner äro icke nya,» anmärker han själv, och icke utan skäl. De hava nog gjorts också annorstädes än i Sverige och vad själva politiken beträffar, äga de väl sin kända, urgamla och oförbätterliga giltighet något så när överallt. Men för Sveriges vidkommande hava de i vissa delar med skärpa upptagits även efteråt och under tider, då lösen blivit att upphöra med anmärkningarna mot det egna och tvärtom ingiva sig självförtroende och tillförsikt genom att visa på det goda man besitter. De äro klara, sunda och utan tvivel berättigade, och hela artikeln stöder tillräckligt vad ovan sagts om Levertins ingalunda bristande intresse för s. k. allmänna frågor. Visserligen låter varken byråkratin eller ekonomin eller partipolitiken reglera sig av dylika generaliserande och välmenta betraktelser, de må vara huru träffande och väl formade som helst. Men i den väckelse till nationell självprövning, vilken nu för alla tänkande framställde sig såsom det allra viktigaste, voro de ett av de första maningsorden, och just den känsla av nationell enhet, de syftade till, den nåddes ju dock i stort sett under dessa tider mer än som väl i mannaminne hänt i Sverige.¹

Heidenstams artikel inträffade så gott som samtidigt och trycktes två dagar senare, den 18 juni, samt gjorde mycken lycka. Levertin betecknar den som »vacker och grann, kanske litet för häftig och patetisk ibland, men det

¹ Levertin säger sig med flit ha skrivit artikeln »i tidningens ton», varjämte redaktionen tillagt några: »å ena sidan — å andra sidan». Stilen röjer dock ganska lätt författaren.

gör intet». Heidenstams yrkande på »ett helt och fullt erkännande med ens» hade väckt tveksamhet hos redaktionen, emedan rop på vederlag höjts på många håll.¹ Artikeln går till sitt innehåll i samma riktning som Levertins artikel och brev, och stundom överensstämmer de båda vännernas tankegång fullständigt.²

»I morgon begynner urtiman,» skriver Levertin i ett nytt brev till Heidenstam. »Det skall ej bli lätt att få handlingsstark medelväg mellan socialdemokraterna, som sjunga 'Ja vi elsker', och det övriga svenska folket, som anfört av N. F. . . . hurrar för de kungliga och sjunger folksången bis bis.» Efter det Svenska dagbladet publicerat en artikel »Aret 1905», som Levertin fann oklar och ej tagande tillräcklig hänsyn till stämningens allvar, säger han vidare: »Det vore gräsligt om uppgörelsen med Norge blott bleve munväder och protester av svulstiga gamla herrar, vilkas stämning jag för övrigt delar. Jag kan ej hjälpa, att man i en sådan här tid känner 'storsvenskt', och nog tycker jag det vore lämpligt att giva Strindberg en avbasning, som i Politiken gjort en artikel, gående ut på att unionens ingående var en svensk 'revolverhandling', och nu vilja svenskarna sluta den med b o n d a d v o k a t y r (alltså ren norsk-kurtis, vilken f r i d e n s f ä h u n d!).» Under en färd i södra

¹ I samma brev skriver L. att stämningen är mycket orolig och det förljudes, att mobiliseringsorder givits. »Ett krig vore ju det dummaste av allt och ett brott.»

² Här som bevis ett litet utdrag, karaktäristiskt också för Heidenstams patriotiska patos under denna tid: »Den leda och vantrevnad i eget bo, som så ofta bryter fram hos svenskarna, har inte lång färd för att skapa ett nytt och missnöjt Norge inom Sveriges egna gränser. Är det meningen att vi skola klyva oss i två olika folkslag, det ena bestående av papperskarlar och glada goddagspiltar, det andra av personer, som vilja något och duga till något och beständigt trängas åt sidan . . . Vad som behövs, det är frimodiga, ärliga, fullödiga reformer och nya män — och bådadera behövas snart . . . Vi begära att få andas med fulla lungor och röra oss och bestämt urskilja att vi arbeta för att uppnå den högsta blomstring, som är oss möjlig. Detta är inte bara grannlåtstal, utan det är ett socialt trevnadsbehov, en berättigad fordran på att få vara till i hälsa och styrka. Det är ett hjärteskri, och så pass hett spruta sinnena, trots allt, ännu under den flegmatiska ytan att vad det lider skall det hjärteskriet brista fram också från läppar, där det minst väntades.»

Sverige kort därpå finner Levertin stämningen i hela landet mycket krigisk — han har resonerat med skjutskarlen, som körde honom till Linnés Stenbrohult! — och han reflekterar: situationen är för Sverige den svårast möjliga: »att försvara sin ställning och honnör och ändock ej göra någon makt- eller kraftutveckling. Vilka ynkryggar, som låtit det gå därhän! Tänk vilken annan sortie det varit om Sverige själv inbjudit till avvecklingen och därvid fixerat villkoren!»

Ännu ett par yttranden av Levertin i denna fråga vill jag citera. Under nedresan till Schweiz i början av juli skrev han till mig från Limburg a. d. Lahn — där han gjort ett uppehåll för att se domen — bl. a. följande, börjande med en förklaring varför han låtit vår korrespondens upphöra:

Orsaken... kan jag formulera med ett enda ord: Norge. Jag kände nämligen sist, då vi blott snuddade vid ämnet, liksom av din artikel i Euterpe, att vi i dessa punkter tänkte så annorlunda. Till vardags hade det ju ingenting gjort, men frågan kom ju genom junis händelser i ett läge, så smärtsamt för varje svensk, att det bjudit mig emot att skriva. Ty saken har fyllt mig helt och hållet dessa veckor.

Du skall ej missförstå mig. Jag begär naturligtvis ingalunda, att du skall se det skedda med svenska ögon, men du ser det utslutande med norska. Också det är ju naturligtvis din fullständiga rättighet som människa och präst, men det gör mig i alla fall ont på något vis, och det är därför som jag haft så svårt att komma mig till att skriva!

Jag är ju icke politiker, har föga rätt att i detalj bedöma striden och skilsmässan, men jag har uppskakats av densamma; mest förödmjukande har det varit att se, att våra ärenden skötts så talanglöst och fortfarande skötas så talanglöst. Det kan dock ej nekas, att det var en stor tanke i att de båda landen skulle höra samman, och det kan ej heller nekas, att det är under denna förhatade unionstid Norge blivit ett land och ett folk. Få se vad framtiden skänker dem! Trots all skamkänsla för ögonblicket är det min bestämda övertygelse att Sverige ändock av alla de nordiska folken har den största framtiden, och orsakerna till den nuvarande materialismen är sannolikt en avigsida av hela landets inre omformning till ett stort och som jag tror med tiden också rikt och inflytelsefullt industrifolk. Vi stå i själva övergången och se mest av skuggorna; en kommande tid får säkert se mer av skördarna.

Men det är långt dit. Nu gäller det själva den ögonblickliga krisen, och den sköts, som sagt, alldeles uselt! Man bara ber på sina knän att det får avlöpa stilla och en ny generation växa upp med mer ruter, geni och insikt. Mindre papper och skrivers!

Det vore tusen ting att tillägga. Jag kan ej få fram det i brev och minst av allt denna heta sommarkväll i Limburg a. d. Lahn, dit jag flytt från den upphetsning, där jag tyvärr intet kunde uträtta!¹

När Levertin kommit i ro i Mürren, betecknade han i ett nytt brev detta sista såsom avfattat »i en mycket exalterad sinnesstämning» — desto mer erkännansvärd är dess lugna och vänliga ton. »Här i Schweiz bland bergen,» tillägger han, »börjar jag bli människa igen, se på tingen, politiken och det hela med lugnare ögon. Diktariidéerna komma också, och så mycket av konstnärens egoism finns det i mig, att jag för poesin kan glömma allt.» Men ännu en gång återkommer han till saken i brev till mig, då han bl. a. skriver: »Jag är minst av allt en fanatiker i sådana frågor, ehuru jag ej vill förneka, att jag förvånande starkt reagerat mot dessa sista norska händelser. Jag kan ej vara ledsen däröver eller vilja dölja det, ty det visar, hur jag själv med hjärtrötterna och mera än jag kanske visste hänger fast i svensk mark.»

Från Mürren skriver Levertin till Karl Warburg: »Här får jag läsa din andra artikel i striden mot danskarna,² och vad viktigare är se, att du med stor majoritet blivit vald (till riksdagsman). Jag känner ett behov att säga, att du skött allt detta utmärkt, som en riktig karllakar, och jag lyckönskar dig så mycket uppriktigare, som jag precis delar din uppfattning och ditt sätt att se på sakerna. Det gläder mig ur alla synpunkter att du blivit vald och att en jude blivit vald just då det gällde en så svensk-nationell situation.»

¹ Jämför ock yttranden i samma riktning i andra brev, hos D. Sprengel, Oscar Levertin, s. 111.

² I G. H. T. gjorde Warburg en skarp vidräkning med de många danska tidningar och tidskrifter, vilka ställt sig på Norges sida i unionskonflikten.

Snart kunde Levertin dock glömma allt detta och överlämna sig helt åt glädjen att undfå diktarinspirationen, som stark och ihållande fyllde honom under veckorna i Mürren. Icke en dag förgick utan poetiskt arbete.¹ Men det »sprängde» honom också, såsom han säger. När han i slutet av augusti återvände till Stockholm, var han »ej mer densamma»; led av nevralgiska smärtor, ständig huvud- och ansiktsvärk och hjärntryck. Likafullt gjorde han färdig den essay om Stockholmsnaturen i svensk dikt, vilken åtföljde planschverket med prins Eugens bilder och nu står i volymen »Svensk konst och svensk natur» i Samlade skrifter. »Ämnet har legat för mig,» skriver han, »och till nästa jul skall det bli en särskild omarbetad bok: Stockholm i svensk konst och dikt.» Även en uppsats om den franska klassicitetens estetik, dock troligen iordningställd tidigare, publicerades nu i festskriften till Schücks 50-årsdag, som Levertin för övrigt celebrerade med en vacker artikel. Dock, nu höll han icke ut mer, utan flydde för en månad till Saltsjöbaden för att söka bot. Men där blev det endast värre, och innan den bestämda tiden gått, var han åter i Stockholm och osäker om vad han skulle göra.

¹ Då budet om Albert Edelfelts död nådde honom, skrev han en dikt »In memoriam», som stod i Sv. D. den 27 augusti och sedermera icke omtryckts, emedan dess sista strof rör sig kring motivet att Edelfelt begravts i Borgå, Runebergs stad, vilket icke var fallet. De två första stroferna må återkallas i minnet:

Lycklig den, som stegen ledde
ständigt uppåt, uppåt blott,
och när första skuggan bredde
sig på berget målet nått.
Lycklig den, som alltid kände
givarlyckans överflöd,
och som saknad aldrig brände
av försvagad skaparglöd.
Lycklig den, som kunnat skänka
ständigt fullt sin själ, sitt blod
utan någonsin att tänka
på sin källas återstod.
Han är som den blåa, rika
sommardagen, som var stund
med sin strålgans slösar lika
ända till sin dödssekund.
Givmild, öppen, vid och solig
levde du och gav du fritt,

och med ljuset blott förtrolig
gick du bort ur ljusets mitt.
Skimret, lusten, livet var du
svuren tydare och tolk.
Skönhetsglädjens fana bar du
för ett tungsint fattigt folk.
Konstens hemortsrätt du värjde
segerrikt för allt ditt land.
Bilder du till liv besvärjde
överallt med hänförd hand.
Du i världstorneret förde
Finlands färger långt ifrån,
men vart segertecknet hörde
glömde aldrig trofast son.
Högst du älskade din moder
vilkens glans din gärning gällt,
höga, klara konstnårsbroder,
ridderliga Edelfelt!

Läkarens råd att resa bort för hela vintern kan han icke följa — det vore detsamma som att ge Linné på båten. Han går hela hösten i ett tillstånd av nedstämdhet och sjuklighet, vilket först ger sig inemot julen, då han på några veckor reser till Rättvik i Dalarne.

I ett brev från november talar han mycket om den nyss avslutade storstrejken i Finland, »de heroiska och historiska dagarna», vilka »gjort ett fullkomligt imponerande intryck hos oss av handlingskraft, beslutsamhet och organisation. Ett folk, som kan göra något sådant, är att lyckönska, och den enskilde, som fått vara med därom, har ju fått känna den stora pusten, som aldrig glömmes och som kastar glans över en hel generations liv.» Och han tillägger: »Och vi ha också fått en liten fläkt av världsstormen, genom vår första radikala ministär av vännen K. Staaff! Vi hoppas, att den skall bryta isen åtminstone. Men vad säger du nu om ditt demokratiska Norge? Värre kungligt fjäsk får man leta efter! Vad sa jag 99 om våren!» — Hans gamla radikala känslor hava satts i rörelse genom framgången för partiet, och hans intresse för politik stegras ända därhän, att han under vintern en gång är med om att demonstrera. Men han finner snart, att det ej varit så mycket bevänt med det hela.¹

Från Svenska dagbladet hade Levertin erhållit en månads ledighet. Dock skrev han under denna tid en artikel om Hjalmar Söderbergs »Doktor Glas» — »briljant skriven, men eljes knappast övertygande», är hans korta privatomdöme om boken. Annars talar han ej mycket om litteraturen: i Anders Österlings nya dikter finner han många vackra saker, om Bertel Gripenbergs säger han, att de »röja

¹ Några månader senare skriver Levertin till mig: »I vinter ha vi känt liksom en friskare fläkt på alla områden, men det skulle naturligtvis godsägarna, bruksherrarna och byråkraterna i skön förening döda — nu är det slut, försumningen åter färdig med alla dess fula fiskar! Det är tröstlöst! För första gången gick jag i politisk demonstration, i hyllningen till Staaffska eran. Men några av våra frisinna »rangerade» såg jag ej, och får Stockholm blott behålla sina 9,000 krogar, aktiejobbare och korrupsionsmiddagar, tager man vilken regim som helst!»

samma storartade formkonstnär som förr och äro kanske delvis än starkare än något han gjort förut. Men personen kan ej intressera mig. Hur tomma äro ej många av sonetterna under den glänsande ytan.»

Självt väntade han på, vilket intryck hans egen nya diktsamling skulle göra. »Jag önskade mycket pro primo, att den skulle säljas och pro secundo vänligt uppfattas,» skriver han. Men det var nog med större spänning än så han motsåg dess öde. Och den stora framgången, som kom den till del, fyllde honom med glädje och hade en pånyttfödande inverkan på hela hans varelse.

»Kung Salomo». — Slut. — Eftermäle.

»Ett arbete, på vilket nedlagts så många års tankar, hopp och ångest,» kallar Levertin i ett brev »Kung Salomo och Morolf». Vi kunna ej med visshet säga, när tanken föddes hos honom att sålunda i en cykel, byggd på en gammal legend, symbolisera det innersta i sitt väsen, sin åskådning, sitt öde. Vi minnas, att redan i utkastet till »juderomanen» kung Salomo ett par gånger nämnes, utan något sammanhang med det övriga. Viktigare är, att i en anteckningsbok från 1902—03 förekomma följande rader: »Salomo och Morolf: O konung — ej värd en vittnen — Hos kvinnan gäller ordet — Sanningen sitter i mitten —» av vilka den sista är använd i »Salomo och Drottningen av Saba». Den äldsta av dikterna är i alla fall Morolfs visa »Jag ser en ullig liten sky», som torde gå tillbaka till slutet av nittitalet och sannolikt är alldeles fristående komponerad. De flesta av de övriga äro från 1904 och 1905.¹ Men när skalden talade om de långa tider, under vilka verket fyllt honom med alla tillkomstens smärtor,

¹ Se här en detaljerad förteckning på dikternas kronologi, så vitt den kan fastställas: »Sagan om sångaren», 30 dec. 1904, »Salomos morgonhymn», Stockholm 1 sept. 1904, »Brödravakan», Beatenberg 17—24 juli 1905, »Månskensnatten», 26—29 juli 1905, »Sommarleken», Mürren 30 juli—4 aug. 1905, »Salomos självran-sakning», Mürren 5—7 aug. 1905, »Avskedet till Sulamith», Mürren 5 aug. 1904, »Salomo om sin och Morolfs sång», 14 aug. 1904, »Salomos och Morolfs sista möte», 9—12 aug. 1905, »Salomos mån-hymn», Wengen 24 juli 1904, »Salomos ammas vävvisa», Mürren 31 juli 1904, »Salomos vaggvisa», Mürren 9—10 aug. 1904, »Sa-lomo och drottningen av Saba», Beatenberg 15—16 juli 1905, »Fågelförsamlingen», Mürren 13—15 aug. 1905, »Drömmen om mul-len och vindarna», 18—21 aug. 1905, »Salomos middagshymn», Mürren 28—29 juli 1904.

tänkte han visst mindre på formen, vari det slutligen stöpts, än på sin trängtan att en gång i sin dikt företaga en uppgörelse med sig själv, samla sig till en stor be-kännelse, frukten av hans mognade ålders erfarenheter och meditationer. Något liknande hade han ju strävat till i en del av den tredje diktsamlingens stycken; men de hade blott litet förståtts, och just denna omstän-dighet sporrade honom säkert i föresatsen att göra sin bikt djup och fullständig. Så blev den på samma gång ett slags självförsvar, men ingalunda ödmjukt och und-fallande, utan med ädel och manlig uppriktighet hävdande hans väsens egenart. Allt vad i denna tycktes honom bestämmande, hans härstamning och hans bildningsgång, hans känsloliv, hans höga tankar om vänskapen, kär-leken och kvinnan, hans ensamhet och hans melankoli, hans diktning och dess otillgänglighet för den stora mängden, allt detta har under årslångt grubbel trätt fram för honom i allt bestämdare drag, och nu fick det sin gestaltning i denna dikt, hans »mandoms opus», såsom han nämner den. Ödet fogade, att det också skulle bliva hans sista. Vad han där nedlagt av sin bästa ålders tankar, det skulle bliva ett arv till alla, som ville förstå honom och hans diktning; det var också, som om hans lyrik icke mer kunde haft någonting att säga efter detta.

Levertin omhuldade detta verk med en ömhet, som man ägnar ett senfött barn. Han bar alltid de tunna manuskriptbladen på sig, och han kunde för nära vänner tala om förhoppningarna han knöt vid det och bliva så varm, att han till och med vid tillfällena, då man omgavs av människor som kommo och gingo, tog fram en dikt och sakta läste upp den — något för honom alldeles ovanligt.

När han avslutat cykeln, skrev han till Heidenstam: »Trots det (sjukdomen) är jag glad att jag gjorde den stora ansträngningen med Salomo och Morolf. Det är min man-doms opus, få se vad du tycker. Naturligtvis diktar man ej i 40-åren med den lyriska melodik och clairobseur, som när man ännu var ung, men det förefaller mig dock, som

det vore pust i arbetet och jag i detsamma sade en hel del av vad jag innerst ville.» När Heidenstam sedan givit sitt omdöme, skriver Levertin: »Du förstår kanske själv, hur dina ord tagit mig och det, att du, just du, känt vad jag menat med det hela. Och så har du också pekat på själva min och diktens livsnerv, med din antydning på Salomos och Morolfs sista möte! Tack, kära vän — ja, det är litet av min hemlighet just däri, just i det att 'lidelse' för mig alltid stått sin grundbetydelse av lidande så nära, och att det mest varit mig kamp och smärta och självoöfvinnelse!... Och så än en gång tack, 'min ungdoms och mitt hjärtas lekkamrat'.»

»Det ser ut,» skriver Levertin till mig kort efter bokens utkommande, »som jag skulle få glädje av den... De litterära tycka, att dikten innehåller bland det starkaste jag gjort — så den stränge Tor Hedberg — och särskilt har ett hänfört brev från Vilhelm Andersen glatt mig.» Och något senare: »Ja, Salomo och Morolf har gjort stor lycka i pressen och även hos publiken. Det roligaste av allt var den kärlek till dikten som Heidenstam i upprepade brev och sedan muntligt betygat mig. Nästan spökaktigt verkade det, när jag hemkom en natt och i min brevlåda fann Vårt land och en lång panegyrik, visserligen icke av C. D. W., men av någon oförfärad ungdom, som smusslat in detta mitt för hans näsa. Mycket har det också glatt mig, att de unga och yngsta så varmt mottagit boken. Och i det hela har Salomo fått långt flera vänner än jag påräknat. Mot min vilja,» slutar han sedan på sitt karaktäristiska blygsamma sätt, »har detta brev blivit alldeles fullt av min Salomo och dess mottagande. Tro ej, att jag med ens gått och blivit en av de vanliga högfärdstokiga poeterna. Därtill är jag dock både för klok och skeptisk. Men det skulle vara fariseism att förneka den glädje mottagandet skänkt mig.» Allt detta är blott en blek avspegling av de känslor, med vilka han låtit sitt verk gå ut bland människorna och av den skygghet, med vilken han väntade att se, huru det skulle behandlas.

Georg Brandes hade blivit ombedd att skriva i Svenska dagbladet. Levertin är ej fullt nöjd, han finner det något matt och citerar G. B:s reservation: »att man aldrig skall resignera eller sluta älska — d. v. s. han, som är 63, framhävde mot min 40-åring den eviga ungdomens och det eviga Don Juanskapets lycka ... Jag föredrar min ensamma Salomo med sin stillhet och sin stjärnhimmel.»

I själva verket medger Brandes, att diktens livsfilosofi och känslolinnehåll äro honom främmande. Och visserligen säger han: »Jeg vurderer en Levevisdom, der ikke skænker Döden mange Tanker og ikke gaar ud paa Forsagelse.» Men han tillägger också någonting, som gör, att kritiken icke uteslutande är betingad av hans åsikt om »det eviga Don Juanskapets lycka»: Salomo förefaller honom icke alls vis, och han har intet medlidande med kungen för dennes nederlag hos Sulamith. Detta beror nämligen, enligt Brandes, icke på motsatsen mellan det mörka hos den ena och det ljusa hos den andra, utan på att Salomos instinkt är »otillåtligt osäker»: den har avslipats under hans böjelser för mångfaldiga kvinnor, och trots sina erfarenheter har han nu begått misstaget att vända sig till en, som han icke varaktigt kan behaga och behärska. Salomo är fin och ädel, men icke förståndig eller överlägsen, han är en »avskedstagare» och »evighetsbetraktare», men icke en livskonstnär och en »verklighetstänkare». Alla dessa reflexioner äro ju nog så riktiga (och hur igenkänner man icke Levertin själv i karaktäristiken!) men tyckas icke fullt höra till saken — och detta erkänner Brandes, då han fortsätter: »Dock, det är nästan komiskt att motsäga en grunduppfattning, då fråga är om en dikt, i vilken allt beror på stämning, välklang, färg, värme och doft och som icke har att ge uttryck åt något annat känsloliv än sin upphovsmans. Och han lever i dessa strofer, dessa rytmer, starkast, tror jag, i de högtidliga, mäktigt tonande jambiska verserna, vilka spegla hans väsen klarare än dialogernas lätta trokéer...» Vad sedan följer, är som ett enda beröm: »man möter versföljder, så fulländat präglade,

att de stanna i minnet och stå för ögat som huggna i stenstil...» »Skön och fantastisk är 'Fågelförsamlingen' ... ypperst av alla 'Drömmen om mulden och vindarna'. Här har Levertin nått vad som är hans konsts egentliga mål, det praktfullt sublimala...» »Allt i allt är detta diktverk vad konst främst skall vara, fullt av känsla och stil.»

För övrigt går genom de flesta recensioner en ton av beundran och vördnad, helt annorlunda än förr. Så giva de båda unga Anders Österling och K. G. Ossian-Nilsson, med vilken senare Levertin ju nyss haft en kontrovers, sin hyllning åt mästaren i två vackra artiklar. Den förres (i Skånska aftonbladet) är en helstöpt och på sina ställen lyriskt lyftad, kort allmänkaraktäristik, som börjar med ett par ord av subjektivt erkännande åt den tidigare samlingen »Dikter» (»där hans konstnärsvilja i mina ögon syftat högst och vackrast») och slutar med följande: »Särskilt bland oss skåningar har det länge ansetts modernt och litteraturpolitiskt att undervärdera Oscar Levertins lyrik. Magistrar och ordryttare skola måhända snusa även i detta verk, om ock med mindre framgång än förr. Oscar Levertin har använt det enda medel, som står en konstnär till buds för att undertrycka dylika ömkliga och sterila fiendligheter... han har gått ännu längre i lugnt och segervisst mästerskap...» — Ossian-Nilsson (i Ny tid) betecknar med några ord Levertins ställning i den svenska lyriken. »Medan Fröding blivit icke minst underklassens skötebarn, en skald som läses, deklameras, sjunges och överallt möter leenden och hänryckning, så är Levertin finsmakarnas, de 'poetiskt tänkandes', konstnärsnatureernas diktare. Och medan Frödings inflytande på poeterna — i motsats till vad som tros — torde vara rätt obetydligt och ytligt, så ha blott få svenska skalder efter Levertin undgått dennes skaldiska inflytande. Är Fröding publikens poet, så är Levertin poeternas.» Att Levertins namn plägar med Heidenstams och Frödings bilda en konstellation av de förnämsta representanter för svensk poesi, »är en stolt gård åt Oscar Levertins poetiska betydhet. Det är icke

alltid lätt för finsmakarpoeten att göra sig gällande vid sidan om de populära, och ett sådant namn som Fröding har en mer än förtärande glans.» »När en sådan skald ännu efter decenniet står lika hög och vördnadsbjudande för vår uppskattning, vid sidan om och trots poeterna med Morolf-sinnet, då har varken människan eller skalden varit av det vanliga slaget.» Slika ord av en poet, som själv till läggning och syftning var så olik Levertin och så långt ifrån att skriva för »finsmakare» och »poetiskt tänkande» som möjligt, och vilken dessutom ännu några månader tidigare talat i en helt annan ton, äro värda att antecknas.

Sven Söderman slutade en varm och lång anmälan i Stockholms dagblad med följande starka ord: »Det kan icke finnas mera än en mening om att Oscar Levertin i denna samling nått högre än någonsin förr som diktare, konstnär och människa. Hans höga tankebildning och ädla humanitet ha ingått förening med en poetisk fantasi, som i sin egenart icke har något motstycke hos oss... Han är mästare. Hans tankedikter om Salomo och Morolf är icke endast det märkligaste som under detta år utkommit i vår bokmarknad, den är därjämte ett av de själffullaste och skönaste uttryck vår moderna diktning någonsin tagit.» — Synnerligt respektfull var också F. Vetterlunds anmälan i Aftonbladet. Dess slutkläm — en jämförelse mellan den epikureiskt kännande Levertins resignation och samma sinnestillstånd hos en romantisk lyriker (det är tydligen Atterbom som åsyftas), vilken även han skådar livet såsom en spegel, men är »glad i Gud» — påminner om vad samme kritiker även tidigare framhållit angående den Levertinska diktens brist på gudstro. Originellare är vad som framkastas angående den Levertinska resignationen: att detta tillstånd, då sinnet speglar, men självt är oberört, skulle vara blott en återvändsgränd och att skalden härefter skulle avskilja »hela denna fas såsom något utagerat». Det är stället om hur Salomo frigiver sina fåglar, sin egen andes sändebud och makter, som tyckes kritikern bevisa detta. Ty då man ju ej kan tänka sig, att diktaren och forskaren

på allvar vill »ge sina fåglar fria», så har skalden här blott låtit poesin driva sin stämning ut i dess hänsynslösa konsekvenser. Anmärkningen är skarpsinnig och har ett visst berättigande, så till vida som Levertin för sin personliga del naturligtvis icke någonsin kunnat försjunka i det rent kontemplativa tillstånd, han prisar hos sin Salomo. Men om kritikern avsåg möjligheten för, att efter denna »utagerade fas» en ny skulle uppträda, då de forna guda-bilderna åter skulle resas och samma brinnande dyrkan ägnas dem, så for han säkert vilse. En man om några och fyratio år är visserligen icke i den ålder, att ej på hans väg ännu mången gång lågor kunna tändas ånyo, vilka han redan trott för alltid slocknade där han gått fram. Men — jag har redan haft tillfälle att säga det förut — såsom livet nu tedde sig för Oscar Levertin och sådant det, efter mycket att döma, verkligen hade gestaltat sig. var det den vises liv, helt visst icke endast speglade tingens gång i ytan av själens djupa brunn, men också förstande att fylla denna med nytt innehåll, också formande som förr. Dock, stoffet skulle icke mer givas av den egna känslövärdens brytningar, utan det skulle tagas ur historien om tankens strider och segrar, om snilletts utvecklingsgång, gestaltning och väsen, och bilderna, som fantasin strävade att förkropppliga i sanning och helhet, skulle bära dragen av en Linné, en Tegnér, kanske en Swedenborg och andra. I Levertins framtidsplaner var icke den skönlitterära verksamheten helt och hållet utesluten: han tänkte på några Stockholmsnoveller, till vilka en del iakttagelser som han samlat skulle giva materialet. Men med dem skulle i alla fall föresatsen att »spegla» endast nyanseras; och, som sagt, ett nytt skede av subjektiv lyrisk alstring hade utan tvivel för honom varit uteslutet.

Den unge man, som »smusslade in» den berömmade anmälan i Vårt land den 16 december, tecknade sig M-z K(rook) och kallade sin långa artikel försiktigtvis »en resumé av Oscar Levertins nya dikt»; men han gav dock i början och slutet några vackra komplimanger, vilka icke föllo

C. D. W. i smaken.¹ Ty recensenten desavouerades av denne på det grundligaste i samma tidning ett stycke in på nyåret. »Även med risk att stå tämligen ensam,» skriver Wirsén, »anser jag det vara en plikt att, i motsats till det okritiska lovprisandet av hr Levertins senaste produkt, uttala en bestämd gensaga mot det svamlande och i grunden opoetiska i detta diktalster, som i stilen lider av unken och sjuklig sensualism samt i språkligt avseende är mycket omoget.» Ett referat, där olika dikter få sina attribut (»självbespeglade koketteri», »mycket banal» o. s. v.), vill bevisa detta omdömes sanning, och detsamma upprepas än en gång: dikten är oklar och artificiell; ingenting kommer från hjärtat; sinnligheten har ett sjukligt drag; ingen verklig skald har denna stil; själva kontrasten mellan tungsint visdom och naturfrisk glättighet är ej oäven, men utförandet är tillkonstlat. »Med pukor och trumpeter har visserligen diktverkets förträfflighet förkunnats, och detta gör väl, att många utan vidare tro på detsamma; men envar, som någon gång i djupet av sitt hjärta känt vad verklig poesi är, låter ej reklamen imponera på sig.»

Även den som varit överseende nog att betrakta allt vad C. D. W. förut sagt om Oscar Levertins alstring, såsom flutet blott ur hans litterära övertygelse, kan icke dölja för sig att denna anmälan, särskilt dess sista ord, talar lika mycket om obehärskad illvilja som om brist på förstående.

Framgången med »Salomo och Morolf» betydde icke blott, att Levertin såsom lyriker återerövrat sin ställning

¹ »En ny diktbok av O. L. är alltid ett litterärt evenemang. I vår samtida svenska litteratur har denne mångsidigt begåvade forskare och skald redan länge haft sitt givna hedersrum, och hans själfulla lyrik hör till det i formellt hänseende elegantaste, som skrivits på vårt språk. Den Levertinska versens sirligt spunna vävnad, dess rusande doft av rökelse och myrrha, dess mörka grundton av svärmod och trånad ha förskaffat den talrika vänner och beundrare, på samma gång som den bildat skola bland den yngre skaldegenerationen»... »ett ståtligt diktverk, om vars livsfilosofi, självkaraktäristik och tidsfärg det kan tvistas, men vilket i sig inrymmer en rik fond av lyrisk skönhet, parad med den Levertinska versens — om man bortser från en och annan knagglighet — smidiga elegans och sångbara rytmer.»

från de första diktsamlingarnas tider, utan och att hans skaldskap nu i allmänhetens värdesättning lyftes till samma höjd, där hans litteraturhistoriska verk och hans kritiska gärning redan ställt honom. Och den betydde än mer: när

Oscar Levertin.

Porträtt målat av Carl Larsson våren 1906.

de unga poeterna i nyss citerade artikel hälsade honom som »mästare», så var detta icke något tomt ord. Verket hade röjt för deras blickar det imponerande allvar och djup, varur hans diktnings källa sprungit. Han växte större än förr — och även de, som likt Morolf med lätta händer

lekte på lutans strängar, böjde sig i aktning för Salomos vishet. Så sågo de ock med andra ögon på hans litteraturkritik, och tankarnas sanning, kunskapens vidd och om-dömets fasta grund tedde sig tydligare än förr. Under sitt livs sista år blev Oscar Levertin sålunda verkligen något av ledaren, vilken de yngre ej blott på avstånd skådade upp till, men vilken de närmade sig för att lyssna till hans ord och få hans råd. Och det fyllde honom, den melankoliske och pessimistiske enslingen, med tyst glädje att se allt, som för honom var livets högsta innehåll, på samma sätt fattas och älskas av andra, och finna vad han i olika former sått ut av andliga värden gå i frukt hos ett tacksamt yngre släkte.

Levertins brev från vintern 1906 visa en betydligt gladare stämning än förut. Ferievistelsen i Rättvik har gjort sitt till. En yttre händelse som Georg Brandes' besök livar upp honom, och han berättar därom: »Han drog ut oss ur vår lärda enformighet vid Karlaplan och i en virvel av festligheter, som han — erfaren gammal diva som han är — bar bättre än vi med sin oerhörda vitalitet. Det är otroligt, han är katten med nio liv, och talade, förtalade och var kvick som den 'djävul av guds nåde' han — för att begagna hans eget ord om Heine — är. Hans föredrag voro rätt ojämna, det om Ibsen intressant genom sina oväntade indiskretioner och överraskande som när han påstod Snoilsky vara = Rosmer eller rättare alls ej lika, men första upphovet till figuren. Mest undrar man över hans gränslösa intresse för personalia, andras älskarinnor, älskare, skilsmässor etc. Men så går det, när det personliga blir det högsta i historien!» Dock, denna synpunkt om det personliga kunde Levertin avvinna en annan sida i det tal, han höll för Brandes vid festen på Grand Hôtel den 14 februari. »I eder själ,» säger han där bland annat, »har hela detta (nittonde) århundrade levat upp igen med sina skalder och statsmän, stilla tänkare och passionerade folkledare, med sina märkliga kvinnor, vilkas

profiler skymta bakom diktarnas vers och vilkas händer tvinnat och slitit händelsernas hemliga trådar...»

Detta tal är för resten det enda alster i sin art, som finnes i Oscar Levertins samlade skrifter och kanske också det enda han hållit vid något tillfälle av större offentlighet. Det låg icke alls för honom att uppträda på detta sätt, och när han i enskilda kretsar någon gång var tvungen att gripa till ordet, skedde det så utan all högtidlighet, att man snarare hade intrycket av samtalsvis framlagda tankar, men dessa voro alltid djupa och egna och sjäfullt formade. Hans skåltal till Brandes är emellertid utförligt och komponerat efter alla en sådan orations regler. Men det är också idérikt och vackert och varmt, utan att överdriva. Han talar först om Brandes' verk som »en helhet kring huvudströmningarnas mäktiga kärna» och betecknar det som »ett storartat 1800-talets epos av väldiga dimensioner». Han ger en vacker bild av den tionde musan, den kritiska diktningens, vilken vi lära känna i Brandes' verk. Han går över till den ännu allmännare betydelse Brandes haft för så många och vilka därför hysa för honom känslor av vänskap: »den egendomliga, djupa känsla, som hos en god läsare småningom växer fram mot den författare, som varit hans befriare och ledare, som öppnat hans ögon, som lärt honom se och tänka själv och i genialisk form uttryckt, vad som dunkelt föresvävat honom själv» — och här minnes Levertin helt visst sin ungdoms väckelser och kärlek. Den gnista utifrån, som ofta behöves för att tända brand och lysande låga i tanken — som i hjärtat — den har Brandes, en outtröttlig eldens ande som han är, skänkt många generationer — lik en ljuskastare vid hamninloppet, där livets färdsel har sin gång och där man ville ut mot den utländska kulturens kontinenter. Levertin prisar vidare Brandes' oförfärade mod att alltid säga ut sanningen och hans kärlek till friheten, vilken han såsom få i nordens och i samtiden av själ och hjärta älskat: »Som helt ung personifierade ni den en gång i den lilla rödhättans gestalt. Nu är saken den, att vi alla som

barnt hållit av den lilla rödhättan och många hava också som vuxna bevarat tycket, medan hon vuxit upp till en ung kvinna med stränga drag och frygiskt snitt på huvan. Men sedan, ack, sedan med åren och ensamheten har vanligen brytningen kommit, och de flesta ha vänt sig till mindre fordrande, mer medgörliga damer. Det har ni aldrig gjort. Hur ombytlig Proteus Georg Brandes varit, frihetsgudinnan har ni skänkt en obrottslig trofasthet, och ungdomsgudinna som hon är, har hon under gråa hår förlänat er ungdomens segrande och ljusa mod.»

Här är ingenting sagt, som icke är menat. Sådant var ju också för Levertin i allmänhet uteslutet, men i ett festtal kan dock tonen lätt få en alltför stark vibration. Levertin sade uppriktigt till: »vi svära icke på edra ord och meningar»; men vad han talade om Brandes' betydelse hade sin grund i tacksamma och uppriktiga känslor. Han var en, som hela livet igenom mindes vad han i ungdomen lärt av Georg Brandes och icke en bland de många, som haft så lätt att i en handvändning förneka sin skuld till denne man, vars namn dock möter och vars inflytande spåras överallt, där man följer strömsättningarna i nordiskt andligt liv under nittonde århundradets senare del. Detta tal för tillbaka i minnet vad Levertin skrev om Brandes' samlade skrifter och hur han där talade om sin ungdoms beundran och om »ärligheten att vidgå sin andliga gäld». Framfört vid slutet av hans liv, slår det som en brygga till prisbelöningen med »Hovedströmningar» i Concordia och de dagar, då Levertin stolt och glad såg Brandes i sitt unga hem i Uppsala. Och det är ej utan betydelse, att detta tal i Levertins samlade skrifter står närmast hyllningen till hans andra egentliga lärare, Henrik Schück.¹

¹ Levertin har i en liten artikel, den 8 december 1901, med anledning av statspensionen åt Georg Brandes, ånyo bekänt sin beundran för denne. Efter att ha talat om hans betydelse som den frisinnade rörelsens i Norden »tändare och vidmakthållare», hans världsrykte och hans andes eld, som icke var »någon av de vanliga, men vackra och hastigt slocknande nordiska våreldarna», slutar Levertin som följer:

Bland det som »passerat under de sista månaderna» nämner Levertin i bredd med Brandes' besök i sitt brev en del ny litteratur — för honom var det ju alltid en händelse, när en ny bok kom ut. Det är frågan om Högbergs »Den stora vreden» — »boken är ju utmärkt intressant och kolossalt tråkig» — ävensom Lidmans »Källorna», vilken synes honom vara »den bästa diktsamling de unga presterat». — Själv har han låtit sin Linné »krypa litet fram», men kan arbeta på den endast 1 à 2 dagar i veckan, och om han skall få den färdig till jubileet 1907, måste han taga ledigt för hela läsåret, vilket ej går. I alla fall planerar han på försommaren en resa till London för att arbeta i Linnean Society's arkiv och till Holland för att där söka blomsterfurstens spår. Därförinnan uppgör han med Bonnier planen till det stora företaget »Sveriges nationallitteratur», där han skulle bli utgivaren. Pingstdagen anträ-

»Redan denna livsgärnings vidd och omfång äro ägnade att väcka undran och beundran, och om idéfördjupningen icke på alla punkter motsvarar den andliga omfattningen, vilken skärpa, vilken genomträngdhet och vilken klarhet prägla icke det bästa av hans alstring. Siamesiskt hopvuxna som hos knappast någon annan äro i denne man kritiker och skald med ett gemensamt blodomlopp av hänförelse och förstånd, och vilken makt bor icke i denna entusiasm, som alltid är så klarögd, och lyser icke över detta förnuft, som är så fritt och ljusst men ändock aldrig kallt och förfruset. Hur många tankar och hur många slagord, som äro till formler förtätade tankar, har ej Georg Brandes satt i rörelse! Hur mycket livgivande och förbrännande syre har icke ur hans verk strömmat ut över Norden, till varje avlägsen vrå, där en människa kämpat för att få enhet mellan tidens tankar och sig själv. Ett sorl som av fönster som öppnas, en fläkt, som av frisk luft blåsande mot pannan, tyckas mig alltid förnimmas under läsningen av hans ord:

O forza vindice
della ragione!

Heraldiken är en gammal antikverad vetenskap, och dess emblemer så åldriga. Men i detta ögonblick är det, som en tacksam beundrare av Georg Brandes gärna ville måla den stora granskarens och frihetskämpens vapensköld. I dess hjärtvapen skulle salamandern sitta i sin låga, fabeldjuret, som lever i flammen, eldsjälens sinnebild, över vapnet blänka riddarhjälmens, den andliga strids- och tornerarens hjälm med sitt öppna visir och genom båda fälten böja sig med rytmen av en vältalares prosa bågen, den delfiska, vilkens skott upplysa luften och vilkens solpilar skimra och döda.

der han resan i sällskap med sin fru. »Som du ser, framhärda jag i min dåraktiga föresats att söka göra någøt av Linné. Jag har tagit tjänstledighet nästa termin — så någøt skall väl bliva av, om också naturligtvis ej vad jag hoppats.»

I London, som Levertin besökte första gången och som han fann »tjusigt och trolskt på ett alldeles särskilt sätt med dess nästan monstrosösa kontraster av lyx och nöd, gator och palats», hittade han åtskilligt för sitt ändamål och kunde ha hittat mer, om han ej varit trött efter tre veckors ivrigt arbete i värmen. I Holland såg han bl. a. Leyden, den lilla staden Hardewyck och trädgården Hartekamp, där Linné studerat, och skrev till Svenska dagbladet tre brev, som han kallade »Med Linné i Holland». I slutet av juli var han åter hemma, bosatt för resten av sommaren på Sandhamn. Nu vill han »begynna med Linné på allvar». Men tvivlen stiga ånyo. — »Få se vad det blir av det barnet? Naturligtvis icke vad man drömt. Naturligtvis har jag tagit mig vatten över huvudet. Jag stånkar redan, men någøt skall väl bli av det hela. Blott man kunde få litet munterhet av den sorten, som behövs för att producera. Men det är det värsta. Låna eld och gå till grannas!»

. Aldrig hade han på detta sätt misströstat vid någøt annat arbete. Men han måste ju varsna hur väldig uppgiften var, och han fruktade möjligen ock, att det grepp han tagit om ämnet icke skulle kunna genomföras till slutet. Emellertid kom han snart in i sitt arbete, och uttalanden från hösten ange, att han var belåten med den fart det fått.

I början av augusti skrev han i Svenska dagbladet tre långa artiklar om Flauberts brev till sin systerdotter Caroline, och i början av september två om Meresjkovski. En vecka efter hans död, den 30 september, publicerades i tidningen en efterlämnad artikel om Strindbergs »Nya svenska öden och äventyr». Det första och det sista, som i Svenska dagbladet undertecknades med Levertins namn, gällde sålunda Strindberg.

I juni hade han i tidningen avtryckt sin sista offentliggjorda dikt, »Silvertistlarna». Under sommaren tillkommo ännu två, båda av hans vackraste, båda omgivna av en vemodig höststämning. Den ena var dikten »In memoriam», riktad till V. von Heidenstam. Den ger ett uttryck icke för någon brytning av vänskapen, men för ett vemod över att vännerna av livet förts långt ifrån varandra, själsligt och materiellt, utkämpande sina strider var för sig och förenade under långa perioder blott genom en brevväxling, där också ord kunde falla som missförstodos. Levertin tänkte, troligen av någon sådan särskild anledning, på de många åren, då fostbrödralaget varit fullständigt, han mindes ett tidigare sammanträffande just här i havsbandet, och han tyckte sig med bitterhet finna, att hans varmaste känslor av trofast vänskap nu ströddes i tomma luften. Men snart visar han själv i brev, att detta varit ett övergående missmod, och han vänder, när åter en stor sorg träffar honom, tillbaka till vännen och får av honom det förstående han väntat. — Den andra dikten är »Töcken» med sin djupa, liksom från fjärran ensamhet och mörker ljudande klang och sitt aningsfulla: »Jag skall dit blad som falla församla sig mot höst.»¹

Sommaren hade ej nått sitt slut, innan Oscar Levertin miste sin moder, som dog under ett besök i Karlskrona. Till Heidenstam skriver han härom: »Det hjälper föga att man säger, att så är världens gång. Det känns lika tungt för det. Och om man också — vittnesbörd om åldern och dess verkan — böjer huvudet nu mer undergivet än då pappa rycktes ifrån mig, sitter saknaden och värker djupt inne i inälvorna i alla fall.»

Detta sista brev till ungdomsvännen slutar med följande ord: »Själv skall jag väl försöka att begynna med min Linnébok, för vilken jag tagit tjänstledighet och gjort av med alla mina styvrar. Ännu kännes huvud och hjärta som tomma såll — men man har ju intet annat än att bita

¹ Alla dessa i »Sista dikter». — Från dessa tider äro ock »Thomas» och »Alla dödas dag» i samma volym.

ihop tänderna och begynna igen. Tack och lev väl, kära min Verner. Din egen gamla Oscar.»¹

* * *

Föresatsen att arbeta var icke svår att genomföra, ty intet annat än fysisk maktlöshet kunde hindra Oscar Levertin att, när han ville, rikta alla sina tankar på sitt arbete och låta sig därav gripas fullständigt. Under de följande veckorna befann han sig ock i den livligaste verksamhet. Han läste oerhört, mest naturfilosofi, och i hans tankar byggdes det ena kapitlet efter det andra upp för det, som han alltmer begynte betrakta som sitt livs storverk och på vars framgång han blev allt säkrare. Och vad som nu formades färdigt därav, kunde med rätta giva honom en stolt tillförsikt. Kanske har han i själva verket aldrig skrivit någonting så fulländat, som detta första kapitel, »Stenbrohult», där han i en stil, vars knapphet han icke förr nått, i mäktiga drag tecknar det stora svenska snillets genesis ur svenska anor och ur svensk mark, sammansmältande natur och mänskolygne till en tjusande bild. Sådant gav måttet för vad han nu förmådde, och icke minst beundransvärd är denna överlägsna ämnets behärskning och denna inspirerade inlevelse i Linnés hela väsen därför, att här dock fanns så oändligt mycket, som var så motsatt Levertins eget — vi må blott tänka på hans utvecklade sinne för allt som hade något att göra med naturen och över huvud det konkreta! Men nu tycktes han kommen till en punkt, där åt alla håll sträckte sig vägar som lockade hans kunskapshåg och hans skaparlust, och intet hinder

¹ Efter Oscar Levertins död erhöll Heidenstam av hans broder ett brev, vilket Oscar skrivit i juli 1902, då han skulle undergå en operation och då han tänkte sig möjligheten av en olycklig utgång. Där stod bland annat: »Tack för allt. Du vet att jag hållit av dig mer än jag någonsin tillstått och (oläsligt ord) och beständigt — och det är ju huvudsaken — åtminstone för mig. Den jag älskar, älskar jag ändock.» Tack! Utan dig hade jag kanske aldrig funnit min rätta stig, så anspråkslös den varit, och du hänger innerligast samman med mina lyckligaste år!»

Oscar Levertin.
Porträtt målat av Carl Larsson våren 1906.

avhöll honom från att beträda dem. Det patos, som förhjälppte honom att bryta sig fram, var här icke blott beundran för själva föremålet och begäret att utspana en ny sida, som han fann vara dess djupaste, men också lusten att resa ett väldig monument över svensk kultur och svenskt snille. Och huru starkt detta patos var, därom vittnar i all sin ofullständighet dock värtaligt fragmentet om Linné.

Det tycktes också vara allas förnimmelse, att Levertin nu stod vid början av en stor period i sin alstring. Efter allt att döma, skulle hans hälsa icke svika. De sista årens många växlingar i hans fysiska och psykiska tillstånd hade visserligen icke gått spårlöst förbi: den som ej sett honom på en tid, frapperades av att han åldrats och att trötthetsdraget, det frånvarande draget i hans anletsuttryck, blivit så utpräglat. Men han hade ju blott uppnått 44 år, han kände sig friskare än på länge, hans uppmärksamhet stördes och spreds av intet, och man kunde sålunda av fullt hjärta dela hans förhoppningar, när han talade om sina många och väldiga framtidsuppgifter. Och just i detta ögonblick stäcktes plötsligt hans bana.

Den 21 september insjuknade Levertin i en lindrig halsfluss med feber. Om natten ökades febern, och då han för att svalka sig ville fatta vattenglas, tog han miste och drack ur det glas, som innehöll klorsyrat kali i och för sköljning av strupen. Synbarligen hade han nu in-slumrat för ett ögonblick, men vaknat av häftiga plågor. Hans hustru väcktes av att han kom instörtande i hennes rum och klagade över smärtor i magen; hon fick honom i säng igen och kunde se, att tillståndet var ytterligt allvarsamt. Levertins läkare tillkallades, men oaktat allting gjordes som kunde göras, var det för sent, och halv tio på morgonen hade livet flytt, efter det medvetlöshet redan inträtt flera timmar tidigare. Vid obduktionen kunde inga förändringar i organen påvisas, och man måste stanna vid antagandet, att här förelåg en abnorm överkänslighet (»idiosynkrasi») för den intagna vätskan och dess giftiga

egenskaper; det fastställdes också, att Levertins konstitution för övrigt var synnerligen sund.

Spridande förfäran och sorg gick dödsbudet kring staden. De närmaste vännerna skyndade till, och många minuter hade icke förgått, innan de förkrossade stodo vid Oscar Levertins stoft. »Jag kommer,» skriver Tor Hedberg, »från hans arbetsrum, så stort och ljusst och stilla, med de kära böckerna fyllande alla väggar, med skrivbordet ordnat för en ny dags arbete, den dag som han aldrig skulle se — och detta rum är ännu levande av hans liv, är fyllt av hans ande, bevarar något av hans tysta, vibrerande personlighet... I rummet bredvid ligger han död; ögonlocken hava för alltid slutit sig över blickens stora, sorgsna och drömmande rymd, och handen som så rastlöst format dessa ord, vilkas mystiska skönhet och innebörd var hans livs ljus och plåga, ligger domnad och maktlös. Döden har lagt sin stränga, gåtfulla ödesmask över det välkända ansiktet...»

Jordfästningen skedde den 25 september på mosaiska begravningsplatsen vid Nya kyrkogården, där, trots regnet och en isande kyla, talrika vänner och kolleger samlats jämte deputationer från olika studentkorporationer. Rabbinen, prof. Klein, förrättade jordfästningen och talade några ord till Levertins minne: »hela den avlidnes väsen bar den sanna mänsklighetens adelsmärke, hela hans väsen var en fläkt från högre regioner». Professor De Geer höll på Stockholms Högskolas vägnar ett tal, varefter Vermer von Heidenstam framträdde och yttrade:

Oscar Levertin, min ungdoms vän, vår stora svenska diktare! Så hastigt ha då åren brusat framåt, att jag redan står vid din öppna grav!

Eld, eld, det är ordet, som ovillkorligt springer mig på tungan, när jag talar om ditt minne. Eld var din vänskap. Eld var din diktning om liv och död — den diktning, som mer än någon annan påverkat och behärskat samtidens svenska lyrik. Du säger om dig själv: »Jag dikt nämnt lek. Det är en lek med eld. Med hjärtats frid betalas diktens gäld.» Eld var också din strid mot missförhållanden och överåriga traditioner. Du var ju inte enbart skald och

forskare, utan även vårt lands mest lysande journalist. För en eld-själ som din blev också själva arbetet en allt häftigare och högre flammande låga, som till sist förtärde dig.

Upprörda och bestörta som inför en plötslig olycka ha vi skyndat oss att samlas från vitt skilda håll för att bringa dig den sista hyllningen. Du var prästen inom vårt sångartempel, med vars alla många gånger och hallar du var så förtrogen — den alltid vakande prästen med det vemodigt blida leendet och det skarpslipade svärdet. Det finns där uppe på Östermalm en lång gata, där man sent om nätterna såg din ensamma lampa lysa, när andra hem redan lågo försänkta i vila. Du var den värnande makten inom ett helt skede, som nu med dig glider undan i det förgångna.

Vi bädda dig här till ro hos dina fäder, hos vandringsfolket, ditt folk, som du led och grubblade med och som, gåtfullt och frågande, så ofta mötte oss i din dikt. Hur väl minns jag inte en höstdag som nu, då du stod med mig just här, där din mull nu skall blandas med dina fränders, inte i Kanans jord, utan under uppsvenska höga vinternätter, under nordiska sommarmorgnars löv-

Levertin i sin kista.

sus och fågelsång. Med tårfyllda ögon talade du om ditt främlingskap men på samma gång också om din kärlek till den svenska odling, som du ärade så högt och som hade blivit ett med ditt väsen. Ja, främmande var den eld, som du förde med dig i din födelse, och din blick var universell. Därför kunde du inträngande förstå även riktningar, som voro ditt eget skaplynne fjärran eller som du kanske till och med bekämpat. Men i din sång »Moderspråket» förrådde du, var dina tankar hade sin rot och växt, och mer svenskt kunde ingen teckna svenska gestalter än just du. Jag tänker nu särskilt på din Bellmanstolkning, och med stora förväntningar motsågo vi det verk om Linné, som du med så mycken lust och längtan begynt att förbereda, när du för alltid förstumades.

Oöverskådlig är ännu betydelsen av din verksamhet och din vittomfattande personlighet, liksom vi heller inte ännu kunna klart beräkna följderna av din död. Vi veta blott, vad vi nu närmast äro dig skyldiga. Vi kunna blott tacka dig för allt vad du gav oss, du skald, vars första sånger tjusade oss genom sin nya och sällsamma glans och vars sista stora mästerdikt bars av en så majestätisk klang — du ridderligaste bland vänner, du rastlösaste bland arbetare.

Din stjärna är inte i nedgående utan skall tindra över oss bland de oförgängliga. Mottag då vårt tack, ett tack ur tusen hjärtan. Farväl, drömmare och broder, farväl. Min bästa vän, farväl!

En vacker minnesdikt upplästes av Axel Lundegård, varefter skriftställaren Erik Norling på den svenska ungdomens vägnar uttalade ett tack till den döde.

* * *

I hela den svenska pressen ljöd ett smärtfyllt saknadens rop, och inför den plötsliga tomheten såg man, som vanligt, bättre än någonsin förr vad man haft i den som ryckts bort. Att svensk kultur lidit en oersättlig förlust är det, som åter och åter säges i dessa nekrologer, vilkas återblick på Oscar Levertins livsgärning gör klart för alla den otroliga mängd av arbete, som fyllt hans jämförelsevis så korta bana. Men där klinga i mången artikel också toner, som vibrera med en intimare känslighet: ofta ett uttryck för vänskapens eller medsträvarskapets känslor, röja de i andra fall, hur saknaden även för fjärran

stående kunde te sig rent personlig och bitterheten mot ödet bringa orden att skälva.¹

Bland alla dessa eftermälen i den svenska och nordiska pressen må här endast anföras några, i vilka det omedelbara intrycket samlar sig till en karaktäristisk minnesbild, i en eller annan riktning, av personligheten. Närmast och med den starkaste förnimmelsen av slagets överraskning och meningslöshet träder detta fram i Tor Hedbergs redan nyss citerade avskedshälsning dagen efter dödsfallet:

Graven blomsterbelagd.

Att tala om Oscar Levertin som om en död man, han som ännu för ett par dagar sedan stod levande mitt ibland oss, levande med hela den hjärtats vecka och fina känslighet, den tankens rena och djupa intelligens, den fantasins snabba och vaksamma flykt, som voro hans, det synes nästan omöjligt!... Trött, och dock med en, så tycktes det, outtömlig fond av vilja, kraft och intresse, icke blott för dagens vetenskapliga och kritiska verksamhet, utan ock

¹ »Då man tvungit sig att inse, att hans... ande har slocknat,» säger t. ex. Socialdemokraten, »står det med ens klart, huru föga vi haft råd att mista honom... Han har varit en av de givande krafterna i Sveriges kulturarbete, han har i sin tillvaro varit ett exempel på den höga, förfinade kultur Sverige dock äger... Alla, både vänner, motståndare och främlingar, ha vi i detta dödsfall känt, att vi förlorat mycket...»

för de ännu ofödda verk som han bar i sin fantasi och som... ställde på hans forskarnit, hans rent fysiska arbetsförmåga nästan övermäktiga krav, inför vilka han dock aldrig sviktat... Oersättlig... det är väl det ordet, som bäst tolkar de mångas och de enskildas känslor inför detta dödsfall... Platser kunna fyllas och måste fyllas, men en personlighet av så rik och egenartad anläggning som Oscar Levertins kan icke ersättas. Och den var med i alla hans verk, det största som det minsta; bakom det skrivna ordet hördes alltid hans stämma vibrera och hans hjärta klappa.

Han var, sådan vi minnas honom nu från hans senare år, med en sällsynt ren och ädel utveckling bakom sig, en vis man med ett barns känsliga och lätrarliga sinne. Av naturen vek, hade han alltid sin övertygelses mod. Det fanns hos honom ett behov av ömhet och hängivenhet, som i livet ofta rönt den vanliga lotten, att mer få giva än mottaga... Oersättlig i sin offentliga verksamhet, är han det än mer för sina närmaste och sina vänner... Han var en sällsynt fin och god människa... hans verk var sällsynt stort och gott...

I samma nummer av tidningen tecknade Helmer Key Levertins levnadsgång och karakteriserade hans outtröttliga arbete, hans brinnande vetgirighet och hans ömtliga sanningssökande.

Därnäst vill jag ge några utdrag ur Per Hallströms sköna minnestal i Frisinnade klubben, publicerat i Svenska dagbladet den 29 september:¹

Jag tänker ingen av oss skulle kunna säga ett namn, som på det viktiga och stora arbetsfält, som var Oscar Levertins, betydde mer än hans, en röst med mer oomstridd myndighet över de många lyssnarna, ehuru den skydde att ta de tonfall, som uttrycka egen säkerhet därom.

Det var i all hans vänliga tillgänglighet och öppna intresse något halvt förstrött, något litet frånvarande. Hans instämmande: ja, hade ett undvikande tonfall. Det var som om han tänkte: det tycks mig också så, men jag måste vara i ro i min egen rymd och pröva det vidare i sammanhang med allt det andra. Jag har så mycket där att väga. Hans stora bruna blick gav ett ännu tydligare intryck av avskildhet. Det lyste mycket långt inne i den. Det glödde av diktarens eld och fantasins skuggliv jagade i luften däröver, men det brann framför allt av den lärdes aldrig vilande begär efter mer och mer vetande. De sista åren kom där också

¹ Sedermera omtryckt i »Skepnader och tankar».

något annat, den vises mögnad och harmoni. Nu började han väl känna som sin den mark, han strävat att erövrå. Men han tycktes ändå aldrig tänka på att vila... I hans förtidiga död var nog, så tror åtminstone jag, den faktorn viktigare än alla andra, att han mödat sig över måttet av sina krafter, blott strävande efter att fylla de krav, som hans andliga gåvor för honom gjorde så stora och så bjudande.

Det faller då en tragik över hans död, som lyfter den upp över det tillfälliga, det nyckfullt grymma; den får en storhet över sig, som i någon mån försonar...

...Det tycks mig att för Oscar Levertin arbetet, det rastlösa tillägnandet av tankar, strävandet efter sanning, kommit att ge mycket av det som sökes i religioner. Det gav honom en lugn helgjutenhets, en blid ro, som icke undgick någon som var med honom. Han gjorde intryck av en prövad man och en som stått för provet...

...Det var något vemodigt i det dubbelliv av outtröttlig, lärd sökare och tänkare och fantasirik poet, som Oscar Levertin förde. Han berättade mig för något år sedan, om hur han suttit natten förut — det var i slutet av maj — och läst något filosofiskt verk av en fransk matematiker, som han högt beundrade.¹ Läsningen hade slutat i en stämning av hänfört intellektuellt rus något liknande det som förr kallades »färens harmoni». Lampan brann gul i den nya dagen, som han icke märkt hur den kommit, boken sjönk i knäet, och vi som känt honom kunna tänka oss hur det lyste inne i hans beskuggade ögon. Då hörde han göken ute från Ladugårdsgärdet och kunde icke sätta sig in i att ljudet kunde vara verkligt, långt borta från allt som han var. Det föreföll honom som en hörsel-inbillning eller något sällsamt som hörde med i den rymd han tänkt och drömt sig högt uppe uti. Han berättade det med ett hjärtligt skratt av spefullhet mot sig själv.

Det där fågelropet ute från skogsbrynet in till honom, som glömt sig kvar vid lampan med den ljusa nattens skönhet opåaktad och som trött gick i säng medan morgondagen föll, det tycks mig som diktens rop på sin sångare. Den lilla anekdoten är som ett graciöst, vemodigt poem...

...Jag hörde icke till hans äldsta eller nära vänner, men jag såg dock nog av honom de sista åren för att få ett allt starkare och innerligare intryck av hans höga värde, hans sällsynt humana och nobla personlighet...

I en lång artikel i Svenska dagbladet, »Oscar Levertin och den svenska kulturen» hävdade G. Stridsberg:

¹ Det gällde H. Poincarés bok »Les méthodes de la science».

»Ingen svensk har varmare älskat, klokare utspanat, trognare vårdat, mer hängivet förkunnat svensk odlings minne än han. Och det är därför så oändligt bittert, att Oscar Levertins penna brutits just i de dagar, då vi svenskar hålla på att återfinna oss själva. Huru många av vår odlings trådar som avklippts, huru traditionerna härjats och minnets skatter förlösats under den tid, som nu förflutit — det kanske för mången först står klart, när han med saknadens klarsynthet överskådar, vad Oscar Levertin kunnat och skolat ge oss.» Entusiastiskt och övertygande visar förf. vidare huru djupt i svensk odling och svensk hemkänsla Levertins hela diktning och uppfattning bottnar. Hur ofta har han icke visat, att han innerst kände det — läs blott hans skildring av Selma Lagerlöfs diktning, där han förkunnar att hon, »den otroligt svenska», i Inge-marssönerna för evärdeliga tider givit det svenska lynnets innersta själ plats i världslitteraturen.

Att med ögat skolat att följa trådarna i alla den franska kulturens rika konstvävnader ha insett detta, att ha förnummit, huru det avgörande i vårt liv måste ännu i dag giva eko ända ifrån fornsagan och att ha mäktat själv så fullkomligt utkristallisera ett svenskt lynesdrag som i »Folket i Nifelhem» — det är få förunnat. Men att med detta kunna förena den tåliga forskningens utspanande av det svenska lynnets gång på alla livets stigar under ett helt århundradet, så som Oscar Levertin lärt att känna det adertonde århundradet, att med ett sådant tankens, kunskapens och den varma känslans fasta grepp ha fattat väsentligheterna i svensk kultur — det är en bedrift, som kommer att i vår odlingshistoria ge honom rang långt över den pretiöse skaldens och konstdomarens... Det är den klara och starka känslan för det manliga, det väsentliga och det svenska, som ger Oscar Levertins uppfattning (av Gustav III) värde högt över estetikens mått och som skulle givit hans förkunnelse dess kraft och djupa betydelse, därest han fått följa den. Att den krets, som Gustaf III gav till uppgift att vårda de svenska minnenas ära, ej ens hade en krans för hans kista, det har blott symbolisk betydelse...

Från Venedig sände Ellen Key till Svenska dagbladet en vacker liknelse om hur Oscar Levertins personlighet för det svenska kulturarbetet var detsamma som kampa-

nilen, »den väldiga väktaren», för Marcusplatsen... I Nya Idun höll fru Gurli Linder ett tal, däri hon återkallade i minnet vad Levertin en gång i en enquête sagt bl. a. om ungdomens läsning.¹

I Politiken skrev Georg Brandes en varm och fin karaktäristik av Levertins livsverk, läggande huvudvikten vid hans essayer och betonande hans livliga vetenskapliga intresse. »Han sade gärna, att i hans ögon voro män som Newton, som Linné, som Darwin de sanna filosoferna, de så kallade filosoferna däremot diktare. Det är icke många månader sedan dessa raders författare i Stockholm såg och hörde Levertin; han var då full av liv, som hade han ännu en människoålder att leva, värtalig, skämtsam, graciös, och han gav ur sitt rika kunskapsförråd vinkar om tankar, som borde kännas, böcker, som borde läsas. Han representerade i sin person en hel och solid kultur, en mikrokosmos. Sådan är ju envar mänsklig små-värld; den liknar ett klot och den brister en dag som en såpbubbla.» I anslutning till det sista yttrandet gav Vilhelm Andersen i ett följande nummer av samma blad en bild av den bortgångne. »Vad vi kalla kultur, är icke annat än livsåskådningens avrundning och motsättningarnas harmoni. Levertin var en av de finaste och starkaste kulturandarna i Norden. Hans ande var ett klot, men den liknade — icke blott i sin bristning — en skönt färgad bubbla. Ingen annan nordisk kritiker har till den grad kunnat intaga och utstråla bilden, färger och skiftningar, av tingen som han. Hans kritik var som ögat, vilket på en gång spejar och speglar.»

Den första mera omfattande syntesen av Levertins författarskap företogs i Finsk tidskrifts januarihäfte 1907 av Emil Hasselblatt, vars framställning på ett ypperligt sätt ger grundlinjerna i skaldens utveckling och en synnerligt lugn och välformad karaktäristik av hans olika skeden. Några

¹ I detta sammanhang kan nämnas en uppsats på fem sidor av Levertins tyska översättarinna Marie Franzos, i tidskriften *Das Blaubuch*, november 1906.

månader efteråt kom David Sprengels bok i serien »Svenskar» — en skrift, som författats långt borta från allt material och som är desto mer prisvärd för de många vackra försöken att levandegöra de olika sidorna av Oscar Levertins personlighet och intränga i hans psykologi.¹

Redan på hösten hade emellertid utkommit vad som fanns färdigt av boken om Linné ävensom »Sista noveller». På våren begynte utgivningen av de samlade skrifterna, redigerade av Axel Lundegård och fru Ebba Levertin. De bildade sammanlagt tjugufyra band, varav det sista trycktes på hösten 1912. Tidningarnas anmälningar av banden, isynnerhet de som innehöllo förut icke samlade artiklar, visa, huru förlusten alltjämt kändes stor. — Icke långt efter verkets färdigblivande skördades också Ebba Levertin av döden.

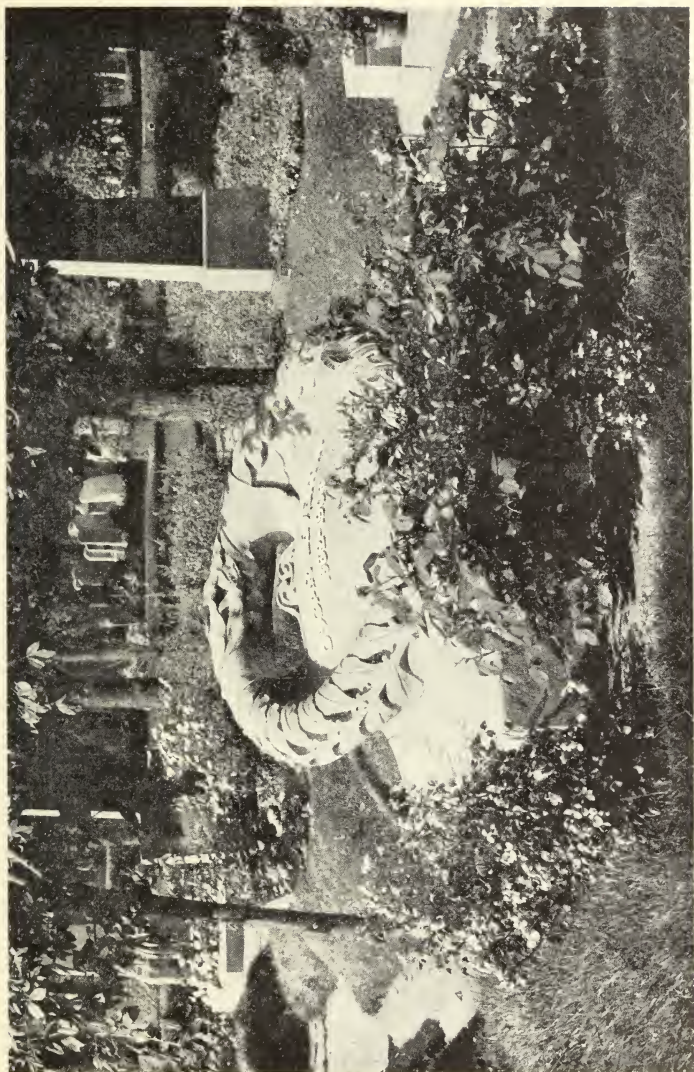
Vännerna hade önskat smycka Oscar Levertins grav med en vård, men hans änka förbehöll sig att göra det själv. I stället hyllade de hans minne genom att hos Carl Milles beställa och till Nationalmuseum skänka en i trä utförd, i fornegyptisk stil hållen herm med hans bild.

* * *

En sammanfattning av de väsentligaste dragen i Oscar Levertins personlighet är icke lätt att företaga, emedan denna, som alla rika personligheter — därtill bärande både en modern och en »romantisk» naturs drag — rymde ett skiftande och skenbart motsägelsefullt innehåll. Mot fonden av det som alltid förblir för hans väsen karaktäristiskt te sig dock många sidor annorlunda under hans ungdomstid än under den därpå följande utvecklingsperioden, vilken när-

¹ Jag påminner särskilt om det sista avsnittet »Epitaf».

Av Levertins arbeten ha till tyska översatts, utom doktorsavhandlingen, »Magistrarne i Österås», »Rokokonoveller», »Jacques Callot» och essayn om Selma Lagerlöf, samt en del dikter (i Gumppenbergs samling »Schwedische Lyrik»); till danska äro översatta »Livets fiender» samt »Magistrarne» och »Rokokonoveller»; till norska »Pepitas bröllop»; till holländska »Livets fiender» och »Magistrarne»; till finska en samling lyriska dikter.

Gravvarden.

mast betecknas av det intima samarbetet med Heidenstam, eller under de sista sju eller åtta åren, då han åter är ensam, då nya ideal föresväva hans diktning och det vetenskapliga arbetet sist blir hans högsta strävan. Allt detta skall, hoppas jag, i någon mån hava framgått av vad på föregående blad sagts, och hänvisningarna till eftermälen och minnesteckningar kunna hjälpa att fullständiga helbilden.

Hans personlighet — det var ju för resten i så hög grad hans verk. I det är han överallt med hela sitt jag, ej blott i vad som är subjektivast, lyriken, utan överallt, icke minst i kritiken. Och det inflytande hans personlighet utövat, det har den också framför allt utövat genom vad han skrivit. Visserligen gick ingen från ett förtroligt samtal med honom utan att känna vidden i hans kunskap, värmen i hans hängivenhet för sin sak och finheten i hans uppfattning. Men han var ju i allmänhet icke den, som älskade att samla lyssnare ikring sig. Hans verksamhet som akademisk lärare utstrålade icke heller några resultat i form av elevs efterföljd och arbeten; orsaken därtill var kanske, att han undervisade vid en fri högskola. Dock, det skrivna ordet var i alla fall hans medel att verka.

Sällsynt klart visar hela hans naturell från början, vilken riktning hans liv och man kan nästan säga hans öde skall taga. Fjärran från handling i alla dess former, ägnar han det andliga livets uppenbarelser i litteratur och konst och allt vad därmed sammanhänger, en fullkomligt ensidig dyrkan, och som skolpojke vet han icke av något större brott än okunnighet om Tegnér's dödsår. Detta blir för honom ett patos som behärskar och länge ensamt behärskar hans tankevärld. Med tiden vidgas gränserna för vad han ställer högst: den vetenskapliga forskningen i alla dess former, även naturvetenskapen, som han i sin första ungdom ringaktat, får plats därinom. Men liksom han själv i fråga om obenägenhet för handling alltid kan visa prov på den underligaste tafatthet, så skall han alltid hävda, såsom han gör det så många gånger i sina skrifter,

att striderna i den ensamme tänkarens cell kunna vara lika upprivande, som någonsin de på handlingens stora valplatser, att de vägar som tanken mellan fyra väggar vandrar, kunna sträcka sig vidare än någon världsomseglares färd. Icke ett ögonblick sviktade denna hans tro på sådana andliga världens betydelse för livet, och den fick verkligen hos honom något av religion: men från skönhetens kult gick han allt mer över till kunskapens och sanningens, och den form han gav sin tillbedjan var arbetet.

Också hans gränslösa arbetsiver uppenbarar sig redan i ungdomen, först i en lidelsefull lust att läsa allt som blott står att nås, sedan tidigt i begär att kritiskt analysera, och den ökas ständigt med åren. Hemligheten i hans förmåga att tillägna sig så ofantligt mycket och att omsätta det i en så rik alstring, vid sidan av det poetiska skapandet, ligger naturligtvis innerst i den drivande kraft, som hans hänförelse gav: *qui amat non laborat*, dessa Augustini ord, som Levertin tillämpade på Viktor Rydberg, ha ju så ofta med rätta tillämpats på honom själv. Men den vilar även på andra, rent fysiologiska betingelser, och dessa måste, tror jag, sökas i hans härstamning. Ty denna hjärnans alltid spända vakenhet, liksom dess friska beredvillighet och outtröttliga kraft att alstra, det är egenskaper som, åtminstone i nordens, mycket sällan utmärka andra intellektuella arbetare än dem av hans ras. Dock, hos få har kunskapstilläggnelsen och bearbetningen blivit till den grad en verklig passion, som hos Levertin. Det hörde helt visst till dessa företeelser i hans existens vilka, trots sin skenbara vardaglighet, förekommo honom såsom »comblen av romantik» och vilka han räknade som faktorer i »det enda, det är något bevänt med i livet, patos och sinnesrörelse», såsom han skriver i ett ungdomsbrev. Men även senare, när detta emotionella betraktelsesätt lugnats, omfattade han det intellektuella arbetet med sin kärleks flammande hänförelse och höll det alltid närmast sina tankar. Vid en

ålder, då ännu många glädjeämnen tyckas bjudas, betecknar han det såsom det enda varaktiga av alla livsvärden.

Med hans obegränsade mottaglighet hängde det också tillsammans, att i hans beundran kunde förenas ting av skenbart motsatt art och dock förenas till harmoni. Jag talar nu icke om, att det svenskt-nationella blev honom så kärt, trots hans österländska härstamning och skaplynn: i själva verket måste dock — och det har man ju sett många exempel på — gammal tradition, uppfostran, studier, modersmålet, omgivningen, härvid betyda mera än blodet; främlingskapet gav honom i alla fall mer än det tog, nämligen ett visst avstånd för det psykologiska bedömandet.¹ Men jag menar sådant, som att vördnaden för hans fäders religion kunde hos honom korsas med beundran för Kristusfiguren, med hängivenheten åt katolsk medeltidsmystik, med djup aktning för det kärnfulla, enkla och manliga i reformationens lära och hos dess representanter. Å andra sidan uteslöt, det kan icke nekas, hans utpräglade läggning åt ett visst håll ej blott från området av hans sympati men också från hans förstående åtskilliga av livets företeelser och gjorde, att hans uppfattning även av människor kunde bliva beroende av vissa särdrag, som funnos eller saknades, ja till och med av den rent tillfälliga belysning, i vilken han såg dem på grund av ett fältt yttrande eller en skriven rad. Detta var ju ett slags epikureism, och mycket av epikuré spårade man i hans väsen. I hela hans yttre personlighet fanns det redan något av en skygghet, men också ett »noli me tangere», som försvårade närmandet av allt med hans läggning obeskäddat. Intet är därför riktigare än hans självironi över att han kunnat intressera sig för en »ridhuskarls bedrövlige existens», även om man ger uttrycket en ganska vid symbolisk innebörd. Sådant låg mycket långt från hans natur. Däremot hindrade det icke, att han teoretiskt vidhöll sin demokratiska ståndpunkt i samhällsfrågor, så länge han

¹ Liknande synpunkter äro framhållna i Tor Hedbergs anmälan av Linné-fragmenten.

levde; den var ett uttryck för hans krav på rättvisa, men mest kanske en redan från hemmet och från det första diktarskedet upptagen tradition, vilken rotfäst sig samt i den litterära oppositionsställning, han så länge på egna och andras vägnar intog, blott stärktes.

Ju fjärrare han stod verkligheten, desto djupare kände han dess hårda grepp, när lidandet icke skonade honom. Men han klagade icke och lät sig icke kuvas. Ty med allt vad han hade av vekhet, ja ren kvinnlighet både i sitt väsen och sitt förhållande till människor, saknades ingalunda i hans natur det manliga drag, som ges av karaktärens djupt etiska halt, parad med förståndets överlägsenhet, och som inför prövningen samlar sig till självbehärskning och kamp.

Sida vid sida med den intellektuella lågan glödde hos honom ständigt känslans eld, nära nog lika het om det gällde kärlek eller vänskap, i alla fall ständigt med samma ömhetsgivande och ömhetsbegärande värma. Det finnes få män, vilka hyst en sådan vördnad för kvinnan som Oscar Levertin: medan hans »blod kan sjunga om Cybeledyrkan i Valpurgisnatten», står dock alltid i hans hjärta »ett altarljus och doftar av Marias vigda vatten»; det finnes kanske ännu färre, vilka ställt manlig vänskap så högt — för resten ett av de typiskt »romantiska» dragen i hans natur. Hans hängivenhet i det ena som i det andra är så full och hel, att intet förmår bryta den: »huvudsaken här i livet är att kunna älska en sak och en person över döden.» Hans kärleksliv beskuggades tidigt av dödens mörker. Men när han kort efteråt säger: »lidande och svärmod äro för mig essensen av vår tillvaro», eller: »min tro är, att det finns mera av gråt än av skratt i livets quinta essentia», så är det ej blott erfarenheten som dikterar dessa ord. Hans syn på sorg och glädje ligger i hans väsen från början — hur ofta har han ej sagt det i sina dikter! — och kanske är den, såsom han själv antyder, ett österländskt drag, ett arv från Salomo och Job. Dock, det att människans öde att härjas ständigt står för hans öga, medvetandet att livet är

fyllt av smärta, allt det som kan driva en skeptiker och pessimist av det vanliga slaget till dådlöst grubbel, det sporrar honom blott att göra det bästa och det vackraste av vad han undan årens snabba flykt och levnadens sorger kan rädda. Med samma lidelse som han fördjupar sig i dödens och smärtans mystär, famnar han i själva verket allt vad livet kan bjuda honom av lycka, om ock blott drömd, allt vad det har av skönhet, allt vad det rymmer av andlig verksamhet, av stora känslor och av tankens bragder. Så älskar han livet på samma gång han ständigt ser det i undergångens mörka tecken, och den stund han ryckes ifrån det, är han helt visst fastare bunden därvid av framtidsförhoppningar, kärvordna planer och ostörd arbetslust, än under månget föregående skede.

Med åren har mycket i hans åskådning förändrats, så följdriktig och trogen mot sig själv han än förblev till det sista. Vi minnas vad han i en av sina rokokonoveller skrev om halvgudarna (fantasterna och diktarna), som äro danade av sky och stoft och bära i blodet åtrån efter gudarnas sollycka och all människans svaghet och trånad — och icke mycket senare talar han om »den vises glädje vid det närliggande, som är all lyckas hemlighet». Icke som skulle den drömmare och diktare han var, mot hans levnads slut hava tystnat i hans inre, trots allt vad han låter sin Salomo säga — och vem hade önskat det, ty den gav ju hans personlighet dess särmärke och dess tjusning! Men sådant som han avgudat förr, fick ett mindre värde nu, och den himmel, som han sträcker sig efter, blir icke dimbilder, som försvinna likt rök ur hans armar — för att än vidare citera honom själv. Den står nu närmare jorden och kan nås: det är levnadens erfarenhet och vishetens insikt, som förkortat avståndet. Och samtidigt växer hans rymd och fördjupas hans syn, och detta avspeglar sig också i hans personlighet, som tyckes allt mera samlad och klar. Det främmande, som på något sätt var över honom tidigare, smälter bort. Hans kosmopolitism glider in i hans alltid varma, på senare tider blott mer vakna fosterlandskärlek,

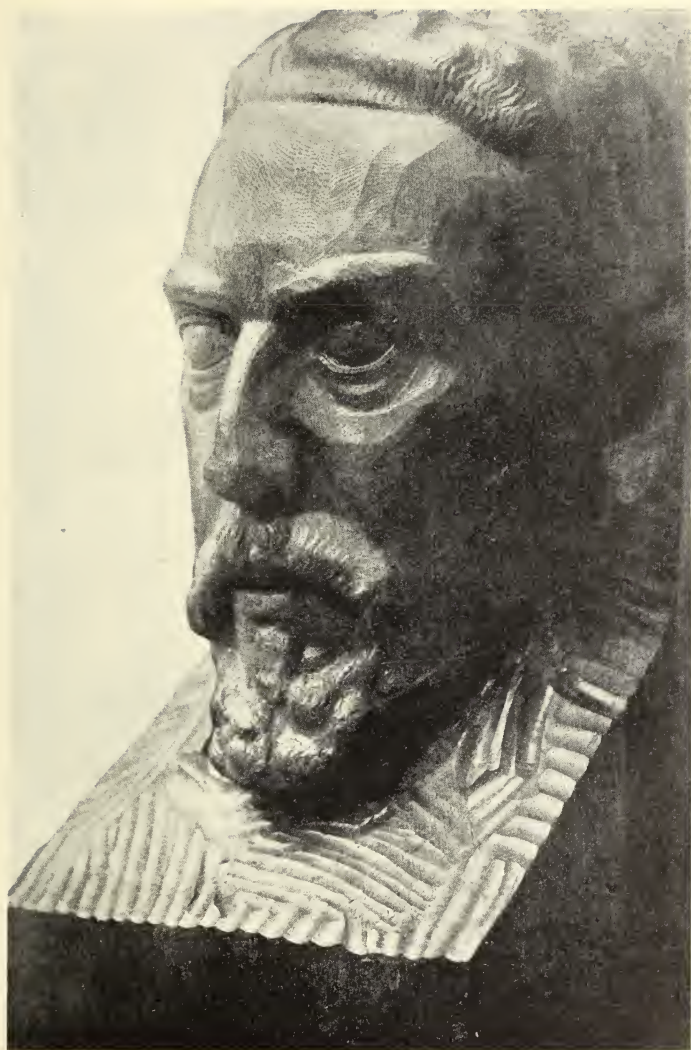

och han bevisar, att dessa två element lättare än mången vill medge kunna ingå en fruktbar förening. Hans andes »gal-liska» läggning (jag vet icke huru mycket därav i själva verket var semitiskt) förnekar sig icke, lika litet som hans intellektuella böjelse för det som är romanskt; men mot den allt tätare bakgrund av nationella uppgifter, vilken han småningom bygger för sina tankar och planer, te sig dessa egenskaper blott såsom förträffliga hjälpmedel att klargöra uppfattningen och skärpa analysen.

Ärlighet i liv och arbete, renhet i avsikter, sannings-sökande för sanningens skull — i dessa tecken stod hans levnad, och det var förutsättningar, vilka från början funnos i hans natur. »Det är icke en inhonett blodsdroppe i dig», skrev en god vän en gång i ungdomen till honom, och yttrandet förblev i sin vidsträcktaste tillämpning sant. Med all den ironiska kvickhet och överlägsenhet han kunde bruka, var han trohjärtad på ett barns vis. Hans glädje över småsaker kunde verka rörande och lyste ur hans vinnande, tysta skratt. Hans väsen var oändligt försynt och förfinat. En alldeles egen personlighets atmosfär omgav honom, ej blott den, som genast låter oss förnimma en ridderlig och god människas närvaro¹: den främmandes första intryck kunde förvandlas i rädsla att nalkas honom och tala till honom, emedan han i allt syntes så skör och känslig, liksom ett extrakt av andliga egenskaper, vilket knappast tålte någon beröring och blott en viss utsökt luft. Men detta kräset reserverade förgick i någon mån. Och det tveksamma, undfallande, ödmjuka i hela hans sätt att vara, som tidigare föll så i ögonen, kanske ej alldeles fördelaktigt, hade till sist vikit för ett drag av manlig och modig säkerhet, en följd av det stigande medvetandet om hans uppgift och hans ställning.

Salomos resignerade lära om alltings fåfänglighet under stjärnorna hade han sökt göra till sin: vilka uppgörelser

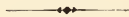
¹ »Jag är ju en så särskild människa,» säger han i ett intimt brev 1892, »redan av vad jag skriver kan man väl åtminstone se, att jag icke är precis som de andra. Den som fäster sig vid mig, kan icke glömma bort mig några veckor efteråt.»

Oscar Levertin.
Milles' Herm i Nationalmuseum.

han, för att nå dit, haft att företaga inom fantasins och känslans världar och vad det kostat, därom ger oss hans sista stora dikt en aning; och här draga vi oss till minnes, att han mer än en gång prisat viljans makt. Men nu syntes denna resignation utan smärta hava smält tillsammans med glädjen att lägga under sig alla intellektuella världar, att ösa allt djupare ur vetandets brunnar och bjuda dess dryck åt andra i käril, vilka hans konst fick forma. Ur en sådan förening kunde väl växa det man fann lagt över hans väsen under hans sista levnadstid och vilket man nämnt med det höga och svala ordet: den vises harmoni.

Så hade han kanske utvecklats vidare och givit det myckna man väntade och vars förlust så djupt beklagades när han dog. Och dock, hur svårt är det icke att tänka sig Oscar Levertin som en åldrad patriark myntande ut sin trötta erfarenhet i hans egen Salomos reflexion: »ingen-ting nytt under solen!» — lik den Rabbi ben Akiba i Gutzkows »Uriel Acosta» som med sitt ständiga: »es war schon alles da!» är den moderna litteraturens klassiska representant för judisk levnadsvisdom. Nej, till en sådan typ av sin stam skulle Levertin aldrig förvandlats. Den eld, han bar i sin själ, den kunde icke slockna, trots tvivel och missmod. Den brann kvar i hans hänförelse för sina uppgifter, den brann, såsom det vid hans grav sades, i själva hans arbete, och den hade ej låtit honom vitna i ro under årens långsamt hopade tyngd. Älska vi icke därför att hellre minnas honom, i den stund han rycktes bort efter att ha strött över oss sina skönhetsdrömmars och sin kunskaps rikedom, älska vi icke att minnas honom såsom en av dessa humanister, vilka han så högt beundrade — vittfamnande i sin strävan, hänförd över vetenskapernas blomstring och sanningens framsteg, själv större med varje nytt verk och fallen mitt i sin sjudande gärning?

BINDING LIST DEC 1 1928

L.Swed.
L6617
.Ys

227447

Levertin, **O**scar **I**ver
Söderhjelm, Werner
Author

Title Oscar Levertin. Vol.1.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat "Ref Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

